

K 173296
3 0V

ლილი ასათიანი

ქართული
ბიბლიოთეკა

ვაშის კულტურასთან
დაკავშირებული ლექსიკა
ქართულში

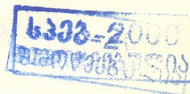
საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

ლილი ასათიანი

ვაზის კულტურასთან
დაკავშირებული ლექსიკა
ქართულში
(მასალები)

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი — 1978

634.8 (C 41) (03)

634.8 (47.922) (038) + 409.962/ - 3/

ა 871

ნაშრომში წარმოდგენილია ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული ლექსიკა, გარკვეულია მევენახეობის ტერმინთა მნიშვნელობა, განსაზღვრულია მათი არეალი.

ნაშრომს საფუძვლად უდევს ავტორის მიერ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში წლების მანძილზე შეგროვილი დიალექტოლოგიური მასალა. მასალა შევსებულია გამოქვეყნებული დიალექტოლოგიური ტექსტებიდან, ძველი ქართული ენის ძეგლებიდან და სპეციალური ლიტერატურიდან ამოკრებილი მევენახეობის ტერმინებით.

ნაშრომი დახმარებას გაუწევს არა მარტო ენათმეცნიერებს, უწინარეს ყოვლისა, ლექსიკოლოგებსა და ტერმინოლოგებს, არამედ ეთნოგრაფებსა და მატერიალური კულტურის ისტორიკოსებს.

K 143296
304

70103
M 607 (06)—78 82—77 © გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1978

2016

2112

1-30

წინასიტყვაობა

ქართველი მეურნე უძველესი დროიდან ახარებს ვაზს, აშენებს ვენახს, უვლის მას, იწვევს ყურძნის მოსავალს, აყენებს მრავალნაირ ღვინოს, გამოჰყავს ვაზის ახალი ჯიშები. ვაზი, ვენახი, ღვინო მუდამ იყო ქართველი ხალხის კეთილდღეობის ერთ-ერთი მთავარი წყარო. მევენახეობა-მეღვინეობა მისი მეურნეობის ერთი ძირითად დარგთაგანი იყო და არის დღესაც. ნიშანდობლივია, რომ ქართველ კაცს ვენახისათვის იგივე სახელი — მამული უწოდებია, რასაც სხვა შემთხვევაში მთელ თავის მამაბაბუელ მიწა-წყალს, კიდევ მეტი, რასაც თავის სამშობლოს ეძახის.

სოფლის მეურნეობის ამ დარგის კარგად წარმართვა მევენახის დიდ ცოდნასა და გამოცდილებას, თითქმის მთელი წლის განმავლობაში გულდაგულ შრომას მოითხოვს. „ვაზს, როგორც ოჯახს, ისე ვუვლით, ვაზს შვილივით ვუვლით“, — გვითხრა ერთმა კახელმა გლეხმა. მევენახემ ყველაფერი უნდა გაითვალისწინოს, რაც ვაზს ენება. მან უნდა იცოდეს: ამა თუ იმ ბუნებრივ პირობებს რომელი ვაზის ჯიშები უფრო ეგუება („თავკვერი აქ ბევრჯერ დავაბაგე, არ ივარგა“), როგორ უფრო გაიხარებს ვაზი „მაღლარად“ თუ „დაბლარად“ („ისტორუა ხეზე უფრო კარგათ მწიფდებოდა“, „სვანური იანვრამდე ება ხეზე“), რომელ ხეზე აჯობებს ვაზის აშვება („ხუმბრაზე და ბოლახე მეტად ხარობდა“), როგორი ადგილი სჯობს სავენახედ („ფერდა“, „ფენილი“, „ზიგული“, „პირმზე“), როგორ მიწაში უკეთ ხარობს ვაზი („თირი მიწა კარგია, მალე ხეირობს, მარა დაბერებითაც მალე ბერდება იქ ვაზი. შავნოციერ მიწაში ქვე უჭირს, გვიან ხეირობს, მარა გვიანაც ბერდება“). როგორ ჩაყაროს ვაზი („სიმართლზე დააყენებს“, „შარი-შარ ჩაჰყრის“), გააშენოს ვენახი, დაამზადოს ვაზის ნერგები, გაამრავლოს ვაზი, შეავსოს ვენახი („გადაწილით“, „გადამუხვლით“), როგორ უნდა დაამუშაოს სავენახე მიწა („მიწის გადაბრუნება“), რამდენი წლის ვაზის გასხვლა შეიძლება („გასხვლა მესამე წლიდან უნდა“), როდის გასხლას, შეეყლოს, შეწამლოს ვაზი („მანამ სიცივე მასწრობდა“, „იმ დრომდე უნდა

გაისხლას, სანამ ატირდებოდეს“, „გვიან გასხლულმა იცის მეტი ტირილი“, „როცა კვირტი ჯერ ბუზებივით არ დასხდომის, უნდა შაიყულოდ“ „შაურიანის ტოლა რომ გახდება ვაზის ფოთოლი, უნდა შაიწამლოს“, ვაზის რომელი რქა გასხლას და „რამდენ კვირტზე“. ვენახის მომვლელი ამგვარ საკითხებს ვერ გადაწყვეტს, თუ არ გაარკვია: როგორ არის ვაზი გახარებული და რამდენი „რქის გატანა შეუძლია“, თუ ვაზი „თამამია“, მას შეიძლება ორი „მოსახვევი“ და ორი „ნეკი“ დაუტოვოს, თუ „უღონოა“, იძულებულია ერთ ნექსაც დასჯერდეს. მევენახე ვაზს „ძალს დაუხედავს“ და იმის მიხედვით გასხლავს „მოსახვევს“ შვიდ-რვა ან ათ და მეტ კვირტზე.

გარდა გასხვლისა, ვაზს ესაპიროება თავის დროზე „შესარვა“, „აკვრა“, „მოხვევა“, „თავის გადატეხა“, „გამორჩნა“, „გამოთხელეზა“. ამ სამუშაოს შესასრულებლად იყენებენ სათანადო იარაღებს („სავაზე“, „წალდუნა“). ვაზის საყრდენებს („ჭიგო“, „ხარდანი“), ვაზის ასაკრავ მასალას („მანეული“, „სვია“), შესაწამლს („შაბიამანი“) და სხვ.

ვაზის მოვლის დროს მევენახე-მეურნემ აუცილებელია გაითვალისწინოს ვაზის ყოველი ნაწილის („ფესვი“, „დედა-ვაზი“, „რქა“, „ლერწი“, „ნეკი“, „მოსახვევი“, „ულვაში“, „ნამბრევი“, „მტევანი“, „კლერტი“, „კუფხალი“, „კიშპალი“, „ბიმიბილი“, „წიბწა“, „ფერფლი“, „ლუნძლი“ და სხვ.) თვისება და დანიშნულება; ვაზის ძალა, უნარი და მისი ყოველნაირი თავისებურება.

ვაზის კულტურის რთული და მდიდარი ბუნების ჩაწვდომა, ვაზის გაშენებისა და მოვლის დიდი გამოცდილება, ბუნებრივია, დროთა განმავლობაში ენაშიც აისახებოდა¹. ვენახის მომვლელი ყველაფერს, რაც ვაზთან არის დაკავშირებული, თავ-თავის სახელს უწოდებს. შედეგად გვაქვს უხვი, მრავალფეროვანი, დიდი ისტორიის მქონე მევენახეობის ლექსიკა, — უტყუარი მოწმე თვის ვაზის კულტურის მდიდარი ისტორიისა საქართველოში.

ძველი ქართული აგრონომიული თხზულებები, რომლებშიც ასახული იქნებოდა საქართველოში ვაზის კულტურის განვითარება, როგორც ცნობილია, არ მოგვეპოვება. ამიტომ საქართველოში მევენახეობის ისტორიის გარკვევის მთავარ წყაროს სათანადო ტერ-

¹ ერთ სოფელში ბავშვებს ვკითხე წიბწის სახელწოდება — ამას არაფერს ვეძახით, არაფერში გამოსადეგი არ არისო — მაპასუხეს. მათ არ იცოდნენ, რა თვისების არის წიბწა, რისთვის იყენებენ მას და სახელიც არ დასჭირდათ მისი.

მინთა ანალიზი წარმოადგენს. მევენახეობა-მელვინეობის ტერმინთა ანალიზი იყო ერთ-ერთი საფუძველი, რამაც ათქმევინა ივ. ჯავახიშვილს, რომ „უხვი ამპელოგრაფიული და მევენახეობის ტერმინოლოგია, ვაზ-ყურძნის ჯიშების სიმრავლე, ისევე როგორც მათი სახელების აღმნიშვნელობით გამოძყდავენებული დაკვირვების ნიჭი, ქართული ვაზ-ყურძნის ჯიშების მალალხარისხოვან თვისებებთან ერთად სრულ უფლებას აძლევს მკვლევარს დაასკვნას, რომ ძველ საქართველოში მევენახეობა უაღრესად განვითარებული ყოფილა, მევენახეობის ცოდნისა და საქმიანობის დონეც უეჭველად მაღალი უნდა ყოფილიყო“ და ყოველივე ეს „ცხადჰყოფს, რომ მევენახეობის ერთ მთავარ ცენტრთაგანად უცილებლად საქართველოც უნდა იქნეს მიჩნეული“².

ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული ლექსიკა სპეციალურ საენათმეცნიერო, ისტორიულ-ეთნოგრაფიულსა და აგრონომიულ ლიტერატურაში ფართოდ არის წარმოდგენილი — არაერთი საინტერესო ტერმინი არის ფიქსირებული და გაანალიზებული. მაგრამ ნაშრომი, რომელშიც მევენახეობის მდიდარი ლექსიკა იყოს თავმოყრილი და შესწავლილი, არ მოგვეპოვება. ამ ხარვეზის რამდენადმე შევსებავს ისახავს მიზნად წინამდებარე ნაშრომი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მასში არ არის მოცემული ტერმინთა ისტორია და ეტიმოლოგია, რაც მოითხოვს იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემების გათვალისწინებას და კვლევის შემდგომ საფეხურს წარმოადგენს. სპეციალურ ლიტერატურაში არსებული ასეთი კვლევის შედეგებზე მითითებულია სათანადო ტერმინებზე მსჯელობის დროს. იხ. მაგალითად, ბაბილო, დობილო.

ნაშრომი ეყრდნობა, ერთი მხრივ, ძველი ქართული ლიტერატურის ძეგლებიდან ამოკრებილ მასალას (ამ ტერმინთა უმეტესობა და ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული მრავალი სხვა სიტყვა განმარტებულია სულხან-საბა ორბელიანის „ქართულ ლექსიკონში“), მეორე მხრივ — თანამედროვე ქართულ დიალექტოლოგიურ მასალას, ამოკრებილს დიალექტოლოგიური ტექსტებიდან და ლექსიკონებიდან (იხ. თანდართული ლიტერატურის სია); აგრეთვე, ივ. ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით 1935 წელს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში შეგროვილი შინამრეწველობისა და ენათმეც-

² ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, წიგნი მეორე, თბ., 1935, გვ. 603.

ნიერების ინსტიტუტის ლექსიკოლოგიის განყოფილებაში დიალექტურ მასალებს.

ნაშრომში წარმოდგენილი მასალის დიდი ნაწილი საგანგებოდ შევაგროვეთ სხვადასხვა დროს საქართველოს მევენახეობის რაიონებში; ქართლში (ატენი, ბერბუკი, გორი, ზოვლე, იკოთი, ყანჩავეთი, წირქოლი), კახეთში (ყვარელი, გავაზი, საბუე, ახმეტა, ქისტაური, მატანი, თელავი, წინანდალი, ლაგოდეხი, კარდანახი, გურჯაანი, მანავი), იმერეთში (საჩხერე, სხვიტორი, ჭორვილა, ზესტაფონი, საქარა, ობჩა, გელათი, ვანი, ამალღება, ზეინდარი, შუა გორა, სალხინო, სალომინაო), გურიაში (ზენობანი, მამათი), რაჭაში (ამბროლაური), ლეჩხუმში (დერჩი, ონჭეიში, დღნორისა, საჩხეური, ჭაშღეთი, ორხვი, ტვიში, ქორენიში, უსახელო).

ნაშრომში, შეძლებისდაგვარად, სრულადაა თავმოყრილი და მნიშვნელობის მიხედვით დაჯგუფებული მევენახეობის ლექსიკა. ტერმინთა აღწერა და განმარტება ძირითადად მთქმელის სიტყვით არის გადმოცემული. თვით საგნის რაობა — ვაზის თვისებების გათვალისწინება და მასთან დაკავშირებული სამუშაოს შესრულების წეს-ჩვეულებანი, ცხადია, მევენახე აგრონომების, სოფლის მეურნეობის სპეციალისტთა და ეთნოგრაფების კვლევის საგანია.

ტერმინთა მრავალფეროვნება, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ერთი და იმავე მნიშვნელობის სხვადასხვა ტერმინის არსებობა და, აგრეთვე, ერთი და იმავე ტერმინის სხვადასხვა მნიშვნელობით ხმარება, რაც თავისთავად მეურნეობის ამ დარგის ლექსიკის სიმდიდრეზე მეტყველებს, ტერმინოლოგიის დადგენის თვალსაზრისით გარკვეულ სირთულეს ქმნის. ხშირად ძნელი ხდება სინონიმთა სიმრავლეში ერთი ძირითადი ტერმინის შერჩევა. ამ მხრივ ნაშრომმა შეიძლება ხელი შეუწყოს მევენახეობის ტერმინოლოგიის შემუშავებას. საბოლოოდ დადგენილი ტერმინების უქონლობით უნდა აიხსენებოდეს, რომ, მიუხედავად მევენახეობის ტერმინთა სიუხვისა, სპეციალურ ლიტერატურაში და შემდეგ ცოცხალ მეტყველებაშიც, საკუთარ, მკვიდრ ტერმინთა ნაცვლად ვხვდებით ხელოვნურ ტერმინებსა და გამოთქმებს. მაგალითად, პრესაში და სპეციალურ ლიტერატურაში ხმარობენ გამოთქმას „ვაზის დაყენება სარზე“ (ნაცვლად ხალხში გავრცელებული ტერმინებისა: შესარვა, შეჭიკვა, მოხარდენა და სხვ.); „მწვანე ოპერაცია“, „ვაზის ფორმირება“, „ყლორტების დანორმება“ (ნაცვლად ტერმინებისა „გამორჩნა“, „გამოთხელება“, „გახილვა“); „ნიადაგის ფენების გადანაცვლება“

(ნაცვლად გამოთქმისა „მიწის გადაბრუნება“); ასევე „ანასტასიის რქები“, ე. ი. წალამი.

ნაშრომს საფუძვლად უდევს საკანდიდატო დისერტაცია, რომელიც არნ. ჩიქობავას ხელმძღვანელობით იყო შესრულებული³.

³ წიგნის ავტორს განზრახული აქვს მოამზადოს ამ ნაშრომის მეორე ნაწილი, რომელშიც შევა მეღვინეობასთან (და ასევე რთველთან) დაკავშირებული ტერმინები, ვაზის ჭიშების აღმნიშვნელი სახელები და მევენახეობა-მეღვინეობის ტერმინთა ლექსიკონი.

თავი პირველი

ვ ა ზ ი

ვაზი. მე-9, მე-10 საუკუნიდან მოყოლებული ქართული ენის ძეგლებში დადასტურებულია ტერმინი ვაზი ყურძნის ხის მნიშვნელობით. „და იყო ვაზი იგი ვა ვენაჯი მღვდელთ მოძღვრისა ლუკაძისაგან ქადაგებულ“ (იბოლ. TP, III, 8. 87). „იყო მათ თანა ლომი და ვაზი ვენაჯი და კაცი და ორბი იგი“ (იქვე, 8. 81) „პოვა ვენაჯსა შა მსხმოა ვაზი“ (კიმ. I, 326. 28). „წმიდამან დედოფალმან კელი მიჰყო ზედა კერძო ცხედრისა მისისა მყოფსა მას რტოსა ვაზისასა, მოჰყუთა მისგან და შექმნა ჯუარი“ (ცხ. ნინოასი, აგიოგრ. III, 218.4). „მას წელ იყოს ზამთარი ჯმელ, ტფილ, ვაზი განჯმეს სიგმელითა“ (სიბრძ. ფილოს., ლიტ. ქრესტ., 30.12). „...ვაზი, რომლისა რტონი მისნი საესენი ნაყოფითა ტკბილითა ჰქონან საზრდელად შვილთა თუსთა მარადის“ (სას. პოეზ., 151).

ვაზი ქართული ენის კილოებში: „ვაზი ერთი ძირია, ვენახი—თუ ვაზი გიდგა“ (ქართლ., ატენი). „ახალ ვაზს ჩხირებს ჩაურჭობენ“ (ქართლ., ბერბ.). „აქ ვაზი ჩავყარე“ (იქვე). „ვაზს ჩვენ ვიცნობთ შტოებით, რქებით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“) „ვაზის წვერები მავთულს ასცდება“ (კახ., გავაზი). „ვაზს სარს ვუღვავეთ“ (კახ., ყვარ.). „ვაზის ფოთოლს მოაწყობენ ქვევრის პირზე“ (იქვე). „ვაზები მოვრწყე“ (კახ., ახმეტა). „ვაზის ჩაყრა“ (კახ., საბუე). „ვაზი ცოცხლობს“ (იქვე). „ვაზი საზრდობს“ (კახ., მატანი). „ვაზი დიდხანს სძლებდა, ძველად მაინც ორი თაობა უნდა გამეცვალნა ვაზს“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „ვაზი გაზაფხულზე ატირდეს, ვაზს აზარალებს“ (იმერ., სხვიტ.). „კარგი ნაზარდი ნახეირალი ვაზი იძლევა ბუშებს, ნაყარს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის ავადმყოფობა ჩვენში იყო: ნაცარი, ობი და ჭრაქი“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „ვაზს აქვს ფესვი, ღერი, ღერწი“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „თავს ამოვაცოფინებდით ნეკებს და გადავჭრით ორ კვირტზე, ამოხეთქავდა და გაიზრდებოდა ვაზი“ (ქვ. რაჭა, „შინა-

მრეწვ.“). „ეს შვიდი ვაზი მაქო (შვიდი ღერი) და ის არ გამოიყურებოდა“ (რაჭ., ძიძიგ.). „ეს დაძველებული გადამხმარი ვაზია და აღარ გაახალშენდება“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ვენახისთვის კარქია თირიანი შჩალტე მიწა. იმაში ვაზი კარქა მიდის“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).

ვენახი. ყურძნის ხეს, ვაზის გარდა, ვენახი⁴ ეწოდება. ვენაჯი ვაზის მნიშვნელობით გვხვდება ძველ ქართულში: „მე ვარ ვენაჯი და თქვენ რტონი, რომელი დამტკიცებულ იყოს ჩემ თანა“ (იოვ., 15.5C). „გამოაბას ვენაჯსა კიცვ მისი და რქასა ვენაჯისასა კიცვ ვირისა მისისაჲ“ (დაბად., 49. 11). „ვენაჯმან მოსცეს ნაყოფი თვისი“ (ზაქ., 8. 12 იერუს.). „მე ვა ვენაჯმან შეუენიერმან გამოვიღე მადლი“ (ისუ ზირაქ., 24.19 ოშ.). „სხუად არს სიტკბოებაჲ ვენაჯისაჲ და სხუად—ვაშლისაჲ, და სხუად ლეღუსაჲ, და სხუად, ფინიკისაჲ“ (ბას. დიდი, 61.8). „შენ ხარ ვენაჯი ახლად აღყუავენბული, მორჩი კეთილი ედემში დანერგული“ (დიმიტრ. მეფე., ლიტ. ქრესტ., 381. 10). „დაესხა ჭიაჲ ვენაჯთა მათთა“ (ცხ. პეტრ. იბერ., ლიტ. ქრესტ., 267.1).

ვენახი ერთი ძირი ვაზის მნიშვნელობით გვხვდება თანამედროვე ქართულის უპირატესად დასავლურ კილოებში. „ვენახის ლორდი რო გეიზრდება, უნდა ავახვიოთ“ (იმერ., ჭორვ.). „თითო ჭირღვას დოუსობდით თითო ვენახს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ხარდნის დასმა მინამდისაც ქე იცოდენ ხოლმე, მარა უხარდნო ვენახიც ქე იცოდენ. ისე გედეიზდებოდა იქით-აქეთ მაყვლის ბუჩქივით“ (იქვე). „ვენახი მთელი ბალიც არის და ერთი ძირიც“ (იქვე). „ვენახი იმ დრომდე უნდა გეისხლას, სანამ ატირდებოდეს“ (იმერ., ობჩა), „ვენახი ამოიყრის ვაზს“ (იმერ., ამაღლ.). „როკს ვენახის ხეს ვეძახდით, ვენახის ტანს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გადაბარდულ ვენახს რომ ავაკრავთ, იმას ვენახის აკვრას ვეძახდით“ (იქვე). „ვენახს ჩვენ ძირად ვეძახდით, ყურძენი ნაყოფია ვენახისა, ვაზს კი ვენახის ლერწს ვეძახდით“ (იქვე). „თოხით ან ბარით ვენახის გარშემო მიწა უნდა დაიბაროს“ (გურ., „შინამრეწვ.“) „ვენახი გამოიღებს ახალ ლერწებს და იმას გაუშვებენ ხეზე და ვენახი გაახლდება“ (იქვე). „ხშირად ვენახს როცა მოძველდება, გადაამაგინებენ“ (იქვე); „დღეს ასი ძირი ვენახი კი დავამაგინე“ (გურ., ყლ. გვ. 71). „ჩვენსკენ შობა (-ხარობს) ველური ვენახი — ადესა“ (ზ. აჭარ., ქართ. დიალ. I,

⁴ ვენახის ძირითად მნიშვნელობაზე (დღევანდელი სალიტერატურო ქართულის მიხედვით) იხ. გვ. 92.

გვ. 410). „პელაგია ყოველი ვენახის ძირში მიდიოდა ტერმინებს და“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ვაზი არის ვენახის შტო“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). იშვიათად, მაგრამ ვენახი ვაზის მნიშვნელობით ქართული ენის აღმოსავლურ კილოებშიც გვხვდება. „რომელიც გაიხარებდა და მოლონიერდებოდა გადააწივნავდნენ, რომ ცარიელი შარი არ გამოსულიყო და ყოფილიყო ხშირად, ყოველ სამ ჩარეჭზე უნდა ყოფილიყო ვენახი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი ფოთოლი გვაჭამეს“ (ქართლ., მზეთ.). „ვენახს ჭიგვას უდგამდით, სარსაც უდგამდით“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

მამული. ყურძნის ხის მნიშვნელობით ლეჩხუმში მამული გვხვდება. „სარებ-მისმულ დაბალ მამულს ჩხიროდს ვეტყვით, მაღლა თუა ხეზე, ამას ხე-მამული ქვია“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „წუნწუნს ასხამენ მამული ძირებს“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი).

ყურძენი. ზემო აჭარულში ვაზის მნიშვნელობით ყურძენიც უხმარიათ. „ყურძნის ჭავლს ჩამოვიღებთ ძირში, ჩავამაგინებთ“ (ზ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, გვ. 411). „ყურძნს ყინვების რომ ეშინიან, მიწაში ჩაყრიან და გაზაფხულზე რგავენ“ (იქვე).

ლერწი. რაჭა-ლეჩხუმში ვაზის მნიშვნელობით ლერწიც გვხვდება. „ი ბოშუნამ ხუთი ლერწი გაკრიფა“ (რაჭ., ფრ.). „ერთი არშინის სიგრძეზე ძველი ლერწიდან მიწას ამობარავდენ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ლერწი თუ ძლიერია, რამდენიც ეჭნება მოსახვევი გოუმობთ“ (ქვ. ლეჩხ., ონჭ.). „ლერწის ფოთოლი“ (ზ. ლეჩხ., უსახ.).

ივ. ჯავახიშვილი ყურადღებას მიგვაქცევინებს იმ გარემოებაზე, რომ იყო დრო, როდესაც ვაზის სხეულს ხესაც ეძახდნ და თვით ვაზიც ხედ ითვლებოდა⁵. „ვითარცა იგი ხვ ვენავისაჲ ხეთა შორის მალნარისათა რომელი მივეც ცეცხლსა შესაწუველად“ (ეზეკ., 15, 2, იერუს.) მისივე აზრით, ამ გარემოებას ცხადპყოფს საქართველოში გავრცელებული ვაზის ჯიშის სახელი „ხევარდული“. „ხევარდულის“ ანალოგიით ივ. ჯავახიშვილი იქვე „ძელშავის“ მიხედვითაც ასკვნის, რომ ოდესღაც ვაზის აღმნიშვნელი ძელიც ყოფილა: „რამჟე ეყოს ძელსა მას ვენავისასა“ (ეზეკ., 15, 2. იერუს.).

ამრიგად, ყურძნის ხის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- ვაზი — ძვ. და ახ. ქართ.
- ვენახი — ძვ. ქართ., ქართ. ენის ძირითადად დასავლ.

⁵ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 299.

კილოები.
მამული — ლეჩხ.
ყურძენი — აჭარ.
ლერწი — რაჭ., ლეჩხ.

ვაზის ნაწილები

ფესვი. ვაზის (ისევე, როგორც ყველა მცენარის) იმ ნაწილს, რომელიც მიწაში არის მოქცეული, ფესვი ეწოდება. „ვაზი რაკი ზამ მიწაზე დავა, ფესვებსაც გაიკეთებს (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „დასაბაგ რქას ჩავდგავთ ჭანჭრობ (წყლიან) ალაგას და იხარებს. მერმედ ფესვს გაიდგავს და ვიტყვით—ი გაიდგა ფესვი და იხარაო“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ძირეულ ვენახს პირველათ მოუჭრიდნენ მიწას თოხით და ჩარგავდნენ, გაიკეთებდა ფესვებს, ტოტებს და მიუდგამდნენ ხარდანს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ამოვჭრით ორმოს, გოუშლით ფესვებს და ჩავრგავთ“ (იმერ., ამაღლება). „ვაზს აქ ფესვი მიწაში“ (ზ. რაჭა., „შინამრეწვ.“). „ახლად დარგულ ლერწს ძირს შემოუშლით (მიწას), რომ ზედა ფესვი არ გაიკეთოს“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „ფესვიანი ლერწი“ (ლეჩხ., ქართ. დიალ. I, გვ. 492).

ფერსო. „ფერსო“ დადასტურებულია ყვარელში.

ფესო. „ვენახს აქვს ძირად ფესო. ფესოს ზევით იქნება ტანი“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ძირი. ქართულ ენაში ფესვზე არანაკლებ არის გავრცელებული ძირი. „ვეითარცა ვენაგმან ვერ გამოიღოს ნაყოფი თავით თვისით, არა თუ დამტკიცებულ არნ ძირსა ზედა...“ (იოვ. 15.4C). „ვაზის ნაწილებია: ძირი, ფესო, დედა-ვაზი ან კორძი, რქა“⁶ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ძირი — საიდანაც განტოტებაა გამოსული“ (ქიზ., ნანობ.). „გადაწიგვნის შემდეგ გეიზდებოდა და გეიკეთებდა ძირს, ძირის შემდეგ გეიკეთებდა ტანს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ყურძნის ჭავლს... ჩავრგავთ, ძირს გეიკეთებს“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, გვ. 411). „სარის ნასობზე ძირიან ლერწს ძირს ჩაუდებდით“ (ქვ. რაჭა, დიალ.).

⁶ ჩანაწერს ახლავს ვაზის ჩანახატი წარწერებით.

ძირკვი. კახეთსა და ქიზიყში ძირკვი გვხვდება, ანტიკური
 ჯერ ან სამჯერ ძირკვი უნდა შეეჭრა, ის ძირკვი, რომელიც
 კვირტიდან არის ჩატანილი“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 216).

ამრიგად, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში დადასტურებული
 გვაქვს:

- ფესვი — ქართლ. კახ., იმერ., რაჭ., ლეჩხ.
- ფერსო — კახ.
- ფესო — იმერ.
- ძირი — ძვ. ქართ., ქართლ., იმერ., აჭარ., რაჭ.
- ძირკვი — კახ., ქიზ.

დედა-ვაზი, დედო-ვაზი, დედა. ქართლსა (ატენი, ბერბუ-
 კი, მეჯვრისხევი) და კახეთში (ახმეტა) დადასტურებული გვაქვს ვა-
 ზის ნაწილის (ფესვიდან პირველ გატოტვამდე) აღმნიშვნელი სიტყვა
 დედა-ვაზი. „ვაზს ჩვენ ვიცნობთ შტოებით, რქებით. დედა-
 ვაზით კი ვერ ვიცნობთ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). ამავე მნი-
 შვნელობით გვხვდება აგრეთვე დედო-ვაზი და დედა. „მიწის
 ზემოთ ვაზის გამსხვილებული ტანი, დედაა“ (კახ., ლეკ.). „დე-
 დო-ვაზს გასხლავენ, ფუჭ ლერწებს ძირზე შეაჭრიან“ (რაჭ., ფრ.).

დედანი. „დედანი—ვაზის ტანი, რომელზედაც საკავებელი და
 ნეკია დატოვებული გასხვლის შემდეგ“ (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.).

მუშა-ვაზი. საბას ლექსიკონში შეტანილი აქვს ტერმინი „მუშა-
 ვაზი ძველი ვაზის ფერი; ამბრის ფერია“ მუშა-ვაზი დედა-ვა-
 ზის მნიშვნელობით გვხვდება კახეთში (თელავი, გურჯაანი). „მუშა-
 ვაზის ძველი ვაზის, ე. ი. ვაზის ლერწის იმ ქვედა ნაწილის აღმნი-
 შვნელი ყოფილა, რომელიც თვითონ ყურძენს არ ისხამს, არამედ
 რომელსაც რქები გამოაქვს და მთელი ვაზის კვებისათვის მუშაობს“. ასე
 ხსნის მუშა-ვაზის შინაარსს ივ. ჯავახიშვილი⁷.

ვაზი. დედა-ვაზის ერთ-ერთი სინონიმია ვაზი. „ფესვის შემ-
 დგ ჩვენ ვეძახით ვაზს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის
 ფერი სულ ერთნაირია, სულ ერთი ფერისა, ზოლო რქა რო გამოვა,
 იმას ვატყობთ ეს ბუდეშურია, დანახარულია, ეს მწვანე ვაზია“
 (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ვაზი ქვია ვენახის ტანს, მიწასა და
 მალა ახალ მოსაბმელ ლერწებს შუა რაც არის“ (ზ. იმერ., „ში-
 ნამრეწვ.“).

შავი. ქართლში დედა-ვაზს შავს უწოდებენ. „შავიდან გა-

⁷ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 294.

მოღებული რქა ნაყოფს არ იღებს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „შავს ვეძახით ვაზის ტანს — ვენახი რომ ავჩხვებ, შავი დედა ტანს ვეძახით ვაწამოვიღე ახალი რქაო“ (იქვე). „შავი — დედა ტანს ვეძახით ვაზისას, შავი რომ გამოიტანს ვაზს, იმას ბარდლს ვეძახით“ (იქვე), ვისრამიანის ლექსიკონში მუშა-ვაზი ასე არის განმარტებული: „ძველი ვაზი, რომელსაც ხალხი შავს უწოდებს“⁸.

ძირი. დედა-ვაზს, შავად რომ ჩანს, ძირსაც უწოდებენ. „ფესვი, ძირი⁹, ლერწი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ყურძენს რქაზე შეატყობ, რა ჯიშია, ძირზე კი ვერ შეატყობ“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „რქა რო გამოვა, მაშინ სხვანაირია: ზოგი სუ მწვანეა, ძირზე კი ვერ შავატყობთ. ძირი კი ერთნაირია ყველასი“ (იქვე). „ვაზს შემოშლა უნდა ძირის, რომ ზედა ფესვი არ გაიკეთოს“ (ქვ. ლეჩხ., ონჭეიში). ჩანაწერიდან ცხადია ძირი, რომელსაც მიწაში ყოფნა არ ეკუთვნის, რომელსაც მიწა უნდა მოაშორონ, ზედა ფესვები რომ არ გაიკეთოს, იგივე დედა-ვაზი არის.

ზრო. რაჭაში იხმარება ტერმინი ზრო ძირის, დედა-ვაზის მნიშვნელობით (რაჭ., ფრ.).

ძველი-ვაზი. საბას ლექსიკონში მუშა-ვაზის განმარტებაში ნახმარია ძველი-ვაზი. ივ. ჯავახიშვილის აზრით „ს. ორბელიანის განმარტებითგან ირკვევა, რომ მუშა-ვაზს, თუ ამაზე ადრე არა, მის დროს მაინც, ძველი-ვაზიც ჰრქმევია“¹⁰.

ძველ-კუნძი. დედა-ვაზის მნიშვნელობით ქართლში ძველ-კუნძიც გვხვდება. „ვაზს ჩვენ ვიცნობთ შტოებით, რქებით... ძველ-კუნძით კი, დედა-ვაზით კი, ვერ ვიცნობთ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

კორძი. ქართლელ გლეხს ვაზის ძველი, შავი ნაწილის აღწერის დროს უთქვამს „დედა-ვაზი ან კორძიო“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). ე. ი. დედა-ვაზის ერთ-ერთ სინონიმად კორძიც უნდა ჩაითვალოს.

ღერი. „ვაზს აქვს ფესვი და ძირი მიწაში, მაღლა — ღერი, ნამყენი, ლერწი, იმაზე კვირტი“ (ზ. რაჭ., „შინამრეწვ.“). „ვაზს ღერიდან ან ქვეითა ლერწიდან რომელიც კაი რქა ექნება გამოღებული, ორ კვირტზე სამამულედ ისხვლება“ (რაჭ., ფრ.).

⁸ ვისრამიანი, 1884, გამომცემლები ილ. ჭავჭავაძე, პ. უმიკაშვილი და ალ. სარაჯიშვილი, გვ. 467.

⁹ ახლავს ჩანახატი.

¹⁰ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 294.

ტანი, დედა-ტანი. „ვენახს აქვს ძირად ფესო, ფესოს მიმდევარება ნება ტ ა ნ ი, ტ ა ნ ის შემდეგ ვენახი იბამს ვაზს“¹¹ (ქვ. ზმეჭო, „შპა-ნამრეწვ.“). „გადაწიგნვის შემდეგ გვიზღებოდა და გვიკეთებდა ძირს, ძირის შემდეგ გვიკეთებდა ტ ა ნ ს“ (იქვე). „შავი — დ ე დ ა-ტ ა ნ ს ვეძახით ვაზისას“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

წელი „წ ე ლ ი—დედამიწის პირიდან სანაყოფე რქამდე“ (ქიზ., ნანობ.).

როკი. „როკს ვენახის ხეს ვუძახით, ვენახის ტანს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახის რ ო კ ი რომ ამოიყრის, ვაზსაც ვეტყვიოთ და ლერწსაც ვეტყვიოთ“ (იქვე).

ლერწი, რქა. სტ. მენთეშაშვილს აჭარაში ჩაწერილი აქვს „ლ ე რ-წ ი — დედა-ვაზი“ და მეორედ — „ლ ე რ წ ი — ვაზის ტანი, რ ქ ა“. ჩანაწერებიდან ჩანს, რომ აჭარაში რქა და ლერწი ორივე იხმარება ვაზის ტანის მნიშვნელობით.

ივ. ჯავახიშვილის აზრით ლ ე რ წ ი და მუშა-ვაზი ვაზის ზროს აღმნიშვნელი ტერმინებია. „რქა ეხლა და უკვე დიდხანია ვაზის ტოტების აღმნიშვნელ სიტყვად არის ქცეული“, მაგრამ გაცილებით ამაზე უწინარესაც უნდა იყოს ლ ე რ წ ი ვაზის ზროს აღსანიშნავად წინანდელი რქის მაგიერ შემოღებული¹².

ამრიგად, ვაზის ტანის (ფესვიდან დატოტვამდე) აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- დ ე დ ა-ვ ა ზ ი, დ ე დ ა — ქართლ., კახ.
- დ ე დ ო-ვ ა ზ ი — რაჭ.
- დ ე დ ა ნ ი — ქართლ.
- მ უ შ ა-ვ ა ზ ი — საბა, კახ.
- ვ ა ზ ი — ქართლ., იმერ.
- შ ა ვ ი — ქართლ.
- ძ ი რ ი — ქართლ., კახ., იმერ., რაჭ., ლეჩხ.
- ზ რ ო — რაჭ.
- ძ ვ ე ლ ი-ვ ა ზ ი — საბა.
- ძ ვ ე ლ -კ უ ნ ძ ი — ქართლ.
- კ ო რ ძ ი — ქართლ.
- ლ ე რ ი — რაჭ.
- ტ ა ნ ი — იმერ.

¹¹ ვენახი ვაზის მნიშვნელობით არის ნახმარი და ვაზი—რქის.
¹² ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 298.

დედა-ტანი — ქართლ.

წელი — ქიზ.

როკი — იმერ.

ლერწი — აჭარ.

რქა — აჭარ.

ბორჯოყო. ვაზის დედა-ტანი, ისევე როგორც საერთოდ მცენარის ტანი, თავდება პირველი გატოტვის უბესთან. შემდეგ იწყება სხვადასხვა ასაკის ტოტები. იმ ადგილს, სადაც დედა-ვაზი თავდება და ტოტები იწყება რაქა-ლეჩხუმში ბორჯოყო ეწოდება. „ლერს ბორჯოყო ებმის, ბორჯოყო ის ადგილია, საიდანაც შტოები ანუ ლერწები იწყება“ (რაჭ., ფრ., გვ. 80). „პირველად სარზე ბორჯოყოსთან მაგრდება ვაზი“ (იქვე, 85). „ბორჯოყო — ტოტების გასაყარი ადგილი“ (ლეჩხ., ალავ.).

ძველი-რქა, ძველი-ლერწი, ვაზის ტოტების ასაკის გარკვევას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ვაზის გაშენებისა და სწორად მოვლისათვის. როგორც ცნობილია, ნაყოფს ისხამს ერთწლიანი რქა, რომელიც ორწლიან ტოტზე არის დაფუძნებული. ვაზის ტოტები სახელდება იმის მიხედვით თუ რამდენწლიანია. კახეთში ვაზის ერთზე მეტი ხნის ტოტს ძველ-რქას ეძახიან. ხოლო იმერეთში — ძველ ლერწს. „ხელშავი არი 4—5 სანტიმეტრის სიგრძის ნაწილი ძველი-ლერწისა, რომელზედაც ამოსულია გასამრავლებლად აჭრილი მეორე წლის ლერწი“ (ზ. იმერ., ძოწ. I, გვ. 421).

ძველიანი. ვაზის ძველი ტოტის აღმნიშვნელი ტერმინი არის ძველიანი. „ძველიანი არის ვაზის დამსხვილებული (ტოტი), შავათა ჩანს“ (კახ., გავაზი). „რქას, ჩასაგდებათ რო გვინდა, ძველიანი უნდა ჰქონდეს, წინათ დიდი ქონდა, ეხლა ცოტა აქ“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „ახალგასაშენებლად რომ ვაზს რქას ააჭრიან (ერთი წლისა უნდა იყოს), ძველიანს ერთი გოჯის ოდენას მიაყოლებენ“ (იქვე). „თუ რქას ძველიანი არ მიაყოლე, არ იხარებს“ (ქიზ., მენთ.). „ძველიანი არ იბამს, საყურძნედ სულ ახალი რქა უნდა“ (რაჭ., ფრ.). „ძველიანი საფესვეა და ერთ ციდაზე გადაიჭრება“ (იქვე).

ხელშავი. იმერეთში ძველიანის მნიშვნელობით ხელშავი იხმარება. „ლერწით გამრავლების დროს იმ ჯიშის ლერწი ეიჭრება, რომელი ჯიშის გამრავლებაც გვინდა. ეიჭრება თავისი ხელშავით“ (ზ. იმერ., ძოწ. I, გვ. 421) „დეირგება ხელშავიანი ლერწი“ (იქვე).

ბობლი, ბობლა, ბჯღლა. „ბობლა — ვაზის უნაყოფო ტოტი ძირიდან სამამულე რქამდე, ბჯღლა“ (კახ., მარტ., იმნ.)¹³ „ბჯღლა“ — ბობლს გავუშვებთ“ (კახ., გავაზი).

მხარი. ს. ჩოლოყაშვილი განასხვავებს სამ წელზე მეტი ხნის ტოტს, რომელსაც მხარს უწოდებს და ორი სამი წლის ტოტებს¹³. სამწუხაროდ ჩვენ მხარი ვერც ერთ კუთხეში ვერ დავადასტურეთ.

ამრიგად, გვაქვს ვაზის ძველი ტოტის აღმნიშვნელი ტერმინები:

ძველი-რქა — კახ.

ძველი-ლერწი — იმერ.

ძველიანი — კახ., ქიზ., რაჭ.

ხელშავი — იმერ.

ბობლი, ბობლა — კახ.

ბჯღლა — კახ.

მხარი

ყლორტი. ვაზის ახლად ამოყრილი ტოტების აღსანიშნავად ქართულში გვხვდება ყლორტი, მორჩი, ნურჩი და სხვ. (ეს სახელწოდებები საერთოა სხვა მცენარეებთან). ტერმინი ყლორტი ფართოდ არის გავრცელებული საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში. „კვირტი როცა წეიზდება და გეიშლება, იმას ყლორტს უძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ახალ გამოყრილ ვენახს ქვია ყლორტი, რომ გეიზდება — ლერწი“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ნამყენს სამი „გოჯის“ სიმაღლეზე ექნება მიწა დაყრილი. ამოხეთქავს და მეორე თვეზე სიბნელიდან ამოვა ყლორტი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ყოტი. „აპრილში შავყელამდით, ყოტი რომ გამოვიდოდა კარგათ, მემრე დაკვეტამდით კარებს, რო შიგ აღარავინ შესულიყო თიბათვემდინ“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „ყოტებზე ძირი ორი ფოთოლი უნდა გამააცალდე“ (ქიზ., ქართლ. დიალ. I, 216).

დოყი, დუყი. „ვაზი, მაყვალი, რაც უნდა იყოს, რომელიც თამამი ამოდის მას დოყი ეწოდება“ (კახ., დიალ.). „დუყი — ახლამოყრილი ყლორტი“ (გურ., შარამ.).

ტოლი. „ხმელს აჭრიან (ვაზის) ტანებს და ახალ ტოლებს ამოიღებს“ (აჭარ., მენტ.).

¹³ ს. ჩოლოყაშვილი, მევენახეობის სახელმძღვანელო, თბ., 1937, გვ.

ყოვერი ყვიორი. „ყოვერი — ხის ახალი ნაზარდი, ვაზფეშტო“ (ქართლ. სალ.). „რომ გაიზრდება გავფურჩქნით ყვიორი-საგან და ნამხრევისაგან“ (ზ. რაჭ., „შინამრეწვ.“).

ლორდი. „ლორდი იგივე ლერწია, მხოლოდ ლორდი ქვია, სანამ დამწიფდებოდეს და გეისხლებოდეს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი რო გამოიღებს კვირტს, რო წამოიზრდება, იმას ლორდი ქვია, ლორდი რო გეიზრდება კარგათ — ლერწია“ (იქვე). „გასხვლის მერე სანამდის ლორდს გამოიღებდეს, შეკონავენ ეკლის საკრით“ (იქვე). „ლორდი ვენახის ახალგაზრდა ტოტი, მწვანე, ფოთლიანი“ (იმერ., დიალ.).

მორჩი. „...და იგი აღმოსცენდა და აღმოორძნდა მორჩი და მწიფე იყვნეს ტევანნი იგი ყურძნისანი“ (დაბად. 40.11) „მორჩის ამოხეთქვა“ (რაჭ., ფრ.).

ნურჩი: „ნურჩი-ვაზი ახლად რომ ამოიყრის“ (ქართლ., ბერბ.).

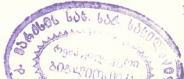
ჭავლი. გურიასა და აჭარაში ახალ ამოყრილ ტოტს ჭავლს უწოდებენ. „ვენახი რომ ჭავლებს გამოიღებდა, ამით ვენახი განახლდებოდა“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „როცა (ვენახი) ახალ ჭავლებს გამოიღებდა მიურგავდნენ ხეებს“ (იქვე) „ყურძნის ჭავლს ჩამოვიღებთ ძირში“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, გვ. 411).

ნახეთქი. „ნეკის ნახეთქს და მოხოულისაგან ახალ მოსახოვს უნდა აკვრა“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). „რო გეიბურდება ვენახი, მერე აკვრა უნდა და მამინ ნახეთქს, ამონაყარს ავაკრავთ“ (ქვ. ლეჩხ., ქორენ.).

ამონაყარი, ნაყარი. „ახალი ამონაყარი“ (იმერ., გელათი). „ამონაყარიდან ვარჩევთ სანაწიგრეს“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). „მოსახვევს ძველს მოვჭრით თავისი ამონაყრით, რომ ვენახი მაღლა არ წავიდეს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „მოუმბელი ნაყარი უნა მოგტეხოთ“ (იმერ., ქართ. დიალ. I, 462). „ნაყარი — ახლადამოყრილი რტოები“ (გურ., შარაშ.).

ვაზის ახლადამოყრილი ტოტების სახელწოდებებია:

- ყლორტი — ქართული ენის თითქმის ყველა კუთხეში.
- ყოტი — ქიზ.
- დოყი — კახ.
- დუყი — გურ.
- ტოდი — აჭარ.
- ყოვერი — ქართლ.
- ყვიორი — რაჭ.
- ლორდი — იმერ.

მორჩი — ძვ. ქართ., რაჭ.

ნურჩი — ქართლ.

ჭავლი — გურ., აჭარ.

ნახეთქი — ლეჩხ.

ამონაყარი — იმერ., ლეჩხ.

ნაყარი — იმერ., გურ.

რქა. ვაზის ერთწლიან ტოტს რქა ეწოდება. „გამობას ვენაცსა კიცვ მისი და რქასა ვენაცისასა კიცვ ვირისა მისისაჲ“ (დაბად., 49.11). „ვენაცი რქა შუენიერი ისრაჲლი“ (ოს., 10.1 ოშ.). „სავენაცე იქმნა საყუარელისა რქისაჲ ადგილსა პოხილსა“ (ბას. დიდი, 57.18). „რომელთა თანა არა დამთა ტევანიცა ერთი ცხოვრებისაჲ, არამედ არცალა რქაჲ“ (სინ. მრ., 157.28). „რქა ეწოდების ვენაცის ლერწსა“ (საბა).

ქართული ენის კილოებიდან რქა უპირატესად გვხვდება ქართლურში, კახურში, ქიზიყურში. „მწვანეს მოლურჯო რქა აქვს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვაზები რქაზედ უნდა იცნო“ (იქვე). „შავიდან გამოღებული რქა ნაყოფს არ იღებს“ (იქვე). „დაირთვილა, მაგრამ როცა გავაცალე ვაზს გამხმარი, ისევ გამაიტანა ყურძენიცა და რქაცა“ (ქართლ., ბერბ.). „ვაზის ფერი სულ ერთნაირია, სულ ერთი ფერისა, ხოლო რქა რო გამოვა, იმას ვატყობთ — ეს ბუდეშურიცა, დანახარულიცა, ეს მწვანე ვაზია“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „რქა ერთწლიანია“ (კახ., ლაგოდეხი). „გასხვლისას ენარჩუნებთ ნეკს და რქას“ (კახ., ყვარელი). „რქას, რომელიც საჭირო არ არის მოვჭრით, სამამულეს გავუშვებთ“ (იქვე). „რქაწითელის რქა მოწითალოა და ფოთოლიც მოწაბლო აქვს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „რომელი ვაზი რა ყურძენია, რქით შეეტყობა და ფოთლითაც“ (იქვე). „ჯანაანურამ გრძელი რქის გატანა იცის“ (იქვე). „ესხლავდით სავაზით დი რქასა და ერთ ნეკს ვაძლევდით“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „თუ კაი თამამი ვაზი იქნებოდა, შეხედულეებით, ზოგს ორ-სამ რქასაც ვაძლევდით, უფრო კი — ერთს“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „რქას ჩასაგდებათ რო გვინდა, ძველიანი უნდა ჰქონდეს“ (იქვე). „ზომიერია სამ რქაზე გაისხლას ვენახი. ბევრი რქა ვაზს ივენებს“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ლერწი. რქის სინონიმია ლერწი. თუ რქა უპირატესად აღმოსავლეთ საქართველოში იხმარება, ლერწის არეალი ძირითადად დასავლეთ საქართველოში შემოიფარგლება. „ლერწი არის, ლორდი რო დასრულდება“ (იმერ., სხვიტ.). „ლორდი რო გვიზრდე-

ბაკარქათ, ლერწი“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ახალ გამოყრულ ვენახს ქვია ყლორტი, რომ გეიზდება — ლერწი“ (იქვე). „აკიდო — ერთ ლერწზე ორი მტევანი“ (იმერ., საქარა). „კრახუნას ლერწი მთავარი ეზდება“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „კვირტი როცა წეიზდება და გეიშლება, იმას ყლორტს უძახით, მაგრამ როცა დამთავრდება, იმას კი ლერწს უძახით“ (იქვე). „ვაზის ნაყარს ლერწს ვეტყვით“ (იქვე). „ვენახის როკი რომ ამოიყრის, ვაზსაც ვეტყვით და ლერწსაც ვეტყვით“ (იქვე). „ვენახის ლერწის აგან მოწნული გვერგვი“ (ლექს., „შინამრეწვ.“). „ლერწი წინოუნდელია“ (ქვ. ლექს., დერჩი). ტერმინი ლერწი იშვიათად გვხვდება ქართლსა და ქიზიყშიც. „სავენაჯეჲ ჯერ დაბრუნება უნდა ორ ბარი პირზე. დაბრუნები მემრე ჯერ ლერწზე უნდა იზრუნო“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 215). „რქას ჩვენ ვეძახით ვაზის ლერწს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ვაზი. რქის მნიშვნელობით ვაზიც იხმარება. „არა თუ ვინმე დაადგრა ჩემ თანა, განვარდა იგი გარე ვითარცა ვაზი, განჯმა, და შეკრიბონ იგი და ცეცხლთა დაასხან იგი და დაიწუას“ (იოვ., 15.6C). „ბოძებს რომ დაუსხავთ და ზედ მერმედ ხეებს გავაწყობთ, ვაზები გადავა, ის ვაზები მერე სულ დაინეკება სამ-სამ კვირტზე, იმას ვეტყვით ხეივანს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის არის, რასაც ვენახი ყოველწლიურად ამოიყრის“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახის როკი რომ ამოიყრის, ვაზსაც ვეტყვით და ლერწსაც — რავალი ვაზი აქვს, ბასია. შენს ვენახს?“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახს ჩვენ ძირად ვეძახით... ვაზს კი ვენახის ლერწს ვეძახით“ (იქვე). „ვაზაფხულზე დატოებულ ტოტებს ვაზს ვეტყვით, ვაზთან ერთად რჩება რქა. რქა საწინაოს მომცემია; მომავალი წლისათვის უნდა მოგვეცეს ვაზები“ (იქვე). „კარგი შეძლებული ვაზიანი ვენახია“ (იმერ., გელათი). „ვენახი ამოიყრის ვაზს“ (იმერ., ამალღება). „ვაზი—ვენახის შტო“ (ქვ. ლექს., დერჩი). „ვაზი ერთწლიანია“ (იქვე).

ვენახი. ვენახიც უხმარიათ რქის მნიშვნელობით. „ლორდი ქვია ანლათ გამოსულ ვენახს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მსხვილ ვენახს დააწვენდნენ გათხრილ მიწაში და დაამაგინებდნენ“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „წრეულს რუმ ვენახი გამუა, შეიძლება გაისათ სულ არ გამეისხას, თუ არ გამსხაღე“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, 411). „მუხლში უნდა გადატეხო ვენახი“ (ქვ. ლექს., საჩხეური).

ბაბილო. ბაბილო ქართლში ტყის ყურძნის მნიშვნელობით იხმარება. ძველ ქართულში, ქართლსა და კახეთში იგი ხეზე ამ-

ვებული ვაზის, მალლარის მნიშვნელობით გვხვდება ქართულშივე ბ ა ბ ი ლ ო რ ჰქის მნიშვნელობით გვხვდება. „იქმნა ვენაჯად და ყვნა წიდნენი და განაგრცნა ბ ა ბ ი ლ ო ნ ი მის-ნი“ (დაბად., 17.6). „და განირთხა ბ ა ბ ი ლ ო ნ ი თუსნი“ (ეზექ., 17.6. იერუს.). „დაფარნა მთანი ჩრდილმან მისმან და ბ ა ბ ი ლ ო-თ ა მისთა ნაძუნი“ (ფსალმ., 79.9). დ. ჩუბინაშვილის განმარტებითაც „ბ ა ბ ი ლ ო... რქა ვაზთა ან სხვათა ნერგთა, ნორჩი, შიმალი“ არის. ბ ა ბ ი ლ ო ს ა თ ვ ი ს „თავდაპირველი“ მნიშვნელობა უნდა იყოს რქა, შემდეგ რქიანი, რქა გაშვებული, ე. ი. ვაზი, რომელსაც ბ ა ბ ი ლ ო მოზრდილი აქვს, ბ ა ბ ი ლ ო ი ა ნ ი. ხოლო რქის სიგრძე დამახასიათებელია როგორც გარეული, რომელსაც არავინ სხლავს და კვეცავს, ისე ხეზე გაშვებული ვაზისთვისაც. ამიტომაც გარეული და ხეზე გაშვებული ვაზი ერთი და იმავე ტერმინით აღინიშნება. არნ. ჩიქობავას ეკუთვნის ბ ა ბ ი ლ ო სიტყვის ეტიმოლოგია. მაღალი ვა-ზის აღმნიშვნელ ბ ა ბ ი ლ ო და დობილო ტერმინებში, გამოყოფი-ლია საერთო — ბილ-ძირი (ბა- და დო- თავსართისეულ ელემენტე-ბად არიან მიჩნეული), იგივე ძირი, რასაც ხუნძურის ყურძნის აღმ-ნიშვნელი — ფუძეც შეიცავს, გარკვეულია ამ ძირის ამოსავალი მნიშვნელობა და დაძებნილია ამ მნიშვნელობის საერთო ფუძეები ქართულსა და ხუნძურში¹⁴.

პოწკი. „ყურძნის პ ო წ კ ი. იგივეა, რაც რქა“ (აჭარ., მენთ.).

ღერო. „ბუშმა ღერო და ფოთლებს შუა იცის ამოსვლა“ (ლექს., „შინამრეწვ.“). „ლორდი რო გეიზდება ლერწია. ვაზიც ლერწია, ღერო ის არის, რომელიც ყურძენს გამოისხამს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ბოლი. „ოფოურე ხის ვენახი იყო, ყოველწლიურად გავსხლავ-დით ბ ო ლ ე ბ ს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“), „ბ ო ლ ი — ვაზის რტო“ (გურ., მამათი).

რტო, შტო, ტოტი. ვაზის ტოტის აღსანიშნავად გამოიყენება სხვა მცენარესთან საერთო სახელწოდებაც. სახელდობრ, რტო, შტო და ტოტი „მე ვარ ვენაჯი და თქუენ რ ტ ო ნ ი“ (იოვ., 15.5 CDE). „რ ტ ო ხოლო ვენაჯისა“ (სინ. მრ., 34 15)). „წმიდამან დედოფალ-მან ველი მიჰყო ზედა კერძო ცხედრისა მისისა მყოფსა მას რტოსა ვაზისასა მოჰკუეთა მისგან და შექმნა ჯუარი“ (ცხ. ნინოასი., ლიტ. ქრესტ. I, 218). „ვაზს ჩვენ ვიცნობთ შ ტ ო ე ბ ი თ, რქებით“

¹⁴ არნ. ჩ ი ქ ო ბ ა ვ ა. ერთი ძველი საერთო იბერიულ-კავკასიური ჯგუფის შესახებ მევენახეობის ტერმინში, ივე, ტ VI, თბ., 1954.

(ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „შტოებს ჩამეილებს ქვერე“ (ლენხ., ქართ. დიალ. I, გვ. 492). „რაც ზედმეტი ტოტია, ვაზს უნდა ვაცალოთ“ (ქართლ., ქართ. დიალ. I, გვ. 287). „მწკრეზე ჩაპყრიდა... რქას და მიაყრიდა მიწას. გაზაფხულზე ტოტებს ამოიტანდა“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „გასხვლი დროე უნა მეექვრაე ყველა ტოტო და უნა შადრჩეე ერთი რქა და ერთი ნეკი“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 216).

შულა-რქა, ქართლსა და კახეთში ძველი რქისაგან განსხვავებით ერთწლიან რქას შულა-რქას უწოდებენ (გორი, თელავი, გურჯაანი).

ყურძნიანი რქა. „ყლორტებს რო ამოიტანს, გაფურჩქვნა უნდა, უყურძნო გამეცლება და სამამულე და ყურძნიანი რქები რჩება“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“).

სანაყოფო. „სანაყოფო გრძელი რქაა, ექვს-ათ კვირტზე ისხვლება“ (კახ., თელავი). „გასხვლისას ვაზს უტოვებენ სამ რქას, ერთს — მოკლედ, ორს — გრძლად. მოკლე რქას სამამულე რქა ეწოდება... გრძელს კი სანაყოფო რქას უწოდებენ“ (კახ., ჯოხ.).

მოსაბამი რქა. „რო გასხლავენ ვაზს, რაც დარჩება, იმას უძახიან მოსაბამ რქას“ (ქვ. ლენხ., დერჩი). „ბევრი გოუშვი მოსაბამი რქაო — თუ კარგი ვენახი გინდა, ცოტა უნდა გოუშვა“ (იქვე).

საკავებელი. „ვაზს, როგორც ძალს დაფუხედავთ, საკავებელს მივცემთ და... თუ უღონო არის, არ მივცემთ საკავებელს და უნდა დავნეკოთ სამ კვირტზე“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „საკავებელი — უნდა აპრილში მანუელით მივაკრაოთ და ამას ვეტყვიოთ“ (იქვე). „საკავებელი გრძელია“ (ქართლ., ბერბ.). „ნეკი სამ კვირტზეა, საკავებელი შვიდ-რვა კვირტზე“ (ქართლ., ატენი). „ვაზს ვუტოვებთ ნეკს და საკავებელს“ (იქვე). „ვსხლავდით სავაზით და რქას და ერთ ნეკს ვაძლევდით — რქა იგივე საკავებელია“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“).

ბლუნძა. როგორც ქართლელი გლეხი ამბობს, „კახეთში საკავებელს ბლუნძას ეტყვიან“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). კახეთში კი ბლუნძა დადასტურებული არა გვაქვს.

მოსახვევი, მოსახოვი, შემოსახვევი. „ვენახს უტოვებენ მოსახვევს და ორ ნეკს“ (იმერ., საჩხერე). „მოსახვევს ორ-სამსაც დატოვებენ, თუ გაიმარჯვა“ (იმერ., საქარა). „მოსახვევი გრძელია,

„შვიდ კვირტზე გასხლული“ (იქვე). „მოსახვევი არის, სამზე მეტ კვირტზე რომ დატოვებენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „დატოვებ ერთ ნექს და ერთს მოსახვევს... ნეკი შედგება სამი კვირტისაგან და მოსახვევი კი—რვა კვირტისაგან. რვა კვირტიანს მოვახოვ ხარდანზე, სამ კვირტიანს არ უნდა ხელის ხლება“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მოსახვევი წრეულს მოიბამს და მერე მიაჭრი“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ვაზის... მოსახოვი გამოისხამს მტევნებს“ (იქვე). „ნეკი გაისათ იქნება მოსახვევი“ (იქვე) „მოსახვევი ერთწლიანია“ (ქვ. ლეჩხ., ქორენ.). „მოსახოვს სამ კვირტზე მოუხოვ და ქვემოთ შვიდ-რვა კვირტზე მიაკრავ“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). „მოსახოვი სამ კვირტზე ამოიყრის სანაყოფის და იმას გაუშობ ნეკათ და მოსახოვად“ (იქვე). „თუ ნეკი კარგს ამოიყრის იმისაგან გაუშვებთ მოსახვევს და ძველ მოსახვევს მოვჭრით თავისი ამონაყრით, რომ ვენახი მალლა არ წვეიდეს“ (ქვ. ლეჩხ., ტვიში). „მოხოვა ორ კვირტში ხდება, ერთში ნექს ამოიყრის, მეორეში — მოსახოვს“ (იქვე). „მოსახვევი რომ მოიჭრება, დარჩება სანაყოფო და მერე იმისგან გაკეთდება ნეკი და მოსახოვი. ნეკი ქვემოთ არის, მოსახვევი ზემოთ“ (იქვე). „გრძლათ რო დატოვებენ ლერწს, მოსახვევი ლერწი ანუ რქაა“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

მოსახრელი. „მოსახრელი შეიძლება ოთხიცი დაყვეს (გასხვლის შემდეგ), ვენახის შეძლებაზე“ (იმერ., ამაღლ.). „მოსახრელი ლერწი რვა-ცხრა კვირტზე ისხლება“ (იმერ., შუა გორა).

მოქიანი. „დამძლავრებულ კაი ვაზის ერთ (რქას) ხუთ-ექვს კვირტზე გადავჭრით და თავს ჩაუვკავებთ ისე, რომ ვაზს ამოედოს. ეს მოქიანია და მისი თავი ყოველთვის ემაგრება ვაზის რომელიმე რქას, ხარდანს შვაში იქცევს. მომავალ წელიწადს ეს მოქიანი აუცილებლად უნდა ამოიჭრას“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

გაბმულა, გამბულა. საკავებელი ბლუნძა, მოსახვევი, შემოსახვევი და მოსახრელი ჭიგოზე გარკვეული წესით დამაგრებული ყურძნიანი რქის სახელწოდებებია. რქა მაგრდება თავისივე ვაზის ჭიგოზე. მათგან განსხვავებით გაბმულა, გამბულა (და აგრეთვე გასაბამი) ისეთი ყურძნიანი რქა არის, რომელიც მეზობელ სარზე ან ვაზზე არის გაბმული და დამაგრებული. „გაბმულას ავაჭრით ჩხათა“ (ქართლ., ბერბ.). „თუ ღონიერია ვაზი, გაბმულას აცვუშვებთ“ (ქართ., ატენი). „უღონო ვაზს გავსხლავთ ნეკათ და ღონიერ ვაზს ვუტოვებთ ნექსაც, გაბმულასაც, სამამულესაც“ (იქვე).

„თუ უღონო არის, გაბმულას არ მისცემენ, მოკლეთ. ტუკათ (გასხლავენ), რო აიტანოს“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „საკვეთ ბელს ვლუნავთ, კაკვავთ..., გამბულას კი პირდაპირ ვადავლუნავთ, ტოტს ვავაგრძელებთ; ვაზს თუ მიუახლოვდა წვევებს მიუმაგრებთ, თუ არა და სარებს დაუსობთ ვაზს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

გასაბამი. „გასაბამი — დიდი ლერწი, რომელსაც გააბამენ ერთი ვაზიდან მეორე ვაზამდის — დანეკვის შემდეგ სტოვებენ გრძლად მოსახვევად“ (იმერ., წერ.). „დაუტოვებენ ხოლმე კიდე გასაბამ ლერწს; გასაბამი ლერწი დიდი ლერწია, ერთი ვაზიდან მეორეზე გააბამენ ხოლმე“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მოსახვევ ლერწს ჩვენში გასაბამს უძახიან“ (იქვე). „ამავე (ნეკზე) მეტკვირტიანი თუ დატოვეს, გასაბამი ან მოსახვევი ქვია“ (იქვე). „გასაბამი გაიჭიმება და მისთვის საგანგებოდ დასმულ ხარდანს მიემაგრება“ (რაჭ., ფრ.). „რაც არ უნდა ღონიერი იყოს ვაზი, გასაბამი რვა-ცხრა კვირტზე მეტი არ შეიძლება, მოქიანი კი ექვს-შვიდ კვირტზე“ (იქვე).

ამრიგად, ვაზის ერთწლიანი ტოტის სახელწოდებებია:

- რქა — ძვ. ქართ., ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ., რაჭ.
- ლერწი — იმერ., ლეჩხ., ქიზ., ქართლ.
- ვაზი — ძვ. ქართ., ქართლ., იმერ., ლეჩხ., რაჭ.
- ვენახი — იმერ., ლეჩხ., გურ.
- ბაბილო — ძვ. ქართ.
- ბოწკი — აჭარ.
- ღერო — ლეჩხ., იმერ.
- ბოლი — გურ.
- რტო — ძვ. ქართ.
- შტო — ქართლ., ლეჩხ.
- ტოტი — ქართლ., კახ., ქიზ.
- შუალარქა — ქართლ., კახ.
- ყურძნიანი რქა — კახ.
- სანაყოფო — კახ.
- მოსაბამი რქა — ლეჩხ.
- საკვეთბელი — ქართლ., კახ.
- ბლუნძა — კახ.
- მოსახვევი, მოსახოვი — იმერ., ლეჩხ.,

შემოსახვევი — იმერ.

მოსახრელი — იმერ.

მოქიანი — რაჭ.

გაბმულა — ქართლ.

გამბულა — ქართლ.

გასაბამი — იმერ., რაჭ.

ნეკი. მევენახე ვენახის გასხვლისას ითვალისწინებს, რომელ-
მაცემს რა ფუნქცია უნდა შეასრულოს წელს და გაისად, მომავალ-
ში. ვაზს მევენახე უტოვებს შვიდ-რვა კვირტზე გასხლულ ერთ-
წლიან რქას — მოსახვევს, რომელიც წელს მოისხამს ყურძენს და
სამ-ოთხ კვირტზე გასხლულ ტოტს, რომელიც შემდეგ წელს იქ-
ნება მსხმოიარე. მოკლედ გასხლულ რქას ნეკი ეწოდება. თუ
ვაზი მეტად „უღონოა“, მას არც ერთ მოსახვევს არ უტოვებენ,
ე. ი. ვაზი წელს ყურძენს არ გამოისხამს, მაგრამ ნეკის დაუტო-
ვებლობა არ შეიძლება. შესაძლებელია შვიდ-რვა კვირტიანმა რქამ
არ გამოიტანა სამამულე, რომელიც გაისად მსხმოიარე რქად გაი-
ზრდება. ასეთ შემთხვევაში ვაზს „გაიტანს“ ნეკი. შემდეგ წელს,
ნეკიდან ამოყრილ ყლორტს სხლავენ შვიდ-რვა კვირტზე —
ე. ი. იღებენ მოსახვევს და ქვედა კვირტიდან ამოყრილი ყლორტი
კისხვლება ნეკად. ნეკი ფართოდ არის გავრცელებული სა-
ქართველოს ყველა კუთხეში. „ნეკი სამამულეა, წრეულ რო რქას
ამოიტანს, იმას დავაყენებთ საგაისოდ“ (ქართლ., ბერბ.). „შიძლე-
ბა სამი-ოთხი ნეკი მივცეთ, როცა მძლავრი ვაზია“ (ქართლ.,
ყანჩ.). „თუ ონა ვაზი არის, რქა ნეკათ (ისხვლება), თუ ღონიე-
რი — ნეკს მივცემთ სამამულეს, ნეკი სამამულეა: მერმის ნეკ-
ზე უნდა გავიდეს. მაღლა არ ავწევთ, დაბლა უშვებთ. მაღლა არ
უნდა წაიყვანოს ვაზი, გაფუჭდება“ (ქართლ. სამხრ. „შინამრეწვ.“).
„ვსხლავდით სავაზით და რქასა და ერთ ნეკს ვაძლევდით“ (გ. კახ.,
„შინამრეწვ.“). „თუ კაი თამამი ვაზი იქნებოდა, შეხედულებით,
ზოგს ორ-სამ რქასაც ვაძლევდით, უფრო კი—ერთს. ნეკსაც ვაძ-
ლევდით. უნეკოთ არ შეიძლება. ნეკს ორი ან სამი კვირტი აქვს.
ნეკს იმისათვის ვაძლევთ, რომ შეიძლება გადაკავებულმა იქვე ახ-
ლო არ გამოიტანოს სამამულე, მაშინ ნეკი გაიტანს სამამულეს.
ნეკს სამამულეთ ვაძლევთ“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „გასხვლის მერე
ლერწებს რო მოჭრიან, რაც დარჩება ლერწის ბოლო ლერო, იმას
უძახიან ნეკს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ნეკი ქვია სამ კვირტზე
რო დატოვებენ, წლიანი ნაწილი“ (იქვე). „იმ ლერწს, რომელიც

წელს იბავს, მოვჭრით და ნ ე კ ზ ე რომელიც იქნება, იმას დავტოვებთ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „დაუტოვოთ ერთ ნ ე კ ს და ერთს მოსახვევს. ნ ე კ ი შედგება სამი კვირტისაგან და მოსახვევი კი რვა კვირტისაგან. რვა კვირტიანს მოვახოვ ხარდაწუე. სამკვირტიანს არ უნდა ხელის ხლება“ (იქვე). „ვენახს როდესაც ვსხლავთ და რამოდენიმეს რომ უშობ. ერთს ან ორ ლერწს ორ-სამ კვირტზე გადავჭრით და იმას ქვიან ნ ე კ ი“ (იქვე). „ზოგმა მარტვა განეკვა იცის. ერთ-სამ ნ ე კ ს დაუტოვებთ და თითოს ოთხ-ხუთ კვირტს შევარჩენთ განეკვილს“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ლერწი რომ წამოიხდებდა იმ წელს ერთ ნ ე კ ზ ე დავტოვებთ ორ-სამ კვირტზე დავაყენებთ, სხვას გადავჭრით“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „თუ ნ ე კ ი კარგს ამოიყრის, ამისგან გაუშვებთ მოსახვევს და მოსახვევს (ძველს) მოვჭრით თავისი ამონაყრით, რომ ვენახი მალლა არ წავიდეს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ნ ე კ ი თავისუფლადაა რო გეიბურდება ვენახი, მერე აკვრა უნდა და მაშინ ნახეთქს, ამონაყარს ავაკრავთ“ (ქვ. ლეჩხ., დღნორისა). „ნ ე კ ი გაისათ იქნება მოსახვევი“ (იქვე). ნ ე კ ი საახალშენოა“ (ქვ. ლეჩხ., საჩხეური).

რქა-ნეკი. რაჭაში რქა-ნეკიც იხმარება. რქა-ნეკი სამ კვირტზე მეტი არ შეიძლება“ (რაჭ., ფრ., გვ. 82).

საწინაო. „ქუთაისის სანახებში... მოკლედ მოჭრილ ტოტს, ნეკს გარდა საწინაოსაც ეძახიან“ — მოჰყავს ივანე ჯავახიშვილს ერმ. ნაკაშიძის ცნობა¹⁵.

ამრიგად, სამ-ოთხ კვირტზე გასხლული ერთწლიანი რქის სახელწოდებებია:

- ნ ე კ ი — ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ., გურ., რაჭ., ლეჩხ.
- რქა-ნ ე კ ი — რაჭ.
- ს ა წ ი ნ ა ო — იმერ.

სამამულე, სამამულო რქა. ვაზის ტოტების სისტემაში კიდევ ერთი გარემოება უნდა გაითვალისწინოს მევენახემ. შვიდ-რვაკვირტიანი რქის — მოსახვევის მესამე კვირტიდან გაზრდილი ყლორტი გაისად გაისხვლება შვიდ-რვა კვირტზე. ასეთი ყლორტის ერთ-ერთი სახელწოდება არის სამამულე. „სამამულე მიკრულია სარზე წნელით. მერე რომ ამოიყრის, შავფურჩინით ზალახით“ (ქართლ.,

¹⁵ ივ. ჯავახიშვილი. დასახ. ნაშრ., გვ. 329.

ბერბუკი). „ს ა მ ა მ უ ლ ე ნეკმა უნდა იმუშაოს, ნაყოფი უნდა მოგვცეს“ (იქვე). „უღონო ვაზს გავსხლავთ ნეკათ და ღონიერ ვაზს ვუტოვებთ ნეკსაც, გაბმულასაც, ს ა მ ა მ უ ლ ე ს აც“ (ქართლ., ატენი) „რომელიცა ს ა მ ა მ უ ლ ე რქა არი, იმას შევარჩევთ და დანარჩენს გავაყრეინებთ, ხელით დავამტვრევთ, ლაფნით ავახვევთ“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „უვარგისს გავაგდებინებთ, გამოუსადეგარ რქას; რომელიც ს ა მ ა მ უ ლ ო ა, ის უნდა შევარჩინოთ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „...გაფურჩქვნა უნდა, უყურძნო გემეცლება და ს ა მ ა მ უ ლ ე და ყურძნიანი რქები დარჩება“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ს ა მ ა მ უ ლ ე რქამ უნდა გაიტანოს... ყურძენი უნდა დაისხას“ (კახ. გავაზი). „კულავითვინ მოკავდება ს ა მ ა მ უ ლ ე რქა“ (შ. კახ., მარტ., იმნ.). „შთამომავლობის გამგრძელებელსა ქვიან ს ა მ ა მ უ ლ ე, ნეკი“ (იქვე). „ნეკს იმისათვის ვაძლევთ, რო შეიძლება დაკავებულმა იქვე ახლო არ გამოიტანოს სამამულე, მაშინ ნეკი გაიტანს ს ა მ ა მ უ ლ ე ს. ნეკს ს ა მ ა მ უ ლ ე თ ვაძლევთ. ს ა მ ა მ უ ლ ე ის რქა არის, რომელიც მერმის უნდა დაეკაოთ“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

სანაყოფე, სანაყოფო. ტერმინი სამამულე, როგორც დავინახეთ, გავრცელებულია ქართლ-კახეთში, ქიზიყში, იმერეთსა და რაჭა-ლეჩხუმში. მისი სინონიმა ს ა ნ ა ყ ო ფ ე. „მოხვევილს ქვეშ რომ სამი კვირტი რჩება, ამ სამ კვირტიდან ვსარგებლობთ ჩვენ მომავლისათვის სანაყოფით. ამ სამში წინა ზედა კვირტში უვარგისი რომელიც იქნება, იმას შევაჭრით ვენახს და დაუტოვთ ერთ ნეკს და ერთს მოსახვევს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“) „მოსახოვს სამ კვირტზე მოუხოვ და ქვემოთ შვიდ-რვა კვირტზე მიაკრავ. მესამე კვირტზე ამოყრის ს ა ნ ა ყ ო ფ ე ს და იმას გოუშობს ნეკათ და მოსახოვათ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „მოსახვევი, ს ა ნ ა ყ ო ფ ე ს რომ ამოიღებს, იმას იქით მოსაჭრელია“ (იქვე).

საყურძნე რქა. კახეთში სამამულე რქას ს ა ყ უ რ ძ ნ ე რ ქ ა ს ა ც უ ძ ა ნ ი ა ნ . „ს ა ყ უ რ ძ ნ ე რ ქ ა ს თავისუფლად გავუშვებთ“ (კახ., ახმეტა).

სანეკე. ლაგოდნხში იმავე სამამულე რქას ს ა ნ ე კ ე ც უ წ ო დ ე ს . ეტყობა კახელმა მევენახემ ერთსა და იმავე რქას ს ა ნ ე კ ე შეარქვა მისგან ამოყრილი იმ ყლორტის მიხედვით, რომელიც ნეკად ისხვლება და ს ა ყ უ რ ძ ნ ე კ ი — იმ ყლორტის მიხედვით, რომელიც მოსახვევად უნდა გაიზარდოს.

საწინდარი. „რაჭაში აგრ. ა. გამყრელიძის სიტყვით... ერთწლი-

ან ვაზზე მოკლეთ გასხლილ რქას თურმე საწინდარი ეწოდება¹⁶.

საკულაო. სამამულეს მნიშვნელობით კახელმა გლეხმა (სოფ. ახმეტა) იხმარა საკულაო. შღრ. „კულავითინ მოკავდება სამამულე რქა“ (შ. კახ.).

ამრიგად, სამემკვიდრეო ტოტების სახელწოდებებია:

- სამამულე, სამამულო რქა—ქართლ., კახ., ქიზ.
- სანაყოფე, სანაყოფო — იმერ., რაჭ., ლეჩხ.
- საყურძნე — კახ.
- სანჭკე — კახ.
- საწინდარი — იმერ.
- საკულაო — კახ.

ვენახის ნერგი, ჩითილი. ვაზის რქით გამრავლების დროს კარგად გახარებულ, ღონიერ ვაზს წინასწარ ააჭრიან რქას, მუხლებად დაჭრიან და ჩარგავენ მიწაში. „რქას რომ ჩავსვამთ მიწაში, მიწას დავაყრით და დავფარავთ“ (კახ., ყვარ.). „ვაზი გაისხლა გაზაფხულზე, აიჭრა რქა. არც ფოთოლი აქვს... ჩავრგავთ მიწაში ეს არის ჩაყრა პალოს ქვეშ (იქვე). „რქას კიდენა სამ-ოთხს ერთ ადგილას ჩავაგდებდით, ზოგი იხარებდა, ზოგი არა... მერმე ის რომ იხარებდა, მეორე მესამე წელიწადს გადავაწვენ-გადმოვაწვენდით“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). ძველებურ ვენახს ახლაც რგავენ. გადაბრუნებულ ან გოდოლებრუნებულ მიწაში ჩავრგავთ ლერწს. მერე იქა-იქა გეიხარებს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „დაბარავენ მიწას, მერე ჩარგავენ ლერწს სამ კვირტზე ერთი კვირტი მალლა იყოს და ვორი—ძირს (იქვე). ვაზის გასამრავლებლად, დასარგავად გამზადებულ რქას ნერგი, ჩითილი ეწოდება. „ნერგი... აღმოცენდა და იქმნა იგი ვენაჯ და ყვანა წინდენი“ (ეზეკ., 17. 6. იერუს.). „ჩვენ ვეძახით ჩითილს ხილის იქნება იგი, თუ ვაზისა, ჩითილის მაგიერადაც ჩვენ ნერგსაც ვხმარობთ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვენახის ნერგებს წინდაწინ ამზადებენ“ (გურ., „შინამრეწვ.“).

დასაბაგი რქა. „დასაბაგ რქას ჩავდგავ ჭანჭრობ (წყლიან) ალავას და იხარებს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ძირეული, ძიროული ვაზი. ძირეული ისეთი ლერწია, რომელიც თავისი ფუძით, ძველი რქის ნაჭრით, არის მოჭრილი. „ამოვთხრი-

¹⁶ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 330.

დით მიწას, თუ ძირეულს ვერ ვიშინდით, მაშინ, **ლერწი** იქნებოდა, იმას ჩავასობდით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ძირეულ ვენახს პირველად მოუჭრიდენ მიწას თოხით და ჩარგავდენ გაიკეთებდა ფესვებს, ტოტებს და მიუზრგავდენ ხარდანს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „როცა ძირეული ვაზები ირგვება, მაშინ თხრილის გაჭრა ბარით უმჯობესია, ხოლო რქის ჩასაყრელად სახენელი დაკვალულსაც არა უშავს“ (რაჭ., ფრ., 61). „თუ მძიმე მიწაა ძირეულს. მძიმე მიწა ჯობს, მაგრამ ძნელი გასაყვანია. არ გეიხარება ყველა. ძირეულს კი ეჭვი აღარ უნდა რო გეიხარება“ (ქვ. ლეჩხ. დერჩი). „ძირეული — ორწლიანია. ჯერ დარგავენ ერთ მჭკრივს და მერე აიღებენ და დარგავენ სავენახეში — გადაბრუნებულ აგვილი“ (ზ. ლეჩხ., უსახ.).

ხელშავი. „ხელშავი არის 4—5 სმ სიგრძის ნაწილი ძველ ლერწისა, რომელზედაც ამოსულია გასამრავლებლად აჭრილი მორე წლის ლერწი“ (ზ. იმერ., ძოწ. I, გვ. 421).

ჩასაგდები, ჩასაყრელი რქა. „რქა ჩასაგდებათ რო გვინდ ძველიანი უნდა ჰქონდეს. წინათ დიდი ჰქონდა, ესლა ცოტა აქ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). ჩასაყრელი რქა საშემოდგომოა, რთვლის დროს უნდა აეჭრათ 8,9 კვირტზე, ძველიანსაც მიაყოლებდენ (კახ., ბოჭორ.). ჩასაყრელ რქებს ბოლოში თითო ციდა ძველანი ჰქონდა“ (ქიზ., ნანობ.).

ახალგასაშენებელი რქა. „ახალგასაშენებელად რო ვახს რქას ააჭრიან (ერთი წლისა უნდა იყოს). ძველიანს ერთი გოჯი ოდენას მიაყოლებენ“ (ქიზ., მენთ.).

ძირიანი ლერწი. „სარის ნასობზე ძირიანი ლერწს ძირს ჩუდებდით. ორი ნეკი უნდა ჰქონოდა ლერწს. ერთ ნეკს მარჯვენა გადავაწვენდით სამ ჩარექზე კვალში და-მეორეს — მარცხნივ, თუ ამოვავაფინებდით ნეკებს და გადავჭრიდით ორ კვირტზე. ამოიხეჩქავდა და გეიზრდებოდა ვაზი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

საწინდარი. ვენახის ვაზით შევსება ხდება რქის დაწვენიით. ე. რქას ვაზის ძირიდან სასურველი მიმართულებით საგანგებოდ გათხრილ მიწაში ჩაფლავენ და წვერს მიწის ზემოთ ამოაშვერინებენ ასეთი რქის ერთ-ერთი სახელწოდება არის საწინდარი. „როცა თელ ვენახს აწვენენ, თუ ძლიერია ეს ვენახი, მაშინ თავს ამოვავაფიფეთ სამ-ოთხ ლერწს ორკვირტიანს მაინც, რომელსაც ვეძახის საწინდარს“ (ზ. იმერ., ძოწ. 1, 421). „ამოთხრილ მიწაში ჩარგავდენ ლერწს როცა გეიხარებდა იქით-აქეთ გადაწინდიდენ ამისთანა ლერწებს ერქვა საწინდარი ლერწი“ (ზ. იმერ., „შინ

მრეწვ.“). „ვაზს რომ ჩააწვენენ, ზედაპირზე საწინდარის ერთი ან ორი კვირტი რჩება“ (რაჭ., ფრ.).

ნაწიგარი, ნაწიკარი რქა. „ნაწიგარი ძირზე ამოსული ნერგია“ (ლეჩხ., ჩიქ.). „ნაწიგარი — ვაზი რომ გამოისხამს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ნაწიგარს უფრო იტანს მწვანე“ (იქვე). „ნაწიკარი გადაწვენილი ვაზი ან ხეა“ (ლეჩხ., ალავ., 145). „სამი წლის შემდეგ მევენახე „დედო ვაზს“ „ნაწიკარ რქას“ მოაშორებს“ (რაჭ., ფრ.).

სანაწიგრე, სანაწიგრო (ყლორტი). ლეჩხუმში რქას, რომელსაც აწვენენ ვაზის გასამრავლებლად, ვენახის შესასვებად სანაწიგრო ეწოდება“. სანაწიგრო ყლორტი—საწვენი, გადასაწვენი“ (ქვ. ლეჩხ., ქორენიში). „რო გავფურცქნე ვენახი დოუტოვე სანაწიგრო, გვერდით ვენახი არა აქ“ (იქვე). „ამონაყრიდან ვარჩევთ სანაწიგრეს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

სამამულე ვაზი. „სამამულე ვაზი — შემდეგი წლისთვის ვაზის ტანის გადასაყვანად“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

გადაწვენილი რქა. „გადაწვენილს წვერებს მაღლა ამოუშვერდით ორ კვირტზე გაუშვებდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“).

საწვენი რქა. „დატუკული ვაზი რქებს გაიტანს — საწვენი რქას გაიკეთებს და მომდევნო შემოდგომაზე, ან გაზაფხულზე დაწვება“ (კახ., ბოჭორ. 12).

წიდნა. „და იქმნა იგი ვენაჯ და ყვნა წიდნენი“ (ეზეკ., 17.6. იერუს.). „წიდნა — გადაწვენილ ვაზის პირველად ამოსული ღერო“ (ქართლ., ლეონ.).

ტუკი. „ტუკი — წლის წიდნა“ (საბა).

კალამი. სტ. მენტეშაშვილის განმარტებით: „კალამი (არის) ხის ახალამონაყარი შტო, რომელიც სამყენად გამოდგება“.

ნამკვრევი. „წელის რომელიმე ნაწილი რომ გადატყდება და გადატყების აღგილას ამავე წელს ტოტებს ამოიყრის, ნამკვრევი ეწოდება“ (ქიზ., ნანობ.).

საფესვე რქა, სამორჩე რქა. რქას, რომელიც ფესვად უნდა გაიზარდოს საფესვე ეწოდება, ხოლო მიწის ზემოთ დარჩენილ სამ-ოთხ კვირტიანს, სამორჩე ეწოდება. „ცერად ძველიანი რქა ირგვება. კვლის ფსკერს პალოთი ჩახვრეტენ და შიგ საფესვეს მოათავსებენ“ (რაჭ., ფრ., 61).

ტყუილი რქა, გაწვილებული რქა. „თუ საყურძნე რქა მომცდარია მაშინ მას ტყუილი ანუ გაწვილებული რქა ეწოდება“ (რაჭ., ფრ., 87).

ამრიგად, დასარგავი და გადასაწვენი რქის სახელწოდებებია:

დასაბავი რქა — ქართლ.
ძირეული — იმერ.
ძიროული — რაჭ.
ხელშავი — იმერ.
ჩასაგდები რქა — ქიზ.
ჩასაყრელი რქა — კახ., ქიზ.
ახალგასაშენებელი რქა — ქიზ.
ძირიანი ლერწი — რაჭ.
საწინდარი — იმერ., რაჭ.
ნაწიკარი რქა — რაჭ., ლეჩხ.
ნაწიგარი — ლეჩხ.
სანაწიგრე — იმერ.
სანაწიგრო — ლეჩხ.
სამამულე ვაზი — ქართლ.
გადაწვენილი რქა — კახ.
საწვენი რქა — კახ.
წიდნა — ძვ. ქართ., ქართლ.,
ტუკი — საბა
კალამი — ქიზ.
ნამკვრევი — ქიზ.
საფესვე რქა — რაჭ.
სამორჩე რქა — რაჭ.
ტყული რქა — რაჭ.
გაწბილებული რქა — რაჭ.

აკიდო. რქის სახელი სხვადასხვაა იმის მიხედვით, თუ როგორ ასხია მას მტევნები. აკიდო¹⁷ ისეთი რქა არის, რომელსაც მტევნები წყვილად ასხია. „აკიდო ორმტევნიანია“ (ქართლ., ბერბუკი). „აკიდო-ორი მტევანი აქათ-იქით. შუაში ხელის ჩასაღლები რქა“ (კახ., გავაზი). „აკიდო—რქაზე ორი მტევანი“ (კახ., ახმეტა). „აკიდოს რქიანად ავჭრით“ (კახ., ქისტაური). „აკიდო წყვილმტევნიანი რქაა, ასჭრიან და ისე ინახავენ“ (ქიზ., მენთ.). „აკიდო ორმტევნიანია—ერთ ლერწზე ორი მტევანი“ (იმერ., სხვიტორი).

აკიდონი. „აკიდონი ორმტევანა; ლერწიანად რო აჭრი“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). „რამდენიმე აკიდონი ერთად შეკრული“ (ქვ. ლეჩხ., ქორენიში).

¹⁷ საბას განმარტებით „აკიდო არის ხილი ერთად შემბული“.

ჩხა. „ჩხა რვამტევნიანი“ (ქართლ., ბერბუკი). „ჩხა ეწოდება მთლათ ვაზი ტოტს, რომელსაც რამდენიმე მტევანი აბია“ (ქართლ., ქართ. დიალ. I, 289). „ჩხა არის ვაზზე რომ ავჭრით რქას, რომელსაც რამდენიმე მტევანი ასხია“ (კახ., ახმეტა). „ჩხა—ვაზის ძალიან მსხმოიარე ტოტი. მოჭრილი მტევნებიან-რქებიანად, ტოვებენ მხოლოდ სამამულეს“ (ქიზ., ვენტ.). „ჩხას თორმეტ-ცამეტი მტევანი ექნება, ცალკე ინახება“ (ზ. ლეჩხ., უსახელო). ივ. ჯავახიშვილის აზრით „თანამედროვე ქიზიყური ჩხა უეჭველია ძველი გრჯლას ფონეტიკური სახენაცვალი უნდა იყოს“¹⁸.

გრჯლა, ჯლა. „ყურძენი რო ესხმება ერთ რქას ბლომად, ასეთ რქას რო ასჭრიან. ამას ეტყვიან გრჯლას“ (კახ., დიალ.). „გრჯლა — ვაზის შტო ყურძნიანად, ჯლა“ (ქიზ., დიალ.). ჯლა ამიჭერი — მოსახოვი რო ეიჭრება, იმას ქვია“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ჯაგანი. „ჯაგანი ისეთი რქაა, რომელზედაც... ყლორტებიც არის და ზედა აქვს მტევნები“ (კახ., გავაზი). „ჯაგანი არის ერთ ლერწმზე ბევრი მტევანი“ (იმერ., კორვილა).

ამრიგად, ორმტევნიანი რქის სახელწოდებაა:

აკიდო — ქართ., კახ., ქიზ., იმერ.

აკიდონი — ლეჩხ.

მრავალმტევნიანი რქის სახელწოდება კი არის:

ჩხა — ქართლ., კახ., ქიზ., ლეჩხ.

გრჯლა — კახ., ქიზ.

ჯლა — ქიზ., ლეჩხ.

ჯაგანი — კახ., იმერ.

წალამი. გასხვლის დროს წაიჭრება ერთი წლის გახევებული რქა. რომელსაც, როგორც წესი, კონებად კრავენ და ლობეზე შემოსდებენ ხოლმე ლობისათვის სიმაღლის მისაცემად, ან იყენებენ თონის ჩასანთებად და სხვ. წაჭრილ რქებს წალამი ეწოდება. „წალამი — რო გაესხლამთ და მოვამორებთ“ (ქართლ., ყანჩ.). „წალამს შევკონავთ და—ლობეზე“ (ქართლ., გორი), „წალამის კონა“ (ქართლ., ბერბ.). „ვაზი რომ გაიზრდება, გადავჭრით თავზე ვაზის წალამს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „რომ გაზაფხულდება უნდა გასხლა, მერმედ წალამი აიკრება და შაისარება“ (იქვე). წა-

¹⁸ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ, გვ. 300.

ლამს კონა-კონა დავაწყობთ მერე შავკრავთ“ (კახ., ყვ. 107).
 ლამი — რო გეისხლება, რაც დარჩება, დეიყრება“ (იმერ., სხვი-
 ტორი).

წალარი, წილამი. „წალარი — წალამი“ (იმერ., ლეონ.).
 „წილამი ეწოდება ნასხლავს, წანაჭერს, წასული წლის მონაბავ
 ვაზებს რომ მოვჭრით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „წილამს ლერ-
 წის წანაჭერს, ნასხლავს უძახით“ (იქვე).

ნასხლევი, ნასხლავი. ძველ ქართულში გვხვდება ნასხლევი.
 „ვითარცა — იგი ნასხლევი სავერველ-ეწიფების ნაყოფისა მო-
 ლებად თავით თვისით, უკუეთუ არა ეგოს ვენაჯსა ზედა“ (იოვ., 15.
 4 DE). „განვარდეს გარე ვითარცა ნასხლევი და განვმა და შეკ-
 რიბონ იგი და ცეცხლსა დაასხან და დაიწუეს“ (იოვ., 15. 6. DE).
 „შემთხვა მათ დედაკაცი ვინმე ბერი, რომელსა ზეეკიდა კონა ერ-
 თი ნასხლევი ვენაჯისაჲ, რაათა განყიდოს შეშად“ (კიმენი, II
 36. 14). ნასხლევი ნახმარია კალმასობაში. „ქრისტეს ვენახისა
 ნასხლევი, საიდან მოხვალ“ (კალმასობა, გვ. 65). იმერეთში
 გვხვდება ნასხლავი. „ლერწის წანაჭერს ნასხლავს უძახით“
 (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ლერწი. „ლერწია, რო დეიყრება გასხვლისას“ (იმერ., სხვი-
 ტორი). „გასხვლისას უვარგისი რაც დარჩება, ლერწია“ (იმერ.,
 თბია). „ლერწის კონები“ (იმერ., შუა გორა). „რო გავსხლავთ,
 რო დარჩება, წალამიც ქვია და ლერწიც“ (იმერ., ჭორვილა).
 „ნასხლავს უფრო ლერწს უძახით“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ჯარჯი. „ნასხლავს ჯარჯს უძახიან. ჯარჯი ახიკე. კონათაც ქე
 შეიკვრება“ (ქვ. ლეჩხ., დღნორისა). „მოჭრილს ჯარჯი ქვია, ლო-
 ბეებს გადაადებენ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „წალამი არ გამიგია, ნასხ-
 ლავს ჯარჯს უძახიან“ (იქვე). „გასხვლის შემდეგ აბოჭვა ხომ იცი-
 ან ჯარჯის?“ (იქვე).

ჩხანკო. წალმის მნიშვნელობით გურიასი ჩხანკო იხმარება
 (ხმელი ტოტები გასხვლის დროს იყრება). „ვენახის ხმელი ტოტე-
 ბი“ (გურ., „ლეონ.“).

ჩინჩხრები. გადანაჭერ რქებს ჩინჩხრებსაც უწოდებენ.
 „ჩინჩხრები აგკრიფე, სამ კვირტზე დავტოვე“ (ქართლ., ბერბ.).

ნამორჩი. ვაზის გაფურჩინის, თავის გადატეხის (ცის გახსნა) და
 გამოთხვლების დროს წამტვრეულ ყლორტებს აგრეთვე თავისი სა-
 ხელი აქვს. წამტვრეული ყლორტების ერთ-ერთი სახელწოდება არ-
 ის ნამორჩი. „ცის გახსნისას დეიყრება ნამორჩი, — გაფურ-
 ჩქვნის დროსაც“ (იმერ., ამაღლება).

ნაფურჩქნი. „გამოფურჩქნით—ზედმეტ ფოთლებს და ვაზს მოვიღებთ მოუმბელს. ვენახის ნაფურჩქნი, გამონატეხი“ (ქვ. ლეჩხ., ტიშვი).

ვენახის (ვაზის) ნატეხი, გამონატეხი, თავნატეხი. „თავის გადატეხვა—ვენახის ნატეხი საქონლისათვის“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „გამონატეხი — გამოფურჩქნით ზედმეტ ფოთლებს“ (იქვე). „...მერე თავის გადატეხვა. ვაზის თავნატეხი რჩება“ (ზ. ლეჩხ., უსახელო).

კუნკული. „ლერწს რომ თავებს გადავტეხავთ და გადავავდებთ, იმას კუნკულს ვეტყვი“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ლორდი. თავის გადამტვრევის დროს ყლორტს, ლორდს შეამტვრევენ. გადამტვრეულსაც ლორდი ეწოდება. „გადანამტვრევს, თავის გადამტვრევის დროს, ლორდი ქვია“ (იმერ., საქარა). „გარანატეხს წალამს არ ვეძახით, ლორდს უძახით“ (იმერ., გელათი).

ალერდი. „ალერდი გასხვლის შემდეგ დაცვენილი ნედლი ლერწი ვაზისა“ (იმერ., წერ.).

ე. ი., ვაზის გასხვლის და სხვა სამუშაოების დროს წაჭრილი და წამტვრეული ტოტების სახელწოდებებია:

წალამი — ქართლ., კახ., იმერ.

წალარი — იმერ.

წილამი — იმერ.

ნასხლევი — ძვ. ქართ.

ნასხლავი — იმერ.

ლერწი — იმერ., ლეჩხ.

ჯარჯი — ლეჩხ.

ჩხანკო — გურ.

ჩინჩხრები — ქართლ.

ნამორჩი — იმერ.

ნაფურჩქნი — ლეჩხ.

თავნატეხი — ლეჩხ.

ვენახის ნატეხი, გამონატეხი — ლეჩხ.

კუნკული — იმერ.

ლორდი — იმერ.

ალერდი — იმერ.

ნამხრევი, ნამხრები, ნამხარი, ნაფხარები. გაზაფხულზე ვაზი გაიხარებს, შეიფოთლება, ამოიყრის ყლორტებს, კვირტებს. მათ შორის ზოგი ზედმეტია და უვარგისი. ზედმეტი ყლორტი ხელს უშლის ვა-

ზის კარგად გახარებას. მევენახე ამ ზედმეტ ყლორტებს თანაგრძობაზე ამორებს ვაზს. ვაზის ზედმეტი ყლორტებისათვის სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა სახელი უწოდებიათ, — ხშირად იგივე ყლორტის სახელი. უმეტეს შემთხვევაში კი სახელწოდება გამოხატავს მის ზედმეტობას და იმას, რომ მოსაცილებელია. ზედმეტი ყლორტი შეიძლება რქაზე ამოვიდეს ან დედა-ვაზზე. სხვადასხვა ადგილზე გამოსულ ზედმეტ ყლორტს სხვადასხვა სახელი ეწოდება. რქაზე ფოთლის ძირში გამოსული ზედმეტი ყლორტის სახელწოდება არის ნ ა მ ხ რ ე ვ ი, ნ ა მ ხ ა რ ი. „ვაზს (=ლერწს)... რქაში რომ გამოიტანს, იმას ნ ა მ ხ რ ე ვ ს ვეძახით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ნ ა მ ხ რ ე ვ ი... ვაზის რქა რქებზევე ამოსული“ (ქართლ., ჭყონ.). „ნ ა მ ხ რ ე ვ ი რომ არ გამოიტანოს, უნდა შემორგოლო (კახ., გურჯაანი). „რო გაიზრდება (ვაზი), გავფურჩქნით ყვიორისაგან და ნ ა მ ხ რ ე ვ ი ს ა გ ა ნ... ნ ა მ ხ რ ე ვ ი — უვარგისი ყლორტები ლერწზე“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“) „მეორე ფურცქენის დროს აცლიან ნ ა მ ხ რ ე ვ ე ბ ს. ფოთოლში ამონაყარს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ნ ა ფ ხ ა რ ე ბ ი ლერწზე ამოდის უვარგისი შტო, რომელიც არ იბავს, თუ არ მოვაშორეთ გააფუჭებს ვენახს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ფხარი. „დაემორჩნით ვენახს, შევაცლით ხ რ ე ფ ს, რო აქ ამონაყარი, ტევანი რაზეც არ არი“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.). „ბიჭა-ბიჭა ფ ხ ა რ ი ა“ (იმერ., სალომინაო).

ნამკვრევი. „ხვევაში თან ნ ა მ კ ვ რ ე ვ ე ბ ს ა ც ვ ა ც ლ ი თ ხოლმე, თუ კიდე ამიტანს კიდე გავაცლით, ნ ა მ კ ვ რ ე ვ ი ვ ა ზ ს ა წ უ ხ ე ბ ს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ნ ა მ კ ვ რ ე ვ ი როცა აქვს, ვაზი კარგად ველარ აწუებს რქასა“ (იქვე). „ნ ა მ კ ვ რ ე ვ ი მეტია, უნდა მოვაშოროთ, ჭიგო რომ არ დაამძიმოს“ (კახ., მატანი). „ნ ა მ კ ვ რ ე ვ ი რამწამე გამოვა იმწავე უნდა გაცლა“ (კახ., ახმეტა). „ნ ა მ კ ვ რ ე ვ ი იგივეა, რაც ნამუხლი“ (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.).

ნამქვრევი. „ნ ა მ ქ ვ რ ე ვ ი — ვაზის ღეროსა და ფოთოლს შორის ამონაყარი ყლორტი“ (კახ., მარტ., იმნ.). „ქვევით რო ფოთოლ გავაცლით, იმაღ ნ ა მ ქ ვ რ ე ვ ი ჰქვიან“ (იქვე).

ქირქა. „ქ ი რ ქ ა ყლორტია, ვაზს ფოთლის ძირში გამოაქვს, ვამტვრევთ ხელით“ (კახ., გავაზი). „ერთი მოწამლი, მემრე კი ქ ი რ ქ ა ამოუა და ქ ი რ ქ ი გამოცლაა საჭირო“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I. 216).

რქის-რქა. „რქასა და ფოთოლის შუა გამოდის რქის მსგავსი შედარებით სუსტი ტოტი, რასაც რ ქ ი ს-რ ქ ა ს უწოდებენ“ (ქიზ., ნანობ.).

ბუში. ნაბუშარა. „კარგი ნაზარდი, ნახეირალი ვაზი იძლევა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).
 ბუშე ბს, ნაყარს. ამ ბუშე ბს ვაცლით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).
 „ამონახეთქი ტანზე აქვს (ვაზს); ბუში — ფოთოლსა და ლერწს შორის“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „შევეკვირტავთ ბუშე ბს, — ლერო და ფოთლებს შუა იცის ამოსვლა“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). რაქაში გვხვდება ბუშისაგან ნაწარმოები სიტყვა ნაბუშარა ვაზის ზედმეტი ყლორტის მნიშვნელობით (რაჭ., ფრ., გვ. 87).

ბარტყი, ბლარტი. „რაქაში რომ გამოიტანს, იმას ნამხრებს ვეძახით ან ბარდლს. ბარტყს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ნეშოს ძირს რომ ყლორტი ბარტყებს იზამს, იმას ვეძახით ბიჭიას“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ბლარტი ყლორტია, ვამტვრევთ ხელით“ (კახ., ყვარ.).

ნაბარტყი, ნაბურტყალა, ნაყვერავი. რაქაში გავრცელებულ ვაზის ზედმეტი ყლორტების აღმნიშვნელ სხვა ტერმინებთან ერთად გვხვდება ნაბარტყი, ნაბურტყალა, ნაყვერავი (ფრ., გვ. 87).

ნამუხლი. ზედმეტი გამონაზარდის აღმნიშვნელი ტერმინი ნამუხლიც არის. „ნამუხლი ფოთოლსა და ტოტს შუა ამონაზარდია“ (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.).

ბიჭა-ბიჭა. „მუხლის ძირში ამოსულ ზედმეტ ფოთლებს, ბიჭა-ბიჭას უძახით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გაქორჩენა, გამორჩვა ბიჭა-ბიჭისაგან“ (იმერ., საქარა). „ბიჭა-ბიჭა... ფოთლის ძირში ამოდის. კოკოლადანაც ორი, სამი ამოდის, მაგრამ ერთს შევარჩენ“ (იმერ., ობჩა). „ბიჭა-ბიჭა ქვია ფოთლებთან რო ამეიღებს კვირტს“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.). „ბიჭა-ბიჭა ფხარია“ (იმერ., სალომინაო).

ბიჭია, ბიჭა. „ნეშოს ძირს რომ ყლორტი ბარტყებს იზამს, იმას ვეძახით ბიჭიას“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „როდესაც ფუთქი და ბიჭია ამოვა, თუ არ გამორჩი. მაშინ გამოყველეფავს, ან გამოიცარცხება“ (იქვე), „ქე რო იხეთქავს (ვაზი), იმას ბიჭიას ვეძახით“ (იმერ., გელათი).

ნამატი. „ზედმეტს რო გამოიტანს, ნამატი გავაცალეო—ვიტყვით“ (ქართლ., ბერბ.).

მაცილობელა. „ვაზს გაფურჩქნა უნდა. უნდა მოვაშოროთ მაცილობელა¹⁹ ფოთლები“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

საფურჩქნი. „მეტი რქა — საფურჩქნი“ (კახ., მატანი).

¹⁹ შდრ. იმერ. ა-ცილ-ან-ს უშლის“ (არნ. ჩიქობავა).

„...საფურჩქნის მოცლა, მაგრამ მეორეზე ამაქ ^{არქივული} ~~მაქ~~ ისევ“ (კახ., მარტ., იმნ.).

კვირტი. „ვენახის ტანზე რომ ლერწი ამოვა, იმას ვეძახით. კვარს, ვენახის ლერწზე რომ ამოვა, იმას ვეძახით კვირტს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „კვირტი ანუ ნაფხარები — ლერწზე ამოდის უვარგისი შტო, რომელიც არ იბავს“ (იქვე).

ბრმა-კვირტი. „ბრმა-კვირტი — ვაზის ფოთლის ძირში განვითარებული კვირტი“ (ქართლ., გაჩ.).

ვენახის მორჩი. „ვენახის მორჩი — ყლორტები, აცლიან ვენახს რქაზე ფოთლის ძირებში“ (იმერ., დილ.).

ფურჩი. „ფურჩი ღეროსა და ფოთოლს შორის ამოტანილი ყლორტი არის“ (კახ. ლაგოდეხი).

ფუთქი, ბუთქი. „ვენახი რომ ამოიყრის ტანზე, იმას ფუთქს ვეძახით. ფუთქს გადავტეხავთ და სულ მოვაცილებდით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ბიჭებს და ბუთქს რომ ჩავამაგრებდით ერთად მოტეხილს, იმას ბარდს ვეტყოდით“ (იქვე).

ფუნთლი, ფუნთხი, ფუნთხლი. „ფუნთლები უნდა გამოგვერჩია. გაფურჩქვნა ქვიოდა ამას“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.). „ლერწიფსა გამოუდის თავისი ფუნთხი, ფოთოლთან რო არი“ (იქვე). „ფუნთხლია ვაზის ზედმეტი ლორდები“ (იქვე). „გამორჩვისას ფუნთხლს აცლიან“ (იმერ., ლეჟ.).

ღუყი „ღუყი — მცენარის ღეროს და ტოტებს შუა ამოსული პატარა ტოტი ან ფოთოლი“ (გურ., მამათი).

ალერდი. „ალერდი იგივეა, რაც ბიჭა-ბიჭა. ზოგ ვენახსა ბევრი ალერდი ქონდა აგვიანებდა ადამიანსა, ვენახს რომ ვმორჩამდით“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.).

ყვიორი. „ყვიორი — ლერწ და ფოთოლ შუა ამოსული ზედმეტი ყლორტი“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „რო გაიზდება. გავფურჩინთ ყვიორის აგან და ნამხრევისაგან. ნამხრევი — ლერწ და ფოთოლ შუა ამოსული ზედმეტი ყლორტი. ყვიორი — უვარგისი ყლორტები ლერწზე“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). ამ შემთხვევაში ყვიორი უვარგისია, რამდენადაც ზედმეტია: უნდა გამოაცალო ზედმეტი ყლორტები და ფოთლები, რომ უკეთ „იმუშაოს ვაზმა“.

ამონახეთქი. „ამონახეთქს გამოკვირტავენ — ზედმეტ ფოთოლს გამოიღებს ფოთოლსა და ვაზს შუა“ (ქვ. ლეჩხ., ღერჩი).

ბარდლი, ბარდლი. ზედმეტი ყლორტი ვაზმა შეიძლება დედავაზზე გამოიტანოს. „შავი რომ გამოიტანს ვაზს, იმას ბარდლს ვეძახით“ (ზ. ქართლ. „შინამრეწვ.“). „ბარდლი, ბუჯლი—დედავაზს

გამოაქვს ზედმეტი“ (ქართლ., ატენი). „ვაზს ძირში გამოუვა ხოლმე ბარდლები იმას გააცლიან და რქას დაუტოვებენ“ (ქართლ., სალ.).

ბიჭაილა. დედა-ვაზზე გამოტანილ ზედმეტ ყლორტს ბიჭაილა ეწოდება. „ახალ მთვარეზე გასხვლა დაუშვებელია... ვაზი უწნოდ გეიბურდება... ბევრ ბიჭაილებს დაიყრის“ (რაჭ., ფრ.).

ბუჟღი. „ბუჟღი დედა-ვაზს გამოაქვს ზედმეტი“ (ქართლ., ატენი). „რომ მორთვილამდა. იქვე ქუსლში მოგლეჯავდა, მერმედ ქუსლში ამოიბლუჟავდა ძალა რომ არ ქონდა იმას ბუჟღს ვეძახდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

კვარი. „ვენახის ტანზე რომ ლერწი ამოვა, იმას ვეძახით კვარს, ვენახის ლერწზე რომ ამოვა, იმას ვეძახით კვირტს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

მაჟალო. „მაჟალო რო ამოიყრის. უნაყოფოა; საძირეზე ამოიყრის“ (ქართლ., გორი).

არამი, ბღლა. ვაზის ტანზე ამოსული ზედმეტი ყლორტის აღსანიშნავად კახეთსა და ქიზიყში არამი და ბღლა იხმარება. „ვაზის ძირში დედამიწის პირად გამოსულ რქას... ბღლა ეწოდება. ზოგან—არამი“ (ქიზ., ნანობ., 35).

ბობღი. „ვაზის ძირზე ამოტანილი პატარა ყლორტი — ბობღი“ (კახ., გავაზი).

ნაყარი, ამონაყარი. „უნა გავმორჩით — მოუმბელი ნაყარი უნა მოეტეხოთ“ (ზ. იმერ., ქართ. დიალ. I, 462). „კარგი ნახარდი, ნახეირალი ვაზი იძლევა ბუშებს, ნაყარს. ამ ბუშებს, ვაცლით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ბიჭა-ბიჭა, ნაყარი ფოთლის ძირში ამოდის“ (იმერ., ამალღება). „მერე გავმორჩინით — ფოთლები და ნაყარები უნდა შეაცალო“ (ზ. იმერ. ძოწ. I, გვ. 433). „ვაზის ტანზე უვარგის, უჯიშო ამონაყარს ამონაყარი ქვია“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ამონაყარს თითოს მაინც გოუშობ, იქნებ სახეირო იყოს, სხვას შეაგლიჯავ“ (ქვ. ლეჩხ., ტვიში).

ბორჯღლი. „ბორჯღლი — პატარა გამოტანილი ნამხარი“ (კახ., ყვარელი).

ვაზის ზედმეტი ყლორტის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- ნამხარი — ქართლ.
- ნამხრევი, ნამხრები — ქართლ., კახ., რაჭ., ლეჩხ.
- ნაფხარები — იმერ.
- ფხარი — იმერ.

- ნამკვრევი — კახ., ქართლ.
 ნამქვრევი — კახ.
 ქირქა — კახ., ქიზ.
 რქის-რქა — ქიზ.
 ბუში — იმერ., ლეჩხ.
 ნაბუშარა — რაჭ.
 ბარტყი — ქართლ., იმერ.
 ბლარტი — კახ.
 ნაბარტყი — რაჭ.
 ნაბურტყალა — რაჭ.
 ნაყვერავეი — რაჭ.
 ნამუხლი — ქართლ.
 ბიჭა-ბიჭა — იმერ.
 ბიჭია — იმერ.
 ბიჭა — იმერ.
 ნამატი — ქართლ.
 მაცილობელა — რაჭ.
 საფურჩქნი — კახ.
 კვირტი — იმერ.
 ბრმა-კვირტი — ქართლ.,
 ვენახის მორჩი — იმერ.
 ფურჩი — კახ.
 ფუთქი, ბუთქი — იმერ.
 ფუნთლი, ფუნთხი, ფუნთხლი — იმერ.
 დუყი — გურ.
 ალერდი — იმერ.
 ყვიორი — რაჭ.
 ამონახეთქი — ლეჩხ.
 ბარდლი — ქართლ.
 ბარდლი — ქართლ.
 ბიჭაილა — რაჭ.
 ბუჟლი — ქართლ.
 კვარი — იმერ.
 მაჟალო — ქართლ.
 არამი — ქიზ.
 ბლლა — ქიზ.
 ბობლი — კახ.

ნაყარი — იმერ.

ამონაყარი — იმერ.

ბორჯღლი — კახ.

პწყალი, ბწყალი, პწყალი. ვაზის ერთ-ერთი ნაწილი არის ძაფის მსგავსი ხვიარა წამონაზარდები, რომლისთვისაც სხვადასხვა კუთხესა და სოფელში სხვადასხვა სახელი უწოდებიათ. „პწყალი კანაფივით წვრილი, ეხვევა“ (კახ., გავაზი). „მერმე აღარ შეიძლება გაფურჩენა, გამაგრებული პწყალი რომ მოსტეხო, რქა ზიანდება“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ბწყალი — რომლითაც ეკვრება ვაზს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ბიჭოურა ვაზის ბაწარია, პწყალი“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). იმერეთში პწყალი გვაქვს დადასტურებული (სოფ. ამაღლება).

კაპწალა, კაპწყალა. „კაპწალები — დახვევა რომ იცის სარზედა და ვაზედა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „კაპწყალა — რითაც ეხვევა ვაზი“ (ქართლ., ატენი).

ბრჭყალი, ბჭყალი, პჭყალი. „წვრილი რომ აქვს წამოზრდილი უღვაშივით, ბრჭყალი ქვია“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

„ვენახის უღვაშს პჭყალი ქვია“ (იქვე). „პჭყალები — ლერწმა იცის გამოტანა, რომელიც ხარდანს მოეხვევა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ბჭყალი, რომლითაც ეკვრება, ბჭყალს რომ მოსდებს გაამაგრებს ვაზს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ფრჩხილი, ბჩხილი. „ვაზის უღვაში—ფრჩხილი“ (ქართლ., ძი-ძიგ. და სხვ.). ვაზის უღვაშს ბჩხილს იმერეთშიც უწოდებენ (ჭორვილა, სხვიტორი, საქარა. ობჩა).

კვანჭი, კანჭი. „კვანჭი ვაზის ფრჩხილი“ (იმერ., ჭუმბ.). „პწყალები, კანჭები, პწყალები“ (რაჭ., ფრ.).

ჭვანგი. „ჭვანგები ვაზისა — გრძელი, წვრილი, დაგრებილი წამონაზარდი; ზოგჯერ მას უღვაშებს ეძახიან. ჭვანგები შემოეხვევა ხოლმე ხარდანს“ (იმერ., წერეთ.).

შხანკო. „შხანკო — ვაზის უღვაშია. რომლითაც იგი მიმაგრებულია ჭიგოზე ან ხის ტოტზე“ (გურ., შარაშ.).

წკირი. „რითაც ეხვევა ვაზი — წკირი“ (იმერ., საჩხერე).

ბაწარი. „ბიჭოურა ვაზის ბაწარია, ულვაში“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ბეწვი. „ქართულ ვაზს ბეწვები არ აქვს იმდენი“ (ქართლ., ბერ-ბუკი).

ბიჭოურა. „ბიჭოურა ვაზის ბაწარია, პწკალი, ულვაში“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ბიჭოურა წელს თუ არ შეაქერი, საგაისოთ არის მავნებელი, ლერწს არ დაანებებს გაზრდას“ (იქვე). „ბიჭოურა რითაც ეხოვა, მავნებელია ყლორტისათვის. სულ აჭრიან გასხვლის და ახოვის დროსაც. გაფურჩქენის დროსაც“ (ქვ. ლეჩხ., ქორენიში). „ბიჭოურა შესატეხია, ფოთოლთან როგორც ძაფი გამოდის, ისე გამოდის“ (იმერ., გელათი).

მასკნე. ძველ ქართულში გვხვდება „ვაზის ულვაშის“ მნიშვნელობით მასკნე. „გამოაბას ვენაცსა კარაული თვისი და მასკნესა ვენაცი-სასა კიცვ კარაულისაჲ“ (იპოლ. TP III 11). „რაჲთა ვითარცა მასკნეთა მიერ მოხუევეითა — სიყუარულისაჲთა შევიტებოთ მოყუასი“ (ბას. დიდი, 57,28). „ძირი ვენაცისაჲ... რტონი მისნი... და რქაჲ და მასკნენი“ (იქვე, გვ. 57.4). „მასკნე — ესე არს ვაზთა და აყროთა და მისთანათა ძაფივით რომ აქუს ხეზე შესახუტველად“ — განმარტავს სულხან-საბა ორბელიანი. ივანე ჯავახიშვილის აზრით „მასკნე აქტიური მიმლეობის თავისი მა ფორმანტით თავდაპირველად უნდა შემკვანძელის, შემკვრელის აღმნიშვნელი ყოფილიყო“²⁰.

მასკანა. „ვაზი მასკანამ დაიკავა. მასკანა ლობიოსაც აქვს“ (ქართლ., ყანჩავეთი). დოც. ნ. ჩახნაშვილს ივ. ჯავახიშვილისათვის მიუწოდებია ცნობა, რომ ქართლსა და კახეთში იხმარება ტერმინი მასკანა (პწკალის მნიშვნელობით)²¹.

ხოულა. „ლერწის ხოულა“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

მკავანა, კავანა. „ვაზი რო ჭიგოს შემევეტდება, იმ წვრილ ღერებსაჲქვიან ვაზის მკავანა“ (კახ., მარტ., იმნ.). „კავანათი თავი უნდა დაიკავოს ვაზმა“ (კახ., ახმეტა). „კავანა ეხოვა კავით“ (კახ., ქისტაური).

კავი. „ვაზის ულვაში — კავი“ (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.).

ულვაში. ულვაში უმეტესად სხვა ტერმინის განმარტებაში გვხვდება. მაგ. „კავი—ვაზის ულვაში“ (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.). „ვენახის ულვაშს პწკალი ქვია“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „წვრილი რო აქვს წამოზრდილი ულვაშივით, ბრჭყალი ქვია“ (იქვე).

²⁰ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 301.

²¹ იქვე.

„...გრძელი, წვრილი, დაგრეხილი წამონაზარდი, ზოგჯერ მას უღვაშებს ეძახიან...“ (იმერ., წერეთ.). „ბიჭოურა ვაზის ბაწარი, უღვაში“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ამრიგად, ვაზის ხვიარა წამონაზარდის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- პწკალი — კახ.
- ბწკალი — ლეჩხ.
- პწყალი — იმერ.
- კაპწალა, კაპწკალა — ქართლ.
- ბრჭყალი, პჭყალი — იმერ.
- ბჭყალი — იმერ., ლეჩხ.
- ფრჩხილი — ქართლ.
- ბჩხილი — იმერ.
- კვანჭი — იმერ.
- კანჭი — რაჭ.
- ჭვანგი — იმერ.
- შხანკო — გურ.
- წკირი — იმერ.
- ბაწარი — ლეჩხ.
- ბეწვი — ქართლ.
- ბიჭოურა — იმერ., ლეჩხ.
- მასკნე — ძვ. ქართ.
- მასკანა — ქართლ., კახ.
- ხოულა — ლეჩხ.
- მკავანა, კავანა — კახ.
- კავი — ქართლ.
- უღვაში — ქართლ., იმერ., ლეჩხ.

წვერი, ვაზის მოვლის დროს მევენახეს ვაზის წვერისათვის, რქის ბოლოებისათვის დასჭირებია სახელის დარქმევა. „გამულას... პირდაპირ გადავლუნავთ. ტოტს გავაგრძელებთ; ვაზი თუ მიუახლოვდა, წვერებს მიუახლოვებთ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „წვერებს დავაჭრით ვაზებს“ (ქართლ., ბერბუკი). „წვერის წაჭრა“ (ქართლ., ატენი). „გადაწვენილ წვერებს მალა ამოუშვებდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „გადაწვენის დროს წვერის გარდა ვაყრით მიწას და წვერს ვუკეთებთ კოკოლას“ (კახ., გავაზი). „წვერების წაჭრა“ (კახ., ახმეტა). „გადავაწვენდით. ერთ წვერს ვაზის ძირშივე ამოვუშვებდით და დანარჩენებს

წვერი უნდა წეემტვრაჲ“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 216).
კენწერი, კენწერო. „რქა რო კარგა შამოვა და ძირში რო და-
 წითლდება, მაშინ გედევტრება კენწერი“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“).
 „კენწერო“ (რაჭ., ამბროლაური).

ქოჩორი. „ქოჩორი ამაიტანა ვაზმა“ (კახ., წინანდალი).

თავი. „შემორგოლვას მირჩევნია თავი გადავტრა და ქირჭა
 გამოვაცალო“ (კახ., გურჯაანი). „თავის გადატრა — სინოტივე
 მალლა რო არ წავიდეს“ (იქვე). „ახლა გადატეხილი აქვს თავი“
 (იმერ., გელათი). „ლერწს... თავებს გადავტეხავთ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).
 „თავის გადატეხვა“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ყური. „გაფურჩქენა მაისსა და ივანობისთვის დამლევს ვიცით.
 გავფურჩქნი ფოთოლს, გადავჭრი ყურებს, რომელიც მალლა იქ-
 ნება“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ვაზის წვერის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

წვერი — ქართლ., კახ., რაჭ.

კენწერი, კენწერო — კახ., რაჭ.

ქოჩორი — კახ.

თავი — კახ., იმერ., ლეჩხ.

ყური — იმერ.

ყუნწი, ყურწი. ყუნწს აბია ვაზის ფოთოლი, მტევანი, მარ-
 ცვალი. „ყურძნი მტევანს აქ ყუნწი. ყუნწზე აბია თვალი ან „ბი-
 ბილა“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „კომპალი — რამდენიმე მარცვალი
 რომ იქნება ერთ ყუნწზე მომბული ტევნისა, იმას უძახით“ (ქვ.
 იმერ., „შინამრეწვ.“). „ყურძნი ტევანს აქ ყუნწი“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).
 „ყუნწი“ (აჭარა., მენტ.).

ყერწი, ყინწი. „(ტალავერის ვენახს) ფოთლის ყერწი მო-
 წითალო აქვს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მტევანს სადაც წყვე-
 ტენ—ყინწი“ (გურ., მამათი).

კუნწი, კურწი. „ერკუნწზეა გადაკიდებული“ (ქვ. ლეჩხ.,
 დერჩი). „რთველში დანები გვიჭირავს და კურწზე მოვჭრით“
 (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

კინწი, კირწი, კიწი „კინწი—ლერწიდან რომ არის, რომელ-
 საც მტევანი აბია“ (იმერ., გელათი). „კინწი — ჩვენ ვეძახით
 მტევანსა და ვაზს შუა რომ არის მოთავსებული“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).
 „მტევანს ვეძახით ვენახის ნაყოფს, რომელიც ერთი
 კინწით კიღია ლერწზე“ (იქვე). „(ბზრაულას აქვს) სუსტი

კინწი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „(ცხენის ძუძუს) აქვს მაგარი კინწი“ (იქვე). „ტევანი მიმბულია კინწით, კინწზე მარცვალია“ (ლექს., ქართ. დიალ. I, გვ. 492). „ფესვი, ძირი, ლერწი, კირწი მტევანი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „(რქაწითელს) წითელი აქვს ლერწიც, ფოთოლიც და კირწიც“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მტევანი და ფოთოლი, რითაც აბია, ის კირწია“ (იქვე). „კინწმაგარამ მაგარი კინწი იცოდა და არ მოტყდებოდა უვაგლახოთ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“), „კოთხოწვირილას — სუსტი კინწი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ამრიგად, გვაქვს:

- ყუნწი — რაჭ.
- ყურწი — იმერ., რაჭ., აჭარ.
- ყერწი — იმერ.
- ყინწი — გურ.
- კუნწი — ლექს.
- კურწი — ქართლ.
- კინწი — იმერ., რაჭ., ლექს.
- კირწი — ქართლ., იმერ.
- კიწი — იმერ., რაჭ.

ვაზის ფოთოლი, ფოთელი. „ვაზის ფოთლებს ვაფარებთ ქვევრის პირზე“ (ქართლ., ბერბუკი). „(ბუდეშურს) ფოთოლი შეჭრილი აქვს, თეთრი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „შეფურჩქენა — ენკენისთევი, უნდა გაათხელო ფოთოლი, რომ ჰაერმა იმუშაოს შიგა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „რქაწითლის რქა მოწითალოა და ფოთოლიც მოწაბლო აქვს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „(ნაკუთვენულს აქვს) რგვალი და სქელი ფოთოლი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ვაზის ფოთოლში (ლერწის ფოთოლში) ყველის გამოხოვა“ (ქვ. ლექს., დერჩი). „(ვაზის) ჯიშები ფოთელითაც გეირჩევა“ (იმერ., ჭორვილა).

ლოფორთი, ლოფორთი. „ღორისთვალას ლოფორთი დანიკული ქონდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მაურს ლოფორთო დანიკული — ხერხის კბილებივით დაჭრილი აქვს“ (იქვე). „ლოფორთი — ფოთოლი“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ფურცელი. ფურცელი გვხვდება ძველ ქართულში. „დასცვის ვენაცსა ფურცელი“ (ეს. 34. 4, იერუს.). „დაპებულ არს ფურცელი ვენაცისაჲ, რადთა ვნებისაგანცა ჰაერთაჲსა განერეს

ტევანი“ (ბას. დიდი, 60.13). „ვიდრეღა ფურცელი ნავთაჲ განჴმა და სცოღა“ (ცხ. იოვ. და ეფთ., 55.3).

ქართულ კილოებში ფოთოლთან ერთად ფურცელიც გვხვდება. „მაისში თუ არ გავფურჩნეთ, მაშინ გამოულაპავს ფურცელს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „შაბიამანი უხდება ფურცელს. არ დაწვეავს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „(ზღვამილას) ფურცელი უკბილო ქონდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ფურცელი — ფოთოლი“ (გურ., საბ.).

ნეშო, ნოშო. დასავლეთ საქართველოში ფოთლის მნიშვნელობით ნეშო, ნოშოც იხმარება „(მატლი) შიგ კვირტში ამოიღებს ნეშოს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გაზაფხულის ფოთოლს ახალი ნაყარით უწოდებთ ბარდს, ნეშოსაც ვეძახით“ (იქვე). „ვენახის ნეშოა. ბარდი არ ქვია ვენახისას არაფერს. ნეშოს სხვასაც ქვია“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ბაბილო. „ვაზის ავადმყოფობა ჩვენში იყო... ნაცარი — ბაბილოზე აყრის ნაცარს და აფუჭებს ვენახს“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „ბაბილო — ვაზის ფოთოლი“ (გურ., საბ.).

ამრიგად, გვაქვს:

- ფოთოლი — ქართლ., კახ., რაჭ., ლეჩხ.
- ფოთელი — იმერ.
- ლოფორთი — იმერ.
- ლოფორთო — იმერ.
- ფურცელი — ძვ. ქართ., ქართლ., იმერ., გურ.
- ნეშო — იმერ.
- ნოშო — იმერ., ლეჩხ.
- ბაბილო — გურ.

კვირტი. გაუშლელ ფოთოლს კვირტი ეწოდება. „არს წყაროჲ ცხოვრებისაჲ ჩუენისა სიხარული, ახლისა ვენაჯისა კვირტი“ (სინ. მრ., 47. 29). „ფესვის შემდეგ ჩვენ ვეძახით ვაზს, ვაზი გამოიბამს კვირტს, კვირტზე გაიზრდება ნორჩი რქა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „გადაწვენილ ვაზს ორ კვირტზე გაუშვებდით, მარტო ორი კვირტი უნდა შეგვერჩინა. თებერვლიდან დაწყებული აპრილის ნახევრამდინ ვაზის გადაწვენის დრო იყო, აპრილის მერმე კი კვირტი სცივია და გადაწვენა აღარ შეიძლება“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „მესამე წელიწად ეს გაზდილი რქა უნდა დეექრია ექვს-შვიდ კვირტზე“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 216). „ახლად რომ ამოვა ლერწზე და როცა ჯერ გაუშლელია, იმას ვეტყვით

კვირტი“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი რო გამოიღებო
კვირტი, რო წამოიზრდება, იმას ლორდი ქვია“ (ზ. იმერ., „შინა-
მრეწვ.“). „ვაზს აქ... ლერწი, იმაზე კვირტი“ (ზ. რაჭა, „შინა-
მრეწვ.“).

კვირჩუა (კვირჩუები). „კვირჩუები ახლო ახლოა ერთი
მეორესთან მიმსხდარი“ (კახ., ბოჭორ.).

გურტი. საბას ლექსიკონში შეტანილი აქვს გურტი. „გურ-
ტი — კვირტი, ვაზის კუკური“.

კუკუტი. „კუკუტი — კვირტი“ (აჭარ., მენტ.).
ამრიგად, გვაქვს:

- კვირტი — ძვ. ქართ., ქართლ., კახ., იმერ., რაჭ.
- კვირჩუა — კახ.
- გურტი — საბა
- კუკუტი — აჭარ.

მტევანი. ტევანი. ძველი ქართული ენის ძეგლებში მტევანს თავ-
კიდური მანი არა აქვს. „მწიფე... იყვნეს ტევანი იყი ყურძნი-
სანი“ (დაბად., 40.10). „უამი სთვლებისაჲ მიიწია, რომელსა შინა
მოისთვლის ტევანი და დაიწინხოს ფერკითა“ (კიმენ. I, 81.22).
„დაბებულ არს ფურცელი ვენავისაჲ, რაჲთა ვნებისაგანცა ჰაერ-
თაჲსა განერეს ტევანი“ (ბას. დიდი, 60.14). „კაცო, აღდეგ და
მომართუ ტევანი ერთ ყურძენი“ (ცხ. ილარ. ქართვ., ლიტ.
ქრესტ., 173.16). „ყოველნივე მირბიოდეს ერთბაშად იძულებულნი
ბუნებისაგან... ძირი ვენავისაჲ... რტონი მისნი... მორჩი მისი და
რქაჲ... და ტევანი“ (ბას. დიდი, 57.12).

ტევანი თანამედროვე ქართულ კილოებში: „ტევანი გათ-
ხელდა“ (ქართლ., ბერბუკი). „შეკრული ტევანი აქვს საფერეს“
(იმერ.. ოზჩა). „ცოლიკოტურმა თხელი ტევანი იცის“ (იმერ., ზეინ-
დარი). „ძველშავს ტევანი ოდნავ შეკრული აქვს“ (ქვ. რაჭა,
„შინამრეწვ.“).

მტევანი საქართველოს ყველა კუთხეში გვხვდება: „მტევანს
ერთ გამოღებულ ნაყოფს უძახით“, „უწინ არც წამლობა იყო, არც
გაფურჩქენა და ახვევა იყო, მაგრამ იგეთ მტევანს გამაიტანდა,
თითქოს ბაღლებიაო“ და სხვ.

შეკრული, შაკრული მტევანი. მტევანი განსხვავდება ერთმანე-
თისაგან მარცვლების სიმჭიდროვით. ზოგ შემთხვევაში მარცვლები
ისე მჭიდროდ ასხია, რომ მტევანი ერთ მთლიან ნაყოფად ჩანს. ასე-

თი მტევნის ერთ-ერთი სახელწოდება არის შეკრული მტევანი. ნაირი ჯურა არი შაკრული მტევანი“ (ქართლ., ბერბუკი.) „როცა დამწიფდება და შაკრული მტევანი, დამკრახულს ეტყვიან“ (ქართლ., ყანჩავეთი). „თავკვერს) ძალიან შეკრული მტევანი აქვს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ქვიშხურს მტევანი მსხვილი და შეკრული აქვს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „(თხილაგუნეს) ძალიან რგვალი მტევანი ჰქონდა და შეკრული“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „შეკრულ მტევანსაც აქვს ფხრები, მაგრამ გამოუჩინარი“ (იმერ., ოზია). „(ხოტეურას აქვს) ტევანი შეკრული და დიდი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ჩხარი და შეკრული მტევანი“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

კუმსი, კუმში, შეკუმშული. კახეთში შეკრულ მტევანს კუმშ, კუმს²² მტევანს ეძახიან. „კუმსი მტევანი სავსეა, შევსებული, მჭიდრო“ (კახ., წინანდალი). „შესანახ ყურძენს რთველში წინა დღით მოარჩევენ ხოლმე, კარგად მოწეულსა და თხელ მტევანს. კუმსი მტევნის მოარჩევა არ იქნება, ღებება“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „კუმსი—მარცვლებით სავსე, გაჭედილი მტევანი“ (გურ., საბ.). შეკუმშული მტევანი უწოდეს სოფ. ოზიაში.

მკვრივი. „მკვრივი მტევანი“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მკვრივი მტევანი აქვს მწვანეს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

შეკუმშული მტევანი. „კუნძას მკვრივი, შეკუმშული მტევანი აქვს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დამურგული. „(ოფოურემ) დამურგული (შეკრული) ტევნები იცოდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ჭიდრო. „ქველოური შავია, საშუალო ზომისა, ტევანი აქჭიდრო“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ხშირი ტევანი. „ხშირი ტევანი“ დადასტურებული აქვს სტ. მენტეშაშვილს აჭარაში.

სავსე ტევანი. „ჩხავერს (აქვს) წვიტი კაკალი... ტევანი—სავსე“ (აჭარ., მენთ.).

კუტალი მტევანი. „კუტალი მტევანი შეკრული მტევანი, ძიელ შეკრული, როგორც კუტალი“ (ქართლ., ატენი).

თხელი, თხელტევანი. მტევანს, თუ კუფხლები შორი-შორს ას-

²² თ. გონიაშვილი შეკრული მტევნის აღმნიშვნელ სიტყვას კუმსი, კუმში და ყურძენს ჯიშის ერთ-ერთ სახელწოდებას კუმშუას უკავშირებს ჩაჩხურ სიტყვას „ქემსი“ (ყურძენი) და დასკვნის ქართულიდან ჩაჩხურში „შედარებით ადრე შეთვისებული სიტყვა უნდა იყოსო“. ლექსიკური შეხვედრები ჩაჩხურისა ქართველურ ენებათა. ენმკის მოამბე, ტ. V—VI, თბ., 1940, გვ. 616.

ხია ასეთ მტევანს ეწოდება თხელი, თხელტევანა. „გორულამ თხელტევანი იცის“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „თითამ მტევანი თხელი იცის“ (იქვე). „თხელი მტევანი“ (კახ., წინანდალი). „შესანახ ყურძენს რთველში წინა დლით მოარჩევენ ხოლმე. კარგად მოწეულსა და თხელ მტევანს“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „უღიას თხელი მტევანი აქვს“ (იქვე). „კრახუნამ მტევანი თხელი იცის“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „(დოდლაბს) მტევანი მთავარი და თხელი აქვს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „(არაბეულს აქვს) ყურძენი შავი, ტევანი მოთხელო, რგვალი ბიმილი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „თხელტევანა ყურძენი“ (ქართლ., სალ.).

გაშლილი მტევანი. „გაშლილი მტევანი — მარცვლები იშვიათად, შორი-შორს ასხია“ (იმერ., ამაღლება). „(ნოშრიოს აქვს) გაშლილი ტევანი, მხრებიანი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

მეჩხერი, ჩხარი, მეჩხერიანი. „კამურმა თეთრი, დიდრონი კეკალი იცოდა, მტევანზე მეჩხერი კეკალი“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „აკიდოს (=ჯიში) ტევანი გრძელი და მეჩხერი კეკალი ქონდა“ (იქვე). „მტრედისფხას მტევანზე მეჩხერი კუმფხალი აქვს“ (გურ. „შინამრეწვ.“). „მეჩხერი ტევანი—თხელი“ (აჭარ., მენთ.). „ჩხარი და შეკრული მტევანი“ (ქვ. ლეჩხ., ქორენიში). „მუშკუდი—თეთრი, ძალიან სხვილსხვილი კეკალიანი, მეჩხერიანი იყო“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ქაჩალა. „ქაჩალა ყურძენს ვეტყვით თხელ ყურძენს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

გაბორძილი. „გაბორძილი მტევანი — გაშლილი მტევანი“ (ლეჩხ., დერჩი).

ცანცარა მტევანი. „დანახარულს ცანცარა მტევანი ქონდა, არ იცოდა კარგი მტევანი“ (ქართლ. ჩრ., „შინამრეწვ.“).

ქარაფა, ქარაფცუა მტევანი. „ქარაფა მტევანი — ქარაფათ რომ აქ კუმბლები“ (იმერ., ვანი). „ქარაფცუა — თხელი მტევანი“ (იმერ., ზესტაფონი).

გადაკიდებული. მტევანი განსხვავდება ერთმანეთისაგან აგრეთვე კლერტის დატოტვით. შეიძლება ერთ ყუნწზე ორი თანაბარი მტევანი ებას ან მტევანს ერთი კუმფხალი ყუნწთან სხვა კუმფხლებზე შესამჩნევად დიდი ქონდეს. ასეთი მტევნებისათვის სათანადო სახელი მოუძებნიათ. „გადაკიდებული მტევანი — ერთ კინწზეა გამობმული და ორად მიდის“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ტყუპა. „ტყუპა მტევანი არის ორი მტევანი ერთად რომ მიდის, ერთ ყუნწზეა შეთვისებული“ (ქართლ., ატენი).

პოწილა. „პოწილა მტევანი — გადაპოწილებული იქნება“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ორმტევანა. „ერთ ყუნწზე ორი თანაბარი მტევანი აბია ორ-მტევანა“ (კახ., ლაგოდები).

სამჯვარედინა. „ანდრეულამ სამჯვარედინა მტევანი იცის, დიდი მტევანი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

მხრიანი. „ძველ საფერეს (აქვს) — ფოთოლი მოგრძო, კინწი მაგარი. ტევანი მხრებიანი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ძველ-შავს აქვს ყურძენი მორუხო, ტევანი ოდნავ შეკრული დიდი და მხრიანი“ (იქვე).

ფხრიანი. „ცოლიკოურს კუმპალი მოგრძო აქვს, გრძელი მტევანი აქვს, ფხრიანია, როგორც თითები, ისე გამოიბამს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

წიწილიანი მტევანი. რაჭაში მხრიან მტევანს წიწილიან მტევანს ეძახიან აგრონომ დიმიტრ ტაბიძის ცნობით (შდრ. წიწილიანი კაპისტონი — ყურძნის ჯიში).

სუსტყუნწიანი, სუსტკინწიანი, მაგარყუნწიანი. მტევანი სახელდებულია სხვადასხვაგვარი ყუნწის, მარცვლის მიხედვით. „სუსტყუნწიანი, ანუ როგორც აქ უწოდებენ, სუსტკინწიანი მტევანს ხელით მოწყვეტენ, ხოლო მაგარყუნწიანი ყურძენს პატარა დანით აცილიან“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

წვრილმარცვალა. „ბუდეშური — წვრილმარცვალა, თხელკანიანი, ტკბილი“ (ქართლ., ქართ. დიალ. 1,289). „გაბრიტა წვრილმარცვალა“ (ზ. იმერ., ძოწ. I, 516).

სხვილმარცვალა, სხვილკეკალიანი. „ადრიული—სხვილმარცვალა ყურძენი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „მუშკული—თეთრი ძალიან სხვილ-სხვილ კეკალიანი, მეჩხერაიანი იყო“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

კუმპალიანი „სამჭაჭას... ყურძენი შავი ქონდა. მაგრამ კუმპალიანი“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

მრგვალმარცვალა, მრგვალმარცვლიანი. „ღვლიფინა... მსხვილი და მრგვალმარცვლიანი“ (საბა). „ეს ყურძენი მრგვალმარცვალა“ (კახ., ბოჭორ.).

მარცვალმოგრძე. „კრკო ყურძენია მარცვალმოგრძე და მგრგული“ (საბა).

მოკლემუხლიანი. „თითა მოკლემუხლიანი, წაბლა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

გრძელი. მტევანი დახასიათებულია მისი ფორმის მიხედ-
ვით.

„თითამ მტევანი თხელი იცის და გ რ ძ ე ლ ი“ (ქართლ., „შინამრეწვ.“). „კამურმა გ რ ძ ე ლ ი მტევანი იცოდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ქულბადიდს გ რ ძ ე ლ ი ბიმბილო და გ რ ძ ე ლ ი მტევანი ქონდა“ (იქვე). „მჟაველას ყურძენი — ვარდისფერი, ტევანი — გ რ ძ ე ლ ი“ (ქვ. რაჭ., „შინამრეწვ.“).

მრგვალი. „სვანურს მტევანი შეკრული და რ გ ვ ა ლ ი ქონდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ბორჯლიანი. „საფერავის მტევანი ბ ო რ ჯ ღ ი ა ნ ი ა (მოკლეა და ვანიერი) და გრძელკუფხლებიანი“ (კახ., ბოჭორ.). „მწვანეს საფერავისებრ ბ ო რ ჯ ღ ი ა ნ ი და მოკლე მტევანი აქვს“ (იქვე).

სრული. „ქველასურს მტევანი გრძელი და ს რ უ ლ ი აქვს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

მსხვილი, სხვილი. „ბერბეშოს აქვს ვარდისფერი ყურძენი, ტევანი მ ს ხ ვ ი ლ ი და გრძელი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „კრახუნას ტევანი დიდი ეზრდება... ს ხ ვ ი ლ ი ტევანი იცის“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). და სხვ.

ამრიგად, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში დადასტურებული გვაქვს:

შ ე კ რ უ ლ ი მტევანი — ქართლ., იმერ., რაჭ., ლეჩხ.

კ უ მ ს ი, კ უ მ შ ი — კახ., ქიზ., გურ.

შ ე კ უ მ შ უ ლ ი — იმერ.

მ კ ვ რ ი ვ ი — იმერ., ლეჩხ.

შ ე კ უ ნ ძ უ ლ ი — იმერ.

დ ა მ უ რ გ უ ლ ი — იმერ.

ჭ ი დ რ ო — იმერ.

ხ შ ი რ ი — აჭარ.

ს ა ვ ს ე — აჭარ.

კ უ ტ ა ლ ი — ქართლ.

თ ხ ე ლ ი — ქართლ., ქიზ., იმერ., რაჭ.

თ ხ ე ლ ტ ე ვ ა ნ ა — ქართლ.

გ ა შ ლ ი ლ ი — იმერ., რაჭ.

მ ე ჩ ხ ე რ ი — იმერ., გურ.

ჩ ხ ა რ ი — ლეჩხ.

მ ე ჩ ხ ე რ ი ა ნ ი — იმერ.

ქ ა ჩ ა ლ ა — ქართლ.

- გ ა ბ ო რ ძ ღ ი ლ ი — ლეჩხ.
 ც ა ნ ც ა რ ა — ქართლ.
 ქ ა რ ა ფ ა, ქ ა რ ა ფ ც უ ა — იმერ.
 გ ა დ ა კ ი დ ე ბ უ ლ ი — ლეჩხ.
 ტ ყ უ პ ა — ქართლ.
 პ ო წ ი ა ლ ა — ლეჩხ.
 ო რ მ ტ ე ვ ა ნ ა — კახ.
 ს ა მ ჯ ვ ა რ ე დ ი ნ ა — ქართლ.
 მ ხ რ ი ა ნ ი — რაჭ.
 ფ ხ რ ი ა ნ ი — იმერ.
 წ ი წ ი ლ ი ა ნ ი — რაჭ.
 ს უ ს ტ ყ უ ნ წ ი ა ნ ი, ს უ ს ტ კ ი ნ წ ი ა ნ ი — რაჭ.
 მ ა გ ა რ ყ უ ნ წ ი ა ნ ი — რაჭ.
 წ ვ რ ი ლ მ ა რ ც ვ ა ლ ა — ქართლ.
 მ ს ხ ვ ი ლ მ ა რ ც ვ ა ლ ა, ს ხ ვ ი ლ კ ე კ ა ლ ი ა ნ ი —
 იმერ.
 კ უ მ პ ა ლ ი ა ნ ი — იმერ.
 მ რ გ ვ ა ლ მ ა რ ც ვ ა ლ ა — კახ.
 მ ა რ ც ვ ა ლ მ ო გ რ ძ ე — საბა
 მ ო კ ლ ე მ უ ხ ლ ი ა ნ ი — ქართლ.
 გ რ ძ ე ლ ი — ქართლ., იმერ., რაჭ.
 მ რ გ ვ ა ლ ი — იმერ.
 ბ ო რ ჯ ღ ი ა ნ ი — კახ.
 ს რ უ ლ ი — ქართლ.
 მ ს ხ ვ ი ლ ი — იმერ., რაჭ.

კლერტი, კლერტო. მარცვალგაცლილი მტევნის დატოტვილ ღეროს კლერტი ეწოდება. „კლერტი — ყურძნის ღერო“ (საბა). „და დაუტევის კლერტი იგი ტევნისა მის ცუდი“ (სახისა სიტყ., 22.17). „კლერტი“ (ქართლ., ბერბუკი). „კლერტი — მარცვლის გაცლის შემდეგ რაც დარჩება“ (კახ., გავაზი). „როცა ამიწვევდა დუღილში ზევით კლერტი და თხლე, სარცხით გასტენდნენ ხოლმე და ქვევით დააბრუნებდნენ“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „კლერტი მტევნის“ (იმერ., სხვიტორი). „რომ გამოვკენკამთ ყურძენს დარჩება კლერტო“ (ქართლ., ყანჩავეთი). „კლერტო — მტევანს რომ მარცვალს მოვაცლით, რაც დარჩება“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ყლერტო. „მარცვლისთვის ვკრიფამთ ყურძენს, თვარა ყ ლ ე რ ტო რათ გვინდა?“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.).

კებტო, კლებტო. „კ ე ბ ტ ო ა ვენახში დატოვებული“ (ზ. იმერ., ძოწ., ლ.). „კ ლ ე ბ ტ ო რალათ მინდოდა“ (იქვე).

ბონძლი, ბონძღვი, ბოძლი. „კალათში ბ ო ნ ძ ღ ე ბ ი დოუტოვებული მარტვა“ (ზ. იმერ., ძოწ., ლ.). „ყურძნის ბ ო ნ ძ ღ ე ბ ი ჩემსკენ გადმოყარა“ (იმერ., დიალ.). „ყურძნის ბ ო ძ ღ ი და ჭაჭის კაკალი სიმწარეს უშობს“ (იქვე).

ბორძღვი. „ბ ო რ ძ ღ ვ ი — ბიმბილებს ქ ე რ ო გამოაცლი და ქ ე რ ო დარჩება“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ბონძღალი, ბონძღლი. „ბ ო ნ ძ ღ ა ლ ი — უმარცვლო მტევანი“ (იმერ., ობჩა). „ბ ო ნ ძ ღ ა ლ ი, კლერტო — რაზედაც მარცვლები აბია, ის არის“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მარცვალს რო მოაცლი, რაც დარჩება, იმას ბ ო ნ ძ ღ ლ ს უძახიან“ (იქვე).

ბურძღალი, ბურძღენი, ნაბურძღანა. „ბ უ რ ძ ღ ა ლ ა ი — მარცვლებგაცილი ყურძნის მტევანი“ (გურ., შარაშ.). „ბ უ რ ძ ღ ა ლ ა ი“ (აჭარ., ნიქ.). „ნ ა ბ უ რ ძ ღ ა ნ ა“ (იმერ., ამალღება). საბას ლექსიკონში შეტანილი აქვს სიტყვა „ბ უ რ ძ ღ ე ნ ი — ყურძნის კლერტი“.

ბოძონძლი, ბუნძღო, ბუძუნძღო, ბუძუნძღო. „ბ ო ძ ო ნ ძ ღ ი — კლერტი მტევნისა“ (ზ. იმერ., წერეთ.). „ყურძნისა და კვახის ბ უ ნ ძ ღ ო ც ვიცით და ბ უ ძ უ ნ ძ ღ ო ც ორივეს უძახით ჩვენ“ (ზ. იმერ. ძოწ. ლ.). „ბ უ ძ უ ნ ძ ღ ო ე ბ ი შენ ქქონდეს“ (იქვე). „ბ უ ძ უ ნ ძ ღ ო — ყურძნის გაკუმბლული მტევანი“ (იმერ., ჯაჯან.).

ბუზუნძღო. ბ უ ზ უ ნ ვ ლ ო იმერული სიტყვაა, შეტანილი არის ბ. წერეთლის და ი. ჭყონიას ლექსიკონებში.

ფონცხი, ფორცხვი, ფურცხვი, ფურცხანია. „ვენახში ცარიელი ფ ო ნ ც ხ ვ ე ბ ი კიღია, ფ ო ნ ც ხ ს ეტყვიან მარცვალგაცილ ტევანსა“ (ზ. იმერ., ძოწ., ლ.). „ფ ო რ ც ხ ვ ი — ყურძნის უმარცვლო კლერტი“ (რაჭა, დიალ.). „ამას²³ ფ უ რ ც ხ ვ ი, ფ უ რ ც ხ ა ნ ი ა ქვია“ (იმერ., ვანი).

ცინცხვი, ნაფხუწი. „მტევანს აქვს „ყუნწი“, ყუნწზე უვითარღება „მუხლი“, მუხლს ქვემოთ „ფორცხვი“, „ც ი ნ ც ხ ვ ი“, „ნ ა ფ ხ უ წ ი“ (რაჭა, ფრ., 89).

კერენჩხო. „გეიცალა მარცვალი და ცარიელი კ ე რ ე ნ ჩ ხ ო დარჩა“ (ზ. იმერ., ძოწ., ლ.).

²³ აჩვენებს კლერტს.

კაჭაჭი, კაჭეჭი. „კაჭაჭი კლერტოა, ცარიელი მტევანი“ (ქართლ., ბერბუკი). „კაჭეჭი — ყურძენი რაზეც ასხია“ (ქართლ., ყანჩავე).

ხუნწალი. „ხუნწალი ყურძენს რო შეჭამ და მარტვა ფხები რო დარჩება“ (იმერ., თბილ.).

ჩენჩო. „მტევანს რო შეშუამ, ჩენჩო დარჩება“ (კახ., ყვარელი).

ღერო. „შაჭაში ურევია კანი, წიბწა, ღერო“ (კახ., მანავი). მარცვალგაცლილი მტევანის სახელწოდებებია:

- კლერტი — ძვ. ქართ. ქართლ., კახ., იმერ.
- კლერტო — ქართლ., იმერ.
- ყლერტო — იმერ.
- კეპტო, კლექტო — იმერ.
- ბონძლი, ბონძღვი — იმერ.
- ბორძღვი, ბოძლი — ლეჩხ.
- ბონძღალი, ბონძღლი — იმერ.
- ბურძღალი — გურ., აჭარ.
- ბურძღენი — საბა.
- ნაბურძღანა — იმერ.
- ბოძონძლი — იმერ.
- ბუნძლო, ბუძუნძლო, ბუძუნდლო — იმერ.
- ბუნუნვლო — იმერ.
- ფონცხი, ფურცხვი, ფურცხანია — იმერ.
- ფორცხვი — რაჭ.
- ცინცხვი — რაჭ.
- ნაფხუწი — რაჭ.
- კერენჩხო — იმერ.
- კაჭაჭი, კაჭეჭი — ქართლ.
- ხუნწალი — იმერ.
- ჩენჩო — კახ.
- ღერო — კახ.

კუფხალი, კუფხალა. კლერტის მთავარ ღეროს გამოსხმული აქვს პატარ-პატარა რტოები, რომელსაც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა სახელს უწოდებენ. კუფხალი შეტანილი არის საბას ლექსიკონში „კუფხალი — ტევნის რტო“. (ამავე ლექსიკონში გვხვდება კუფხალისაგან ნაწარმოები სიტყვები:

„მოკუფხვლა — კუფხლის მოწყვეტა“, „მოგაუფხვლენ კუფხალს აგაძრობენ“. „ნაკუფხალი—კუფხლის ანაგლეჯი“
კუფხალი განსაკუთრებით ხშირად იხმარება კახეთში (ყვარელი, ქისტაური, ახმეტა, გავაზი, წინანდალი, საგარეჯო და სხვ.). გვხვდება ქართლშიც. „კუფხალა“ (ქართლ., ყანჩავეთი).

კუმფხალი, კუმხალი. არნ. ჩიქობავას აზრით „კუმხ იგივე კუფხ-არის; ამ უკანასკნელში „ფ“-მ-საგან უნდა იყოს მიღებული ხ-ს მეზობლობაში“²⁴. (მტრედისფხას) მტევანზე მეჩხერი კუმფხალი აქვს“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „კუმხალი მტევნის ნაწილი (გურ., შარამი). „კუმხალი — ყურძნის კლერტოზედ გამოსხმულეში“ (ქართლ., კირიონი).

კოფხალი. „კოფხალი, კუფხალი, კიმელი“ (ინგილ., ჯანაშვი.).

კუმპალი, კომპალი. კუმპალი გვხვდება ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში. „მხრებს მეორენაირად კუმპალს ეტყვიან: ერთი კუმპალი ყურძენი მომიწყვიტეო“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „კუმპალი (სამი-ოთხი მარცვალი რომ აბია მტევანს ერთად) თხელი ქონდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „(თხილაკუნას) კეკალი წვრილი, კუმპალი (ფხარს ვეძახით) — საშუალი“ (იქვე). „კუმპალი — ყურძნის მტევნის ორი-სამი მარცვალი ერთად, კუფხალი“ (გურ., ჟღ.). „კუმპალი — ყურძნის ერთ პოწკზე გამოსხმული მარცვლები პოწკიან მარცვლებიანათ“ (გურ., იმერ., უყონ.). „კომპალს, რამდენიმე მარცვალი რომ იქნება ერთ ყუნწზე მომბული ტევნის, იმას უძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

კიმპალი, კიმბალი. „კიმპალი — სამმარცვლიანია“ (ზ. ქართ., „შინამრეწვ.“). „კიმპალი მორჩილია, მტევანი — მთავარი“ (იმერ., გელათი). „კიმპალს ფხარს ვეძახით“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „კიმპალი — არ გინდა ყველა რო შეჭამო, ააძრობ, ხუთი ან ექვსი ბიბილი ებმება“ (იქვე). „კიმბალი—მტევნის მხარი, ნაწილი რამდენიმე მარცვლით“ (ქართლ., გაჩ.). „კიმბალი—კიმპალი (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.).²⁵

²⁴ არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მგერულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, ტფ., 1938, გვ. 134.

²⁵ შღრ. „კეიმპლა-კეიმპლა—კენიტა-კენიტა—თირი მიწა კეიმპლა-კეიმპლა არი ხოლმე შეპარვით“ (იმერ., წერ.).

კიმელი, კიმელა. „მტევანზე რომ სამი-ოთხი მარცვალი გამო-
ბული (ასეა!)... იმას კ ი მ ე ლ ა ს ვეტყვი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწ.“). „კ ი მ ე ლ ა რო ავაგლეჯავთ“ (ქართლ., ბერბუკი). „ყურ-
ძენს ჩავაწყობთ უხმარებელ ქილაში. კ ი მ ე ლ - კ ი მ ე ლ ა თ დავკ-
რით წვრილათ, ბადაგს დაასხამდა, ქარი არ შესულიყო ქილაში“
(ქართლ. სამხრ., „შინამრეწ.“). „დავკრიდით კ ი მ ე ლ - კ ი მ ე ლ ა —
მხარდამხარ, რა!“ (იქვე).

მხარი, ფხარი. „მტევანს აქვს მ ხ რ ე ბ ი“ (ზ. იმერ., „შინამრეწ.“). „მტევანს აბია მ ხ რ ე ბ ი. მ ხ რ ე ბ ს მეორენაირათ კუმ-
პალს ეტყვიან. ერთი კუმპალი ყურძენი მომიწყვიტეთ“ (იქვე). „კიმპალი — მტევნის მ ხ ა რ ი ს კიდე უფრო პატარა ნაწილი“ (იქვე).
მ ხ ა რ ი — მიმბულეებია ბუჩქები“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „მტევანზე
რომ კიღია ოთხი თუ ხუთი მარცვალი ერთად, იმას ვეძახით
ფ ხ რ ე ბ ს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწ.“). „შეკრულ მტევანსაც აქვს
ფ ხ რ ე ბ ი, მაგრამ გამოუჩინარი“ (იმერ., ოზხა).

ფხა. „ფ ხ ა უნდა აართვა მტევანს“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). „ფ ხ ე-
ბი შეუერთმევიათ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ფ ხ ა — მტევანს რო შეაც-
ლი“ (იმერ., ვანი).

ნაყვი. „ნ ა ყ ვ ი — მტევნის რამოდენიმე ნაწილი ბუჩქურ-ბუ-
ქურებათ (ორი-სამი მარცვალი), რომ არის ერთ ყურწზე. რამდენი-
მე მარცვალი, ბიმბილო რომ აქვს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწ.“).

კინწი. კ ი ნ წ ი კუფხლის სინონიმი. „კ ი ნ წ ს ჩვენ ვეტყვი
მტევანსა და ვაზს შუა რომ არის მოთავსებული, ერთ მარცვალ ყურ-
ძენს ბიმბილს ვეძახით, მაგრამ ოთხი მარცვალი რომ კიღია ერთად
მტევანზე, იმასაც კ ი ნ წ ს ვეძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწ.“).

კიწი. კ ი წ ი — მტევნის პატარა ნაწილი, კლერტის ერთი შტო
მარცვლებიანად“ (ქიზ., მენთ.).

პოწკი. კლერტის ერთ-ერთ „შტოდეს“—უმარცვლო კუფხალს—
გურიასა და იმერეთში პ ო წ კ ი ეწოდება. პ ო წ კ ი ს ასეთი მნიშვნე-
ლობა გამოქვლავნდა სიტყვა კუმპალის განმარტებით: „კუმპალი —
ყურძნის ერთ პ ო წ კ ზ ე გამოსხმული მარცვლები პ ო წ კ ი ა ნ-
მარცვლებიანათ“ (გურ., იმერ., ჭყონ.).

კიმპალი. კუფხლის პატარა ორ-სამმარცვლიან ნაწილს კ ი მ-
პ ა ლ ი ეწოდება. „კუმპალი მარცვალია, და კ ი მ პ ა ლ ი მტევნის
მხარის კიდე უფრო პატარა ნაწილი“ (ზ. იმერ., „შინამრეწ.“).

მტევნის რტოს აღმნიშვნელი სახელწოდებებია:

კ უ ფ ხ ა ლ ი — საბა, კახ., ქართლ.

- კუფხალა — ქართლ.
 კუმფხალი — გურ.
 კუმხალი — ქართლ., გურ.
 კოფხალი — ინგილ.
 კუმპალი — გურ., იმერ.
 კომპალი — იმერ.
 კიმპალი — ქართლ., იმერ., ლეჩხ.
 კიმბალი — ქართლ.
 კიმელი, კიმელა — ქართლ.
 მხარი — იმერ., ლეჩხ.
 ფხარი — იმერ.,
 ფხა — იმერ., ლეჩხ.
 ნაყვი — იმერ.
 კინწი — იმერ.
 კიწი — ქიზ.
 ბოწკი — იმერ., გურ.
 კიმპალი — იმერ.

მარცვალი. ტერმინი მარცვალი იხმარება საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში. მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოში „ყურძნის ერთი ცალის“ აღსანიშნავად უპირატესად მარცვალი იხმარება, დასავლეთ საქართველოში კი მარცვალთან ერთად გვხვდება რამდენიმე სხვა ტერმინიც (ბიმბილი, კაკალი, თვალი და სხვ.). „რკოს ცოტა წოწოლა მარცვალი აქვს, მოგრძო მარცვალი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „საფერავი შავია, მსხვილი მარცვალი იცის“ (ქართლ. ჩრ., „შინამრეწვ.“). „ნაცარი თეთრად შეაყრის და აღარ იზრდება, მარცვალი სკდება“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ყურძნის მარცვალს ავაზნევთ ძაფზედ და შეეწოვთ თონეში“ (კახ., ყვარელი). „ავასხამდით ყურძნის მარცვალს, თონეში შეეწვამდით“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ჟღის გურგალი მარცვალი აქვს“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „მარცვალს რო გაკრიფავ მტევანს, რაც დარჩება—კლერტო“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ჭრაქი — რომ მიეყრება მარცვლებს და რო მოუხრუჟავს ფოთოლს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ჭრაქი ავადმყოფობა არის. უშავდება მარცვლები და ხმება ზედ. ნაცარი მიეყრება მტევანს და ბიმბილებს“²⁶ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „კაი ბიმბილიანიაო ვიტყვიო,

²⁶ ერთსა და იმავე დროს იმერელი გლეხი მარცვალსაც ხმარობს და ბიმბილსაც.

როცა ტევანს კარგი მარცვალი — თვალი ექნება“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“) „კრახუნა თეთრია, მოგრძო მარცვალი იცის“ (ლ. ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „ახლა კაი მარცვალი აქ ვენახს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ბიმბილი. ბიმბილა, ბიმბილო. „ერთ მარცვალ ყურძენს ბიმბილს ვეძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ბიმბილო შედგება ჭაჭისაგან და ხინწყლებისაგან“ (იქვე). „ბიმბილი — კაკალი ყურძნის“ (იმერ., გელათი). „ყურძენი ტევანს აქ ყურწი, იმაზე აბია თვალი, ან ბიმბილა“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ძველათ იცოდა ვაზმა ავადმყოფობა — ნაცარი. ტევნებს ნაცრისფრად ხაო ვადაედებოდა, ბიმბილი დასკდებოდა შვა-შვაზე“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „მწვანე რო ისროლო შორს, ბიმბილი არ მოცილდება, მკვრივი მტევანი აქვს მწვანეს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

კაკალი, კეკალი. „(დღვლამს) შავი წვრილი კაკალი ქონდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ზღვამილას მომწვრილო კეკალი და მრგვალი. გრძელი მტევანი ქონდა“ (იქვე). „თხილაგუნეს კეკალი რგვალ-რგვალი და ზომიერი ქონდა“ (იქვე). „კამურმა — თეთრი, დიდრონი კეკალი იცოდა, მტევანზე მეჩხერი კეკალი“ (იქვე). „ჭამუტას მტევანზე კაკლები მჭიდრო აქვს დასხმული“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „კლარჯული მაგარი კაკლებით, საჰმელი ჯიშისა“ (იქვე). „კაკალი — მარცვალი“ (აჭარ., მენთ.).

კუმპალი, კიმპალი. იმერეთში ყურძნის მარცვალს კუმპალს ეძახიან. „კუმპალი მარცვალია და კიმპალი — მტევნის მხარის კიდე უფრო პატარა ნაწილი“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ერთ მარცვალს ბიმბილოსაც და კუმპალსაც უძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „კრახუნას კუმპალი რგვალი და მთავარი აქვს“ (იქვე). „(ამ ყურძენს) ქარაფათ (≈ მეჩხრად) აქ კუმპლები“ (იმერ., ვანი). „კრახუნას კუმპალი უფრო წაგრძელებული აქვს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „კუმპალს აქვს ჭაჭა, წიპწა, ზორცი“ (იმერ., ობჩა). „კიმპალი ბიმბილია, სოფლურათ უფრო ბიმბილი“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

თვალი. „ყურძნი ტევანს აქ ყურწი, იმაზე აბია თვალი, ან ბიმბილა“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „კაი ბიმბილიანიაო ვიტყვიო, როცა ტევანს კარგი მარცვალი, თვალი ექნება“ (იქვე).

ყურძნის მარცვალი და მისი სინონიმებია საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში:

მარცვალი — ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ., რაჭ., ლეჩხ.

ბ ი მ ბ ი ლ ი — იმერ., რაჭ., ლეჩხ.

ბ ი მ ბ ი ლ ო — იმერ.

ბ ი მ ბ ი ლ ა — რაჭ.

კ ა კ ა ლ ი — იმერ., გურ., აჭარ.

კ ე კ ა ლ ი — იმერ.

კ უ მ პ ა ლ ი — იმერ.

კ ი მ პ ა ლ ი — ლეჩხ.

თ ვ ა ლ ი — რაჭ.

წიპწა. ყურძნის თესლს წ ი ბ წ ა ეწოდება. იხმარება უმეტესად კახეთში: „ჭაჭის წვენი... საცერში უნდა გაიწუროს, რომ წ ი ბ წ ა არ შაპყვეს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ქიშმიშის ყურძენი — უკურკო, უ წ ი ბ წ ო“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „წ ი ბ წ ა, ჩენჩო“ (ქართლ., ყანჩავეთი). „ხუნწკალი ანუ წ ი ბ წ ა ყურძნი კაკალია (ბურკაა)“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

წიპწის ვარიანტებია: „წიმწა — თესლი, კურკა“ (ლეჩხ., ალავე). „წინწა“ (ზ. იმერ., ჯაჯან.), „კუმპალს აქვს ჭაჭა, წ ი ბ წ ა (წ ი წ ა), ხორცი“ (იმერ., ობჩა). „წაპწა — ყურძნის კურკები“ (ქართლ., კირიონი).

ხინწკალი. „ბიმბილო შედგება ჭაჭისაგან და ხ ი ნ წ კ ლ ე ბ ი ს ა გ ა ნ . ხ ი ნ წ კ ლ ს ა და ჭაჭას შუა რომ არის, იმას სახელი არა აქვს“ (ქვ., იმერ., „შინამრეწვ.“).

ხუნწკალი, ხუნწარი. „ხ უ ნ წ კ ა ლ ი ყურძნისა და მისთანათა გურკა“ — განმარტავს სულხან-საბა ორბელიანი. „ხ უ ნ წ კ ა რ ი არის მარცვლის კურკა“ (ქვ. იმერ., ამაღლ.). „ხ უ ნ წ კ ა ლ ი ყურძნის კაკალია“ (იქვე). „ანდასთულს გამოსავალი ნაკლები აქვს, ხ უ ნ წ კ ა ლ ი თ ა ა გამსებული, ხ უ ნ წ კ ა ლ ი ანუ წიპწა — ყურძნი კაკალია, ბურკაა“ (იქვე). „ხ უ ნ წ ა რ ი — ყურძნის კურკა“ (იმერ., ჯაჯან.).

ხუნწკალი. „ხ უ წ უ ნ წ კ ა ლ ი ყურძნის თესლი, ღვინის გამოღების შემდეგ რომ დარჩება საწნახელში“ (გურ., შარაშ.).

ღუნწკალი, ღუნწალი. ღვინწკალი. დასავლეთ საქართველოში ხშირად იხმარება ყურძნის თესლის აღმნიშვნელი ტერმინი ღ უ ნ წ კ ა ლ ი (ღ უ ნ წ ა ლ ი, ღ ვ ი ნ წ კ ა ლ ი). „ბიმბილოს (აქვს) ჭაჭა. გული, ღ უ ნ წ კ ა ლ ი; ღ უ ნ წ ა ლ ი“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მარცვალი შესდგება ჭაჭისაგან და ღ ვ ი ნ წ კ ა ლ ი ს ა გ ა ნ “ (იქვე).

კურკა, ბურკა. „მარცვალს რომ შიგ აქვს, შავი, მაგარი გულში, იმას კ უ რ კ ა ს ვეტყვით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ნაცრის

დროს მარცვალი გამოიქაჭებოდა და გულში კურკა შეახებოდა“ (იქვე). ყურძნის კურკას ჰქვიან წიბწა“ (გ. კახ., „წიბწა“). როგორც ამ ჩანაწერებიდან ჩანს, კახეთში ყურძნის თესლს კურკა კი არა, წიბწა ქვია. „ხუნწკალი ანუ წიბწა ყურძნის კაკალია (ბურკაა)“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“), „ბურკა—კურკა, წიბწა“ (აჭარ., მენთ.).

გული. „(მარცვლის ნაწილებია): ჩურჩა, ჭაჭა, გული“²⁷ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

კაკალი, ჭაჭის კაკალი, კეკალი. „კაკალი შავი სათესლეა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ხუნწკალი ანუ წიბწა — ყურძნი კაკალია“ (იქვე). „რჩება ხორგოში ჭაჭა — ბიმბილების კანი და კაკალი“ (ქვ. რაჭ., „შინამრეწვ.“). „კაკალი გავახმოთ და მერე ჩაეყაროთ ღვინოში, გაამარებს“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). „ჭაჭის კაკალი დაფუძვით ღორისთვის (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ყურძნის ბოძლი და ჭაჭის კაკალი სიმწარეს უშობს“ (იქვე). „კეკალს ვეძახით შავსა და მაგარს (ყურძნის მარცვალში)“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

კანი. „მარცვალს რომ კანი აქვს, იმას კანს ვეტყვით, მაგრამ რომ დაიწურება, იმას კი ჭაჭას ვეტყვით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). („ჩელითითას) რბილი კანი ჰქონდა“ (იქვე). „თავკვერსა და განახარულს კანი შავი აქვთ და წვენი კი — თეთრი“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“).

„თქვლავა თეთრას ძალიან სუსტი კანი აქვს დაწურვის დროს ითქვლიფება“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მარცვალში შიგნით—ღუნძლი, გარეთ — კანი“ (ზ. რაჭ., „შინამრეწვ.“). „რჩება ხორგოში ჭაჭა — ბიმბილების კანი და კაკალი“ (ქვ. რაჭ., „შინამრეწვ.“).

გარსი, გარცი. „გარსი — მარცვლის გარეკანი (კახ., გავაზი). „ბიმბილის კანი გარცი ჩვენებურათ, კულტურულათ გარსი“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „გარცი ბიმბილის კანია“ (ზ. ლეჩხ., უსახ.).

ქერქი. „ჩურჩა — მარცვლის კანს ვეძახით ან ქერქს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „მარცვალი შედგება ქერქის“ (კანი), „წვენის“, „ლეშისა“ და კურკისაგან“ (ქიზ., ნანობ.).

ქეფჩო. „ქეფჩოს... ჭაჭას ვეძახით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ჩენჩი, ჩენჩო. „ჩენჩი, ჩენჩო მარცვლის კანი“ (ქართლ., ბერბუკი). „ჩენჩო — მარცვლის კანი“ (ქართლ., ატენი).

²⁷ ახლავს ჩანახატი.

„ჩენჩო არის მარცვლის კანი“ (იმერ., ჭორვილა). „ჩენჩო — მარცვლის კანი“ (იმერ., საქარა).

ჩურჩა. „ჩურჩას მარცვლის კანს ვეძახით ან ქერქს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ჩურჩა ყურძნის მარცვლის კანია“ (ქართლ., ბერბუკი). „ცოლიკოურს მაგარი ჩურჩა აქ“ (იმერ., შუა გორა). „ჩურჩა — მარცვლის კანი“ (იმერ., სხვიტორი).

ტყავი. „ტყავი — ქერქი მარცვლის“ (აქარ., მენთ.).

აკვი. „მარცვალს აპკი დაუსკდაო, რო დამწიფდება“ (იმერ., სხვიტ.).

ფერფლი. „ფერფლი“²⁸ (ქართლ., ყანჩავეთი). „ფერფლი — მარცვლის გარეკანი, გარცი“ (კახ., გავაზი). „ხარისთვალს ჭაჭა არ ვარგა, საფერავში რო მოჰყვეს არა უშავს რა, მაგრამ თეთრში ერთი ფერფლიც რომ მოჰყვეს, ფერს შაუცვლის და ამღვრევს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“).

ნაჭი. „ნაჭი — მარცვლის კანი“ (იმერ., საქარა).

ჭაჭა. ყურძნის მარცვლის კანს ჭაჭა აც²⁹ ეწოდება. „მარცვალი შედგება ჭაჭისაგან და ღვინწკალისაგან“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ბიბილო შედგება ჭაჭისაგან და ხინწკლებისაგან“ (იქვე). „ჭაჭა მარცვლის კანია“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ჩვეულებრივ ჭაჭას გამოწურული ყურძნის მარცვლის კანს უწოდებენ. „მარცვალს რომ კანი აქვს, იმას კანს ვეტყვით, მაგრამ რომ დაიწურება, იმას კი ჭაჭას ვეტყვით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „(ხარისთვალა) არც კი გეერევა დასაწურ ყურძენში, იმისი ჭაჭა არ ვარგა... თეთრში ერთი ფერფლიც რო მოჰყვეს, ფერს შეუცვლის და ამღვრევს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „უცხანური საფერია ღვინის, ღვინოს აშავებს ჭაჭა, წვენი კი წითელი აქვს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გამოაგდე პირში ჭაჭა“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი) „ყურძნის მოწურვის შემდეგ ხენჯი დარჩება. ხენჯში ურევია ჭაჭები“ (იქვე).

ღურღლი. მარცვალში არის სისქე, რომლის ერთ-ერთი სახელწოდება არის **ღურღლი**. „სიცხეში თხელდება ჩინურის ტევანი, კი ვერ აფუჭებს. კანი სქელი აქ და ღურღლი. მეტს რომ დასწურამს ღურღლი გამოსდევს“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

²⁸ უჩინებს ყურძნის მარცვლის კანს.

²⁹ ჭაჭის ძირითად მნიშვნელობაზე და მის სინონიმებზე (ხენჯი, ხენჯი და სხვა). სვანებში შეგირდებით ყურძნის დაწურვასთან დაკავშირებულ ტერმინთა განხილვის დროს.

ღუნძლი, ღვინძლი, ღვირძგლი. „ყურძენს აქ მარცვალში შიგ-
ნით ღუნძლი, გარეთ — კანი“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).
შედგება კანისაგან და ღვინძლი, ღვირძგლი, ღუნძლისა-
გან“ (რაჭ., ფრ.).

ცილა. „(ყურძნის მარცვლის) ხორცს ჩვენ ცილას ვეძახით“
(ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ცილა — მარცვლის ხორცი“
(ქართლ., ბერბუკი).

გული. „ნაცარის დროს ნაყოფი გამოიჭაჭებოდა და გულში
კურკა შეახმებოდა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ბიმილოს აქვს
ჭაჭა, გული,³⁰ ღუნწკალი“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ბიმილი. „კეკალს ვეძახით შავსა და მაგარს, მაგრამ ბი-
მილისკი ვეძახით შუანაწილში რომ არის მოთავსებული“ (ქვ.
იმერ., „შინამრეწვ.“).

ლეშკი. „ლეშკი — ყურძნისა და მისთანა ხილეულთა ხორცი.
წვენგამოცლილი ნაწილი უკანოდ და უკურკოდ“ (ქიზ., მენთ.).

წვენი. „უღიის წვენს თუ საფერავში მიუშვებ, უფრო ატკ-
ბობს, მაგრამ იმისი ჭაჭა არ ვარგა დედათ“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“).
„თავკვერსა და განახარულს... კანი შავი აქვთ და წვენიკი —
თეთრი“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „უცხანური საფერია ღვინის.
ღვინოს აშავებს ჭაჭა, წვენიკი წითელი აქვს“ (ქვ. იმერ.,
„შინამრეწვ.“). „სამაჭრიას ძალიან ტკბილი წვენი აქვს“ (ქვ. რაჭა,
„შინამრეწვ.“).

ფიფქი. ზოგი ჯიშის ყურძნის მარცვალს ფიფქი აქვს გარე-
დან. ყვითელი მწვანე უფიფქოა, ჩვეულებრივი მწვანე ფიფ-
ქიანია“ (კახ., ტაბ.).

მტვერი. „მტვერი მარცვალს აქვს ზემოდან“ (იმერ., საქარა),

შევაჯამოთ მარცვლის ნაწილების აღმნიშვნელი სახელები თავ-
თავისი სინონიმებით:

- წიპწა — ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ.
წიმწა — ლეჩხ.
წინწა — იმერ.
წიწა — იმერ.
წაპწა — ქართლ.
ხინწკალი — იმერ.
ხუნწკალი — იმერ.

³⁰ ახლავს ნახატი.

- ხუნწარი — იმერ.
 ხუნწუნწკალი — გურ.
 ღუნწკალი, ღუნწალი, ღვინწკალი — იმერ.
 კურკა — ქართლ., აჭარ.
 ბურკა — იმერ.. აჭარ.
 გული — ქართლ.
 კაკალი, ჭაჭისკაკალი — იმერ., რაჭ., ლეჩხ.
 კეკალი — იმერ.
2. კანი — ქართლ. კახ., იმერ., რაჭ.
 გარსი, გარცი — კახ., ლეჩხ.
 ქერქი — ქართლ. ქიზ.
 ქეფჩო — ქართლ.
 ჩენჩი — ქართლ.
 ჩენჩო — ქართლ., იმერ.,
 ჩურჩა — ქართლ.. იმერ.
 ტყავი — აჭარ.
 აბკი — იმერ.
 ფერფლი — ქართლ., კახ.
 ნაჭი — იმერ.
 ჭაჭა — ქართლ., კახ., იმერ., ლეჩხ.
3. ღურღლი — ქართლ.
 ღუნძლი, ღვინძლი, ღვირძგლი — რაჭ.
 ცილა — ქართლ.
 გული — ქართლ., იმერ.
 ბიმბილი — იმერ.
 ლეშკი — ქიზ.
4. წვენი — კახ., იმერ., რაჭ.
 5. ფიფქი — კახ.
 მტვერი — იმერ.

ფესო. არის შემთხვევები. როდესაც ფესვის ძირითადი ღერძი და მისი განტოტებები სხვადასხვა სახელით იწოდება. „(ვაზის ნაწილებია): ძირი, ფესო, დედა-ვაზი ან კორძი, რქა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ფილოქსერა დაჭამდა ფესოებს, გაყვითლდებოდა ფესვი“ (იქვე). ორივე შემთხვევაში ძირს, ფესვს უპირისპირდება ფესო — ფესვის განტოტებების მნიშვნელობით.

ფერსო. „ვაზს მიწაში ძირი და მისგან განტოტებული ფერსო... აქვს მოქცეული“ (კახ., ლეკ.).

ძირკვი. „ძირკვები მიწაშია განტოტებული“ (ქიზ., ნანობ.).
ბარჯგი, ბორჯლი. „რქის კვირტიანი მხარეც ქვემოთ უნდა მოქცეულიყო. ფერსო (თუ ბარჯგი, ბორჯლი) კვირტს უნდა გაეტანა“ (კახ., ბოჭორ.).

ბუსუსი. „ბუსუსი განტოტების სულ მცირე ნაწილები“ (ქიზ., ნანობ.).

მუხლი, კოჟოჟი. დედა-ვაზს აქვს ნაზარდები. „მუხლი ანუ კოჟოჟი ადგილები — დედა-ვაზზე ხნოვანების განმსაზღვრელი ნაზარდები“ (ქიზ., ნანობ.). „დაუმყნობელ ვაზს მხოლოდ მუხლები მოეპოვება“ (რაჭ., ფრ.).

ქუსლი. ნამყენი ვაზის დედა-ვაზს დანამყენები ადგილები ემჩნევა. „ნამყენი ვაზის ტანი ქუსლიანია“ (კახ., ლეკ.). „თუ ვაზი ნამყენია, მაშინ ძიროული ქუსლიანია“ (რაჭ., ფრ.).

მუხლი, მუკლი. ტოტის ნაწილს კვირტიდან კვირტამდე (ფოთლიდან ფოთლამდე) ეწოდება მუხლი. ასეთი მნიშვნელობით მუკლი (უმუკლო) გვხვდება ძველ ქართულში: „კინ-ლა და უმუკლო არს... ხოლო იფქლი კორძებითა მით და მუტლებითა მიჰკრძალა ბუნებაჲმან“ (ბას. დიდი, 53,4).

ქართული ენის კილოებში: „ანდროულს მუხლი შორი-შორს აქვს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „თავკვერი შავია. საფერავივით, მოკლე მუხლი აქვს, რქა წითელი აქვს, მუხლებში ვიცნობ“ (იქვე). „მუხლებს ვეტყვით, კვირტსა და კვირტს შუა რომ არის მოთავსებული“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ავიღებ და მუხლებად დაჭრილ ლერწებს (დონდლაბის და ციცკას) ჩავასობ გადაბრუნებულ მიწაში“ (იქვე).

სახსარი. „მუხლებს ვეტყვით კვირტსა და კვირტს შუა რომ არის მოთავსებული, ან სახსარსაც ვეტყვით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ბუმბლი. „კაბისტონის ფოთოლს ბუმბლი არა აქვს, წალმა უკულმა ერთი აქვს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ხალი. „ფოთოლი მწვანეა, ადგილი საცნაური... შიგნიდან თეთრი ფერი დასცემს, რგვალი ფოთოლი, მაგრამ ხალები (ხაზები) აქვს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ხერი. „(ჩვილთითას) ფოთოლს ხერები ჰქონდა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

კბილი. „(თითამ) ფოთოლი სქელი იცის, თანაც ფართე კბილები აქვს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ყური. ფოთლის კბილის სინონიმია ყური. აქედან ყურები-

ანი ფოთოლი. „ტალავერის ვენახს (ჯიშია) მარცვალი მსხვილი აქვს, ფოთოლი ყ უ რ ე ბ ი ა ნ ი“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ულელი. „ულელი — კვირტი სადაც უნდა გამოვიდეს“ (ქართლ., ატენი). „ულელში დაბრმავდა — კვირტს რომ არ გამოიტანს“ (იქვე).

მუხლი. „ფოთოლი სადაც ამოვა, იმას მ უ ხ ლ ი ქვია, მ უ ხ ლ ის ძირში ამოსულ ზედმეტ ფოთლებს ბიჭა-ბიჭას ვეძახით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ნაოკი. „ნაოკს ვეძახით, სადაც კვირტი გამოდის“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ოვალი. „კვირტი სადაც უნდა გამოვიდეს... იმას თ ვ ა ლ ს ვეტყვით, კვირტებივით რომ აქვს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ღუყუ. „ღუყუ კვირტი რომ უნდა გამოვიდეს, მომზადებულა“ (გურ., მამათი).

ქუსლი. კვირტის ძირს ქ უ ს ლ ი ეწოდება. „კვირტი რომ გამოდის, კვირტს ძირი რჩება ქ უ ს ლ ა დ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ნადული რომ არის გამოსული, რომ მორთვილამდა, იქვე ქ უ ს ლ შ ი მოგლეჯავდა“ (იქვე). „რთვილი გააყრევიანებდა ქ უ ს ლ ი დ ა ნ ვ ე გამოსულ რქასა“ (იქვე).

სახსარი. მტევნის ყუნწის გამოზურტულ ადვილს, სადაც ადვილად ტყდება, ს ა ხ ს ა რ ი ეწოდება. „ს ა ხ ს ა რ ი აქვს მტევანს კუნწზე“ (ქართლ., ბერბუკი). „ს ა ხ ს ა რ ი აქვს კუნწს“ (ქართლ., ატენი).

მუხლი. „მ უ ხ ლ ი მტევანს აქვს“ (ქართლ., ბერბუკი). „მ უ ხ ლ ი — კირწი სადაც ტყდება ადვილად“ (იმერ., ჭორვილა). „მ უ ხ ლ ზ ე მტევანი ადვილად წყდება“ (იმერ., საქარა). „მ უ ხ ლ ი — სადაც ტყდება მტევანი“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „მ უ ხ ლ ი — მოსაწყვეტი“ (იქვე). „მ უ ხ შ ი უნდა გადატეხო ვენახი“ (იქვე).

კორძი. „კ ო რ ძ ი იგივე მუხლია, მტევანს რომ აქვს კუნწზე“ (იმერ., სხვიტორი).

ნახჭი. სოფ. გელათში სახსრის მნიშვნელობით იხმარეს ნ ა ხ ჭ ი.

ამრიგად, ფესვის (განტოტებული) ნაწილის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

ფ ე ს ო — ქართლ.

ფ ე რ ს ო — კახ.

ძ ი რ კ ვ ი — ქიზ.

ბ ა რ ჯ გ ი, ბ ო რ ჯ ლ ი — კახ.

ბ უ ს უ ს ი — ქიზ.

დედა-ვაზს აქვს:

მ უ ხ ლ ი — კახ., ქიზ., რაჭ.

კ ო ყ ო ყ ი — ქიზ.

ქ უ ს ლ ი — კახ., რაჭ.

ტოტს აქვს:

მ უ ხ ლ ი, მ უ ჯ ლ ი — ძვ. ქართ., ქართლ., იმერ.

ს ა ხ ს ა რ ი — იმერ.

ფოთოლს აქვს:

ბ უ მ ბ ლ ი — იმერ.

ს ა ლ ი — ქართლ.

ს ე რ ი — ქართლ.

კ ბ ი ლ ი — იმერ.

ყ უ რ ი — იმერ.

უ ღ ე ლ ი — ქართლ.

მ უ ხ ლ ი — იმერ.

ნ ა ო ჭ ი — იმერ.

თ ვ ა ლ ი — ქართლ.

ღ უ ყ ე — გურ.

ქ უ ს ლ ი — ქართლ.

ყუნწს აქვს:

ს ა ხ ს ა რ ი — ქართლ.

მ უ ხ ლ ი — ქართლ., იმერ., ლეჩხ.

კ ო რ ძ ი — იმერ.

ნ ა ხ ჭ ი — იმერ.

მრავალი სახელწოდებით არის გამოხატული ყურძნის მარცვლის (რქის ფოთლის) სხვადასხვა თვისება.

„უ უ უ უ უ ა (გრძელი) მარცვალი“ (ზ. ქართლ.). „წ ო წ ო ლ ა, მ ო გ რ ძ ე მარცვალი“ (იქვე). „მ ო გ რ ძ ე ლ ო ბიმბილი“ (ქვ. რაჭა). „მ ო გ რ ძ ო ბიმბილი“ (ლეჩხ.). „წ ა გ რ ძ ე ლ ე ბ უ ლ ი კაკალი“ (ქვ. იმერ.). „მ ო გ რ ძ ო-მ ო რ გ ვ ა ლ ო მარცვალი“ (ზ. იმერ.). „ბიმბილი რ გ ვ ა ლ ი“ (ქვ. რაჭა). „გ უ რ გ ა ლ ი მარცვალი, მარა-ხოში“ (ქიზ.). „ძრიელ წ ვ რ ი ლ ი მარცვალი“ (ზ. ქართლ.). „ბ ე-ტ ი მარცვალი“ (ქართლ.). „მ ო ს ხ რ ე კ ი ლ ი მარცვალი“ (იქვე). „ჭ ნ ი კ ი, წ ვ რ ი ლ ი, ქ ი ნ ძ ი ს თ ა ვ ი ს ხ ე ლ ა“ (იქვე). „მ ს უ-ქ ა ნ ი მარცვალი“ (ქართლ.). „ბ ღ უ ნ ძ უ რ ა მარცვალი“ (ქართლ.)

„სხელი მარცვალი“ (ზ. ქართლ.). მოსხო მარცვალი, „რბელია“ (იქვე). „დონდლო მარცვალი“ (ზ. იმერ.). „მაგარი მარცვალი, პირში კრახუნობს“ (იქვე). „ბუდეშურივით კნატუნა“ (კახ.). „თხელი მარცვალი აქვს ცვრიანი. ხელი, რომ მოგეპირა, შორს გადაასხავდა“ (ზ. ქართლ.). „წყლიანი კვლები“ (გურ.). „მწვანე სქელკანა არის“ (ზ. ქართლ.). „ანდრეულა სქელკანიანი“ (იქვე), „მწვანეს მარცვალი სქელკანიანი“ (ზ. იმერ.), „ანდრეული თხელკანიანი“ (ზ. ქართლ.) და სხვ. „ფოთოლი დაჭრილი, როგორც მამლის ბიბილო ისეთი ჰქონდა“ (ზ. ქართლ.). „შეჭრილი ფოთოლი“ (იქვე), „ფოთოლი შეუჭრელი“ (ქვ. იმერ.). „ლოფორთო ხერხის. კბილებივით დაჭრილი“ (იქვე). „დაკუწული ფოთოლი, კუთხიანივით“ (შ. კახ.). „ფოთოლი ფართედაკბილული“ (ქვ. იმერ.). „ფოთოლი საშუალო, შეკბილული“ (იქვე), „ფოთოლი საშუალო კბილებიანი“ (იქვე). „ფურცელი უკბილო ქონდა“ (იქვე). „ცოტა დანიკული (დაჭრილი) ლოფორთი“ (ქვ. იმერ.). „ფოთოლი ცოტა დაჭვრეთილი“ (ზ. ქართლ.). „ფოთოლი ყურებიანი“ (ქვ. იმერ.). „ვაზის მაკრატელა ფოთოლი“ (კახ., ახმეტა). „ფოთოლი გრძელი“ (ზ. ქართლ.). „ფოთოლსავე შაატყობ, რომ წობანური ყურძენიაო, პტყელი დარგვალი ფოთოლი აქვს“ (შ. კახ.). „ფოთოლი თხელი და შეჭრილი“ (ქვ. რაჭა) და სხვ. „რაჭა პრტყელი“ (ზ. ქართლ.). „მოკლე მუხლი, რქა მოწითალო, რგვალი“ (იქვე) და სხვ.

ამრიგად, მარცვალი შეიძლება იყოს:

- კნატუნა — კახ.
- კრახუნა — იმერ.
- თხელი (იგივე თხელკანიანი) — ქართლ.
- თხელკანიანი — ქართლ.
- სქელკანა — ქართლ.
- სქელკანიანი — ქართლ., იმერ.
- ცვრიანი — ქართლ.
- წყლიანი — გურ.

აგრეთვე შეუშუშა, წოწოლა, მოგრძე, რგვალი (გურგალი) წვრილი, ბჟიტი, მოსხრეკილი, ტნიკი, მსუქანი, ბლუნძურა, სხვილი, დონდლო.

ფოთოლი შეიძლება იყოს:

- დაჭრილი. შეჭრილი — ქართლ., იმერ., რაჭ.

დაკუწული — კახ.

დაკბილული შეკბილული — იმერ.

პეტერ—პეტერკბილებიანი — იმერ.

დანიკული — იმერ.

დაჭვრეთილი — ქართლ.

ყურებიანი — იმერ.

მაკრატელა — კახ. აგრეთვე გრძელი, რგვალი, პტყელი, თხელი.

ყურძენი, ყურძნის მარცვალი (და აგრეთვე რქა, ფოთოლი) ნაირნაირი ფერის არის. მევენახე — მეურნე ზუსტად არჩევს ამა თუ იმ ჯიშის ყურძნის მარცვლის, ფოთლის, რქის ფერს საერთოდ და მწიფობის სხვადასხვა პერიოდშიც. „თეთრი ყურძენი“ (ქვ. იმერ.). „დედალი მწვანე — მოთეთროა“ (ზ. ქართლ.). „წათეთრო ლერწი“ (ზ. იმერ.). „თეთრ-წითელი მარცვალი“ (ქიზ.). „ჩინური — თეთრ-ყვითელია“ (ზ. ქართლ.). „შავი ფერის“ (ქვ. იმერ.). „ცოტა მოშაო“ (ზ. ქართლ.). „შავია, შავიკუნაპეტვიითა“ (ქართლ. სამხრ.). „შავია მაყვალვიით (იქვე). „თლათ შავი არის“ (ქვ. იმერ.). წიაღსავით მხიარული ფერი დაპკრავს“ (კახ., ბოჭორ.). „თეთრიცა და წითელიც“ (ქვ. იმერ.). „ლერწი ღია წითელი“ (ზ. იმერ.). „რქაც უფრო მუქი წითელი აქვს“ (შ. კახ.). მოწითალო რქა“ (ზ. ქართლ.). „რქა ცოტა უფრო წაწითალოა“ (ზ. ქართლ.). „ბუდეშურს — მოწითალოში-მოთეთრო ფერი“ (იქვე). „მოწითანო-მოწაბლო“ (კახ., ბოჭორ.). „წითელი — წარუხო“ (ზ. იმერ.). „მოწითანოდ-მოშაო“ (საბას). „ტალავრის ვენახი... ალის ფერი არის“ (ქვ. იმერ.). „ყურძენი ვარდისფერი“ (ქვ. რაჭა). „წაბლაა რქა“ (ზ. ქართლ.). „ყვითლად მწიფდება“ (ზ. იმერ.). „მარცვალი ყვითელი“ (იქვე), „თითა მოყვითლო იყო“ (ზ. ქართლ.). „ცოტა მოყვითანო ლერწი“ (ზ. იმერ.). „მოყვითანო-ნაცარი ფერის რქა“ (კახ., ბოჭორ.). „წაყვითალო ფოთოლი“ (ზ. ქართლ.). „დალიბრული ლერწი“ (იქვე). „ყურძენი თაფლაა“ (ზ. ქართლ.). „თაფლისფერი ყურძენი“ (ზ. რაჭა). „ბიძილი გრძელი, ქარვასავით“ (ქვ. რაჭა). ყურძენი მორუხო“ (იქვე). „ლერწი წარუხო-წითელი“ (ზ. იმერ.). „მარცვალი ჰქონდა. ლურჯი ფერი დაცემდა—რალა“ (ზ. ქართლ.). „მოლურჯო რქა. მარცვალი წალურჯო“ (იქვე). „ლეგა (შელურჯებული) აქვს

ფერი რქასა“ (იქვე). „ღრუბელა ვაზი თეთრი-წალურჯო“ (იქვე). „მარცვალი მწვანე ფერისა“ (ქართლ.). „რქა წამწვანოა და ჭორფლიანი“ (კახ., ბოჭორ.). „ფოთოლი ჰქონდა მწვანე რალა, ხასხასი გაჰქონდა“ (ზ. ქართლ.). „ფოთოლი ხალიანი“ (იქვე).

მარცვლის (ფოთლის, რქის) ნაირნაირი ფერი და მისი ვარიანტებია: თეთრი, მოთეთრო, წათეთრო, თეთრ-წითელი, თეთრ-ყვითელი, შავი, მოშაო. კუნაპეტივით შავი, მაყვალევით შავი, თლათ შავი, წიადსავით, წითელი, ღია წითელი, მუქი წითელი, მოწითალო, წაწითალო, მოწითალოში-მოთეთრო, მოწითანო-მოწაბლო, წითელი-წარუხო, მოწითანოდ-მოშაო, ალისფერი, ვარდისფერი, წაბლა, ყვითელი, მოყვითლო, მოყვითანო, მოყვითანო — ნაცარი, წაყვითლო, დალიბრული, თაფლა, თაფლისფერი, ქარვასავით, მორუხო, წარუხო-წითელი, ლურჯი, მოლურჯო, წალურჯო, ლეგა, შელურჯებული, თეთრი-წალურჯო, მწვანე, წამწვანო, ჭორფლიანი, ხასხასა.

ვაზის ზრდა, კალა და უნარი

ვაზის ზრდის სხვადასხვა პერიოდი სხვადასხვა სიტყვით აღინიშნება.

გაინძრევა. განძრეული. „გასხვლის დროს ვენახი (ვაზი) გამძრეული არ არის“ (იმერ., საქარა).

გაირყევა. „სანამ კვირტი გეირყეოდეს...“ (რაჭ., ფრ.).

ამოძრავდება. „სხვლის ძირითადი დრო გაზაფხულია, სანამ „ლოპრი“ (წვენი) ამოძრავდებოდეს“ (რაჭ., ფრ., 79).

კვირტის ძვრა. „კვირტის ძვრა — კვირტის პირველი ამოძრავება, გასაცოცხლებლად მომზადება“ (ქიზ., მენთ.).

გაიღვიძებს, გაღვიძება (კვირტის). „მანამ კვირტი გაიღვიძებს, მინამდისი უნდა შეიყელოს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „მეორე წელს ვაზი რომ გაიღვიძებს, ვწამლით“ (კახ., გავაზი). „კვირტის გაღვიძება“ (ქიზ., მენთ.). „მაისა (ვაზის ჯიშია) შუა მაისამდის ხმელი გგონია, არ გეიღვიძებს, კვირტი არ გამოვა“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გაღვიძება ვაზისა — კვირტები რო გამოუვა“ (იმერ., ამალღება).

იხარებს, გაიხარებს. „(თავკვერმა) ხარობით იხარა, მაგრამ მტევანი არ გამოიტანა ხეირიანი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

„დასაბაგ რქას ჩავდგავთ ქანჭრობ (წყლიან) ალაგას და იხსარაწყობს. მერმედ ფესვეს გაიდგავს და ვიტყვიტ და იხსარაო (იქვე). „თოხი და ბარი მარჯვე უნდა, რო ბალახი არ ამოიშვას, მაშინ ვაზი იხსარებს, კარგათ გათამამდება“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ“). „ლერწებს... ჩავასობ გადაბრუნებულ მიწაში; როცა გაიხსარებს, ვუწამლებ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის (ნერგმა) არ გაიხსარა“ (ზ. ლეჩხ., უსახელო). „გახსარება მცენარისა — დარგული ან დამყნობილი მცენარის გაზრდა“ (ქიზ., მენტ.).

დახარდება. „რომ დახსარდებოდა [ვაზი], სამ წელიწადს იქეთ ვენახია“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ხეირობს, იხეირებს. „თირი მიწა“ კარგია, მალე ხეირობს (ვაზი). შავნოყიერ მიწაში ქვე უჭირს, გვიან ხეირობს“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ჩხავერი, ალადასტური... ავინი იყო, მარა მუველობის გამო არ იხეირა და დარჩა მარტო ადესა“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, 410).

ვაგება „ვაგებამცენარის გახარება“ (ქიზ., მენტ.).

ვაზის დასხდომა. „სავენახედ გადაბრუნებულ მიწაში ვაზის მოსვლა, ვაზის კარგად გახარება — სავენავე სამ ბარი პირზე გადავებრუნე, კაი ამინდი დაიჭირა, დაცხა და იგეთი ვაზი დასხდა, რო ავ თვალს არ ენახებოდა“ (ქიზ., მენტ.).

ვაზი ტირის, ატირდება, ვაზის ტირილი. ვაზი რომ „გაიღვიძებს წვენი ჩაუდგება. ამ დროს რომ გადაჭრა რქა წვენი წვეთ-წვეთად წამოვა. ამაზე ამბობენ ვაზი ტირისო. ვაზი ტირის გაზაფხულზე, წინწკალი ჩამოდის გასხვლის დროს“ (ქართლ., ბერბ.). „ვაზი ტირის გასხვლისას“ (ქართლ., ატენი). „ვენახი იმდრომდე უნდა გეისხლას. სინამ ატირდებოდეს, ადრე არ ატირდება“ (იმერ., ობჩა). „ვაზი ტირის გასხვლის დროს, წვენი გადმოდის“ (ქვ. ლეჩხ., ქორენ.). „ვაზი ტირის სხვლის შემდეგ. გვიან გასხლულმა იცის მეტი ტირილი, მეტ წყალს კარგავს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ადრე რო გავსხლავთ ტირილი იცის, ცრემლი, და ადრე ყივნა გააფუჭებს“ (იმერ., სხვიტ.).

კვირტის წვიმა. „კვირტის წვიმა მარტშია. წამოვა და მერე კვირტსაც გამოიღებს“ (იმერ., შუა გორა).

ამრიგად, ვაზის პირველი გაღვიძების აღმნიშვნელი სიტყვები და გამოთქმებია:

გ ა ი ნ ძ რ ე ვ ა — იმერ.

გ ა ი რ ყ ე ვ ა — რაჭ.

ამოძრავდება — რაჭ.
 კვირტის ძვრა — ქიზ.
 გაიღვიძებს — ქართლ., კახ., იმერ.
 იხარებს — ქართლ.
 გაიხარებს, გახარება — ქიზ., იმერ., ლეჩხ.
 დახარდება — ქართლ.
 ხეირობს — რაჭ.
 იხეირებს — აჭარ.
 გაგება — ქიზ.
 ვაზის დასხდომა — ქიზ.
 ვაზი ტირის, ატირდება, ვაზის ტირილი — ქართლ., იმერ., ლეჩხ.
 კვირტის წვიმა — იმერ.

გამოიტანს, ამოიტანს (რქას, მტევანს, ნიშანს...). გახარებული ვაზი ყლორტებსა და მტევნებს გამოისხამს, გამოიტანს, გამოიღებს. გამოაქვს, ამოიყრის და სხვ. „თავკვერმა მტევანი არ გამოიტანა ხეირიანი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ნიშანი გამოიტანა“ (ქართლ., ატენი). „გამოტანიოთ არ გამოიტანა ვენახმა კარგათ“ (კახ., ყვარ.). „ძირზედ აქვს ყლორტი ამოტანილი“ (იქვე). „მტევან გამაიტანს“ (ქიზ., ქართლ. დიალ. I, 217).

გამოაქვს. „გამააქვს ყურძენი“ (კახ., გეგაზი).

გამოიღებს (გამოიღებულობ). „რქას გამაიღებს“ (კახ., ახმეტა) „მერე კვირტსაც გამოიღებს“ (იმერ., შუა გორა). „ბევრია ნოშო გამოღებულნი, ხომ არ გავფუტრჩქნო?“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ამოიყრის. „ამაიყრის“ (კახ., ახმეტა). „რვა და სამი კვირტი რომ ამოიყრის, ამას შემდეგ გამორჩავთ გლახა, უვარგისი კვირტისაგან“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი ამოიყრის ვაზს“ (იმერ., ამაღლება). „მიწიდან რომ ამოიყრის, კვირამი ერთხელ უნდა ვუაქიმოთ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

გამოვა. „როცა ტევანი გამოვა და რომ დაატყობ, რომ აღარაა გამოსავალი ტევანი, მაშინ უნდა წამალი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „რქა რომ გამოვა, იმას ვატყობთ — ეს ბუდეშურია, ეს დანახარულია, ეს მწვანე ვაზია“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი გამოა“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, გვ. 411).

ამოჭრის. „ნერგს რომ დავრგავთ, დავაყრით თავზე კარგი

ფხვიერო მიწას... მერმედ ამოჭრის ვაზი“ (ზ. ქართლ. მრეწვ.).

ამოხეთქს, იმოიხეთქავს, ამოხეთქილი. „ჯერ რომ დავრგამთ (ნერგს), მიწას წავაყრით, რომ ამოხეთქს. მოვრწყამთ“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ნამყენს... ექნება მიწა დაყრილი. ამოხეთქავს და მეორე თვეზე სიბნელიდან ამოვა თესლი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). კარგი შეძლებული ვაზიანი ვენახია და ამოიხეთქა კუკური“ (იმერ., გელათი). „ახლად ამოხეთქილი ყლორტი“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 216).

ამოკუკურდება. „დამყნილს გადაბრუნებულ მიწაში დავრგავთ ოროლს და შევხურავთ მიწით, ბღვერით, ის ამოჭრის, ამოკუკურდება“.

ამრიგად, მტევნის, ფოთლის, ყლორტის... გამოსხმის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- გამოიჭანს — ქართლ., კახ., ქიზ.
- გამოაქვს — კახ.,
- გამოიღებს — კახ., იმერ., ლეჩხ.
- ამოიყრის — იმერ., რაჭ.
- გამოვა — ქართლ., აჭარ.
- ამოჭრის — ქართლ.
- ამოხეთქს, ამოიხეთქავს — ქიზ., იმერ., რაჭ.
- ამოკუკურდება — ლეჩხ.

გამომცენარდება ვაზი. ვაზი იმოსება ფოთლით, უმსხვილდება და ეზრდება რქა. მევენახე ვაზის ზრდის ყოველ საფეხურს თავის სახელს უწოდებს. „ვაზი გამომცენარდება — ფოთლებსა და ყვავილს რო გამოიჭანს“ (ქართლ., ქართ., დიალ. I, გვ. 288).

ამოიფოთლება, გამოფოთლილი. „ნერგი რო ამოიფოთლებდა, უნდა დატუკო სამ კვირტზე“ (ქართლ., გორი). „გამოფოთლილ ვენახს ჭვია ლორდი“ (იმერ., საქარა).

დაიმორჩება, დამორჩილი, დაიყორტება. „რამდენიმე დღის შემდეგ დამორჩილი ვენახი დაიყორტება“ (რაჭ., ფრ., გვ. 87).

დაყვერდება. „ყოლორტი თანდათან დაყვერდება“ (რაჭ., ფრ., გვ. 87).

დაიმუხლება. „ძველიანებს ასხია რქები, რომლებიც გაზაფხულზე მხოლოდ ამონახეთქია, ნაყარია, ზაფხულზე მომაგრ-

დება, და ი მ უ ხ ლ ე ბ ა, ხოლო შემდგომ დამწიფდება და რქებზე გადაიქცევა“ (რაჭ., ფრ., გვ. 80).

გაფუთქება, გაფუთქვა. ვაზი შეიფოთლება. „ფოთოლში რომ არის ვაზი, იმას გაფუთქვას ვეტყვი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „გაიფუთქა — კარგა რო შაიმსება ფოთლით ვაზი“ (ქართლ., ატენი).

დაჩქოლება, ჩქოლობა. „როგორც ყვავილობაზე არ შეიშობა ვენახში სულდგმული, ისე დაჩქოლებაზე, ჯობია გოუთოხარი დატოვო, ვინემ შეხვიდე და მორჩი დაფერთხო“ (რაჭ., ფრ., გვ. 86). „ჩქოლობაზე ნაკობარ ვახს მხოლოდ რქა-ნეკზე სხლავენ“ (იქვე, გვ. 83). „ჩქოლობაზე ვენახში შესვლა არ შეიძლება. მორჩები ბუდეში ღონდეთაა“ (იქვე, გვ. 87).

ყვავის, აყვავდება, ყვავილში შავა, ყვავილობს, ყვავილობა. „ვიხილოთ თუ ყუავიან ვენახნი“ (ქება ქებ., 12.1 ოშ.). „რო აყვავდება, მერე დაიყვავილებს მერე ყურძენი დაიხორბლება“ (ქართლ., ბერბუკი). „ყვავილში შავა“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 216). „შაიძლება ყვავილობაშიც შაიწამლოა“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 216). „ყვავილობს ვენახი“ (იმერ., ამალღება).

ხრიალი, ხრილობა, ხრიალში შავა, ხრიალობა. „ვაზმა თქვა — ღმერთო ბატრონი ხრილობაში (ხრიალობაში) ავად გამიხადე-ო“ (ანდაზა). „ხრილობა ეწოდება ვაზი როცა ყვავილშია, რო აყვავდება“ (ქართლ., ატენი). „ხრიალობაში მარცვალი გასცვივა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ხრიალი მემრე ყურძენი იწყებს გამოხვარბლებად“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 217). „ხრიალში რო შავა ვაზი, მაშინ ადამიანი ფეკი არ უნდა გეეკაროდ ვაზებთან, თორე კუმში მტევენი მაგივრათ თხელ მტევეან გამაიტანს“ (იქვე).

დაიყვავილებს, ყვავილიდან გამოვა, ყვავილს დაყრის. დაიყვავილებს, ყვავილიდან გამოვა... ნიშნავს ყვავილობის მოთავებას. „რომ აყვავდება, მერე დაიყვავილებს, მერე ყურძენი დაიხორბლება“ (ქართლ., ბერბუკი). „ვაზი რომ დაიყვავილებს, მერე დაისრიმდება“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ყვავილიდან რომ გამოვა, შემდეგ დაიწყებენ შეფურჩქენას“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „სანამ ყვავილიდან არ გამოვა, ვენახში არ შევლენ, რომ არ გააყრევენოს და არ მოხეკოს“ (კახ., გურჯაანი). „ყვავილს რო დაყრის, დეირჩევა ვენახი“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

დახრილვა. „ყვავილიდან გამოსვლა — ვენახის დახრილვა“ (რაჭ., ფრ., გვ. 90).

ამრიგად, ვაზის ზრდის სხვადასხვა პერიოდის აღწერილობელი სიტყვებია:

გამომცენარდება — ქართლ.

ამოიფოთლება, გამოფოთლილი — ქართ.,
იმერ.

დაიმორჩება, დამორჩილი — რაჭ.

დაიყლორტება — რაჭ.

დაყვერდება — რაჭ.

დაიმუხლება — რაჭ.

გაიფუთქება, გაფუთქვა — ქართლ.

ჩქოლობა, დაჩქოლება — რაჭ.

ყუავის — ძვ. ქართ.

აყვავდება — ქართლ.

ყვავილშიშევვა (შავა) — ქიზ.,

ყვავილობს — იმერ.

ყვავილობა — ქიზ.

ხრილობა, ხრიალობა — ქართლ.

ხრიალი — ქიზ.

ხრიალშიშევვა (შავა) — ქიზ.

დაიყვავილებს — ქართლ., რაჭ.

ყვავილიდან გამოვა — ქართლ., კახ.

ყვავილს დაყრის — ლეჩხ.

დახრილვა — რაჭ.

გადაიბარდება, გადაბარდება. „გადაბარდება — ტოტების გადაშლა ცენტრიდან ნაპირებისაკენ და მიწაზე დაწყობა — ძიენ არ გადაიბარდლოს ვენახი“ (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.).

გადაბარდული. „გადაბარდულ ვენახს რომ ავაკრავთ, იმას ვენახის აკვრას ვეძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

გაიბურება. „გაიბურავაზი“ (კახ., ახმეტა).

გაიბურდება, გაიპარტყნება. „რო გაიბურდება ვენახი, მერე აკვრა უნდა“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ვაზი როდესაც ბევრ ნამხრევებს გამოიტანს, იტყვიან გაიბურდა, გაიპარტყნაო“ (რაჭ., ფრ., გვ. 79).

გაიბურტყლება. „ლონიერ ვაზს რქა თუ დააკელი, ბევრ ნამხრევებს და ყვიორს გამეილებს, გეიბურტყლება“ (რაჭ., ფრ., გვ. 82).

გაიფარჩხება. „ვაზს რომ ხეზე გავუშვებდით, ის გაიფარჩხებოდა, ზედ ტოტებზე გავიდოდა და იმას ბაბილოს ვუძახდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

გადახახვა. „რქაწითელმა სწორად იცის წასვლა, მაღლა ჭიგოს აწყვება პწყლითა და ზედ შეეხვევა. რქაწითელის გარდა სუყველა ვაზმა გადახახვა იცის“ (კახ., ბოჭორ., გვ. 6).

გადაიჩიხლება. „გედეიჩიხხალა ვაზი და დეიყარა ძირს, უნდა ავაკრათ ხარდანზე“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი),

ამრიგად, ვაზის ზრდის თავისებურება გამოუხატავს სიტყვებით:

გადაიბარდლება — ქართლ.

გადაბარდღვა — ქართლ.

გადაბარდული — იმერ.

გაიბურება — კახ.

გაიბურდება — ლეჩხ., რაჭ.

გაიპარტყნება — რაჭ.

გაიბურტყლება — რაჭ.

გაიფარჩხება — ქართლ.

გადახახვა — კახ.

გადაიჩიხლება — ლეჩხ.

თამამობს, გათამამდება, გათამამება. კარგად ვახარებულ ვაზზე ამბობენ თამამობს, გადამამდაო. „სამამულე რქა უფრო თამამობს“ (ქართლ., ატენი). „ვაზი გათამამდა — ვიტყვი, როცა კარგა გაიხარებს“ (იქვე). „თუ კარგად იხარა და თამამია, შეიძლება დავაკაოთ, თუ არა, მაშინ ისევ დავატონკებდით, რო გათამამდეს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ლერწი არ ვარგა გათამამება უნდა“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

პატრიარქობს ვაზი. „ვაზი პატრიარქობს — ვაზი სწრაფად და თამამად იზრდება“ (კახ., მარტ., იმნ.). „ვაზი პატრიარქობს“ (ქართლ., იკოთი).

გაყილდება. ზედმეტად წაზრდილი რქები ულამაზოდ ეხვევა ჭიგოს ან სცილდება კიდეც მას. ქართველ მევენახეს ასე ვაზრდილი ვაზისთვისაც მოუძებნია სახელი. „როცა შავი, ლალიანი მიწაა, იქ ბევრი რქის მიცემა ჯობია, თუ არა ლერწი გათამამდება და უშნოდ გაყილდება“ (რაჭ., ფრ., გვ. 83).

ვაზი მაღლა მიდის. როცა ვაზი ჩქარა და ძლიერად იზრდება, მასზე ამბობენ ვაზი მაღლა მიდისო. „ვაზი მერმის ნეკზე უნდა გავიდეს. მაღლა არ უნდა წაიყვანო ვაზი, გაფუჭდება“

(ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „მოსახვევს (ძველს) მოგვცა ვისი ამონაყარით, რომ ვენახი მაღლა არ წავიდეს“ (ქვ. ლეჩხ. ტვიში). „ვენახი რომ არ წევიდეს მაღლა (მერე ნიადაგი აღარ უფენის), ამისათვის არის კარგი ნეკი“ (იქვე).

გაბრიყვებული. გათამამებულ ვაზზე სხვაგვარად ამბობენ „გაბრიყვებული ვაზი-ო“ (რაჭ., ფრ.).

გავირდება ვაზი. „ლონიერ ვაზს რქა თუ დააკელი, ბევრ ნამხრეებს და ყვიორს გამეილებს, გეიბურტყლება და მერე ქვე გავირდება“ (რაჭ., ფრ., გვ. 82).

გაჩოყება. „გაჩოყება — ვაზის გათამამება. ვაზი მსხვილ რქას, რომ დაიყრის და არ მოისხამს“ (ქიზ., მენტ.).

ამრიგად, ვაზის (რქის) ზრდის თვისების აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- თამამობს — ქართლ.
- გათამამდება, გათამამება — ქართლ., კახ., ლეჩხ.
- პატრიარქობს — ქართლ., კახ.
- გაყილდება ლერწი — რაჭ.
- მაღლა მიდის ვაზი — ქართლ., ლეჩხ.
- გაბრიყვებული ვაზი — რაჭ.
- გავირდება ვაზი — რაჭ.
- გაჩოყება ვაზის — ქიზ.

ლონიერი ვაზი. სხვადასხვა ღონისა და ძალის ვაზს სხვადასხვა სახელი ეწოდება. „თუ გადააბრუნე დედამიწა, ღონიერი ვაზი იქნება“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „მერე შევყელამთ, და ეაკვეფთ სარზე. თუ ძაან ღონიერი ვაზია, გავაბამთ ერთმანეთზე“ (ქართლ., ქართ. დიალ. I, გვ. 287).

მძლავრი დამძლავრებული, ძალუმი ვაზი. „მძლავრი ვაზია, ღონიერი“ (ქართლ., ყანჩავეთი). „დამძლავრებულ კაი ვაზის ერთ ნეკს ხუთ-ექვს კვირტზე გადავჭრიდით“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „თუ ძალუმი ვაზი, ორივეს (რქას) გავუშვებთ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

მაგარი. „ჩინური მაგარი ჯიშია“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

თამამი ვაზი. „რომელიც გადავწიდნეთ ნიშნებს გამოიტანს, რომელიც თამამია“ (ქართლ., ბერბ.). „რომელი ვაზიც თამამი იყო და გადასაწვენათ გვინდოდა“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „თუ კარ-

გად ისარა, და თამამია, შეიძლება დავაკოთ“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

ტყაპუნა ვაზი. სტ. მენტეშაშვილი თავის ქიზიყურ ლექსიკონ-ში წერს: ტყაპუნა ვაზი ზოგის სიტყვით ცალკე ჯიშია, ზოგის ახსნით კი თამამ ვაზს ნიშნავს. მაგ., ბუერა, თავკვერი და მისთანა ტყაპუნა ვაზებიოა“.

უღონო ვაზი. „უღონო ვაზს გავსხლავთ ნეკათ“ (ქართლ., ატენი). „ვაზი უღონო იყო და (ყურძენი) ვერ დაამწიფა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვაზი თუ უღონო არის, გაბმულას არ მისცემენ, მოკლეთ ტუკათ გასხლავენ, რო აიტანოს, საპანე რო აგკიდოს, თუ ვერ შეერევი არ წაიქცევი?“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

უძლური, კინი. „აღმოცენდა და იქმნა ვენავად უძლურად და კინად სიდიდითა და სახედავად მისსა“ (დაბად., 17.6). „არა მოუძლურდეს ვენავი“ (მალაქ., 3. 11. იერუს.).

ონა ვაზი. „თუ ონა ვაზი არის—რქა-ნეკათ, თუ ღონიერი, ნეკს მივცემთ სამამულეს“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

ღარიბი ვაზი. „ღარიბი ვაზი რქა-ნეკზე ისხვლება, მუშა ვაზი გასაბამ-მოქიანზე“ (რაჭ., ფრ., გვ. 81). „ღარიბი ვაზი სანამდი არ მოღონიერდება, სულ რქა-ნეკზე უნდა სხლა“ (იქვე, გვ. 82).

ალეში ვაზი. ალეში ვაზი ბევრს, მაგრამ მდარე ყურძენს ისხამს. ზოგიერთის აზრით, ალეში ყურძნის ჯიშის სახელწოდება ყოფილა³¹. „ალექსანდროული ალეში ვით არ დეინიხსლება ტეენებით მარა რასაც მეიბამს კარგათ ამწიფებს“ (რაჭ., ფრ., გვ. 20). დღეს, ყოველ შემთხვევაში ალეში ბევრი და მდარე ყურძნის მომსხმელი ვაზია. შდრ. „ალეში — თხელი, მდარე ღვინო“ (ვ. ბერ.).

ამრიგად, სხვადასხვა ძალის ვაზისათვის უწოდებიათ:

ღონიერი — ქართლ.

მძლავრი — ქართლ.

დამძლავრებული — რაჭ.

ძალუმი — ლეჩხ.

მაგარი — ქართლ.

თამამი — ქართლ., კახ., ქიზ. ლეჩხ.

ტყაპუნა — ქიზ.

უღონო — ქართლ.

³¹ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 440.

უძღუარი — ძვ. ქართ.

კნინი — ძვ. ქართ.

ონა — ქართლ.

ღარიბი — რაჭ.

ალეში — იმერ., რაჭ.

გადამხმარი, დაძველებული ვაზი (გადაძველდება ვაზი). მოუფლელობისა და უამინდობისაგან (ან მეტისმეტად დიდი ხნის ვაზი) შეიძლება „დაძველდეს“, „დაბერდეს“, „შეწუხდეს“, „მოიფშრუკოს“ და „გადახმეს“ კიდევ. „ეს დაძველებული, გადამხმარი ვაზია და აღარ გაახალშენდება“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „რო არ გადაძველდეს ვენახი, ქვემოთ ამოყრილს გოუშობთ“ (იქვე).

ვაზი დაბერდება, დაბერება. ვაზმა დაბერებაც იცის „ძველად როცა ვაზი დაბერდებოდა, გაუთხრიდით ვაზს წინ და იმ ვაზს გადავწინავდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „რომელიც ვაზი დაბერდებოდა, ემას ველი ქონდა, გაუთხრიდით საფლავსა და ჩავაწვენდით“ (იქვე). „ვაზი ბერდებო“ (კახ., ყვარ.). „ვენახისთვის თირი მიწა კარგია, მალე ხეირობს, მარა საქმე ისაა, რომ დაბერებითაც მალე ბერდება იქ ვაზი“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „თვითეულ ვაზს სამ-ოთხ რქაზე ვსხლავდით; ახლაც ასე უნდა, თუ ვენახი არ გვინდა მალე დაგვიბერდეს“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

შეწუხდება ვაზი. „შეწუხდა ვაზი უწყლობით“ (იმერ., დიალ).

უჭირს ვაზს (ვენახს). „სიცხეში უჭირს ვენახებს“ (კახ., დიალ).

მოიფშრუკება. „ვაზი რათ მაიფშრუკა? — წყალს ასხამენ და მისთვინა. ამას რათ უნდა წყალი—ცხარე მიწა უნდა“ (ქართლ., იკოთი). „მოფშრუკვილია, გადაახმო, ურწყავია წირქოლში“ (ქართლ., ყანჩავეთი).

მოიხალდება. „მოიხალდება — დიდი სიცხისაგან ხილეული ნაადრევად ჩამოცვივა. „თუ გვალვამ გასტანა, შესაძლებელია (ყურძენი) მოიხალოს და ჩამოცვივდეს“ (გურ., საბ.).

მოუფლელობისა და უამინდობისაგან ან დიდი ხნის გამო წამხდარი ვაზის აღმნიშვნელი სახელწოდებებია:

გადამხმარი ვაზი — ლეჩხ.

დაძველებული ვაზი — ლეჩხ.

გ ა დ ა ძ ვ ე ლ დ ე ბ ა ვ ა ზ ი — ლეჩხ.
 დ ა ბ ე რ დ ე ბ ა — ქართლ., კახ., რაჭ.
 შ ე წ უ ხ დ ე ბ ა — იმერ.
 მ ო ი ფ შ ო რ უ კ ე ბ ა — ქართლ.
 მ ო ი ხ ა ლ ე ბ ა — გურ.
 უ ჭ ი რ ს ვ ა ზ ს — კახ.

აფხეზი ვაზი. ზოგ შემთხვევაში ვაზი ნაყოფს არ გამოისხამს. ასეთი ვაზისთვისაც სახელი უწოდებიან. „ვაზი რომ გაკრიკინავდებოდა, საძაგელი რომ გახდებოდა, ა ვ ფ ე ხ ს ვ ე ტ ყ ო დ ი თ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „გამოერეოდა, რომ არ მოისხამდა, ამიტომ ვიტყოდით ა ვ ფ ე ხ ი არისო“ (იქვე).

უსარგებლო ვაზი. „ვაზი რომ გაკრიკინავდებოდა, გადარჯულდებოდა. უ ს ა რ გ ე ბ ლ ო ვ ა ზ ი ო და რაღა დავაკავოთო“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ავრეზი. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ ძველ საქართველოში ბუნებით უნაყოფო ვაზისათვისაც განსაკუთრებული სახელწოდება ავრეზი ყოფილა⁴². ა ვ რ ე ხ ი საბას განმარტებითაც „გუარად უნაყოფო ვაზი“ არის.

უგვარო ვაზი. „თითა, თავკვერი, საფერავი... არის კიდევ უ გ ვ ა რ ო ვ ა ზ ი, იმას სახელს არ ვეძახით“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „უ გ ვ ა რ ო ვ ა ზ ი, რომელიც არ ისხამს“ (ქართლ., ატენი).

გაკრიკინავდება (გაკრიკინავება), გადარჯულდება. თამამი ვაზი ან არ გამოისხამს მტევანს, ან გამოისხამს, მაგრამ თამამის გამობმული მტევანი არ მწიფდება. როდესაც ვაზი ყურძენს ველარ ამწიფებს, ასეთ ვაზზე ამბობენ გ ა კ რ ი კ ი ნ ა ვ დ ა და გადარჯულდაო. „ვაზი რომ გ ა კ რ ი კ ი ნ ა ვ დ ე ბ ა, გადარჯულდებოდა... ა ვ ფ ე ხ ს ვ ე ტ ყ ო დ ი თ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ზოგი ვაზი გათამამდება და აღარ შეინარჩუნებს ყურძენს, ამას გ ა კ რ ი კ ი ნ ა ვ ე ბ ა ეწოდება“ (ქართლ., ატენი).

ამრიგად, უნაყოფო ვაზის და მისი გადაგვარების აღმნიშვნელი ტერმინებია:

ა ვ ფ ე ხ ი — ქართლ.
 უ ს ა რ გ ე ბ ლ ო ვ ა ზ ი — ქართლ.

⁴² ივ. ჯავახიშვილის აზრით ავრეზ სიტყვაში მეორე ნაწილი გამოსარკვევია, პირველი კი ავ-ი (ავკაცი, ავჭალა) უნდა იყოს, რასაც მხარს უჭერს ის ფაქტი, რომ „გარეულ ვაზს“ ჰქვიათ ბაღი ბინეზი, ე. ი. ცუდი ანუ ავი ვაზი (ვენახი) ეწოდებათ. დსახ. ნაშრ., გვ. 479.

ავრეხი — საბა.

უგვაროვაზი — ქართლ.

გაკრიკინავდება — ქართლ.

გადარჯულდება — ქართლ.

ვაზის ავადმყოფობა, საბავშვო

„ვაზის ავადმყოფობა ჩვენ არ ვიცოდით“ (ქართლ. ჩრ., „შინამრეწვ.“). „ამ 70—80 წლის წინეთ ჩვენში ვენახს გაუჩნდა ავადმყოფობა და თითქმის ყველა ჯიშის ვენახი გახსმო“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „ძვირად იქნებოდა, რო ვაზს სატკივარი გასჩენოდა“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“).

ყურძენსა და ვაზს ვნებს, ახმობს და სპობს ყინვა, რთვილი, ჭირხლი, სეტყვა, ძლიერი ქარი და სხვ. ძველ ქართულში გვხვდება ვენახისა და ვაზის დაზიანების გამომხატველი სიტყვები მოსპო, მოსრა და სხვ.

ავნებს. „სიცოვემან ავნოს ვენაკთა (წინაასწ. ფილოს., ლიტ. ქრესტ., გვ. 29.1) „მაისსა თურთილმან ავნოს-რე ვენაკთა“ (ასტრ. თხზ. ლიტ. ქრესტ., 30.36).

მოსპობს. „ზამთრისა ყინვლმან მოსპნეს ვენაკნი“ (ასტრ. თხზ., ლიტ. ქრესტ., გვ. 28).

მოსრავს. „მოსრა სეტყუთა ვენაკები მათი“ (დაბად. II, გვ. 125).

გაახმობს. „ვაზს ახმობდა ყინვა, ჭირხლს რო მოჰკიდებდა თოვლი, მოწმენდილ ჰაერზე ვაზს შუაზე გაჰხეჩავდა ხოლმე“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ფურცელი ხეთაჲ და ვენაკთაჲ განვმა“ (ცხ. იოვ. და ეფთ.).

განრყუნის, განმრყუნელი. „განვრყუნნე სავენაკენი მისნი“ (ოს., 2. 12. ოშ.). „გვპყრენით მელნი მცირენიო. განმრყუნელი ვენაკთანი“ (იპოლ., TP 20,60).

დართვილავს, დართვილება. მორთვილავს. „ე მაგას ზევით დართვილა ყურძენი“ (ქართლ., ბერბ.). „შარშან დართვილა, მაგრამ საცა გავაცალე გამხმარი ისევ გამაიტანა ყურძენიცა და რქაცა“ (იქვე), „რომ მორთვილამ და, იქვე ქუსლში მოგლეჯავდა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ძვირათ იქნებოდა, რო ვაზს სატკივარი გასჩენოდა. ვაზს ახმობდა ყინვა, ჭირხლს რომ მოჰკიდებდა თოვლი, მოწმენდილ ჰაერზე ვაზს შუაზე გაჰხეჩავდა ხოლმე“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“).

ამრიგად, ვენახისა და ვაზის დაზიანების გამომხატველი სახელ-
წოდებებია:

- ავნებს — ძვ. ქართ.
- მოსპობს — ძვ. ქართ.
- მოსრავს — ძვ. ქართ.
- გაახმობს — ძვ. ქართ., კახ.
- განრყუნის, განმრყუნელი — ძვ. ქართ.
- დართვილავს, მორთვილავს — ქართლ., კახ.

ნაცარი, ნაცარა. ნაცარი ვაზის სენია (ამერიკული წარმოშობის სოკო — იოდუმი). „ნაცარი ავადმყოფობა იყო, მზე რომ დახედავდა, მერმედ ცრიაგივით (ბურუსივით გაყვებოდა ღრუბელი) და მეორე დილას მზე რომ დახედავდა, დასკტებოდა ნაყოფი, როგორც დანით დასერო და გამოიჭაჭებოდა და გულში კურკა შეახმებოდა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ნაცარი თეთრად შეაყრის და აღარ იზრდება, მარცვალი სკდება, არც ჰაჰა ვარგა იმის და აღარც ტბილი აქვს“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ნაცარის გასენაც უსუფთაობამ იცოდა. თუ თავს მივანებებდით და არ შავსარამდით, წაქცეულ ვაზს ნაცარი ადვილად უჩნდებოდა“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „წინათ არაფერი ავადმყოფობა არ ჰქონდა ვაზს. მემრე და მემრე გაჩნდა ნაცარი“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ავანტყოფობა თუ გოუჩნდებოდა რამე ვენახს, მაგ. ვენახის ჭირი, ნაცარი, მოთხრიდენ და წვამდენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის ავადმყოფობაა ობი და ნაცარი... ორივე ავადმყოფობას შველის გოვირი“ (იქვე). „წმინდა თეთრა მოვლას ბევრს თხოულობს, ნაცარი აეტანება და მის მოშენებას ერიდებიან“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). ძველათ იცოდა ვაზმა ავანტყოფობა — ნაცარი. ტევნებს ნაცრისფრად ხაო გადაედებოდა, ბიმბილი დასკდებოდა შვა შვაზე და ტევანი ისე ხმებოდა“ (იქვე). „შეწამვლა არ ჭირდებოდა ძველათ, უმალ გაჩნდა ნაცარი. მერე ფილოქსერაც შემოითესლა საცხაიდან“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“) „ნაცარი ა, ბუნება რო წაახთენს“ (ქვ. ლეჩხ., ქორენ.).

დანაცრავს. „ყურძენს დანაცრავდა. არც დამაგინებამ ცადა (უშველა) და არც არაფერმა“ (ქვ. აჭარა., ქართ. დიალ., I,411).

ნაცარს აყრის, მიაყრის (მიეყრება), მოაყრის, შეაყრის. „ბაბილოზე ნაცარს აყრის და აფუჭებს ვენახს“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „ყურძენს ნაცარს მიაყრის“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ნაცარი მიეყრება თითო მტევანს“ (ქვ. იმერ., „შინა-

მრეწვ.“). „ნ ა ც რ ი ს მ ო ყ რ ა დააქნობს ფოთოლს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ნ ა ც ა რ ს ის ე შ ე ა ყ რ ის, როგორც ნაცრის ფეო გინახავს“ (იქვე).

ჭ რ ა ქ ი. ჭ რ ა ქ ი, ამერიკული წარმოშობის სოკოა.—მილდიუმი.³³ ჭ რ ა ქ ი თ დაავადებულ ფოთოლს უჩნდება ყვითელი ლაქები და ცვივა, მარცვალად ჭკნება და ხმება. ტერმინი ჭ რ ა ქ ი იხმარება დასავლეთ საქართველოში. „ქვიშხურმა ჭ რ ა ქ ი იცის სხვაზე უფრო“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახმა მოუვლულობის გამო ჭ რ ა ქ ი იცის, ფოთლები გაყვითლდება, კუმბალიც ჩამოცვივა, ამის საწინა- აღმდეგოთ არი აღრე აქიმობა და კარგი აქიმობა“ (ქვ. იმერ., „შინა- მრეწვ.“). „ობი ან ჭ რ ა ქ ი გაჩნდა 1870 წელს“ (გურ., „შინა- მრეწვ.“). „ჭ რ ა ქ ი ავადმყოფობაა“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

დაჭ რ ა ქ ა ვ ს. „მწვანე უფრო ღონიერი იყო სხვა ვენახებზე და არ დაჭ რ ა ქ ა ვ ს—ქე რომ დაწვავს ფოთელს“ (ქვ. იმერ., „შინა- მრეწვ.“).

ობი. ჭ რ ა ქ ს სხვაგვარად ო ბ ს ა ც უწოდებენ. „ვაზის ავადმყო- ფობაა ო ბ ი და ნაცარი. ო ბ ს უჩენს წვიმა. ორივე ავადყოფობას შველის გოგირდი“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ო ბ ი ან ჭ რ ა ქ ი გაჩნ- და 1870 წელს“ (გურ., „შინამრეწვ.“).

ო დ ი. „ო დ ი ყურძნის მტევნის ავადმყოფობაა, მარცვლებს ახ- მობს და აცვენს“ (ქართ., დიალ.). ო დ ი“ (უჩნდება) როცა ჯერ წა- მოეწვიმს, მერე დაცხება“ (ქართლ სამხრ., „შინამრეწვ.“).

ო დ ი დაჭ რ ა ვ ს. „ო დ ი დაკრა ქართულ ყურძენსა — სიცხის შემდეგ ბურუსი ან სიცხე და ცვარი“ (ქართლ., ბერბ.). „ო დ ი რომ დაკრავს, მარცვალი გაშადება და გასცივია“ (ქართლ., ატენი).

ა ი ო დ ე ბ ა, ა ი ო დ ლ ე ბ ა. „არ ა ი ო დ ო ს ვაზი“ (ქართლ., ატენი). „ვაზს ქარი უნდა ხვდებოდეს, რო არ გამოიხანძლოს... ა ი- ო დ ლ ო ს, კოდა არ გაიკეთოს“ (იქვე).

ფოთლის ხ მო ბ ა. ფ ო თ ლ ი ს ხ მ ო ბ ა იგივე დაავადებაა, რაც ჭ რ ა ქ ი“. „წინათ არაფერი ავამტყოფობა არ ქონდა ვაზს. მემრე და მემრე გაჩნდა ნაცარი და ფ ო თ ლ ი ს ხ მ ო ბ ა“ (გ. კახ., „შინა- მრეწვ.“).

ვენახის ჭ ი რ ი. „ავანტყოფობა თუ გოუჩნდებოდა რამე ვენახს. მაგალითად. ვ ე ნ ა ხ ის ჭ ი რ ი, ნაცარი. მოთხრიდენ და წვამდენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

³³ კახეთში შესულია ჭ რ ა ქ ის ლათინური სახელწოდების მილდიუმის სახეცვლ- ლი მინდაო, მილდაო. „მინდაო — რო მუწუკდება ვაზის ფოთლი“ (კახ., დიალ.) „მინდაო არის ფოთლის მეჭეჭი“ (კახ., ახმეტა).

ქორფლი. „წროულს თეთრ ფრანგას შავი ქორფლი გოჭითა გლახა აერის გამო“ (ზ. იმერ., ძოწ. I).

დაიქორფლება. „ყურძენი დაიქორფლა“ (კახ., წინანდ.).

სუფარიანა. „შავ-შავი ფიფქი მიეყრება ფოთელს და ტევანს. ამას ქვია სუფარიანა“ (ზ. იმერ., ძოწ. I).

წერნავი, წითელა. „წერნავი ვაზის ავამყოფობაა, შავათ გაუჩნდება, წითელა“ (კახ., ყვარელი). „წერნავი — მცენარეთა პარაზიტი მუწუკებივით აყრის“ (ქიზ., მენთ.).

ჟანგი. „ვაზი ფოთოლ ჟანგი მეეკიდა“ (კახ., წინანდ.). ყურძენს უჩნდება აგრეთვე: **მაჟაურა** — **კოჟრები** (კახ., ახმეტა), **მეჭეჭა** (იქვე).

მოტუტავს, მოტუტვა. „ვენახის ავატყოფობა იგი იყო, რომ პატარა-პატარა მოტუტავდა. მოტუტვა მტევანს დახეთქავს, დაფშუტავს და ზედ მიახმებოდა ძირზე“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დანათლული. „ყურძენი დანათლულია — დახეთქილი მარცვალი აქვს“ (კახ., „წინანდ.“).

დახვატავს. „გაფურჩქვნა უნდა ვენახს, რომ არ შეიხუთოს და არ წახტეს კუმბლები, რომ არ დახვატოს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „სიმხურვალე, ხვატი ახტენს ყურძენს, ამისთვის გავფურცლავთ“ (იქვე).

გამოულაპავს. „მაისში თუ არ გავფურჩნეთ. მაშინ გამოულაპავს ფურცელს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

გამოყვლება, გამოიცარცხება. „როდესაც ფუთქი და ბიჭია ამოვა, თუ არ გამოჩრი, მაშინ გამოყვლება ან გამოიცარცხება — გამოწვავს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

თხელდება, გათხელდება მტევანი. „სიცხეში თხელდება ჩინურის მტევანი“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ეშვას ქვეით დართვილა... ტევანი გათხელდა“ (ქართლ., ბერბ.).

გამოიხანძლება, გამოიხანძვლა. თუ ვაზს ზედმეტ ფოთლებსა და ყლორტებს დროზე არ მოაცილებს მევენახე, ყურძენს მარცვალი არ გამოაქვს კარგად და მტევანი „თხელდება“. „მომეტებული გააღვისაგან თხელდება მარცვალი, გამოიხანძვლა იცის გვალვამა და ქვენა ქარმა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ფიცხი ადგილი უყვარს, ქარიანი, ქარი უნდა ხვდებოდეს, რო არ გამოიხანძვლოს“ (იქვე). „გამოიხანძლება — მარცვალს რო არ გამოიტანს მტევანი გათხელდება“ (ქართლ., ატენი).

ფოთლის ზედმეტად გამოცლაც აფუჭებს ყურძენს, ფოთოლი და ყლორტი იფარავს ვაზს და ყურძენს ზედმეტი სიცხისაგან.

გულში ამოღება. გულში ამოღება — ზედმეტად მომორჩნა. „გაფურჩქვნა უნდა ვენახს... მაგრამ თუ მეტი უქენი, დაწვავს, რადგან გულში ამოღება ვენახს ახთენს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დაწვავს, გამოწვავს, მზე ერევა: „გაფურჩქვნა უნდა ვენახს, მაგრამ თუ მეტი უქენი დაწვავს, მზე ერევა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „თუ არ გამოჩინი, გამოწვავს, ჰაერის მოძრაობა რომ არ ექნება, ჩერიო (ჩდილი) გაუჩნდება ვენახს და ფუჭდება“ (იქვე).

ვაზის სხვადასხვაგვარი დაავადებისა და მისი შეყრის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

ვაზის ავადმყოფობა — ქართლ., კახ., იმერ.
და სხვა.

ვაზის სატკივარი — კახ.

ავნებს ვენავს — ძვ. ქართ.

მოსპობს, მოსრავს — ძვ. ქართ.

გაახმობს — ძვ. ქართ., კახ.

განრყუნის, განმრყუნელი — ძვ. ქართ.

დართვილავს — ქართლ.

დაირთვილება — ქართლ.

მორთვილავს — ქართლ.

დაჭირხლავს — კახ.

ნაცარი — ქართლ., კახ., იმერ., გურ., რაჭ., ლეჩხ.

დანაცრავს — აჭარ.

ნაცარს აყრის (მიაყრის, მოაყრის,

შეაყრის) — ქართლ., იმერ., გურ., ლეჩხ.

ჭრაქი — იმერ., გურ., ლეჩხ.

დაჭრაქავს — იმერ.

ობი — იმერ., გურ.

ოდი — ქართლ.

ოდი დაჰკრავს — ქართლ.

აიოდება, აიოდლება — ქართლ.

ფოთლის ხმობა — კახ.

ვენახის ჭირი — იმერ.

ჭორფლი — იმერ.

დაიჭორფლება — კახ.

სუფარიანა — იმერ.

- წერნაგი — კახ.
წითელა — კახ.
ქანგი — კახ.
მაქაურა — კახ.
კოქრები — კახ.
მეჭეჭა — კახ.
მოტუტავს, მოტუტვა — იმერ.
დანათლული ყურძენი — კახ.
ხვატი — იმერ.
დახვატავს — იმერ.
გამოულაპავს (ფურცელს) — ქართლ.
გამოყვლეპავს — იმერ.
გამოიციარცხება — იმერ.
თხელდება, გათხელდება — ქართლ.
გამოიხანძლება, გამოხანძვლა — ქართლ.
გულში ამოდება — იმერ.
დაწვავს, გამოწვავს — იმერ.
მზე ერევა — იმერ.

ვაზის მავნებლები: **ფილოქსერა, ფილაქსერა.** „ფილოქსერა თვალ გაუცდელი ცოტა მოგრძო ჭიაა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ფილოქსერა დაჭამდა ფესოებს, გაყვითლდებოდა ფესვი“ (იქვე). „ფილოქსერა ახმობს ვენახს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის ავადმყოფობა ჩვენში იყო... ფილოქსერა“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „ამ სამოცდაათი წლის წინათ გაჩნდა ვაზის ავანტყოფობა — ფილოქსერა. ფილოქსერა თვალით დასანახია — ყვითელი ფერის, ტირიფის ტილს გავს, ძირს უთხრის ვაზს და ერთიანათ ახმობს“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „უმალ გაჩნდა ნაცარა. მერე ფილოქსერაც შემოითვისლა საცხაიდან“ (ლენხ., „შინამრეწვ.“). „ე წამლობა რო დოუწყეთ, ფილაქსერა მისპო“ (ლენხ., ქართ. დიალ. I, 493).

კოკონა, კოკონაჭია. „ვაზის ავადმყოფობა ჩვენ არ ვიცოდით, მხოლოდ ერთი პატარა ჭია იცოდა კოკონა. იმას დიდი ნისკარტი ჰქონდა და ფოთოლს დაახვევდა და ყურძენსაც აფუჭებდა“ (ქართლ. ჩრ., „შინამრეწვ.“). „კოკონა ვაზს უჩნდება, კვირტს ჭამს“ (ქართლ., ატენი). „კოკონა ჭია საცაის ხმება, მაგრამ იმ წამალს რომ შეაყრი, მაშინვე ჩამოვა, ის ველარ გაძლევს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ხანჭოჭია. „ხანჭოჭია გადაწყვეტავს ვაზს“ (კახ. კვირიტაძის კვირტაჭია. ჭია. „კვირტაჭია, გაზაფხულზე რომ ფოთოლი უნდა გამოიტანოს, მანამდი გამოიღებს კვირტას“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „კვირტაჭია ვაზს უჩნდება“ (იქვე). „ჭია უჭამს კვირტს, თლათ არ ახმობს, ცოცხალი კი არის, მაგრამ ნაყოფს არ გამოალებინებს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). ჭია ძველ ქართულშიც გვხვდება. „დაესხა ჭიად ვენაჯთა მათთა“ (ცხ. პეტრ. იბერ., ლიტ. ქრესტ. 267.1).

მატლი. „ჩვენი ვენახის ავადმყოფობა მატლია, ამისი საწინააღმდეგო წამალი ვერ მოიგონეს. შიგ კვირტში ამოიღებს ნეშოს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

პეპელი. „პეპელი—ესეც ავადმყოფობა არის, ბაცილა უჩნდება კვირტში და არ აძლევს გაზრდის საშუალებას“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

მჭრელი. კახეთში გვხვდება მჭრელი.

ამრიგად, ვაზის მავნებლებია:

ფილოქსერა — ქართლ., იმერ., გურ., რაჭ. ლეჩხ.

ფილაქსერა — ლეჩხ.

კოკონა, კოკონაჭია — ქართლ.

ხანჭოჭია — კახ.

კვირტაჭია — ქართლ., იმერ.

ჭია — ძვ. ქართ.

მატლი — იმერ.

პეპელი — იმერ.

მჭრელი — კახ.

სარეველა ბალახი ვენახში არის: კანჭა ბალახი, კლანჭა ბალახი. „კანჭა ბალახი თუ ერთი ვენახში გაჩნდა, ძნელი მოსასპობია“ (ქიზ., მენტ.).

მწივანა ბალახი. „მწივანა — კონიდარია ვაზის მავნებელია“ (კახ., ყვარ.). „მწივანა ბალახი — თმასავით წმინდა ბალახი“ (ქიზ., მენტ.).

ლოკლერტა. ღორიქალა. „ბალახებიც ძიენ ბევრია, შვილო ჩვენ ვენახში. მაგრამ ვებრძვით ხომე. ბალახებსა ქვიან: ლოკლერტა. ღორიქალა“ (შ. კახ., მარტ., იმნ.).

შვინდარწლა, ხვართქლა. „შვინდარწლა ხვართქლა—ვაზის მავნებლებია“ (კახ., ყვარელი).

ჟყიმი. „ჟყიმი თეთრყვავილიანია — ვაზის მავნებლები“ (კახ., ყვარელი).

სარეველა ბალახის სახელებია:

კ ა ნ ჭ ა ბ ა ლ ა ხ ი, კ ლ ა ნ ჭ ა ბ ა ლ ა ხ ი — ქიზ.

მ წ ი ვ ა ნ ა ბ ა ლ ა ხ ი — კახ.

ღ ო ლ კ ლ ე რ ტ ა, ღ ო რ ი ქ ა ლ ა — კახ., ქიზ.

შ ვ ი ნ დ ა რ წ ლ ა — კახ.

ხ ვ ა რ თ ქ ლ ა — კახ.

ქ ყ ი მ ი — კახ. და სხვ.

აჩეხავს, გაკაფავს, გაკაჭავს, მოთხრის. თუ გაუჩნდებოდა ვაზს ქრაქი, ჭირი ნაცარი და სხვ. გახმებოდა და გადაგვარდებოდა, იმდენად, რომ არც გადაწიგვნა უშველიდა და არც ვადამუხვლა. ასეთ ვაზს აჩეხავდნენ. „ვაზი რომ გაკრიკინავდება, გადარჯულდებოდა, იმას ავჩეხავდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ნაცარიც ყველაზე წინ ჯანაანურას ააჩნდებოდა ხოლმე, ამისათვის გაკაფავდით ხოლმე და ამის მაგივრად რქაწითელას გაწვევდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „გაკაფავდით“ (კახ., საბუე). „ვენახი გაუკაჭაწალით“ (კახ., გურჯაანი). „ავანტყოფობა თუ გოუჩნდებოდა რამე ვენახს, მაგალითად ვენახის ჭირი, ნაცარი მოთხრიდენ და წვამდენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

მევენახე ვაზის დაბერებასა და გახმობას ვერ ურიგდება და ყოველ ზომას ხმარობს, რომ გამოაკეთოს იგი.

ვაზს დაადაბლებს, დაბლა, ძირს წევს, უშვებს. ვაზი ძირს მიდის. ზედმეტად გაზრდილი რქები უნდა გადაჭრან, ვაზი რომ არ დასუსტდეს. ასეთ საქმიანობას ვაზის დადაბლება (ვაზს დაადაბლებს) ეწოდება. „ვაზს მაღლა არ აფწევთ, დაბლა უშვებთ“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „რა მეიბა ვენახმა, მარა ვერ მოუარა და წახდა; მერე დადაბლა, მარა ვერ გამოკეთდა“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ნეკით ვენახი დადაბლდებდა და მომბითაც ბევრს იბამს“ (ქვ. ლეჩხ., ონჭეიში). „რაც უფრო ძირს მოუხვევ, ვენახი ძირს მიდის“ (იქვე). „სულ ზემოთ და ზემოთ ისხვლება... რამდენიც ძირს იქნება, უკეთესია, ნეკი ძირს წევს“ (იქვე). „სამს-ხუთს წელიწადში ვენახი უნდა გადაშენდეს, ხე დაისხებოს, ვენახი დაბლა დაიშვას, გაისხლას და დამაგინდეს“ (გურ., „შინამრეწვ.“).

გააახლებს ვაზს, განახლდება. „ბებერი ვაზი უნდა გააახლო“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „გააახლდება ვაზი“ (კახ., ახმეტა). „ჩააწვეწვენ... მიწაში ვენახს... ვენახი რომ ჭავლებს გამოიღებდა, ამით ვენახი განახლდებოდა“ (გურ., „შინამრეწვ.“).

გადაახლებს ვაზს. „ვაზს რომ კარგი... რქები ექნება, იმას გა-

დავაწვევდით... და ამოვიდოდა რტო, როგორც გადაააარის“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ახალგაზრდავდება ვაზი. „რაც უფრო ძირს მოუხვო, ვენახი ახალგაზრდება და ძირს მიდის“ (ქვ. ლეჩხ. დერჩი)...

გაახალშენდება ვაზი. „ვენახი დავწიგენ გაახალშენდება და მიწაში ძირები“ (იმერ., გელათი). „ეს დაძველებული, გადამხმარი ვაზია და აღარ გაახალშენდება“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

გაყმაწვილდება ვაზი. „ვაზი რომ დაბერდება, გავჭრით მიწას, ორმოს, ჩავაწყობთ შიგა... და ის ერთი გადაიქცევა შვიდ რვათ და გაყმაწვილდება“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ამრიგად გვაქვს:

აჩეხავს — ქართლ.

გაკაფავს — კახ.

გაკაჭავს — კახ.

მოთხრის — იმერ.

ვაზს დაბლა უშვებს — ქართლ., გურ.

გაახალებს ვაზს — ლეჩხ.

დაადაბლებს — ლეჩხ.

გაახლდება ვაზი — კახ., გურ.

გადაახალებს ვაზს — ქართლ.,

ახალგაზრდავდება ვაზი — ლეჩხ.

გაახალშენდება — იმერ., ლეჩხ.

გაყმაწვილდება — ქართლ.

გარეული ვაზი, ტყის ყურძენი

გარეული, ველური ვაზი, ტყის ყურძენი. ვაზი ველურად თითქმის მთელს საქართველოში იზრდება, თავისით გახარებულ გაზრდილ ვაზს გარეულსაც უწოდებენ, ველურსაც, ველურ ვენახსაც და ტყის ყურძენსაც.

„კრიკინა შავი და თეთრი ველური ჯიშია“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „კრიკინა გარეული ყურძენია, წითელი, ველური“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ჩვენსკენ შობა (=ხარობს) ველური ვენახი—ადესა“ (ზ. აჭარ., ქართ. დიალ. I). „კაქიჭი ტყის ყურძენია“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ქართულ ენაში ხშირ შემთხვევაში გარჩეულია გარეული ვაზი და გარეული ყურძენი. საბას განმარტებით „კრიკინა ველური ყურძენია“ და „უსურვაზი კრიკინა ვაზი“. ე. ი. ველური ვაზი.

ასევე გაარჩევს გარეულ ყურძენსა და ვაზს კახელი გლეხიც. უსურვებს ვეძახით კრიკინა ყურძენს რომ გამაისხამს“ (ახმეტა). ასეთი განსხვავება გარეულ ვაზსა და გარეულ ყურძენს შორის ყოველთვის არ ჩანს.

კრიკინა ვაზი. გარეული ყურძნის აღმნიშვნელი მრავალი სახელწოდება გვაქვს. ერთ-ერთი ასეთი სახელწოდება არის კრიკინა. კრიკინა ქართული ენის კილოებში: „კრიკინა ვაზი ჭიკი (წვრილი, ქინძისთავისხელა იყო). კლდეებში ამოვიდოდა; წყლის პირზე. სახლში დავრგეთ, მაგრამ არ იმშენია. შავი ყურძენია“ (ხ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „კრიკინა კი სულ ბატარა იყო, ჩიტი რომ აკენკავს, ისეთი იყო“ (იქვე). „კრიკინა შავი და თეთრი არის, ველური ჯიშია, წვრილი და გრძელი მარცვალი აქვს, ფოთოლი — წვრილი“ (იქვე). „კრიკინა ყურძენია“ (ქართლ., ბერბ.). „კრიკინა ტყის ყურძენია. ხეზე გადის, შავია“ (კახ., ახმეტა). „კრიკინა გარეული ყურძენია, წითელი“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „კრიკინა ტყის ყურძენი“ (იმერ., ობჩა). „გარეულ ვაზს რაჭაში... ეძახიან... კრიკინას“ (რაჭ., ფრ.).

აღ. მაყაშვილის ცნობით ქიზიყში ტყის ყურძენს **კირკენა** ეწოდება, ხოლო ფშავში — **კირკინა**.

მორცხულა, მორცხვილი, მოცხარი, მენცხერო, ომცხვარო. რაფელ ერისთავის ლექსიკონში ტყის ყურძნის ერთ-ერთ სახელწოდებად შეტანილია **მორცხულა** და აღნიშნულია, რომ იგი ჯერიაში იხმარება. **მორცხვილი** გვხვდება იმერეთში: „მორცხვილი ტყის ყურძენი იყო. მას კაცი არ აკეთებდა ღვინოდ; შავია, ჩიტები ჭამდა, სხვანაირად ძალყურძენას უძახოდით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). ივანე ჯავახიშვილი მორცხულას მოცხრულას უკავშირებს, რომელიც „გარეული ვაზის ყურძნის წვრილმარცვლიანობით მოცხართან მსგავსების გამომხატველი სახელი უნდა ყოფილიყო... ცხრ თანხმოვანთა კომპლექსის ადგილმონაცვლეობით მოცხრულა დროთა განმავლობაში მორცხულად ქცეულა“³⁴. ამ მოსაზრებას მხარს უჭერს უსურვაზის სინონიმად აღ. მაყაშვილის მიერ ლეჩხუმში დადასტურებული სიტყვა **მოცხარი**.

აღ. მაყაშვილი უსურვაზის ლეჩხუმში გავრცელებულ სინონიმად მოცხართან ერთად **მენცხეროსაც** ასახელებს. ლეჩხუმურ ლექსიკონში მიხეილ ალავეძეს შეტანილი აქვს სიტყვა **ომცხვართო**; „ძღვემბლი, ომცხვართო გარეული ყურძენი“.

³⁴ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 296.

კაპიტი. ტყის ყურძნის აღმნიშვნელი ტერმინი კაპიტი გვხვდება ქვ. იმერეთში „კაპიტი — ტყის ყურძენი, თეთრი, ღვინო არ გამოგვიხდია, ყურძნად ვჭამდით; ძალიან გემრიელი იყო“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ბაბილო, ტყის ბაბილო, მთის ბაბილო. რაფიელ ერისთავის განმარტებით „ბაბილო არის კრიკინა, გრძლევამლი, უსურვაზი...“. ბაბილო გვხვდება ქართლში: „ბაბილო ტყის ყურძენია“ (ქართლ., ატენი). „ბაბილო იგივეა, რაც კრიკინა; გარეული წვრილი ყურძენია“ (ქართლ., დიალ.). „ბაბილოს წვრილი მარცვალი აქ შავი, ყურძნის გემო „აქ“ (ქართლ., ხოვლე). „ჭინწურა ან იმერული ვაზი ახლა შემოიღეს... როგორც ტყის ბაბილო, ეგრეთი მარცვალი იცის“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ტყის ბაბილო გამოუსადეგარია... ფრინველების მეტს იმისაგან სარგებლობა არავის უნახავს“ (იქვე), მთის ბაბილო ქართლში იხმარება ალ. მაყაშვილის ცნობით.

ძალყურძენა. იმერეთსა და ლეჩხუმში ძალყურძენა ჩვეულებრივ ისეთ ზვიარა მცენარეს ეწოდება, რომლის ნაყოფი ყურძნის მტევანს მიაგავს და არ იჭმება, მაგრამ იმერეთში იხმარება გარეული ყურძნის მნიშვნელობითაც. „მორცხვილი ტყის ყურძენი იყო... სხვანაირად ძალყურძენას ვუძახოდით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დათვიყურძენა. „გარეულ ყურძენს რაჭაში... აქა-იქ ეძახიან ტყის ყურძენს, დათვიყურძენას და კრიკინას“ (რაჭ., ფრ.).

პანტაყურძენი „ტყის ყურძენი, პანტაყურძენი წვნივი კაკალი აქვს, მჟავა“ (აჭარ., მენტ.).

თხილაგუნა, თხილაკუნა. ქვემო იმერეთში გვხვდება ტყის ყურძნის აღმნიშვნელი სიტყვები თხილაგუნა, თხილაკუნა. „თხილაკუნას თეთრს, ხის, ტყის ყურძენს ვეძახოდით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „თხილაგუნა თეთრი ყურძენი იყო“ (იქვე).

ბურუხი. ქვემო იმერეთში (სოფ. ღვაბუნა, ხონის რაიონი) ველური ყურძნის მორცხვილის განმარტების დროს მოქმელს ნახმარი აქვს სიტყვა ბურუხი. „მორცხვილი ტყის ყურძენი იყო, მას კაცი არ აკეთებდა ღვინოდ. შავი იყო, ჩიტები ჭამდა, ბურუხი იყო (სუროსავით მოჭნილი იყო და შემოხვეული ხეზე)“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). იმერელ გლეხს ბურუხი ნახმარი უნდა ჰქონდეს მორცხვილის სინონიმად; მორცხვილის განსამარტავად. ამას მხარს

ჯერს მეგრულში ბ უ რ ე ხ ი ს არსებობა ველური ყურძნის მნიშვნელობით³⁵.

აღ. მაყაშვილი შენიშნავს, რომ ბ უ რ ე ხ ი თანამედროვე მეგრულში მეტწილად დაქვეითებული ვაზის მიმართ იხმარება“. მნიშვნელობის ასეთი გადახრა ბუნებრივია, რადგან ველური ყურძენი, ველური ვაზი მდარე ხარისხის ვაზია, შდრ., კრიკინა, პატარა, უხერო მტევანი კახეთში³⁶.

ბურძღუმი. ბურზღუმი. ივ. ჯავახიშვილი გარეული ვაზის სხვა ქართულ სახელებთან ერთად ასახელებს ბ უ რ ძ ლ უ მ ს ა ც და აღნიშნავს რომ ბ უ რ ძ ლ უ მ ი ჰერეთსა და საინგილოში არის გავრცელებული. აღ. მაყაშვილს ველური ყურძნის აღმნიშვნელი ტერმინი საინგილოში დასახელებული აქვს ბ ე რ ზ ლ უ მ ი.

ბრძღუამლი, ბრძღვამლი, ქართლის ცხოვრებაში გვხვდება გარეული ყურძნის აღმნიშვნელი ტერმინი ბ რ ძ ლ უ ა მ ლ ი. „შესაძრწუნებელ არს სვლა კაცისა... ტყისა სივწირითა... განრთხმული ბ რ ძ ლ უ ა მ ლ ი თ ა“ (ქართლ. ცხ., II, 261). გ ძ ძ ღ ვ ა მ ლ ი რ ა ფიელ ერისთავის ცნობით გავრცელებულია იმერეთში.

ძღუამლი, ძღვამლი, რძღვამლი. ძ ლ უ ა მ ლ ი საბას შეტანილი აქვს ლექსიკონში. ძ ღ ვ ა მ ლ ი, რ ძ ღ ვ ა მ ლ ი იხმარება რაჭაში (აღ. მაყაშვილისა და დ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონის მიხედვით).

ძღვამბლი. ძღვამბლი აღ. მაყაშვილის ცნობით რაჭაში იხმარება. მ. ალავეძის ცნობით კი — ლეჩხუმში. ამბროლაურში გარეულ ვაზს ძ ღ ვ ა მ ბ ლ ი უწოდეს.

ზღვამბლი. „გარეულ ვაზს რაჭაში ძირითადად ძღვამბლი (ზ ღ ვ ა მ ბ ლ ი) ეწოდება“ (რაჭ., ფრ.).

ძღვლამი. რძღვლამი. რაფიელ ერისთავის ლექსიკონში, აგრეთვე ნათქვამია, რომ ძ ღ ვ ლ ა მ ი, რ ძ ღ ვ ლ ა მ ი იმერეთშია გავრცელებული.

ზღვამილა. იმერეთში გავრცელებული გარეული ვაზის ერთ-ერთ-

³⁵ И. Кипшидзе, Грамматика мнигрельского (иверского) языка с хрестоматиею и словарем, СПб., 1914.

³⁶ ბურეზე მსჯელობის დროს ივ. ჯავახიშვილი სვამს კითხვას: „სამეგრელოში გავრცელებული... სახელი ბურეხი ისე გასაოცრად მიღავს „ქერ-ჯეტვა და სხვათვან“, მათ შორის ხილისაგანაც, დამზადებული სასმელის სახელს ბურახს (იხ. საბას ლექსიკ.), რომ თავისდათავად იბადება საკითხი, ბურეხი-ც გარეული ყურძნის, ანდა მისგან დამზადებული სასმელის სახელი ხომ არ არის“-ო (ივ. ჯავახიშვილი, დას. ნაშრ., გვ. 296).

თი სახელწოდებაა ზღვაშილა. „ზღვაშილა ნამდვილი ზღვაა და ყურძენი იყო, ფერად წითელი. ფოთოლი დიდი მრგვალი და ფურცელი უკბილო ქონდა. მომწვრილო კეკალი და მრგვალი, გრძელი ტევანი ქონდა, კუმპალი (=ფხარი) მრგვალი ქონდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

უსურვაზი. ქართლსა და კახეთში ველური ვაზის მნიშვნელობით გვხვდება უსურვაზი³⁷. „უსურვაზი ტყეში იცის; წვნიყურძენს ისხამს“ (კახ., ახმეტა). „უსურვაზს იმას ვეძახოდით, გრძელი რომ იყო, ისხამდა ყურძენსა... უსურვაზსაც ვაახლებდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). ზემო ქართლშივე ზოგიერთის თქმით უსურვაზი ვაზი არ არის. „ის (=უსურვაზი) ტყვილია. მსგავსი ვაზისა, კი არ ისხავს რა, შემოეხვევა და ადის ხეზე“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). ივ. ჭავჭავიძე უსურვაზს ორ ნაწილად შლის: სიტყვის პირველ ნაწილს უსურს უკავშირებს „უსურარს“. „უსურვაზი ქართულ ვაზსა ჰნიშნავს, ამ სახელში ქართველ მიწისმოქმედსა და მევენახეს გარეული ვაზ-ყურძნის დაბალი ღირსება გამოუმყლადენებია“³⁸.

ჭანჭყატო. სოფ. ოზაანელ (წითელწყაროს რაიონი) მთხრობელთა გადმოცემით „ჭანჭყატო ხეზე გადის, უსურვაზს მიეგვანება, ნარგიზივით ყვითელი თავი აქვს წამობმული, სამფოთლიანია, ვაზივით არის“. ამ ცნობის საფუძველზე ეთნოგრაფი ი. ნანობაშვილი ჭანჭყატოს გარეული ვაზის ჯიშის სახელწოდებად ვარაუდობს (გვ. 52).

ამრიგად, გარეული ვაზის, ტყის ყურძნის აღსანიშნავად გვხვდება შემდეგი სახელწოდებები:

- კ რ ი კ ი ნ ა ვ ა ზ ი — ქართლ., კახ., იმერ., რაჭ.
- კ ი რ კ ე ნ ა — ქიზ.
- კ ი რ კ ი ნ ა — ფშ.
- მ ო რ ც ხ უ ლ ა — გურ.
- მ ო რ ც ხ ვ ი ლ ი — იმერ.
- მ ო ც ხ ა რ ი, მ ე ნ ც ხ ე რ ო, ო მ ც ხ ვ ა რ ო — ლეჩხ.
- კ ა ჭ ი ჭ ი — იმერ.
- ბ ა ბ ი ლ ო, ტ ყ ი ს ბ ა ბ ი ლ ო, მ თ ი ს ბ ა ბ ი ლ ო — ქართლ.

³⁷ უსურვაზი იხმარება სუროს მნიშვნელობითაც.

³⁸ ივ. ჭავჭავიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 295.

- ძალღუცურძენა -- იმერ.
დათვიცურძენა -- რაჭ.
პანტაყურძენი -- აჭარ.
თხილაგუნა, თხილაკუნა -- იმერ.
ბურუხი -- იმერ.
ბურძღუმი -- კახ., საინგ.
ბურზღუმი -- საინგ.
ბრძღუამლი -- „ქართ. ცხ“,
ბრძღვამლი -- იმერ.
ძღვამლი, რძღვამლი -- რაჭ.
ძღუამლი -- საბა
ძღვამბლი -- რაჭ., ლეჩხ.,
ზღვამბლი -- რაჭ.
ძღვლამი, რძღვლამი -- იმერ.
ზღვამილა -- იმერ.
უსურვაზი -- ქართლ., კახ.
კანკყატო -- ქიზ.

თ ა ვ ი მ ე ო რ ე

ვე ნ ა ხ ი

ვენახი. ვაზის ბაღის აღმნიშვნელი ძირითადი ტერმინი არის ვენახი, ძვ. ქართულში ვენაკი. „შვილო, წარვედ დღეს და იქმოდე ვენაკსა ჩემსა“ (მათე, 21.28.DE). „აღდგა აქაბ და შთავიდა ვენაკსა“ (III. მეფ. 17,2, ოშ.). „და განვიდა ველად კრებად არიოთისა და პოვა ვენაკი“ (IV მეფ., 39. 1, ოშ.). „განამრავლეთ მტილები თქუენი და ვენაკები თქუენი“ (ამოსი 4.9. იერუს.). „ვენაკი დავასხ და ზღუდე გარემოვსდევ მას“ (ბას. დიდი, 57.19). „შთავიდეს ორნივე ზოგად ვენაკსა მას მცნებულსა მისსა კეთილად — ნაყოფიერსა“ (გრ. ხანძთ. ოდ. 3, 11).

ვენახი თანამედროვე ქართული ენის კილოებში: „ეს ვენახი სამეტანია“ (ქართლ., ბერბუკი), „ვენახს განიერი ალაგი უნდოდა, მაღლობი ალაგი, დაბლობში ვაზი არ გამოდგება“ (ქართლ. ჩრ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი — საცა ყურძენია, ვაზი“ (ქართლ., იკოთი). „ვენახი სამი ჩარეკი გვაქო“ (კახ., ყვარელი). „ვენახი ახო ადგილზე უფრო გამოდიოდა“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ერთ ძმასა ჰქონდა მინდობილი გუთანი და ურემი, მეორეს — ცხვარი, მესამეს — სახლ-კარი და ვენახი“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „მინდოდა დღეს გულდაგულ შენი წაყვანა ვენახში“ (იმერ., ობხა). „ვისაც შორს ქონდა ვენახი, მარანი აუშენებია თვით ვენახში“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ვენახი კი აყვე, მაგრამ გადოუახლებიათ, გადოუბრუნებიათ, და ახალი ვენახი ჩოუყრიათ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

მენახი. სტ. მენთეშაშვილს აქარაში ჩაუწერია მენახი. „აქ თაა, მენახი არ არისო, მენახი ბარ ადგილებში იცისო“ (აქარ., მენთ.).

ვენახი ფართოდ არის გავრცელებული ქართული ენის კილოებში, მაგრამ გვხვდება სხვა სახელწოდებაც ვენახთან ერთად,

თუ მის მაგივრად. ეს ტერმინებია: ვენაკოვანი. სავენაკოვანი, მამულნი, ვაზიანი, ვაზი.

ვენაკოვანი (ვენაკიანი). ძველი ქართული ენის ძეგლებში გვხვდება ვენაკოვანი. „ეგრეთ ჰყო ვენაკოვანი შენი და ლელოვანი შენი“ (გამოსლვ. 23. 11). „დამადგინეს მე მცველად ვენაკოვნისა“ (ქება, ქებ. 15.1. ოშ.).

სავენაკე. სავენაკე, ვენაკოვანის მსგავსად, ვენახისაგან ნაწარმოები სიტყვაა და ვენაკოვანისაგან განსხვავებით, დღესაც იხმარება. მხოლოდ თანამედროვე ქართულში სავენახე გამოხატავს, რომ რაიმე ვენახისათვის არის გამზადებული, ვენახისათვის არის განკუთვნილი. „მიწას სავენახედ ჩვენ სამ ჩარეჭზე ვაბრუნებთ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „სავენახე ადგილს იქ. ირჩევენ, სადაც ფშვნილი მიწა იყო“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „მიწა სავენახე და მაქვს მოხსული“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). ძველ ქართულში სავენაკე ორივე მნიშვნელობით გვხვდება. სავენაკე გამოხატავს რომ ვენახისათვის არის განკუთვნილი (ადგილი, საქმე). „რომელთა აქუნ მის საქმისა მეცნიერებაჲ, — გინა თუ სამკუდლოჲ იყვის გინა სახუროვნოჲ გინა სავენაკე, — და მათ თანა დაიურვის სამამოს“ (ცხ. იოვ. და ეფთ., 74,4). საბას სიტყვა აგარაკი ასე აქვს განმარტებული: „ესე არს ადგილი საყუარელისა, გინა სავენაკე, გინა დაბა“.

სავენაკე—ვენახის მნიშვნელობით: „განიყვანეს იგი გარეშე სავენაკესა მას და მოკლეს. აწ რაჲ უყოს მათ უფალმან სავენაკისამან? (ლუკა. 20,15 CDE). „ლეღუ ვისმე ედგა ნერგი სავენაკესათუსსა, და მოვიდა და ეძიებდა ნაყოფსა მისგან და არა პოვა“ (ლუკა, 13.6 C). „განაგდეს გარე სავენაკისა მისგან“ (მათე, 21.39DE). „სავენაკე იქმნა საყუარელისა რქისა ადგილსა პოხილსა“ (ბას. დიდი 57. 18).

საყურძენი, საყურძენე, საყურძენი „ვენახის“ მნიშვნელობით მხოლოდ ძველ ქართულში გვხვდება. „რამეთუ მსგავს არს სასუფეველი ცათაჲ კაცსა მამასახლისსა, რომელ გამოვიდა განთიადითგან დადგინებად მოქმედთა საყურძენსათუსსა“ (მათე, 20.1 C). „ნივედით თქუენცა საყურძენსათუსსა ჩემსა და რაჲ-იგი ღირდეს მიგცე თქუენ“ (მათე, 20,4C); „მივედ დღეს და იქმოდე საყურძენსა ჩემსა“ (მათე, 21.28 C). „საყურძენი იგი მისცეს სხუათა მოქმედთა, რომელთა მისცოდინან მას ნაყოფი უამთა მათა“ (მათე. 21.41 C). „შეიბყრენით მელნი მცბიერნი გამრყუნე-

ლნი საყურძენისა ჩემისანი“ (სახისა სიტყ., 24. 20-21).
 ლენ რა ჩოვენებით მკეცნი მძვნარენი. განმრყოვნელნი შრომით
 დანერგოვლთა მათ საყოვრძენთა“ (სას. პოეზ. ქვ. 87).

მამული. ქართული ენის დასავლურ კილოებში, ვენახის გარდა, ვაზნარის მნიშვნელობით გვხვდება მამული³⁹. „ვისაც დიდი მამული ჰქონდა საკრეფი ჩვენში, ყურძნის კრეფაზედ ნაღს იხმარდენ“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „მამული კოხმა გააფუქა და არ ვიცი ჩვენში კაცი უღვინოდ როგორ გაძლებს“ (იმერ., ბერ.). „მამულე ბი რავარია თქვენსკენ“ (იმერ., კორვილა). „ეს⁴⁰ მამულის ყურძენია, იგი აღესაა ხეზე შესული“ (იმერ., წითელხევი). „დიდ ხუთშაფათს და ამალლობას ვიცოდით ყანაში და მამულში წრა ბალის (მწარე ბალი) ჯოხის დასმა“ (ლენჩ., „შინამრეწვ.“). „მამული მაქ გზაში, იქანე დავდგე, ვაშს რა ვუყო?“ (ქვ. ლენჩ., დერჩი). „ქიზიყში მამულად ვენახი იგულისხმება თითქმის ყოველთვის“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

ვაზიანი. შედარებით იშვიათად იხმარება ვენახის მნიშვნელობით ვაზიანი. „ვაზიანში ბალახს სათიბელათი ვთიბავთ. ნამგალი სათიბელაზე დიდია და გაშლილი“ (ქართლ., ატენი). „ლობოს დავთესავთ შიგ ვაზიანში“ (იქვე). „ვაზიანი — ყურძენი რო დგა“ (ქართლ., ხოვლე). „ვაზიანს დაბარვა უნდა. ერთ წელიწადს მაინც უნდა დაიბაროს მეორე წელიწადს გაითოხნოს“ (ქართლ., იკოთი). „ვენახს ვეძახით ვაზიანსა, ერთ ცალზე არ ვიტყვი“ (ქართლ., ყანჩავეთი).

ვაზი. ვენახის მნიშვნელობით უხმარით. აგრეთვე. ვაზიც. „სათიბელათი ვაზი უნდა გაგვეთიბნა წელიწადში ორჯერა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის ვენახის მნიშვნელობით ხმარება მოულოდნელი არ არის, რადგან ქართულისათვის ბუნებრივია კულტურის და ამ კულტურით დათესილი ადგილის ერთი და იმავე სიტყვით აღნიშვნა. „ლობიოში მივდივარ“, „სიმინდში ძროხა შესულა“ და სხვ.

³⁹ ქართლსა და კახეთში მამული უფრო ფართო მნიშვნელობით იხმარება. „მიტო მამულზე ზედსიძელ მივიდა“ (კახ., ახმეტა). „მამული არის ეზო, ბახჩა, ვენახი“ (კახ., ყვარელი). „მამულში ყველაფერი მოგვეყავ წიწკაც, კომბოსტოც“ (ქართ., ბერბუკი). „მამული — მიწა“, ე. ი. სახნავ-სათესი (ქართლ., ნოსტე). „თუ ამპარტავანი მამულია, ლასტი ზოგ ხუთ საყენზეც გააქვს“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „სულ მამულია ეს, რო ხნამენ“ (ქართლ., იკოთი).

⁴⁰ აჩვენებს ყურძენს.

შევაჯამოთ ვაზნარის, ვაზის ბალის აღმნიშვნელი ტერმინები, ვენახი და მისი სინონიმები—გვექნება:

- ვენახი — საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში.
 ვენაცი — ძვ. ქართ.
 მენახი — აჭარ.
 ვენაკოვანი, ვენაკოანი — ძვ. ქართ.
 სავენაკე — ძვ. ქართ.
 საყურძენი, საყურძნე — ძვ. ქართ.
 მამული — იმერ., გურ., ლეჩხ.
 ვაზიანი — ქართლ.
 ვაზი — ქართლ.

ვენახისაგან და მისი სინონიმებისაგან ნაწარმოები სიტყვები გვხვდება ახალსა და ძველ ქართულში: „ნაცენახარი ადგილი. სადაც წინათ ვენახი იყო გაშენებული და ახლა სახნავ-სათესადაა გადაქცეული“ (დ. ჩუბინ.). „ნაზურევი — ადგილი, სადაც წინათ ზუარი იყო“ (იქვე). „ვეშაპნი გამოჩნდეს ანჩისა ვენაცსა და მევენაკენი ივლტოდეს“ (გრ. ხანძთ., TP მე 1. III). „მერმე თზნიერ მუედელთა და ხუროთა და გალატოზთა და მევენაკეთა და ნავის-მოქმედთა და სხუთა ესევეითართა ამის ესევეითარისა ვრცელისა ლავრისა დამკახვა ულონო არს“ (ცხ. იოვ. და ეფთ. 20.25). „მევენახე, ვინც ვენახს უვლის—მემამულეც ქვია“ (ქვ. ლეჩხ., ლერჩი). „მეზვრე — ვენაცის მცველი“ (საბა). „მეზუარე ყურძნის დამკრეფი“⁴¹. „რომელნიმე დაადგინეს... მკნველად და მომალად, ვენაცის მოქმედად და მეზუარედ“ (1 მეფ. 8. 12, ოშ.). „მეზვრე ვენახის მომვლელი“ (ქიზ., მენთ.). ძველ ქართულში გვხვდება, აგრეთვე, მოქმედი ვენაცისაჲ, უფალი ვენაცისაჲ, მუშაკი ვენაცისაჲ და სხვ. „მოვიდეს და წარწყმიდნეს მოქმედი იგი მის ვენაცისანი“ (მარკოვ., 12.9 C). „მე ვარ ვენაცი ჭეშმარიტი, და მამაჲ ჩემი მოქმედი არს“ (იოვ., 15., 1 CDE). „რომელ გამოვიდა განთიადითგან დადგინებად მოქმედთა საყურძნესა თუსსა“ (მათე, 20.1C). „რამე უკუე უყოს უფალმან მის ვენაცისამან“ (მარკოვ., 12.9. C). „მოვედ აუ მონაო სახიერო და სარწმუნოო მოვშაკო ქრისტეს ვენაცი-საო“ (სას. პოეზ. რნა).

როგორც ცნობილია, ვენახი ძველ ქართულსა და ახალი

⁴¹ ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1973.

ქართულის დიალექტებში გვხვდება ყურძნის ხისა და ყურძნის მნიშვნელობით. ძველი ქართული ენის ერთსა და იმავე ძეგლში გვხვდება ვენახი ორივე მნიშვნელობით. მაგალითად ოთხთავში: 1. „მე ვარ ვენაკი, და თქუნ რტონი“ (იოვ., 15. 5 CDE). „ყოველმან ვენაკ მან რომელ ჩემ თანა დამკვდრებულ არს და არა გამოილოს ნაყოფი. მოჰკუთეთოს იგი“ (იოვ. 15.2C) და სხვ. 2. „განვიდა განთიად დადგინებად მუშაკთა ვენაკსა თუსსა“ (მათე, 20.1DE); „წარავლინნა იგინი ვენაკსა თუსსა“ (მათე, 20.2TE) და სხვ⁴². ასევე დაბადებაში: 1. „გამობას ვენაკსა კიცვ ვირისა მისისაჲ“ (49. 11) და 2. „იყო ვენაკი წინაშე ჩემსა და ვენაკსა მას სამნი ძირნი“ (40. 10). ბასილი დიდი: 1. „სხუაჲ არს სიტკობეაჲ ვენაკისაჲ, და სხუაჲ — ვაშლისაჲ“ (61.8) და 2. „ვენაკი დავასხ და ზღუდე გარემოვსდევე მას“ (57.19). ვისრამიანში: 1. „ვენაკისაებრ ნაყოფიერი ხე იყავ“ (88. 14). და 2. „ვენაკსა ჰგუნდა ვისისა პირი, ვენაკისა კარი მაგრა ხშულიყო“ (56,3). ივ. ჯავახიშვილი სეამს კითხვას: „ვენახის პირვანდელი მნიშვნელობის შეცვლის პროცესი ხომ უკვე ასეთ შორეულ ხანაში არ დაიწყო, როდესაც ეს ძეგლი (=დაბადება) გადმოუქართულდებიათ“⁴³.

საბას ლექსიკონში შეტანილი აქვს „ვაზი — ყურძნის ხე“, ხოლო სხვადასხვა სიტყვის განმარტებაში ვაზის მნიშვნელობით ვენაკს ხმარობს. მაგალითად, „ჯოჯვა — ვენაკის შტოს მოტება“, ვყელავდი — ვენაკს სარზე ვაკრავდი“. „სასხლევი — ვენაკის დანა“ და სხვა. ზოგიერთი სიტყვის განმარტებაში ვენაკი ვაზნარია. მაგალითად. „ზვარი — მეპატრონის ვენაკი“, „მეზვრე-ვენაკის მცველი“ და სხვ. საბა ორბელიანი თვით ვენახს განმარტავს როგორც საყურძნეს და წყაროდ ასახელებს დაბადებას „მიცემად შენდა ქალაქებისა მის.. რომელნი არა შენ ალაშენე ვენაკებისა მის და ზეთის ხილებისა რომელ არა შენ დანერგენ“ (2 შჯ. 6. 11, ოშ.), სადაც ვენახი ყურძნის ხის მნიშვნელობით არის ნახმარი, უნდა ვიფიქროთ, რომ ვენახის განმარტებაშიც „ვენაკი საყურძნე“, საბა საყურძნე ხეს გულისხმობს, ე. ი. როგორც ძველ ქართულში, ისე საბას ლექსიკონშიც ვენახს, „ვაზნარისა“ და „ყურძნის ხის“ მნიშვნელობით ხმარება, ამავე დროს ტერმინ ვა-

⁴² ამავე ძეგლში გვხვდება ტერმინი ვაზიც: „არა თუ ვინმე დაადგრა ჩემ თანა-განვარდა იგი ვარე ვა ვაზი, ვანკა“ (იოვ. 15. 6C). მხოლოდ ვაზი რტოს მნიშვნელო, ბით არის ნახმარი და არა ყურძნის ხისა.

⁴³ ი. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ, გვ. 291.

ზის (ყურძნის ხე) არსებობა და ვაზნარის აღმნიშვნელი ტერმინების: ვენაჯოვანი, სავენაჯე, საყურძნის ერთდროულად არსებობა ასახულია საბას ლექსიკონში.

დობილო, ადგილს, თუ იქ ბევრი ხე დგას, რომელზეც ვაზია ასული იმერეთსა და გურიაში ეძახიან **დობილო**ს: „დობილო ადგილია, სადაც ხეებია და ზედ ყურძენი“ (იმერ., ობჩა). „ამ ადგილზე ხეები იყო და ზედ შავი მალლარი ყურძენი, ამ ადგილს ახლაც დობილო ეწოდება“ (იქვე). „სა ნახეს ცხვრები? — დობილოში იყვნენ“ (ზ. იმერ., ძოწ. I, გვ. 526). ილია ჭყონიას თავის „სიტყვის კონაში“ დობილოს განმარტებაში უწერია: „ასე ეძახიან დასავლეთ საქართველოში ერთს რომელიმე ადგილას ხშირად გაშენებულ ხეებზე აშვებულ ვენახს“.

დობირო. დობილოს გარდა გურიაში გვხვდება **დობირო**⁴⁴; „დობირო არის ვაკე ადგილი, სადაც ვენახის ვაზები ხეებზეა გაშენებული“ (გურ., ქლ.)

⁴⁴ გ. შარაშიძის განმარტებით, დობირო აგრეთვე გარკვეული ადგილის (ნა-
ვანების) აღმნიშვნელი ტერმინია, შდრ. ნიადაგის აღმნიშვნელი ტერმინი „დო-
ბირა“ (გ. შარაშ.) და „დობერა“ („ვაკე, მაგრამ მომადლო ალაგი“ პ. ჭარაია).

თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე

პ ა ზ ის, ვ ე ნ ა ხ ის ს ა მ უ შ ა რ ე ბ ი

პ ა ზ ის ღ ა რ გ ვ ა, ვ ე ნ ა ხ ის გ ა შ ე ნ ე ბ ა

ვაზი შეიძლება თესლით გაეხარებიათ, მოჭრილი ლერწით, ნამყენით და, აგრეთვე, მოუჭრელი ლერწით (ლერწის გადაწვევით). ყველა შემთხვევაში სავენახე ადგილსა და ნიადაგს შეარჩევდნენ, დასარგავ და გადასაწვენ ლერწებს, დამყნილ ნერგებს დაამზადებდნენ, მიწას გადააბრუნებდნენ, არხს გათხრიდნენ, დაშარავდნენ. ლერწს ჩარგავდნენ, თუ ჩააწვენდნენ, მიწას დააყრიდნენ, მოტენიდნენ, დარგულსა და გადაწვენილ ლერწს ორ-სამ კვირტზე თავს ამოაყოფინებდნენ, ფხვიერ მიწას წააყრიდნენ. აუკოკოლაგებდნენ გაზაფხულზე კვირტი ახალ ყლორტებს ამოიყრიდა, პირველ ორ-სამ წელიწადს ახალ ნერგს დატუჟავდნენ. მესამე წლიდან ვაზს უვლიდნენ ჩვეულებრივი წესით. შეწამლავდნენ, შეხარდნავდნენ, ააკრავდნენ, გამორჩინდნენ და სხვ.

განვიხილოთ ვაზის დარგვის, ვენახის გაშენებისა და მასთან დაკავშირებული საქმიანობის აღმნიშვნელი ტერმინები.

ვაზს დარგავს, მიურგავს, ჩარგავს. ვენახის გაშენებისათვის საჭიროა რქის (ნერგის, ნამყენის) და რ გ ვ ა. ამ მნიშვნელობით იხმარება ტერმინი და რ გ ა ვ ს თავისი ვარიანტებით (მი უ რ გ ა ვ ს, ჩ ა რ გ ა ვ ს და სხვ.). „ლერწს ასე რ გ ა ვ ე ნ: მოლუნავენ და ორივე მხრით ამოაყოფინებენ თავს მიწაში“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახს უნდა კარქი ვაკე ადგილის ამორჩევა. წინეთ ასე რ გ ა ვ დ ე ნ: ოთხკუთხათ ამოჭრიდნენ მიწას და ჩ ა რ გ ა ვ დ ე ნ შ ი დ ლერწს“ (იქვე). „(მოთხრილ ნამყენს) რ ი გ შ ი და ვ რ გ ა ვ თ შ ე დ ი ჩ ა რ ე ქ ის და ც ი ლ ე ბ ი თ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ჯერ რომ და ვ რ გ ა მ თ, მიწას წავაყრიოთ, რომ ამოხეთქს, მოვრწყამო“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „შემოდგომაზე რომ გადავაბრუნებთ მიწას, გაზაფხულს და ვ რ გ ა მ თ“ (იქვე). „მიწას გადავაბრუნებთ, დავსაჯნავთ, დავაპალოებთ და და ვ რ გ ა ვ თ ლერწს სამი არშინის სიშორეზე“ (ლეჩხ.,

„შინამრეწვ.“). „ახლათ დ არ გ უ ლ ლერწს შემოუშლით, რომ ზეცხს ფესვი არ გეიკეთოს“ (იქვე). „ხშირად ტყიან ადგილებს კაფადებს, დასტოვებდნენ მხოლოდ ზოგიერთ ხეებს ვენახის მისარგველად“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „გასწმენდენ ადგილს, ორ-სამ წელიწადს იზამდენ ყანად და შემდეგ, როცა ხეები წამოიზრდებოდა, მიუტრგავდენ ხეებს ვენახს“ (იქვე). „ვაკე ადგილებზე ვენახ მიუტრგავდენ თხემლას ხეებსაც“ (იქვე). „ვაზი გაისხლა, გაზაფხულზე აიჭრა რქა. არც ფოთოლი აქვს.. ჩ ა ვ რ გ ა ვ თ მიწაში. ეს არის—ჩაყრა (კახ., ყვარ.). „ვენახს რო დაბარავდენ, მიაყრიდენ ნაკელს და ისე ჩ ა რ გ ა ვ დ ე ნ ლერწს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „დაბარავდენ მიწას. მერე ჩ ა რ გ ა ვ დ ე ნ ლერწს, სამ კვირტზე. ერთი კვირტი მალა იყო და ვორი ძირს“ (იქვე). „ყურძნის ქავლს ჩამოვიღებთ ძირში, ჩავამაშინებთ, ჩ ა ვ რ გ ა ვ თ“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, 411).

ჩანერგავს. „ამოთხრილ მიწაში ჩ ა ნ ე რ გ ა ვ ე ნ ლერწს, როცა გეიხარებდა, იქით-აქეთ გადაწიდიდნენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ჩახვამს. „რქას რომ ჩახვამთ მიწაში, მიწას დავაყრით, დავფარავთ. მერე ფოთოლს ამაიტანს და მაირწყვება“ (კახ., ყვარ.).

ჩაასობს. „მუხლებად დაჭრილ ლერწებს ჩ ა ვ ა ს ო ბ გადაბრუნებულ მიწაში“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ძირიან ლერწს ჩ ა ა ს ო ბ მიყოლებით“ (რაჭა, ამბროლაური). „ნამყენს გადაბრუნებულ მიწაში ჩ ა ვ ა ს ო ბ თ ისე, რომ დამყნილი ზევით დარჩეს მიწიდან“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ჩაადებს. „რქას ჩ ა ვ ა ვ დ ე ბ დ ი თ“ (შ. კახ., მარტ., იმნ.). „რქას კიდენა 3—4 ადგილას ჩ ა ვ ა ვ დ ე ბ დ ი თ, ზოგი იხარებდა. ზოგი არა. ერთ არშინ გამოუშვებლით კიდე, სამ-ოთხ ჩ ა ვ ა ვ დ ე ბ დ ი თ“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

ჩადვამს. „დასაბავ რქას ჩ ა ვ დ გ ა მ თ ჭანჭრობ ალაგას და იხარებს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

დააბავებს, ჩააბავებს. „თავკვერი ვაზი იცის ხიდისთავში აქ (მეჯვრისხევში) ბევრჯერ დ ა ვ ა ბ ა ვ ე, არ ივარგა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „გავჭრიდით სიგრძეზე გრძელ რქებს, ორ რქას გადაუბავდით წვერებს ერთმანეთზე და ჩ ა ვ ა ბ ა გ ა ვ დ ი თ და მივაყრიდით მიწას, მივცემდით წყალსა“ (იქვე).

ამრიგად, ვაზის დარგვის აღმნიშვნელი სახელწოდებებია:

დ ა რ გ ა ვ ს — იმერ., რაჭ. ლეჩხ.

მ ი უ რ გ ა ვ ს — გურ.

ჩ ა რ გ ა ვ ს — კახ., იმერ., აჭარ.

ჩ ა ნ ე რ გ ა ვ ს — იმერ.

ჩ ა ს ვ ა მ ს — კახ.

ჩ ა ა ს ო ბ ს — იმერ., რაჭ.

ჩ ა ა გ დ ე ბ ს — კახ., ქიზ.

ჩ ა დ გ ა მ ს — ქართლ.

ღ ა ა ბ ა ე ე ბ ს; ჩ ა ა ბ ა გ ე ბ ს — ქართლ.

ვენახს გააშენებს. „ვაზის გარკვეული წესით დარგვასა და გაზარებას ვენახის გააშენებთა ეწოდება. აშენებეს, შენებულნი გვხვდება ძველ-ქართულში: „მერმე აშენოთ ვენაჯები მთასა სამარიამსასა“ (იერემ., 31,5 იერუს.). „შთავიდეს ორნივე ზოგად ვენაჯსა მას შემენებულსა მისსა კეთილად ნაყოფიერსა“ (გრ. ხანძთ. ოღ.).

ტერმინი გააშენებს თანამედროვე ქართული ენის კილოებში: „წინათ რქაზე აშენებდენ“ (ქართლ., ყანჩავეთი). „რქებს რომ მოვჭრიდით, იმას გავამწყრივებდით. გავამრავლებდით, გავაშენებდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ჯერ არ არის გაშენებული ვენახი, სავენახეა და ვაზი უნდა ჩაყარო“ (კახ., გავაზი). „არ ვიცოდით ვაზის პირდაპირ ჩაყრა ერთბაშად და ერთი ვენახის აშენებას მთელ ჩვენ სიცოცხლეს ვუნდებოდით“ (გ. ვახ., „შინამრეწვ.“). „მეორე-მესამე წელიწადს გადავაწვენ-გადმოვაწვენდით, გადავწინდავდით... ის—იქიდან, ის—აქიდან ერთმანეთში გაიმეზობლა და აშენებოდა ვენახი“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „როცა ვენახი აშენებთა გვინდოდა, ჯერ გადავჭრიდით შარებათ ორ ბარი პირზე“ (იქვე). ძველი ვენახის ამოვარდნის შემთხვევაში ახალი ვენახის გაშენებას შეუდგებოდა“ (კახ., ბოჭორ.). „ვენახის გასაშენებელი იარაღი ეს იყო: მახვილი, ხელწალდი“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „ვენახის გაშენებ-მოვლისათვის საჭიროა: სახუთს წელიწადში ვენახი უნდა გადაშენდეს...“ (იქვე).

ვენაჯს დაასხამს. ვენაჯს დაასხამს გვხვდება ვენახის გაშენების მნიშვნელობით ძველი ქართული ენის ძეგლებში. „კაცი ვინმე იყო მამასახლისი, რომელმან დაასხა ვენაჯი და შეზღუდა იგი“ (მათე 21. 33 C). „კაცმან ვინმე დაასხა ვენაჯი და მისცა მოქმედთა“ (ლუკა, 20.9 C). „ვენაჯი დაასხა კაცმან და გარემოჲს მოზღუდა და აღმოთხარა ტაგარი და ქმნა გოდოლი და მისცა იგი მოქმედთა და წარვიდა“ (მარკოზ., 12.1 C). „ვენაჯებსა ნუ დაასხამთ“ (იერემ., 35.7 იერუს.): „ვენაჯი დაეას და ზღუდე გარე-მოვსდევ მას“ (ბას. დიდი. 57,3).

ვენაჯს დანერგავს. ძველ ქართულში ვენაჯის დასახმის გარდა ვეხვდება აგრეთვე ვენაჯის დანერგვა. „აღვიშენენ ჩემდა სახლსა, და ვნერგე ჩემდა ვენაჯნი“ (ეკლესია სტ., 24 იერუს. „მესამესა წელსა სთესოთ და მოიმკოთ და დაჰნერგოთ ვენაჯები“ (IV მეფ. 19, 29. ოშ.), „დასანერგავად ვენაჯისა“ (მიქია, 1, 6. იერუს.). „მე და ვნერგე შენ ვენაჯად ნაყოფიერად“ (იერ., 2, 21, იერუს.). „მცირედ ვენაჯნი ჭირით და ურვით დაუწერგვან და ვგრძთვე მტილები“ (გრ. ხანძთ.. 24, 26).

ვენახის კეთება: „მარტიდან უნა დავიწყოთ ვენახის კეთება“ (იმერ., ქართ. დიალ., 1, 462).

ვაზს ჩაყრის. „სუ ნიადაგი იყო, ე. ი. არაფერი — არც ხე, არაფერი იყო, მერე ვაზი ჩავყარეთ“ (ქართლ., ბერბ.). „ჩავყრიდი ვაზსა მწვანეს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ახლად რომ ჩავყრიდით ცარიელ მიწაში ვაზსა, იმას ბაგას ვეტყოდით“ (იქვე). „უნდა გადააბრუნო დედამიწა არშინზე, ისე ჩაჰყარო ბაგა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ჯერ არ არის აშენებული ვენახი. სავენახე და ვაზი უნდა ჩავყარო“ (კახ., გავაზი). „ვაზის ჩაყრა, ახლად რო გააშენებ, დარგვა — სათბურში ნახერხს ჩავყრით, დამყნობილებს ნახერხში ჩავსხამ“ (კახ., ყვარ.). „ვაზი გაისხლა, გაზაფხულზე აიჭრა რქა, არც ფოთოლი აქვს, ჩავრგავთ მიწაში. ეს არის (ვაზის) ჩაყრა“ (იქვე). „გვინდა ვაზი ჩავყაროთ, თავსა და ბოლოში პალოებს დავარჭობთ, მართულს გავაბამთ“ (კახ., საბუე). „ამოთხრილ, დაბარულ მიწაში ჩაჰყრიდა რქას და მიაყრიდა მიწას. გაზაფხულზე გაიკეთებდა კვირტს. ტოტებს ამოიტანდა“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „წელს რომ ჩავყრით ვენახს, ახალშენს უძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მარტში რომ ჩავყრით ნამყენს, მაისში ამოსულთა“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

დაბაგავს, დაბაგვა, დაბაგება (ვაზის დაბაგვით ახალი ვენახი—ბაგა კეთდება): „წინათ რქაზე აშენებდნენ, დაბაგამდენ“ (ქართლ., ყანჩ.). „უნდა დაიბაგოს ესე: რუები გაიჭრება და რქას გაურიგებთ, მერე მივაყრით მიწასა და მერე მოიწყვება და იხარებს“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

ვაზს გააახლებს. გამხმარი ვაზის ადგილზე ცარიელი ადგილი რომ არ დარჩეს ვენახში, ახალი ვაზის გახარება არის საჭირო. ახალი ვაზის გახარებას, ვაზის გაახლება ეწოდება. „გაუთხრიდით განივრად სამარეს ორი ბარის პირს, მერე გადვიყვანდით რქასა და ველს გავავსებდით და გავაახლებდით ვაზსა. როგორც გავაახლებდით, ისე გავამრავლებდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

„უსურ ვაზსაც ვაახლებდით, განა სულ ძირიანად კი ანა-
დით, ვაახლებდით“ (იქვე). „იცოდენ ძველათ ვაზის გაღა-
ბარვა, ვაზის გაახლება“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ვენახის ავსება. ვენახში ცარიელი ადგილის ვაზის გადაწვევით
შევსებას ვენახის ავსება ეწოდება. „ავსება ვენახი-
ს: — ვენახის შევსება ვაზით“ (ქიზ., მენტ.). „მესამე წელიწადს
მწკრივში გავასწორებდით, დავშარავდით და მეოთხე წელიწადს და-
ვიწყებდით ავსებას. ექვს წლამდე უნდოდა (ვენახის) ავსე-
ბას“ (კახ., „შინამრეწვ.“).

გაავსებს, გადაავსებს, შაავსებს. „გაუთხრიდით განივად სამა-
რეს ორი ბარის პირს, მერე გადავიყვანდით რქასა და ველს გაავსე-
სებდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „გადავწიღნიდით და გა-
დაავსებდით, შარი შარ... ჩავყრიდით და ამას ვეძახოდით
ბაგას“ (იქვე). „თუ ვაზი ამოხმებოდა, სხვა ვაზს გადავაწვევდით და
შაავსებდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“).

ამრიგად, ვენახის გაშენების და შევსების აღმნიშვნელი ტერმინები:

გააშენებს (ვენახს) შენებული — ძვ.

ქართ., ქართლ.

აშენდება, აშენება, აშენებული — კახ.,

ქიზ.

გაშენება, გასაშენებელი — გურ., კახ.

დაასხამს ვენაგს — ძვ. ქართ.

დანერგავს — ძვ. ქართ.

ვენახის კეთება — იმერ.

ჩაყრის — ქართლ., კახ., იმერ., რაჭ.

დაბაგავს, დაიბაგება — ქართლ.

გააახლებს — ქართლ., რაჭ.

ავსება — კახ., ქიზ.

გაავსებს, გადაავსებს — ქართლ.

შაავსებს — კახ.

გადაწვენს ვაზს, რქას (ვაზის გადაწვენა), გადმოაწვენს, დაწვენს (დაწვება), ჩაწვენს. ვენახის ავსება, ვაზის გაახლება ხდება რქის გადაწვევით, რქის გადაწვევით ვენახის გაშენებას სხვადასხვა სახელს უწოდებენ. ერთი მათგანია გადააწვენს. ტერმინი გადააწვენს (გადაწვენა, აწვენს, და-

აწვენს, გადმოაწვენს, ჩააწვენს და სხვ.) საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში იხმარება. თუმცა გადააწვენს ტერმინთან ერთად ქართველი მეურნე სხვადასხვა კუთხეში სხვა ტერმინებსაც ხმარობს (წიღნავს, გადაწიგვის, დაამაგინებს). „ნაცარიც ყველაზე წინ ჩანაანურას ააჩნდებოდა ხოლმე, ამისათვის გავკაფავდით ხოლმე და იმის მაგივრად რქაწითელსა, საფერავსა და სხვა ყურძნებს ვაწვენდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის წვენა უფრო მაშინაა კარგი, ვინემდისინ კვირტი გამოა, მერმე კი არა“ (შ. კახ., მარტ., იმნ.). „ამდენი და ამდენი ვაზი მაქვს საწვენით“ — (კახ., ბოჭორ.). „ვაზს რომ კარგი ტოტები, რქები ექნება, იმას გადაავაწვენდით და გადავმუხლავდით და ამოვიდოდა ახალი რტო, როგორც გადააახლო ის არის“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „როცა ვაზი ბერდება, ოთხ რქას ვუშვებთ ზედა, გადაავაწვენთ და შეემატება ვაზი ვენახს“ (კახ., ყვარ.). „გაზაფხულზე რომ გადააწვენ, ამოიტანს რქებს“ (კახ., გურჯაანი). „თუ ვაზი ამოხმებოდა, სხვა ვაზს გადაავაწვენდით და შევავსებდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის ძირიდან გავჭრიდით ორ ბარის პირზე და გადაავაწვენდით, რო ერთ არშინზე ახლო არ დამდგარიყო“ (იქვე). „აპრილის მერმე კი კვირტი სცივივა და გადაწვენა აღარ შეიძლება. თითო ვაზი თავნის გარეთათ სამ-ოთხ ვაზსა მატულობდა“ (იქვე). „გადაწვენა გაუჭრი მიწას, წეიყვან ლერწს და ამოაყოფინებ თავს“ (იმერ., საქარა). „ერთ ზეკს მარჯვნივ გადაავაწვენდით სამ ჩარექზე კვალში და მეორეს — მარცხნით“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ერთი არშინის სიგრძეზე ძველი ლერწიდან მიწას ამობარავდენ თითქმის ორ ჩარექ ნახევარზე, ნეკს გადმოაწვენდენ ამობარულში“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „რქას კიდენა სამ-ოთხს ერთ ადგილას ჩავვაგდებდით, ზოგი იხარებდა, ზოგი არა... მერმე ის რომ იხარებდა, მეორე მესამე წელიწადს გადაავაწვენ-გადმოვაწვენდით“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „დატუკული ვაზი რქებს გაიტანს — საწვენ რქას გაიკეთებს და მომდევნო შემოდგომაზე ან გაზაფხულზე დაწვენება“ (კახ., ბოჭორ., 12). „გაითხრებოდა მიწა სამ ჩარექ სიღრმეზე, არშინი სიგრძე ექნებოდა და რქას ჩააწვენდნენ ნახევრად და ამოუშვებდენ ზევით ერთი ჩარექი ღონს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „საცა ვაზი უნდა გადაგვეწვენა, — იქ ორი ბარი პირ ამოვიღებდით და ვაზ ჩავაწვენდით, წვერს იქ ამოუშვებდით, საცა აკლდა“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

წიღნა. წიღვნა. წიღნა, წიღვნა ვაზის გადაწვენით გამწვანების აღმნიშვნელი სიტყვებია. „წიღნა — ვენაჯის გარდაფლვა“ (საბა). „წიღნა — ვაზს რომ კარგი ტოტები, რქები ექნება იმას გადაწვენიდით და გადავმუხლავდით და ამოვიდოდა რტო, როგორც გადააახლო ის არი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „როდესაც ვაზის რქას გადაზნექავენ, შუაწელს მიწაში ჩაუფლავენ და წვერს ზემოთ ამოაშვერინებენ, რომ მისგან წარმოიშვას ახალი ვაზი, მას ეწოდება წიღნა“ (ქართლ., ლეონ.). „წიღვნას ვეტყოდით, რომელიც ვაზი დაბერდებოდა, ემას ველი ქონდა, გაუთხრიდით საფლავს და ჩავაწვენიდით და ჯერ პატივს მივაცრიდით ერთ ზურგს. რასაც მოერეოდა ერთი კაცი, მერე შემდეგ მიწასა. ორიდან სამამდე კუთხეებში იმ ბებერ ვაზს ამოუშვერდით რქას, ორგან, სამგან მეტს არა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

გადაწიღნის, გადაწიღნავს. „წრეულ რომ გადავწიღნით მეორე წელს მოისხამს“ (ქართლ., ბერბ.). „შევარჩინთ (ვაზს) ოთხ ტოტს, გავთხრით მიწას და გადავწიღნით“ (იქვე). „ძველად როცა ვაზი დაბერდებოდა, გაუთხრიდით ვაზს წინ და იმ ვაზს გადავწიღნავდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „გადაწიღვნა (არის) ერთი ვაზი რომ იყო, იმას გავსხლავდით და გაუშვებდით ოთხამდე. ექვსამდე“ (იქვე). „(რქა) რომელიც გაიხარებდა და მოლონიერდებოდა გადაწიღნავდენ რომ ცარიელი შარი არ გამოსულიყო და ყოფილიყო ხშირად, ყოველ სამ ჩარექზე უნდა ყოფილიყო ვენახი“ (იქვე). „რქას კიდენა სამ-ოთხ ერთ ადგილას ჩავაგდებდით, ზოგი იხარებდა, ზოგი არა... მერმე ის რომ იხარებდა, მეორე, მესამე წელიწადს გადავაწვენი-გადმოვაწვენიდით. გადავწიღნავდით“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „ამოთხრილ მიწაში ჩანერგავდენ ლერწს, როცა გეიხარებდა იქით-აქეთ გადაწიღნიდენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დაწიღნის, დაწიღვნა, დაწიღვნა. დაწიღვნა და დაწიღვნა ორივე ფორმა გვხვდება საბას ლექსიკონში „დავაძინება სიტყვის განმარტებაში“, „ორმოხ ამოჭრიან, დაწიღნიან. მერე პატივ დააყრიან. ესლა შამაილეს ნამყენი“ (ქართლ., ყანჩ.). „თავთავ დააწყობენ რქას, იხეირებდა და მერე დაწიღნიდენ“ (იქვე).

ჩაიწიღნება. „თხელი ვაზი სადაც არის ჩაიწიღნება მიწაში. რომელსაც კაი რქა აქვს იმას დავაწვენი“ (ქართლ., ატენი).

გადაწინდვა. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, წიღნა უნდა წინდი-სა-

გან იყოს წარმომდგარი⁴⁵. ამ მოსაზრებას მხარს უჭერს იმერეთის გავრცელებული იმავე მნიშვნელობის ტერმინი გადაწინდვა „გ ა დ ა წ ი ნ დ ვ ა ვენახისა—გადაწინდა ვენახისა“ (ზ. იმერ., წერეთ.).

გადაწინდრვა. „წინათ ასე რგავდენ: ოთხკუთხათ ამოჭრიდენ მიწას და ჩარგავდენ შიგ ლერწს. მერე იცოდენ გ ა დ ა წ ი ნ დ ვ რ ა: ვაზს წავუთხრიდით მიწას და წამოვაქცევდით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დაწილმის. „გაზაფხულზე უნდა გაგვესხლა, დასაწილმი იყო დაწილმიდით, დავბარამდით და შავყელამდით“ (ქართლ., „შინამრეწვ.“).

გადაწიგნავს, დაწიგნავს, წიგნა. გადაწინდავს, წიღვნა, წიღნას მნიშვნელობით როგორც ქართლში, ისე იმერეთში იხმარება გ ა დ ა წ ი გ ნ ა ვ ს, და წ ი გ ნ ა ვ ს, წ ი გ ნ ა. „ადგილი აღარ გვქონდა, რომ გადაგვეწიგნა (სქელში რათ უნდოდა წიგნა, ველი რომ აღარ იყო)“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ძველად გადავწიგნოდით, როდესაც ვენახი ტანზე ამოიყრიდა, რომ ნაყოფი გამოელო“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გ ა დ ა წ ი გ ვ ნ ი ს შემდეგ გეიზრდებოდა და გეიკეთებდა ძირს, მერე ტანს“ (იქვე). „ვენახისათვის რომ თხრილს გავთხრიდით და ზედ ლერწებს გადავიყვანდით, იმას ვეძახოდით გ ა დ ა წ ი გ ვ ნ ა ს ვენახის გასამრავლებლად“ (იქვე). „ვენახი დ ა ვ წ ი გ ნ ე; გაახალშენდებოდა მიწაში ძირები“ (იმერ., გელათი). „მესამე წელიწადს გ ა დ ა ს ა წ ი გ ნ ა რ ი ა ლერწვი“ (იქვე).

გადანაწიგრება. „გ ა დ ა ნ ა წ ი გ რ ე ბ ა — ვაზის დაწინდა“ (ლენხ., ჩიქ.).

დაბაგვა. „დ ა ბ ა გ ვ ა ვაზის გადაწინდა, ვაზის მიწაში გადაწვეწენა და ჩაფლვა გასამრავლებლად, ვაზით ახალი ვენახის გაშენება“ (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.).

დამაგინებს, გადამაგინებს, დამაგინდება, ჩამაგინებს. გურია-აჭარაში ვაზის გადაწვენას დ ა მ ა გ ი ნ ე ბ ს, გ ა დ ა მ ა გ ი ნ ე ბ ს ეწოდება. „უფრო შემოდგომაზე ვ ა მ ა გ ი ნ ე ბ თ“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, 411). „გ ა დ ა მ ა გ ი ნ ე ბ ა ასე ხდებოდა მოძველებულ ვენახს ჩამოსწევენ ქვევით, ხის ძირშივე მოთხრიან მიწას და შიგ გააწვენენ. ორბოტიკა ჯოხით მიწაში ვენახს ჩამაგრებენ და ზედ მიწას მიყრიან. ეს ვენახი გამოიღებს ლერწებს და ამას გაუშვებენ ხეზე და ვენახი გაახლდება. ძველს მიაჭრიან“ (გურ.,

⁴⁵ ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 313.

„შინამრეწვ.“). „ხშირად ვენახს როცა მოძველდება გაღმარებული“ (იქვე). „სამ-ხუთს წელიწადში ვენახი უნდა გადაშენდეს, ხე დაისხეპოს, ვენახი დაბლა დაიშვას, გაისხლას და დამაგინდეს“ (იქვე). „მსხვილ ვენახს დაწვეწვენ გათხრილ მიწაში და დამაგინებდენ“ (იქვე). „ყურძენს დანაცრავდა, არც დამაგინებამ ცადა და არც არაფერმა“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. 1,411) „ყურძენს ჭავლს ჩამოვიღეთ ძირში, ჩავამაგინეთ, ჩავრგავთ, ძირს გვიკეთებს“ (იქვე).

დაგამინება. „დაგამინება — დაწინდვა (დაწიდვნა)“ ვკითხულობთ საბას ლექსიკონში.

გადაგაზავს, დაგაზავს (დაგაზვა). ხანისწყალელთა მეტყველებაში დადასტურებულია გადაგაზავა, დაგაზავა გადაწვევის მნიშვნელობით. „დაგაზავა—ვენახის გადაწვე-გადმოწვევა“ (იმერ., დიალ.) „გადაწვენა, გადაფშანვა — გადავგაზავენ ვენახი — გადაწვეწვენ, დავწვიგნენ“ (იქვე).

გადაფშანავს, დაფშანავს. გადაფშანავა იგივეა, რაც გადაწვენა. „გადაწვენა. გადაფშანავა — გადავგაზავენ ვენახი — გადაწვეწვენ, დავწვიგნენ“ (იმერ., დიალ.). დათოხნის მერე დავფშანავთ — წავაქცევთ ვენახს და ლერწებს ამოვაცოფინებთ თავს“ (იმერ., ქართ. დიალ. I, 462).

გადაბარავს, გადაბარვა. დასავლეთ საქართველოში გადაწვევის მნიშვნელობით გადაბარავაც გვხვდება. „ვაზის გადაბარვა—ერთი არშინის სიგრძეზე ძველი ლერწიდან მიწას ამობარავდენ, თითქმის ორ ჩარექ ნახევარზე, გადმოაწვენდენ ამობარულში. ნეკს ამოაცოფინებდენ თავს ძველი ვაზის ერთი არშინის დაცილებით და გადაჭრიდენ ორ კვირტზე. ამოხეთქავდა და ახალი ვაზის მოლონიერების შემდეგ ძველ ვაზს მიაჭრიდენ მიწაში გადმოსულ ლერწს“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „იცოდენ ძველათ ვაზის გადაბარვა, ვაზის გაახლება“ (იქვე). „ცოლიკოურის გადაბარვა არ შეიძლება“ (იმერ., ოზჩა). „მიწას გადაბარავდენ ხოლმე და ჩარგავდენ ლერწს. გვიხარებდა და გადაბარავდენ გვერდზე“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). ამ ფრაზაში პირველი გადაბარვა ჩვეულებრივი დაბარვაა, მეორე კი გადაწიდვნის მნიშვნელობით არის ნახმარი.

გადაშენდება. გადაშენდება ნიშნავს, რომ ვაზი გადაიწიდნება. „სამ-ხუთს წელიწადში ვენახი უნდა გადაშენდეს“ (გურ., „შინამრეწვ.“).

გადაქცევს, გადმოაქცევს, წააქცევს. „აკლია ვაზი—ვაზი უშვებ-
ძლია გადმოაქციო“ (ქართლ., ყანჩ.). „დარჩება გადასაქ-
ცევად (რქა). გადავაწვენთ და შავყელამთ“ (იქვე). „ვაზი მაქვს
წასაქცევი“ (კახ., ბოჭორ., 12). „დათოხნის მერე დავფშანავთ—
წავაქცევთ ვენახს და ლერწებს ამოვაყოფინებთ თავს“ (იმერ.,
ქართ. დიალ. I, 462).

გადაიყვანს. ქართლში გვხვდება აგრეთვე გადაიყვანს ვაზის
გადაწვევის მნიშვნელობით. „გაუთხრიდით განივრად სამარეს ორი
ბარის პირს, მერე გადავიყვანდით რქასა და ველს გავავსებ-
დით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ჩაფუძნება. „მორჩებიან თუ არა „ძიროულების დაბინავებას“,
მერე დაიწყებენ რქების „ჩაფუძნებას“ (რაჭ., ფრ.).

დამუხლავს, გადამუხლავს. ვენახში შიგა და შიგ გამხმარი ვა-
ზის ადგილი რომ შეეცვლოს, ამისათვის მეზობელი ვაზიდან რქა უნ-
და გადმოეწვინათ, ასეთი ხერხით ვაზის გაახლება და დამუხვლა
ეწოდება „დამუხვლა ვაზის გამრავლების საშუალებაა“
(ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის დამუხვლა ვიცოდით, ერთი
ვაზის დაბერებულის გაახლება იყო“ (იქვე). „...გადაწვიდნით. ვა-
ზის გასამრავლებლად მეორე საშუალება იყო დამუხვლა; ძა-
ლიან დაბერებული, დაღონებული (დასუსტებული) ვაზის დამუ-
ხვლა ვიცოდით“ (იქვე). „დიდ ხანს უნდა გაეცლო რომ ვენახი სა-
მუდამოდ „ამოვარდნილიყო“. თუ ვაზი ამოხმებოდა მეზობელი ვა-
ზის შესაფერის რქას „გადამუხლავდენ — გადააწვენდენ“
(კახ., ბოჭორ., 12). „მწკრეზე ჩაპყრიდა... შარში რქას და მიაყრიდა
მიწას. გაზაფხულზე გაიკეთებდა კვირტს, ტოტებს ამოიტანდა და
მერმე იმ შამადგომაზე და ზამთარში გადავმუხლავდით,
მერმე კარგს ამოიტანდა და მაშინ გადავაწვენდით“ (გ. კახ., „შინა-
მრეწვ.“).

დაათარგულებს, დათარგულება. დათარგულებას ბ. წერეთელი
იმერულ ლექსიკონში ასე განმარტავს: „მაღლარ ვენახს რომ გად-
მოიყვანდნენ ხიდან, მიწას მოუჩხრეკდნენ; ჩარგავდნენ და როდე-
საც გაიხარებდა, შეუშვებდნენ მეორე ხეზე, ამ საქმიანობას უწო-
დებენ დათარგულებას“. „მაღლარს ზოგჯერ მეორე ხეზე გა-
დაიყვანდნენ ხოლმე ხიდან. მერე მიწაზე დათარგულებდენ:
ხიდან რო უნდოდათ გადმოყვანა, მიწას გოუჩხრეკდენ და გადაიყ-
ვანდენ, მერე შეუშვებდენ მეორე ხეზე. მეორე-მესამე წელიწადს
გასხლავდენ წალდით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ამრიგად, ვაზის გადაწვევით გახარების აღმნიშვნელი სიტყვებია:

- აწვენს, წვენა, საწვენი — კახ.
- გადააწვენს — ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ., რაჭ.
- გაღმოაწვენს — ქიზ., რაჭ.
- დაწვება — კახ.
- ჩააწვენს — ქართლ., კახ., ქიზ.
- წიდნა, წიდვანა — საბა, ქართლ.
- გადაწიდნის — ქართლ. კახ., ქიზ., იმერ.
- დაწიდნის, დაწიდვანა, დაწიდვანა — საბა, ქართლ.
- ჩაიწიდნება — ქართლ.
- გადაწინდვა — იმერ.
- გადაწინდრვა — იმერ.
- დაწინდის — ქართლ.
- წიგნა — ქართლ.
- გადაწიგნავს — ქართლ., იმერ.
- დაწიგნავს — იმერ.
- გადანაწიგრება — ლეჩხ.
- დაბაგვა — ქართლ.
- ამაგინებს — აჭარ.
- გადაამაგინებს — გურ.
- დაამაგინებს, დამაგინდება — გურ., აჭარ.
- ჩაამაგინებს — აჭარ.
- დაგამინება — საბა
- გადაგაზავს — იმერ.
- დაგაზვა — იმერ.
- გადაფშანვა — იმერ.
- დაფშანავს — იმერ.
- გადაბარავს — იმერ., რაჭ.
- გადაშენდება — გურ.
- გადააქცევს — ქართლ.
- გაღმოაქცევს — ქართლ.
- წააქცევს — კახ., იმერ.
- გადიყვანს — ქართლ.
- ჩაფუძნება — რაჭ.
- დამუხლავს — ქართლ.
- გადამუხლავს — კახ.

მცნობა. საქართველოში ფილოქსერის გავრცელების შემდეგ (მე-19 საუკ.) შემოიღეს ვაზის მცნობა.

ამყნის, ანამყნის, დამყნა, დამყნობა, დაიმყნობა (დაიყვნება). „ეხლა ვაზს მწარეზე ანამყნიან, იმას ფილოქსერა არ უჩნდება“ (ქართლ., გაჩ.). „ლერწს ასე ვამყნით“ (რაჭ., „შინამრეწვ.“). „და მერე დაიყვნება ტკბილი ვაზი იქნება ერთი „ვერშოკი“ და მწარე ვაზი იქნება შვიდი ვერშოკი და დაიყვნება და მერედ მოეხვევა რაფია“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის დამყნა“ (კახ., გავაზი). „დამყნობილი ვაზი“ (კახ., ყვარ.). „წინათ დამყნა არ იცოდენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“); „საქირო იყო ძველი ვენახის მოსპობა და ამ ჯიშების დამყნა“ (ქვ. რაჭ., „შინამრეწვ.“). „მწარე ლერწზე სხვადასხვა ჯიშების დამყნობა“ (იქვე).

მონამყენდება. „მერე მონამყენდება ვაზათხულზე ისი წარე ლერწზე. კაი ჯიშის ვენახს დამყნით წარეზე—საძირეზე“ (ზ. იმერ. ძოწ., 1.432). მყნობა სხვადასხვაგვარია და სახე-ლიც სხვადასხვა ჰქვია.

კალმით მყნობა, კინწრით (კინწით) მყნობა სტ. მენტეშაშვილის ქიზიყურ ლექსიკონში „კინწრით მყნობა და კალმით მყნობა შემდეგნაირად არის ახსნილი: „ახალი შტოთი მყნობა. საძირეს გადასტრიან, ქერქსა და მერქანს შორის წვერწათლილ შტოს, კალამს ჩაურტობენ, მერმე ზემოდან და გარშემო მონაქტერს აყალო ლაფს წაუსვამენ სქლად, ჩვარს შემოახვევენ, ბაწარს შემოუტყერენ., რომ წვიმის წყალი არ ჩავიდეს, ან მზემ არ შეაწუხოს, კენწერი გარეთ ჩანს, როცა გაიგებს (გაიხარებს) შემოხსნიან ჩვარსაც და ლაფსაც“ (ქიზ. მენტ.).

კვირტში მყნობა. „მყნობა ორნაირად ვიცი: კინწრით მყნობა და კვირტში მყნობა“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“), „კვირტზე დამყნობა“ (იმერ., ამაღლება), „ნამყენობა რომ შემოვიდა. რკო ყურძენი კვირტად იყო დასამყენად“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ცივათ მყნობა. „კარგა აკეთებს კოლექტივი ცივათ დამყნობილ არც როდის არ ჩაყრის და ეგრეც უნდა. როცა ცივათ დამყნობილი ჯერ „შკოლათ“ არის გაკეთებული და მერმე სავენახე ადგილში ჩაიყრება, მაშინ გაცდენაც ნაკლებია“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, 216).

ნამყენობა. „ავანტყოფობა ამ ნამყენობაში არ იცის,

ოლონდ ჭრაქი იცის, თუ წამალი შეუცდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).
„ჩნაველი საოჯახო ღვინო იყო. ნ ა მ ყ ე ნ ო ბ ა მოვიდა, მისთვის მისინ
იგიც“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დაკალმება. ახალი შტოს — კალმის სამყენად აჭრას და კალ-
მე ბ ა ეწოდება. „დაკალმება — კალქმის აჭრა“ (მაყ.).

ირიბი. „შვაზე, ამ ი რ ი ბ ზ ე გაუკეთებთ დასამყენელ ენას“ (ქვ.
რაჭა, „შინამრეწვ.“). „აუცილებლათ კვირტის მახლობლათ უნდა გა-
ვაკეთოთ ი რ ი ბ ი“ (იქვე).

დასამყენელი ენა. „ირიბზე გაუკეთებთ დასამყენელ ენას,
ვაზსაც ასე გადავთლით და გაუკეთებთ ენას ისე, რომ ენები ერთი
მეორეს გადაკეტავენ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ნაჭრელები. „ვჭრით მწარეს და ვამყნობ ვაზს შუაზე და ნაჭ-
რელებში ვაერთებთ ორივეს“ (კახ., გავაზი).

ნაჭდევი, კილო. „დედოსაც და კვირტსაც ირიბულად წაჭრილი
თავის შუაში უკეთებენ ნ ა ჭ დ ე ვ ს — კილოს“ (იმერ., ჭუმბ.).

ამრიგად, მყნობასთან დაკავშირებული სახელწოდებებია:

- ამყნის, ანამყნის — ქართლ., რაჭ.
- დაიმყნობა (დაიყვნება), დამყნა,
- დამყნობა — ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ., რაჭ.
- მონამყენდება — იმერ.
- კალმით მყნობა — კახ., ქიზ.
- კინწრით მყნობა — კახ., ქიზ.
- კვირტში მყნობა, კვირტზეა მყნობა. —
იმერ., რაჭ.
- ცივათ მყნობა — ქიზ.
- ნამყენობა — იმერ.
- დაკალმება — მაყ.
- ირიბი — რაჭ.
- დასამყენელი ენა — რაჭ.
- ნაჭრელები — კახ.
- ნაჭდევი — იმერ.
- კილო — იმერ.

ს ა ვ ნ ა ს ა ა დ გ ი ლ ი , მ ი შ ა

ვენახისათვის საგანგებოდ უნდა შეირჩეს ადგილი. „ს ა ვ ე ნ ა -
ხ ე ა დ გ ი ლ ს შერჩევა უნდა“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „თუმცა კა-

ხელი გლეხის თქმით „ს ა ვ ე ნ ა ხ ე ა დ გ ი ლ ს ჩ ვ ე ნ ა რ ვ ა რ ჩ ე ვ -
 დ ი თ, ვ ი ს ა ც ს ა დ უ ნ დ ო რ ა ი ქ დ ა ვ შ ა რ ა ვ დ ი თ“ (გ. კახ., „შინამრეწვე-
 „ვენახს განიერი ალაგი უნდოდა მაღლობი ალაგი, დაბლობ-
 ში ვაზი არ გამოდგება“ (ქართლ. ჩრდ., „შინამრეწვე.“). „ვენახს უნდა
 ზიგული ადგილი, სადაც ზიგული უდგება“ (ზ. ქართლ., „შინა-
 მრეწვე.“). „ვენახს უნდა ცოტა ფერდა ადგილი ძალიან ვაკე არ
 ვარგა; მშრალი—ტალახზე არ ივარგებს“ (ქართლ. სამხრ., „შინა-
 მრეწვე.“). „ალაგი უნდა მოგვენახა, რო მისდგომოდა წყალი, მოგვერ-
 წყა, ფიცხი ადგილი უყვარს, ქარიანი“ (იქვე). „(ვაზს) ქარი
 უნდა ხვდებოდეს, რო არ გამოიხანძლოს, შიგ უნდა იმუშავოს ქარ-
 მა, აიოდლოს, კოდა არ გაიკეთოს“ (იქვე). „აქ სუ სავენახე ადგი-
 ლებია, არც სუ ჭყანტშია კარგი, არც მთაში. ეგრე შუა ადგილი,
 ცოტა ფერდა ჯობია, აგრე რო წყალი არ უნდა გუბდებოდეს“
 (შ. კახ., „შინამრეწვე.“). „ვენახი ახო ადგილზე უფრო კარგი გამო-
 დიოდა, ან დიდი ხნის დაყამირებული ადგილი იქნებოდა“
 (კახ., დიალ.). „პირჩრდილში ყურძენი არ იწეოდა, პირმზეში კი
 კარგა იწეოდა“ (იქვე). „მიწას აბრუნებენ სამ ჩარეკზე თუ გვერ-
 დობია, ერთ არშინზე“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვე.“). „ვენახისათვის შავ
 მიწას შეარჩევენ ხოლმე მოწმენდილი, მზიან ადგილზე“ (იქვე)
 „სავენახე ადგილებს ავარჩევთ, რაც შეიძლება თბილს, ქარი⁴⁶ არ
 უნდა უდგებოდეს, თბილი ადგილი უნდა იყოს, წვლი ადგი-
 ლი, ჭყონდი და ჭაობიანი რომ არ იქნება“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვე.“).
 „სავენახე ადგილს მზე უნდა უდგებოდეს, გრილი არ უნდა იყოს“
 (იქვე). „ს ა ვ ე ნ ა ხ ე ა დ გ ი ლ ე ბ ს ფ ე ნ ი ლ ი ა დ გ ი ლ ი უ ნ დ ა“ (იქ-
 ვე). „მზუარეა ადგილი, სადაც მზე ადგება დილიდან საღამომ-
 დე—მზვარეა ვენახი და კარგი ყურძენი გამოვაო“ (იმერ.,
 დიალ.). „მზუარე — პირიმზით რო გვერდო გამოდის ზოგ ად-
 გილს სახელადაც ქვია“ (იქვე). „ჩვენში სავენახე ადგილისათვის
 უფრო ზეგნებს ეტანებოდნენ, სამზეურო ადგილებს“ (გურ.,
 „შინამრეწვე.“). „სავენახე ადგილს იქ ირჩევენ, სადაც ფხვნილი მიწა
 იყო, სადაც უმხრობდამზე, ჩამავალი და ამომავალი. უმეტე-
 სად ჩამავალ მზეს ეტანებოდნენ, რადგან ეს ყურძენს უფრო ამწი-
 დებს“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვე.“). „ვაზითვინ ვარჩევთ მზიურ
 ალაგს... ფერდო ჯობია, მზეზე მიფიცხებული“ (ზ. რაჭა,

46 იგულისხმება დიდი ქარი.

„შინამრეწვ.“). „ვენახს — თბილი და მზიური მხარე“ (იქვე).
„ვარჩევთ შავ მიწას; ცოტა ნიავეი რო მოქმედობს — შავი მიწისთვის.“
თლა ჩავარდნილ ადგილს არ ვარჩევთ“ (იქვე).

ამრიგად, ქართველ მევენახეს სავენახე ადგილად სასურველად
შიაჩნია:

ფერდა — ქართლ., კახ.
ფერდო — რაჭ.
გვერდო, გვერდობი — იმერ., რაჭ.
ფენილი — იმერ.
ზიგული — ქართლ.
პირმზე, — კახ.
პირიმზით — იმერ.
მზიანი ადგილი — იმერ.
მზე უდგებოდეს — იმერ.
მზუარე — იმერ.
მზიური — რაჭ.
მზე უმხრობს — რაჭ.
მზეზე მიფიცხებული — რაჭ.
სამზეური ადგილი — გურ.
ზეგანი — გურ.
თბილი — იმერ., რაჭ.
მშრალი — ქართლ.
მალლობი — ქართლ.
ფიცხი — ქართლ.
ქარიანი — ქართლ.
ქარი უნდა ხვდებოდეს — ქართლ.
ქარმა იმუშავოს — ქართლ.
ნიავეი მოქმედებს — რაჭ.
წყალი არ გუბდებოდეს — კახ.
წყალი მიუდგეს — ქართლ.
ახო ადგილი — კახ.
დაყამირებული — კახ. და სხვ.

ვენახს, ვაზს საგანგებოდ უნდა მიწის შერჩევაც.

თირი, თირიანი. „თირი მიწა კარგია, ვაზი იმაში ნებაზე მუ-
შაობს, კაცი სამუშაოთ იოლია“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ვენახით-
ვინ თირი მიწა კარგია, მალე ხეირობს, მარა. საქმე ისაა, რომ და-

ბერებთანაც მალე ბერდება იქ ვაზი“ (იქვე). „ვენახისთვის კარგია თირიანი, მჩალტე მიწა“ (ლექს. „შინამრეწვ.“).

ხირხატი, ლამი. „ხირხატში კაი ღვინო მოდის და ცოტა. ლამში ბევრი მოდის, მაგრამ დაბალია“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

დიხაშხო. „სავენახე ადგილებია: დიხაშხო მიწა—შავი მიწა არის და როგორც ნაკელი, ისეა, სუყველას ჯობიან“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ქვაგუნდა. „სავენახეთ არის კიდევ ქვაგუნდა მიწა, ამის დამუშავება ადვილია“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

მჩალტე მიწა. „ვენახისთვის კარგია თირიანი, მჩალტე მიწა“ (ლექს., „შინამრეწვ.“).

ხრიშიანი. „თირიანი მიწის მერე კარგია ხრიშიანი, შავი მიწა. ხრიშიანს ვეტყვით ქვიშანაირს“ (ლექს., „შინამრეწვ.“).

ჯანიანი. „თუ ადგილი „ჯანიანი“ („მსუქანი“) და ამინდიც კარგი შეხვდა, საფერავი გამოტანილ ნაყოფს შეირჩენს“ (კახ., ბოქორ.).

მშრალი მიწა. „ვენახს უნდა მშრალი მიწა. ჯობია, რო კლდე არ ქონდეს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

შავი, შავნოყიერი მიწა. „ვენახს შავი მიწა ურჩევნია“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „თირი მიწა კარგია, მალე ხეირობს, მარა საქმე ისაა, რომ დაბერებთანაც მალე ბერდება იქ ვაზი. შავნოყიერი მიწაში ქვე უჭირს გვიან ხეირობს, მარა გვიანაც ბერდება“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ფხვნილი მიწა. „სავენახე ადგილს იქ ირჩევენ, სადაც ფხვნილი მიწა იყო“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

შირიფი. „სავენახედ ეირჩევა შირიფი მიწა“ (რაჭ., ფრ. 51). ამრიგად, მევენახე ვენახისათვის ისეთ ადგილს შეარჩევს, სადაც არის მიწა:

თირი, თირიანი — რაჭ., ლექს.

ხირხატი — ქიზ.

ლამი — ქიზ.

დიხაშხო — იმერ.

ქვაგუნდა — იმერ.

მჩალტე — ლექს.

ხრიშიანი — ლექს.

ჯანიანი — კახ.

მშრალი — იმერ.

კლდე არ ქონდეს — იმერ.

შ ა ვ ი, შ ა ვ ნ ო ყ ი ე რ ი — რ ა ჟ .

ფ ხ ე ნ ი ლ ი — რ ა ჟ .

შ ი რ ი ფ ი — რ ა ჟ . და ს ხ ვ .

მიწას აბრუნებს, გადააბრუნებს. ვაზის კარგად გახარებისა და უხვი მოსავლის მიღებისათვის საჭიროა სავენახე მიწის გადაბრუნება. მიწის გადაბრუნება ხდება ორი ან სამი ბარის პირზე (ორპირად, სამ ჩარექზე და სხვ.). „უნდა გადააბრუნო დედამიწა არშინზე, ისე ჩაყარო ბაგა. თუ გადააბრუნე დედამიწა, ლონიერი ვაზი იქნება“ (ქართლ., „შინამრეწ.“). „მარტში მიწა გვექნება გადაბრუნებულნი სამ ჩარექზე და იმ მიწაში დავრგავთ სანერგეს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწ.“). „მანამდის გადაბრუნება არ იცოდენ. მიწას გადაბარავდენ ხოლმე და ჩარგავდენ ლერწს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწ.“). „მიწას აბრუნებენ სამ ჩარექზე, თუ გვერდობია — ერთ არშინზე“ (იქვე). „მიწას აბრუნებენ ვორი ბარის პირს“ (იქვე). „გადაბრუნებულან გოდო უბრუნებელ მიწაში ჩავრგავთ ლერწს. მერე იქა-აქა გეჩხარებს“ (იქვე). „პირველად გადავებრუნებთ მიწას და გვეგმავთ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწ.“). „სავენახედ ჩვენ სამ ჩარექზე ვებრუნებთ, როდესაც მიწის ბრუნებას დავიწყობთ, პირველად თხრილს გავჭრით, ერთს და მერე მივეყვებით და ორი ბარის პირზე ვებრუნებთ“ (იქვე). „ყურძენს ნაცრავდა. არც დამავინებამ ცადა და არც არაფერმა. გადაბრუნებულმა ც არქნა“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, 411). „ნამყენს გადაბრუნებულ მიწაში ჩავასობთ ისე, რომ დამყნილი ზევით დარჩეს მიწიდან“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწ.“). „მიწას ასე ვებრუნებთ: ერთ ბარი პირს რომ ამოვიღებთ, მობარულს ამოვწმენდავთ და წინ გადავყრით. ამ ამოწმენდილს ხელახლა ამოვბარავთ და პირველ ნაბარავს დავაყრით. მიწა ფხვიერდება და იშოშნება“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწ.“). „მიწას გადავებრუნებთ, დავსაჯნავთ, დავაპალოებთ და დავრგავთ ლერწს“ (ლექს., „შინამრეწ.“). „წინეულს კიდევ გადავებრუნე და ოცდაათი ძირი ცოლიკოური ჩავყარე“ (ქვ. ლექს., ონჭეიში).

დაბრუნება, მიწიბრუნება. „სავენახეა ჯერ დაბრუნებულა და ორ ბარი პირზე. დაბრუნებო მერე ლერწზე უნდა იზრუნო“ (ქიზ. ქართ. დიალ. I, 215). „მიწიბრუნება დავიწყე სავენახედ“ (ქვ. ლექს., დერჩი).

ააქვავებს, ააქენჭავს, თუ მიწა ქვიანკენჭიანია, მას საგანგებოდ

ასუფთავებენ ქვებისაგან. ამ საქმიანობის აღმნიშვნელი სიტყვებია „ააქვავებს, აჰკენჰავს“ (ქიზ. მენტ.).

შეხურავს. „დამყინილს გადაბრუნებულ მიწაში დავრგავთ ოროლს და შევხურავთ მიწით, ბღვერით“ (ლეჩხ., ქართ. დიალ. I, 492).

წაშლის. „არხში ჩალაგებულ რქას „წაშლიდენ“ მიწას მიაყრიდენ“ (კახ., ბოჭორ.).

მოტენის. „ძირში ვახს მოუჭრიდით მიწას, მერმედ პატარა კელას (ნაკელს) ჩაუყრიდით, წავაყრიდით მიწას და მოვტენიდით“ (ქვ., იმერ., „შინამრეწვ.“). „კვლის ფსკერს პალოთი ჩახვრეტენ და შიგ ფესვებს მოათავსებენ... შემდეგ თხრილს მიწით ამოვსებენ და მოტენიან“ (რაჭ., ფრ., 61).

შემოუშლის, შემოშლა. „ახლადდარგულ ლერწს შემოუშლით, რომ ზედა ფესვი არ გეიკეთოს, ძალიან უწყობთ ხელს“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „ვახს შემოშლა უნდა ძირის“ (ქვ. ლეჩხ., თნჭეში).

უშქრევს, მქვრევა. „მქვრევა — ახლამოსული ვაზის გარშემო ფხვიერი მიწის აკოკოლავება, შემოყრა“ (კახ., მარტ., იმნ.). „წერ სათბურში გამოჰყავთ. როცა მალა ამოა, უმქვრევენ თავს“ (იქვე).

სავენახე მიწის დამუშავების აღმნიშვნელი სახელწოდებებია:

აბრუნებს, გადააბრუნებს, გადაბრუნება, გადაბრუნებული — ქართლ., იმერ., აჭარ., რაჭ., ლეჩხ.

დაბრუნება — ქიზ.

მიწიბრუნება — ლეჩხ.

ააქვავებს — ქიზ.

აჰკენჰავს — ქიზ.

შეხურავს — ლეჩხ.

წაშლის — კახ.

მოტენის — იმერ., რაჭ.

შემოუშლის, შემოშლა — ლეჩხ.

უმქვრევს, მქვრევა — კახ.

დაკვალავს, დაკვალვა. ვაზის დასაწვენად კვალის გავლებას დაკვალვა ეწოდება. „გრძელ-გრძელ სამარხებს, ან არხებს გავრიდენ ორბარიბირზე, ან გუთნით დაკვალავდენ“ (კახ., ბო-

ქორ). „დაკვალვა სახენელითაც იცოდნენ და ბარის ფრ.“.

დაშარავს, დაშარვა. „დაშარვა — ვაზის, ხეხილის მწკრივად გაშენება“ (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.). „მესამე წელიწადს მწკრივში გავასწორებდით, და ვშარავდით და მეოთხე წელიწადს დავიწყებდით ავსებას“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „სავენახე ადგილს ჩვენ არ ვარჩევდით. ვისაც სად უნდოდა, ან სადაც ჰქონდა ადგილი, იქ დაჰშარავდა, ე. ი. მწკრეზე ჩაჰყრიდა ორი ბარის პირის სიღრმეზე ამოთხრილ შარში რქას“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ვაჟე ან მცირედ დაფერდებული ადგილის დაშარვა მიღებულია სიგანეზე, ხოლო დამრეცი ფერდობისა—ცერად“ (რაჭ., ფრ.). როგორც ამ განმარტებიდან ჩანს დაშარვა ორგვარია სიგანეზე დაშარავს და ცერად დაშარავს, ან იმავე მნიშვნელობის განზე დაკვალავს და ცერად დაკვალავს.

შარი-შარ ჩაყრის. „გადავწინდით და გადავავსებდით, შარი-შარ ჩაყრიდით და ამას ვეძახოდით ბაგას“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

შარებთ დარგავს (რგია). „ვაზი თუ სწორათაა დარგული, ვიტყვით—შარებთ რგიას“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

მოირმიცოთ რგია. „ვაზი თუ სწორათაა დარგული, ვიტყვით—შარებთ რგიას. თუ ირიბათაა—ვიტყვით მოირმიცოთ რგიაო“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

მწკრივში გაასწორებს, გაამწკრივებს. „სამ წელიწადს ვატონკებდით და შემდეგ ვაწვენდით. პირველ წელიწადს ისევე იქვე დავაყენებდით პატარას, მეორე წელიწადსაც ისევე დავაყენებდით ორ-სამ კვირტზე, თუ შნო ჰქონდა, აქათ-იქით გადავაწვენდით. მესამე წელიწადს მწკრივში გავასწორებდით“ (კახ., „შინამრეწვ.“). „რქებს რომ მოვჭრიდით იმას გავამწკრივებდით და გავამრავლებდით, გავაშენებდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

მწკრეზე ჩაყრის. „მწკრეზე ჩაჰყრიდა ორი ბარის პირის სიღრმეზე ამოთხრილ შარში რქას და მიაყრიდა მიწას“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „გადავაწვენდით. ერთ წვერს ვაზის ძირშივე ამოვუშვებდით და დანარჩენებს — მწკრეზე“ (იქვე).

სიმართლეში დააყენებს. „რო იხარებდა, მეორე მესამე წელიწადს გადავაწვენ-გადმოვაწვენდით, გადავწინავდით, დავაყენებდით სიმართლეში, მივაყოლებდით, ის—იქიდან, ეს—აქიდან ერთმანეთში გაიბმებოდა და აშენდებოდა ვენახი“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

რიგში დარგავს, გაურიგებს. „გაზაფხულზე რიგში დავგავთ შვიდი ჩარქის დაცილებით“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „უნდა დაიბავოს ესე: რუები გაიჭრება და რქას გაურიგებთ“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

ვენახს წკაპათ აკეთებს. „ვენახს ყოველ წელიწადს უნდა შემოთხნა და გაწმენდა თოხით, ვენახს უმეტესად წკაპათ აკეთებენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ამრიგად, რა წესით გათხრიან არხს ვაზის ჩასარგავად, ან გადასაწვენად გამოხატავენ სახელწოდებებით:

- დაკვალავს (დაკვალვა) — კახ., რაჭ.
- დაშარავს (დაშარვა) — ქართლ., კახ., რაჭ.
- განზე დაკვალავს — რაჭ.
- ცერად დაკვალავს — რაჭ.
- სიგანეზე დაშარავს — რაჭ.
- ცერად დაშარავს — რაჭ.
- შარი-შარ ჩაყრის — ქართლ.
- შარებათ დარგავს (რგია) — რაჭ.
- მოირმიცოთ რგია — რაჭ.
- მწკრივში გაასწორებს — კახ.
- მწკრეზე ჩაჰყრის — კახ.
- გაამწკრივებს — ქართლ.
- სიმართლეში დააყენებს — კახ., ქიზ.
- რიგში დარგავს — რაჭ.
- გაურიგებს — ქართლ.
- წკაპათ აკეთებს — იმერ.

ვაზის დარგვის, გადაწვენისა და დამყნის დროს სრულდება სხვადასხვა სამუშაოები.

კვირტები დეეცლება. „მწარე ლერწს სათითად კვირტები დეეცლება“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

კვირტს უბრმავებს. „სანაწიგროს მიწაში კვირტებს ვუბრმავებთ, სამ კვირტზე ამოვავოფინებთ თავს“ (ქვ. ლეჩხ., დარჩი).

დააფესოებს, ჩააფესოებს. „დააფესოება ძირზე საკვირტე მასალის დამყნის ადგილას, მიწის ზევით გამოღებული ფესვების დაჭრა, რომ მიწაში მყოფმა საძირემ გაიღოს ფესვები“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.). „გემრიელის ლერწი როა დამყნილი წარეზე, ი გემრიელს მოვჭრით ფესოეფს და ესაა ჩააფესოება“ (იქვე).

დანეკავს. „ნამყენი უნდა ჩავრგათ გაზაფხულზე მარტოვე“ ამოვა ისი და ფესოები იცის და იმას დავეკამთ, ჩამოვაქროთ ფესოებს, ახლა უძახიან დაფესობას მანამდე უძახოდენ დანეკავს“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.).

ფესო დაქვრება. „მარიობისთვეში ნერგს უნდა გამოეცვალოს მიწა და დეექრას ფესო“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

წვერებს გადაუბამს. „ორ რქას გადაუბავდით წვერებს ერთმანეთზე და ჩავაბავადით და მივაყრიდით მიწას“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ქუსლებით აჯვარედინებს. „ყოველ წყვილ რქას ქუსლებით აჯვარედინებენ“ (რაჭ., ფრ.).

ამოუშვებს. ჩარგულ ან გადაწვენილ რქას წვერს ორ კვირტზე მიწის ზემოთ დაუტოვებდენ. „რქას ჩააწვენდენ ნახევრად და ამოუშვებდენ ზევით ერთი ჩარექი დონს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

თავს ამოაყოფინებს. „ლერწს ასე რგავდენ: მოლუნავდენ და ორივე მხრით ამოაყოფინებდენ თავს მიწაში“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ლერწებს ამოვყოფინებდით ნეკებს და გადავქრიდით ორ კვირტზე“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ამოაბრუნებს. „გავთხრიდით ბრით... ჩავაწვენდით და ამოვაბრუნებდით წვერს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

აუკოკოლავებს. გადაწვენილ და დარგულ ლერწს თავს ამოაყოფინებენ. რაზედაც, აგრეთვე მიწას მიაყრიან ფხვიერად, რასაც აკოკოლავება ეწოდება. „ნამყენს აუკოკოლავებენ მიწას, მერე ბარვა, თოხი, შეწამლვა“ (კახ., ლაგოდეხი).

კოკოლა. ნერგის და დაწვენილი ლერწის ამოშვერის თავზე წაყრილ მიწას კოკოლა ეწოდება. „ვუკეთებთ კოკოლებს ხელით“ (კახ., გავაზი). „ფერიცვალობას ვუწყებთ ფესოს დაქვრას და კოკოლებს აღარ ვუკეთებთ“ (იმერ., ობჩა).

მოთხრის. ერთი წლის შემდეგ დარგულ რქას, თუ ნამყენს მოთხრიან. მოთხრილ ნამყენს ორმოში ინახავენ. „მარტში რომ ჩავყრით ნამყენს, მაისში ამოსულია, იზრდება და შემოდგომაზე მოვთხრით ისევ, ორმოებში შევინახავთ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „გაზაფხულამდე შენახული გვაქვს მოთხრილი ნამყენი სოველ ორმოებში“ (იქვე).

მოწვდა. „ფესვიანი ვაზების — ძიროულების მოწვდა“ (რაჭ., ფრ.).

ანიავებს, გააბზიურებს. ქვიშაში შენახულ ნამყენს დროდადრო ანიავებენ. „ნამყენს შევინახავთ ქვიშაში. ვანიავებთ თვემორჯერ, გაეაბზიურებთ“ (იმერ., ოზჩა).

ვაზის დარგვის, გადაწვევის და დამყნის დროს იხმარება შემდეგი სიტყვები და გამოთქმები:

- კვირტები დაეცლება — ქართლ.
- კვირტს უბრმავებს — ლეჩხ.
- დაათესოებს, ჩათესოებს — იმერ.
- დანეკავს — იმერ.
- ფესო დეექრება — ქართლ.
- წვერებს გადაუბამს — ქართლ.
- ქუსლებით აჯვარედინებს — რაჭ.
- ამოუშვებს — ქართლ.
- თავს ამოაყოფინებს — იმერ., რაჭ.
- ამოაბრუნებს — ქართლ.
- აუკოკოლავებს — კახ.
- კოკოლა — კახ., იმერ.
- მოთხრის — რაჭ.
- მოწვდა — რაჭ.
- ანიავებს — იმერ.
- გააბზიურებს — იმერ.

ვაზის, ვენახის მოვლა

მალლარს მოვლა არ უნდოდა. „მალლარს არც დათონხა უნდოდა, არც დაბარვა, არც გასხლეა და არც არაფერი აქიმობა... იყო მიშვებული ხეზე“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ანდასოული ხის ყურძენია, უწამლეა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ხის ვენახს არ გავკვირტავდით, ახვევა, გაფურჩქვნა, შეკონვა არ უნდოდა“ (იქვე). თუმცა ზოგიერთის თქმით, „ხის ვენახს... ყოველწლიურად გავსხლავდით, გვევილოდით ხეზე იმ სიმაღლეზე, რომ კოდალი ვერ აუწევდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

მალლარისათვის საჭირო იყო ხის შერჩევა. „ხუმბრაზე და ბეოლაზე მეტად ხეირობდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „სავენახე ხეებად უფრო უკეთესია ხუმრა, ბალი, კოპიტი და ბეოლი“ (გურ., „შინამრეწვ.“).

დროდადრო ხეს, რომელზედაც ვაზი იყო ასული, კ ა ფ ხ გ დ ე ნ.
 ხმელ ტოტებს გამოაცლიდნენ. „მალლარს ათასში ერთხელ თქვიმეცხა
 კრილით გამხმარ ტოტებს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „დობილოს
 უ ჩ ე ხ ე ნ ხ ე ე ბ ს, ჩვენ არ ვუჩეხავთ“ (იმერ., სხვიტორი). „მალ-
 ლარს ხეს უ ხ ე ტ რ ა ვ დ ე ნ“ (იმერ., ჯაჯან.). „ყოველ მესამე წელს
 ს.ხ.ე.პ.დ.ენ. გამოსკრიდენ ზედმეტ რტოებს და გასწმენდნენ ხმელი
 ტოტებიდგან“ „გურ., „შინამრეწვ.“). „ადესა ყურძენს უნდა სხეპ-
 ვა“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, 411).

გამოხმელავს. „ვაზს ხმელ ლერწებს გამოაცლის. — შალლარი
 ვენახი ხეზე იყო ასული იმას მერე გაზაფხულზედა გა მო ვ ხ მ ე-
 ლ ე მ დ ი თ — ხმელი რომელიც იყო გამოვაცილიდით, ნედლს გოჭ-
 შობდით ზედე“ (ზ. იმერ., ძოწ., ლ.).

გადაკიდებს. მალლარისათვის სასურველი მიმართულება რომ
 მიეცათ, ხის ტოტებზე ლერწებს გადაპკიდებდნენ ხოლმე.
 „ხის ვენახს გაფურჩქვნა, შეკონვა არ უნდოდა, მხოლოთ გადავ-
 კიდებდით ხელით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

გადაწყობა. „ადესა ყურძენს უნდა სხეპვა, გა და წ ყ ბ ა“
 (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, 411).

გასხვლა. გაზაფხულზე ან შემოდგომაზე ვაზი უნდა გა ის ხ-
 ლ ა ს. ვაზის დროზე და სწორად გასხვლას გადამწყვეტი მნიშვნე-
 ლობა აქვს ვაზის შემდგომი გახარებისათვის, მევენახემ უნდა „და-
 ადაბლოს“ ვაზი, უნდა დაუმოკლოს „თამამი“ რქა, შეარჩიოს „სამა-
 მულე“ და „მოსავლიანი“ რქები და სათანადოდ გა ს ხ ლ ა ს.

ტერმინი გა ს ხ ვ ლ ა გვხვდება ძველი ქართული ენის ძეგ-
 ლებში: „ექუეს წელ გა ნ ს ხ ლ ა თ ვენავი თქუენი... ხოლო წელსა
 მეშუდესა.. ვენავი შენი არაგანსხლა“ (ლევიტ. 253). „და ეამი
 ს ხ ლ ვ ა დ ვენავთა მოიწია და ს ხ ლ ვ ე ნ ვენავთა“ (სინ. მრ., 159,
 11). „დაუტეო ვენავი ჩემი და არა გა ნ ის ხ ლ ა ს და არცა მოი-
 თოვნოს“ (ეს. 56 იერუს.).

გა ს ხ ვ ლ ა ქართული ენის კილოებში: „გაზაფხულზე უნდა
 გა გ ვ ე ს ხ ლ ა“ (ქართლ. ჩრ., „შინამრეწვ.“). „ს ხ ვ ლ ა შ ი მ აკრა-
 ტელი და ხერხი უნდა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვაზი...
 უნდა გა გ ვ ე ს ხ ლ ა, შეგუყელა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).
 „ვაზი გა ის ხ ლ ა გაზაფხულზე“ (კახ., ყვარ.). „ვაზს გა ს ხ ლ ა ვ.

დაკრეფის შემდეგ“ (კახ., ახმეტა). „მარტი როცა გავიდოდა, გავეცხლა ვ დ ი თ, შამოდგომამზე შეიძლებოდა გასხვლა, მანამ სიცივე მასწრობდა“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ვსხლავ დ ი თ სავაზით და რქასა და ერთ ნეკს ვაძლევდით“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „თებერვალ-მარტში გავსხლამ დ ი თ და აპრილში შავყელამდით“ (ქიზ. „შინამრეწვ.“). „რომ გასხლავ ე ნ, დატოვებენ სამკვირტს“ (იმერ., სხვიტ.). „ლორდი რო გეიზრდება, მეორე წლისთვის უნდა გაიხსლას“ (იმერ., ამალდება). „გასხვლა... ვენახს მესამე წლიდან უნდა. რავარც მოკრიფავ, მაშინათვე უნდა გასხლა“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ჩვენ ვენახს ვსხლავთ მარტში... ერთი კვირით აპრილი სანამ მოუვა, უხდა გავსხლათ, რომ წყალი არ მოუვიდეს ვენახს, რომ მოუვა, მაშინ აღარ ივარგებს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „სამ-ხუთ წელიწადში ვენახი უნდა გაიხსლას“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „თვითეულ ვახს სამ-ოთხ რქაზე ვსხლავდით. ახლაც ასე უნდა, თუ ვენახი არ გვინდა მალე დაგვიბერდეს“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „მარტში ავაშენებთ... გასხლულ ვენახს. ვსხლავთ შემოდგომამზე. გაზაფხულზედაც ვიციტ გასხვლა. ზომიერია სამ რქაზე გაიხსლას ვენახი“ (იქვე). „ვენახის გასხვლა ვიციტ, სავაზეთი“ (ლექს., „შინამრეწვ.“). სულ ზემოთ და ზემოთ იხსვლებოდა, რამდენიც ძირს იქნება, უკეთესია. ნეკი ძირს წევს“ (ქვ. ლექს., დერჩი).

იმერეთში უხმარიათ მოსხლავს ფორმა. „რო გაზაფხულდება, მოვსხლამთ, მოვსარამთ“ (ზ. იმერ., ძოწ. I, 518).

გამსხლავს. „წრეულს რუმ ვენახი გამუა შეიძლება გაისათ სულ არ გამეისხას, თუ არ გამსხალე“ (ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ. I, 411).

ჩახხვავს. „ვენახი... რომ შეიქმნება სამი წლის... ჩავსხევა ვსამ ჩარეკზე კვირტის ქვეშე“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დანეკავს, განეკავს. სამ-ოთხ კვირტზე გასხლული რქა ნეკია, ამიტომ ასეთ გასხვლას განეკვა, დანეკვა, ნეკათ გასხვლა და აგრეთვე მოკლეთ გასხვლა ტუკად გასხვლა და სხვ. ეწოდება. „თუ უღონო არის ვაზი, არ მივცემთ საკავებელს და უნდა დავნეკოთ სამ კვირტზე“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ბოძებს რომ დაუსხავთ და ზედ ხეებს გავაწყობთ, ვაზები გადავა. ის ვაზები მერე სულ დანეკება სამ-სამ კვირტზე“ (იქვე). „ვენახს უნდა დანეკვა: სამ კვირტზე დატოვება“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „თუ ავანტყოფობა გაუჩნდებოდა და თუ მაშინ სამი ლერწი იქნებოდა, ერთზე დაუყენებდი, დოუნეკავდით იმაზე ლერწს და დავამოკლებდით, რომ ავანტყოფობას მორეოდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). ზოგმა

მარტვა განეკვა იცის. ერთ სამ კვირტს დაუტოვებს ოთხ-ხუთ კვირტს შევარჩინთ განეკილს“ (ზ. რაჭ., „შინამრეწვ.“). „ერთ ლერწს დავნეკავ, მეორეს მოუხოვ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

დატოკავს, დატოკვა. „გაზაფხულზე საჭიროა აზდელი ტოტების დატოკვა... უნდა დაატოკო ორ კვირტზე (ქიზ., ქართ., დიალ. I, 216).

დატუკავს. „ნერგი რო ამოიფოთლება, უნდა დატუკო სამ კვირტზე“ (ქართლ., გორი).

ატონკებს, დაატონკებს. „ვატონკებდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „სამ წელიწადს ვატონკებდით და მემრე ვაწვენდით“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

დატუნკავს დაიტუნკება. „ვაზი დაიტუნკება, დატუნკევაზი — მოკლეთ რომ გასხლავ“ (კახ., გავაზი).

ტუკათ გასხლავს (სტუკათ, მოკლეთ, სამ-ოთხ კვირტზე). „თუ უღონო არის ვაზი, გაბმულას არ მისცემენ, მოკლეთ, ტუკათ გასხლავენ, რო აიტანოს“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „წლეულ რო დავწიდნეთ, მეორე წელს სტუკათ გაისხლება ახალი ამოწვერილი სამ კვირტზე, ოთხზედაც“ (ქართლ., ატენი).

ამრიგად, გვაქვს:

- გასხლავს — ძვ. და ახ. ქართულში
- მოსხლავს — იმერ.
- გამსხლავს — აჭარ.
- ჩასხეპავს — იმერ.

და მოკლედ გასხვლის აღმნიშვნელი სიტყვები და გამოთქმები:

- დანეკავს, დაინეკება — იმერ.
- განეკავს (განეკვა, განეკილი) — რაჭ.
- დატოკავს, დატოკვა — ქართლ.
- დატუკავს — ქართლ.
- ატონკებს, დაატონკებს — კახ., ქიზ.
- დატუნკავს, დაიტუნკება — კახ.
- ტუკათ, სტუკათ, მოკლეთ... გასხლავს — ქართლ.

სასხლავი იარაღი. ძველად ვენახის სასხლავ იარაღად საეაზე იხმარებოდა.

სავაზე. „ჩვენ მამა-პაპას ხერხი და სავაზე ეჭირა, სავაზით რქას აჭრიდნენ“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ვსხლავდით სავა-

ზით და რქასა და ერთ ნეკს ვაძლევდით“ (გ. კახ., „შინამრეწველი“). „სავაზე არის ძველებური სასხლავი. პრტყელობირიანი და დაბლა ხისტყავგადაკრული“ (კახ., ახმეტა). „ვენახის გასხვლა ვიცით სავაზე თი. სასხლავე ჭვია იმერულათ. წალდივითაა, მოკლე ტარიანი“ (ლეჩხ., „შინამრეწველი“).

სავალზე. „სავალზე — პატარა უნილოო საჭრელი, პატარა წალდსა ჰგავს, ყუნწით დაგებულია ხის ტარზე, ტარი გრძელია. ვაზის სასხლავად ყოფილა წინათ მიღებული“ (ჭიხ., მენტ.).

სასხლავა, სასხლავი, სასხლავი, სასხლავი. დასავლეთ საქართველოში ვაზის გასასხლავი იარაღი იყო სასხლავა. „ვენახს ხელწალდათი, სასხლავათი სხლავენ“ (იმერ., ობჩა). „სასხლავა ქვიოდა ძველათ“ (იმერ., გელათი). „ვენახის სასხლავათ ვხპარობთ სასხლავას და მაგრატელს. მე სასხლავა მიჩვენია“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწველი“). „სასხლავი — მევენაჯის დანა“ (საბა). „სასხლავი რკინის იარაღი, პატარა წალდივითაა“ (იმერ., დიალ.). „სასხლავი წალდივითაა პატარა. ვენახს სხლიან იმითი“ (იქვე). „სასხლავი პატარა წალდუნა არის“ (იმერ., ჭორვილა). „ვენახს სხლევდენ მარტში. გასხვლა იცოდენ სასხლავით, ახლა მაგრატლით სხლევენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწველი“).

სასხლავი დანა. „პატარა-პატარა სასხლავი დანები გქონდა“ (ჭიხ., „შინამრეწველი“). „ვენახის გასასხლავათ არი დანა ცოტათი მოღუნულია, ნამგალივით ფართე და სქელია“ (იმერ., დიალ.).

წალდულა, წარდულა, წალდუნა. „წალდულათი ვსხლავთ, ხელისოდენა“ (ქართლ., ბერბ.). „ძველათ ვაზს რითაც ვსხლავდით, იმას წარდულას ვეძახდით. ახლა კი მაგრატელს ეძახიან“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწველი“). „ვაზს წალდუნითა ვსხლავთ“ (ქართლ., ატენი). „სხლავენ ვენახის სასხლავი მაგრატლით, წინეთ — წალდით“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

ხელწალდი, ხელწალდა. „ვენახის გასაშენებელი იარაღი იყო და არის გაღესილი ხელწალდა — სავაზე“ (გურ., „შინამრეწველი“). „ვენახის გასაშენებელი იარაღი ეს იყო მახვილი, ხელწალდი — წალდი მოკლე ტარით“ (იქვე). „ვენახს ხელწალდათი, სასხლავათი სხლავენ“ (იმერ., ობჩა).

ვაზის მაკრატელი, სასხლავი მაკრატელი (მარგატელი). დღევანდელ სოფელში ვენახს ძირითადად სასხლავი მაკრატლით, ვაზის მაკრატლით სხლავენ. „ძველად ვაზს რითაც ვსხლავ-

დით, იმას წარდუღას ვეძახდით. ახლა კი მ ა კ რ ა ტ ე ლ ს ა მ რ ე წ ვ ა ნ ^{საქართველო}“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „სხვლაში მ ა კ რ ა ტ ე ლ ი და ხერხი უნდა“ (იქვე). „სასხლავი მ ა კ რ ა ტ ე ლ ი“ (ახმეტა). „გასხლავ სასხლავი მ ა რ გ ა ტ ლ ი თ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „სხლევენ წინათ სასხლებით, ახლა — მ ა გ რ ა ტ ლ ი თ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახის სასხლავათ ვხმარობთ სასხლავას და მ ა გ რ ა ტ ე ლ ს (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „მ ა რ გ ა ტ ე ლ ი, დანა და სასხლევი მეტი კი არა უნდა რა (ვენახს)“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).

მახვილი. „ვენახის გასაშენებელი იარაღი ეს იყო მ ა ხ ვ ი ლ ი, ხელწალი“ (გურ., „შინამრეწვ.“).

ნამგალი. „ავახვევდით, ე. ი. ჭიგოს მივაკრავდით, რაც ჭიგოს ზევით წავიდოდა, იმას ნ ა მ გ ლ ი თ მოვაჭრიდით“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“).

ცხემლარი. სამეგრელოში ვენახის სასხლავად ცხემლარს ხმარობენ. „ვენახს გასხლავენ ცხემლარით და დანით“ (ქვ. სამეგრ. „შინამრეწვ.“) „ცხემლარი — ცულის მაგვარი, მოკლეტარიანი იარაღია, რომელსაც მოკაუჭებულნი წვერი აქვს“ (იქვე).

ხერხი, ხელიხერხი. „სხვლაში მაკრატელი და ხერხი უნდა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ჩვენ მამა-პაპას ხერხი და სავაზე ეჭირა. სავაზით რქას აჭრიდნენ და ხერხით კიდე, ბებერ ვაჟს გადაჰხერხამდნენ“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „სხვლაზე ხელიხერხი გამოიყენება“ (რაჭ., ფრ., 70).

სასხლავი იარაღის სახელწოდებებია:

- სავაზე — კახ., ლეჩხ., სავალზე — ქიზ.
- სასხლავი — ქართლ.
- სასხლავა — საბა., იმერ., რაჭ.
- სასხლევი, სასხლეპი, სასხლები — იმერ.
- სასხლავი დანა — ქიზ., იმერ.
- წალდულა, წალდუნა, წარდულა — ქართლ.
- წალდი — ლეჩხ.
- ხელწალდი, ხელწალდა — გურ.
- ვაზის მაკრატელი, მაგრატელი — ქართლ. კახ., იმერ. და სხვ.
- სასხლავი მაგრატელი — ლეჩხ.
- მახვილი — გურ.
- ნამგალი — კახ.
- ცხემლარი — სამეგრ.

ხერხი — ქართლ., კახ.

ხელიხერხი — რაჭ.

ქირქას (ნამხრევს, ბუშებს...) **გამოაცლის** (შემოაცლია).
ქირქის (ნამხრევის...) **გამოცლა**. ვაზის ზომიერად დატვირთვას და თანაბრად განვითარებას ხელს უწყობს (გასხვლის გარდა) ზედმეტი ყლორტებისა და ფოთლების გაცლა. ზედმეტ ყლორტებს მევენახე ხელით აცლის, რადგან იმტვრევა ნორჩი ყლორტები. ამ საქმიანობის აღმნიშვნელი სხვადასხვა სიტყვა და გამოთქმა არსებობს. „შემორგოლვას მირჩევნია თავი გადაეჭრა და ქირქა გამოვაცალო“ (კახ., გურჯაანი). „ერთი მოწამლი მემრე კი ქირქა ამოუა და ქირქი გამოცლა საქირო“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, 216). „ქარგი ნაზარდი, ნახეირალი ვაზი, იძლევა ბუშებს (ნაყარს), ამ ბუშებს ვაცლით (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გვერდებში ამეიღეფს ბუშებს (ნაყარს), უნდა ორჯერ დოუარო და შემოაცალო“ (ლეჩხ., ქართ. დიალ. I. 492).

„ქირქის გამოცლის სინონიმური გამოთქმებია: „ნეშოს შეართუმს“ (იმერ., ამაღლება), ხრეფს მოვაცილეფთ“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.), „ამონაყარს შეგაგლიჯავს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

გამოფუნთხლავს, გამოფუნთხვლა. „ზედმეტი ფუნთხლების, ზედმეტი ლორდების გამოცლას უძახით გამოფუნთხლავს“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.). „ფუნთხლია—ვაზის ზედმეტი ლორდები, რომელიც აღარ იზრდება და უნდა გამოფუნთხლო“ (იქვე).

მომქვრევა. „ნამქვრევი — აცლილი მომქვრევის დროს“ (კახ., მარტ., იმნ.).

გამორჩავს (გამორჩნის), გამორჩვა (გამორჩნა), დამორჩნის. „ვენახი უნდა გავმორჩოთ (იმერ., ქართ. დიალ. I, 462). „გამორჩვაც იცოდენ: მოუმბელი ლერწის გამოკლება“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მაისში გამორჩვა ვიციოთ — ბევრი ფოთოლი რომ ექნება ნაყარი, დავაყენებთ სამ-ოთხ ლერწზე“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახს გაზაფხულზე ნედლ ყლორტებს გამოაცლიან, ამას ქვია ვენახის გამორჩნა“ (ზ. იმერ., დიალ.). „დავმორჩნით ვენახს შევაცლით ხრეფს, რო აქ ამონაყარი, ტევანი რაზეც არ არის, სულ მოვაცილეფთ“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.).

გამომორჩნის. გამომორჩნიან — გლახა ლორდებს, მოუბმელებს გამოკვირტავენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

გამოლორდვა, დალორდვა. „გამომორჩვას ზოგჯერ გამო-

ლორდვასან გამოკვირტვას უწოდებენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვა“). „ვახს გზადაგზა უნდა გამოლორდვა, ზედმეტი ნაყარი ტოტების გამოცლა“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვა.“). „დალორდვა — ვენახის ტოტების გამოცლა, გამოკლება“ (იმერ., დიალ.).

გაკვირტავს, გამოკვირტავს, შეკვირტავს. „პირველათ გავსხლავთ, მარტის დამლევს მოვახოვთ, ხარდანს გამოუცვლით, დაგწმინდავთ და გავკვირტავთ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვა.“). „გამომორჩინან — გლახა ლორდებს, მოუბმელებს, — გამოკვირტავენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვა.“). „რომელიც გლახაა, აშენების დროს გამოკვირტავ ფოთოლს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ვენახი გამოკვირტე, გამოფუტრჩქნე“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). „რომ გაიფუტრჩქნება, ავაკრავთ ხის კანით, შევკვირტავთ ბუშებს“ (ლეჩხ., „შინამრეწვა.“).

გაფურცლავს. „რადგან სიმხურვალე ხვატი ახთენს, ამისათვის გავფურცლავთ გამოვაკლებთ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვა.“).

ფურჩინს (ფურჩენა), გაფურჩინს (გაფურჩენა), შეფურჩინს (შეფურჩენა). „ფურჩინა — რაც ზედმეტია რქაი, უნდა გაეცალოს“ (ქართლ., ბერბ.). „გასხვლა უნდოდა მარტში, ყელვა — აბრილში, ფურჩინა თიბათვეში“ (ქართლ. ჩრ., „შინამრეწვა.“). „გაფურჩინა — ვახის ზედმეტი ისენი რაცა აქვს, იმას ამტვრევინ“ (ქართლ., იკოთი). „ყლორტებს რო ამიატანს, გაფურჩინა უნდა, უყურძნო გემეფცლუბა და სამამულე და ყურძნიანი რქები დარჩება“ (შ. კახ., „შინამრეწვა.“). „გაფურჩინიან გამოაცლიან მავნებელს და სალს დატოვებენ, მერე გადასტეხავენ თავს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „გაფურჩინიან ხელით“ (ზ. ლეჩხ., უსახელო). „შეფურჩინა — უსარგებლო ტოტს რომ გავაცლით მაისში“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვა.“). „შეფურჩინით უყურძნო რქას“ (ქართლ., ატენი).

გაფურჩენავს, გაიფურჩენება (გაფურჩენის, გაფურჩენა). „მერმედ გავფურჩენავთ ვენახს. მაისში თუ არ გავფურჩინეთ“⁴⁷. მაშინ გამოულაპავს ფურცელს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვა.“). „ფოთლებს რომ მოვაცილებთ, იმას ვეტყვით გავფურჩენას“ (იქვე). „ვენახი იფურჩენება“ (კახ., ყვარელი). „უწინ არც წამლობა იყო, არც გოგირდი იყო, არც გაფურჩენა და ახვევა იყო“ (შ. კახ., „შინამრეწვა.“). „ამაჲ მაჲდევს მემრე ფურჩენა...“

⁴⁷ ერთსა და იმავე ფრაზაში გაფურჩენასაც ხმარობს და გაფურჩენასაც.

გაფურჩქნა ორჯერ მაინც უნდა“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, 216). „ფურჩქნა მაისა და ივანობისთვის დაძლევეს ვიცით. გავფურჩქნი — ფოთოლს, გადავჭრი ყურებს, რომელიც მაღალი იქნება“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გაზაფხულზე რომ გაიფურჩქნება მოვწამლავთ გოგირდით“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ვაზს გაფურჩქნა უნდა“ (იქვე). „მაგალითად, ბევრია ნოშო გამოღებული, რომ არ გაფურჩქნოს, ყვავილის დროს გამოიხარშება“ (ქვ. ლეჩხ., ონჭეიში). „რო გაიფურჩქნება, ავაკრავთ ხის კანით“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).

გამოფურჩქნის, გამოფურჩქვნა. „გამოფურჩქნის დროს დაიყრება ნამორჩი“ (იმერ., ობხა). „გამოფურჩქნით — ზედმეტ ფოთლებს და ვაზს გამოვიღებთ მოუშებელს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

შეფურჩქვნა. „ყვავილიდან რომ გამოვა, შემდეგ დაიწყებენ შეფურჩქვნას. მერმე გვიანობამდე არ იქნება“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „შეფურჩქვნა — ენკენის-თვეში უნდა, გაათხელო ფოთოლი, რომ იმუშაოს შიგა ჰაერმა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

გაფურჭკნის. „რომელიც სავარგისი რქა იყო, იმას უშვებდით, და რომელიც ფუჭი იყო გაფურჭკნიდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

გაფურცქვნა. „ფურცქვნა — აცლიან უნაყოფო ტოტებს, ამ დროს ტოტებს სანაწიგრეს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ფურცქვნის დროს აცლიან ნამხრევეებს“ (იქვე). „მერე გაფურცქვნის მერე — თავის გადატეხვა“ (ქვ. ლეჩხ., ტვიში).

გაქორჩვნა. „გაქორჩვნა — ფოთლებს რო გავაცლით“ (იმერ., საქარა).

გამოქურჩნა. „გაზაფხულზე ვაზის ზედმეტი გამონაყარის შეცლას ვეტყვით გამოქურჩნას“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.).

გაკიწნის. „ერთიანად გაწმენდს... ნამხრევეებისაგან — ბიჭა-ბიჭარო არ გააცალო, ერთი კიშპალიც არ იქნება, გავკიწნით იმას და ფოთლები დარჩება და ყურძნის ტევანი“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.).

გამოყელავს. „პირველ თიბათვეში ფურჩვნა ვიცოდით, გამოყელამდით, ძაან მოვლა ვიცოდით აქეთ“ (ქართლ. ჩრდ., „შინამრეწვ.“).

გაათხელებს ფოთოლს, **გამოთხელება** ფოთლის „(უნდა) გაათხელო ფოთოლი, რომ ჰაერმა იმუშაოს შიგა“ (ქართლ.

სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ფოთლის გამოთხელება ენაწესებულა უნდა, სიმწიფეში რო შედის ყურძენი“ (ქართლ., ატენი).

გაიილავს. განილვა ზედმეტი ფოთლებისა და ყლორტების გამორჩევას აღნიშნავს. „ვენახს რომ გავხილავთ, იმას შერე მოუხვოვთ ტანზე“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

გამოხშირვა. „გამოხშირვა — შეთვალეზულ მტევანს მეტი ჰაერი რომ ჰქონდეს, ზედმეტ ფოთლებს ზომაზე აცლიან“ (რაჭ., ფრ., 89).

დაირჩევა ვენახი. „ყვავილს რო დაყრის დეირჩევა ვენახი. დეირჩა ვენახი და მაშინ გამოირკვევა მოსავლიანობა“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

გამორჩევა. „გამორჩევა — ზედმეტი ფოთლების, ტოტების გამოცლა — ორჯერ ვიციოთ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „იმას არც გამორჩევა უნდოდა — ლოფორთებიან ვახს რომ ამოიღებდა, მისი მოცილება არ უნდოდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

აჯოჯვა, ჯოჯვა. ძველ ქართულში გვხვდება ტერმინი აჯოჯვა. „ოდესცა რამე საერთო საქმე არნ მონასტრისაჲ, გინა თუ ვენახთა ასარვასა, გინა თუ აჯოჯვასა, გინა თუ სოფლებასა“ (ცხ. იოვ. და ეფთ. 42.2). საბას ლექსიკონში შეტანილია სიტყვა „ჯოჯვა ვენახის შტოს მოტეხა“. თანამედროვე ქართულში ჯოჯვა, აჯოჯვა არ შეგვხვედრია.

ნამხრევეებისა და ზედმეტი ყლორტების გაცლის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- ქირქას გამოაცლის — კახ., ქიზ.
- ნამხრევეს (ბუშს) აცლის, შემოაცლის — იმერ., ლეჩხ.
- ამონაყარს შეაგლიჯავს — ლეჩხ.
- ნეშოს შეართუმს — იმერ.
- ხრეფს მოაცილფს — იმერ.
- გამოფუნთხლავს, გამოფუნთხლვა — იმერ.
- მომქვრევა — კახ.
- გამორჩავს, გამორჩევა — იმერ
- გამორჩნის, გამორჩნა — იმერ.
- დამორჩნის — იმერ.
- გაკვირტავს — იმერ.,
- გამომორჩნის — იმერ.
- გამოლორდვა — იმერ., რაჭ.

- დალორდვა — იმერ.
 გაკვირტავს — იმერ.
 გამოკვირტავს — იმერ., ლეჩხ.
 შეკვირტავს — ლეჩხ.
 გაფურცლავს — იმერ.
 ფურჩნის, ფურჩვინა — ქართლ.
 გაფურჩნის — იმერ., ლეჩხ.
 შეფურჩნის, შეფურჩინა — ქართლ.
 იფურჩქნება — კახ.
 ფურჩქვინა — ქიზ.
 გაფურჩქნის — ლეჩხ.
 გაფურჩქნავს — ქართლ.
 გაიფურჩქნება — რაჭ.
 გაფურჩქვინა — ქართლ., კახ., იმერ., რაჭ.
 გაიფურჩქნება — ლეჩხ.
 გამოფურჩქნის, გამოფურჩქვინა — იმერ.
 ლეჩხ.
 შეფურჩქვინა — ქართლ.
 გაფურჭკნის — ქართლ.
 გაფურცქვინა — ლეჩხ.
 გაქორჩვინა — იმერ.
 გამოქურჩინა — იმერ.
 გაკიწნის — იმერ.
 გამოყელავს — ქართლ.
 გაათხელებს ფოთოლს — ქართლ.
 გახილავს — იმერ.
 გამოხშირვა — რაჭ.
 დეირჩევა — ლეჩხ.
 გამორჩევა — იმერ.
 აჯოჯვა, ჯოჯვა — ძვ. ქართ.

თავს (ყურებს...) გადაჭრის, დააჭრის, მოაჭრის (წაჭრა). ყლორტების ზრდის მოწესრიგებისათვის საჭიროა ყლორტების წვერის წაჭრა, თავის გადაჭრა, რადგან ყლორტების გადაჭარბებული ზრდა „გათამამება“ მავნებელია ვაზისათვის. „ვაზი რომ გეიზდება, გადავჭრით თავზე ვაზის წალამს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „დაბლოლოვების დროს კენწერი უნდა გედევჭრას, რქა რო კარგა შამოვა და ძირში რო დაწითლდება, მაშინ გედევჭრება კენწერი“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „თავის გადაჭრა ორჯერ (უნდა), თუ

მოითხოვს. ზოგჯერ სულ არ მოითხოვს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწველი“). „გავფურჩქნი ფოთოლს, გადავჭრი ყურებს, რომელსაც ვაძვალ“ (ქვ. იმერ., „შუა გორა“). „წვერები დავაჭერთ ვაზებს“ (ქართლ., ბერბ.). „ავახვევდი, რაც ჭიგოს ზევით წავიდოდა, იმას ნამგლით მოვაჭრიდი“ (გ. კახ., „შინამრეწველი“). „წვერის წაჭრა“ (ქართლ. ატენი). „წვერების წაჭრა, წაკაფვა“ (კახ., ახმეტა.).

თავს გადატეხავს (რქას). „ლერწს თავს გადატეხთ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწველი“). „ლერწს რომ თავებს გადატეხავთ, ზედმეტ თავებს უწოდებთ“ (იქვე). „თავს ტეხენ იენის-ში ან მწიფობას რომ დეიწყებს მაშინ ტეხავს თავს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ჭიგოზე ახოვენ, მერე გაფურჩქნიან..., მერე გადატეხვენ თავს“ (ქვ. ლეჩხ., ორბვი). „თავის გადატეხვა, ვენახის ნატეხი—საქონლისათვის“ (ქვ. ლეჩხ., ონჭეიში).

თავს გადაამტვრევს (თავის გადამტვრევა) **წამტვრევს**. „თავებს რომ გადავამტვრევთ ხელით, თავის გადამტვრევა“ (კახ., გავაზი). „ახვევის მერე თავი უნდა გადავამტვრიოთ“ (იმერ., ჭორჯ.). „თავს გადაამტვრევენ გამორჩვის შემდეგ“ (იმერ., სხვიტ.). „ფოთლებს რომ მოვაცილებთ, იმას ვეტყვით გაფურჩქენას, ზომის ზევით რაც არის, რქას წავამტვრევთ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწველი“).

ქულს გაუტეხს. ე. ი. ცას გაუხსნის. „მაღლა, ნამგლით რომ წავაჭრიდით (ვაზს თავს), იმას ასე ვეტყოდით „ქული გაეუტეხეო“ (გ. კახ., „შინამრეწველი“).

ციხ გახსნა. ზრდადამთავრებულ ვაზის ყლორტებს წვერებს წააჭრიან, რადგან ყლორტი უკვე საკმაოდ გახვევებულია. ყლორტის წვერებს ნამგლით აჭრიან. „ციხ გახსნა — ვაზი როცა დიდად გარზრდება, გაიბურება და თავებს გადააჭრიან, სინათლე რომ მოხედეს“ (იმერ., ტაბ.). „ციხ გახსნისას დაიყრება ნამორჩი, გაფურჩქენის დროსაც“ (იმერ., ობჩა).

ვაზისათვის თავის გადაჭრის აღმნიშვნელი სიტყვები და გამოთქმებია:

გადაჭრის თავს (ყურებს) — ქართლ., კახ., იმერ.

დააჭრის წვერებს — ქართლ.

მოაჭრის — კახ.

წაჭრა (წვერების) — ქართლ., კახ.

გადატეხავს (თავს) — იმერ., ლეჩხ.

გ ა დ ა მ ტ ვ რ ე ვ ს (თავს...) — კახ., იმერ.

წ ა ა მ ტ ვ რ ე ვ ს (თავს) — ქართლ.

ქ უ დ ს გ ა უ ტ ე ხ ს — კახ.

ც ი ს გ ა ხ ს ნ ა, ც ა ს გ ა უ ხ ს ნ ის — იმერ.

სარი. სავანგებოდ არის სახელდებული ვაზის სხვადასხვაგვარი საყრდენი, საყრდენის დამზადების წესი და ვაზისათვის საყრდენის შედგმის საქმიანობა. ვაზის საყრდენის ერთ-ერთი სახელწოდება არის **სარი**. **სარი** გვხვდება ძველ ქართულშიც და თანამედროვე ქართულის თითქმის ყველა დიალექტში. „**სარი** — ვაზის მანა“ (საბა). „ვინათგან ახალ-ნერგ იყენეს წუთლა ვენაჯნი, ყოველთა **სარი**თა განგებამ უნდა“ (ცხ. იოვ. და ეფთ. 89,6).

ქართული ენის კილოებში: „**სარს** შეუდგამთ ვაზს“ (ქართლ., ბერბუკი). „ვაზს **სარს** მივაკრავთ მანეულით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „უწინა ჩვენ ფეხის ვაზი არ ვიცოდით: ხეივანი იყო... თითო, თავკვერი შიგადაშიგ იყო გარეული და **სარი** არ უნდოდა, ლატანი უნდოდა. **სარსა** ბევრი ამაგი უნდოდა, ლატანს არ უნდოდა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „**სარს** ვაზსაც ვუდგავთ, **სარი** უნდა გაითალოს მუხა“ (კახ., ყვარ.). „**სარი** მუხის გულისაა გამოთლილი, დიდხანს სძლებს“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ნამყენი ვაზი ვიციოთ **სარეზე** მიკრული“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ჭიგო, ჭიგვა, ჭიღვა, ჭირღვა. **ჭიგო**, ძირითადად კახეთში არის გავრცელებული. „**ჭიგოს** ვაზს შაუდგამენ“ (კახ., დიალ.). „**სარი** მუხის გულისაა გამოთლილი... **ჭიგო** კი ყველანაირი ხისაა“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „**ჭიგვას** მოვჭრით, შავსარავთ ვენახს“ (კახ., ყვარელი), „**სარი** ანუ **ჭიგო** ჯავისა, რცხილისა, იფნისა და ხეშავისა“ (ჭიზ., „შინამრეწვ.“). „ვენახს **ჭიგვას** უდგამდით, **ჭიგვა** გასხეპილი წვრილი ხეა“ (იქვე). „ერთ **სარს** დაუსვავთ თითო ვაზსა ან **ჭიგვას**, ასედაც ვეტყვიოთ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). იმერეთში გვხვდება **ჭიღვა**, **ჭირღვა**. „თითო **ჭირღვას** დოუსვამდით თითო ვენახს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვაზს წაბლის ტყავით მივაკონკებთ **ჭირღვაზე**“ (იქვე). **გ. ბერიძის** განმარტებით **ჭირღვა** **სარი** კი არ არის, რომელზედაც დამაგრებულია ვაზი, არამედ წნელია, რომლითაც ვაზი მაგრდება **სარზე**. საბას განმარტებით „**ჭიგო** — დიდი **სარი**“.

ხარდანი. „**ხარდნის** დასმა მანამდისაც ქე იცოდენ, მარა უ **ხარდნო** ვენახიც ქე იცოდენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „(ვაზი) როცა გეიზრდებოდა **ხარდანს** ჩოუსვამდენ“ (იქვე). „**ხარდანი** — ვენახის ერთი დასასობი ჯოხია“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

„პეკალები — ლერწმა იცის გამოტანა, რომელიც ხარ და დასაწყისი შეგე“ (იქვე). „ხარ და დანი იცის კარგი ბეოლამ, მარა ეს ჩვენ ტყეებში მოისპო დიდხანია და ახლა ეზოებში და ყანის კიდევებზე გვაქვს. კობიტმაც კარგი ხარ და დანი იცის“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „გასხვლის შემდეგ მოუხვოვთ ხარ და დანი“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

სარჩუტა. ახლადამოსულ ვაზს პატარა სარებს უსობენ — სარჩუტებს: „პატარა ვაზს სარჩუტებს ვუსობთ“ (ქართლ., ატენი).

ჩხირი. „ახალ ვაზს ჩხირებს ჩაურჭობენ“ (ქართლ., ბერბ.).

ჯოხი. „პირველი წლის ვაზს ვუკეთებთ პატარა ჯოხებს“ (კახ., ჭავჭავი).

პალო. „პალოს (უკეთებენ) პირველად ჩაყრილ ვაზს“ (კახ., ყვარ.). „გვინდა ვაზი ჩაყაროთ, თავსა და ბოლოში პალოებს დავარჭობთ; მავთულს გავაბამ“ (იქვე).

კაკვი, ორპოტიკა ჯოხი. გადაწვენილ რქას მიწაში პატარა კაკვიებით ორპოტიკა ჯოხით ამავრებენ. „ვენახს ხის ძირში მოთხრილ მიწაში ჩააწვენენ და პატარა კაკვიებით დაამავრებენ მიწაში ვენახს“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „ორპოტიკა ჯოხით მიწაში ვენახს ჩაამავრებენ და ზედ მიწას მიაყრიან“ (იქვე).

მერქანი. „მერქანი ვაზის შესადგმელად დახეთქილი მუხის გულის სარი...“ (ქიზ., მენთ.). „ქიზიყში უფრო მიღებულა სარი სახელწოდება გასხეპილი სწორე ხისათვის, ხოლო გათლილი, დახეთქილი მუხისგულისათვის — მერქანი“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

ცილამპალი. „ცილამპალი — ქერქ და ცილაშემომპალი მუხის მანა. გამძლეა, ვაზს უდგამენ ჭიგოს მაგიერ“ (ქიზ., მენთ.).

სარი, მერქანი და ცილამპალი უფრო დიდია, ვიდრე ჭიგო და ხარ და დანი. „სარებს დოუსვამენ (ვაზს), როცა მოსაბმელათ დადგება“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). მობმული ვაზი მძიმეა და ცხადია, მას უფრო დიდი და მაგარი საყრდენი ჭირდება. „ჭიგვა გასხეპილი წვრილი ხეა. სარი, დახეთქილი მუხის მერქანი, ცილამპალი“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). ვაზი ხშირად სარიდან სარზე გაქიმულ მავთულზეა გაშვებული. ასეთი მავთული სწორედ მაგარი მუხის სარებზე უნდა იყოს დამავრებული. „მერქანი ამავრებს ათი, ოცი ვაზის შემდეგ მავთულს“ (კახ., კარღან.)

ჭლა, ჭლარი. ჭლა, ჭლარი ტოტებიანი ხარდანია. ეს ტერმინი იმერეთში გვხვდება. „ჭლა სარივით არი და ზედ აქვს თითები“ (იმერ., ობჩა). „ჭლა ხარდნის მაგივრად ძველათ იყო“ (იმერ., შუაგორა). „ტალავერს ვეძახით ოთხყურიანს... ჭლარს კი ერთი ძირი

ვენახი რომ არის გადებული,—ვენახის გასამაგრებელ დაბალ ხეებს უძახით“ (იმევე). ზოგიერთის თქმით ჯღარი იგივე ხარდანისაა. „ჯღარს ჩვენ ხარდანს უძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ხალახინი. ტოტებიან ხარდანს საგანგებო სახელს ხალახინს უწოდებენ. „ხალახინი“ ტოტებიანი ხარდანი, ან ხე, რომელზედაც ვაზი აღის“ (ლექს., ალავ.). „ხალახინი შტოებიანი ხარდანია“ (ქვ. ლექს., დერჩი).

ოლიხი. „ოლიხი — დიდი კაპიანი ბოძი. აყვანილ ვენახს ოლიხებს შეუყენებენ“ (იმერ., დიალ.).

ქანდარა. ტოტებიან ჯღარს ქანდარა ეწოდება. „ჯღარს რომ მოცილდება პატარა შტოები და დიდი შტოები დარჩება თავში, იმას კი ქანდარას უძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ხალახი. ხალახი ეწოდება საყრდენიან ვაზს. „ხალახის იმას უძახით, რომ ერთ ჯღარზე რომ ერთი ძირი ვენახია“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ჩანგალი. „როდესაც ხარდანს დიდი ქიმები აქვს და ზედ დიდი ტოტები გადავა ვენახის, ვეტყვიო ჩანგალს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ტერმინები ხალახი და ჩანგალი იხმარება საყრდენიანი ვაზის მნიშვნელობით. საბას განმარტებით ხარდანიც სარდასმული ვაზის მნიშვნელობით იხმარება. „ხარდანი — სარიანი ვენაჯი.“

ვაზის საყრდენის სახელებია:

- სარი — ძვ. ქართ., ქართ. ენის თითქმის ყველა კუთხე.
- ჭიგო, ჭიგვა — საბა, კახ., ქიზ., ქართლ.
- ჭიღვა, ჭირღვა — იმერ.
- ხარდანი — საბა, იმერ., რაჭ., ლექს.
- სარჩუტა — ქართლ.
- პალო — კახ.
- კაკვი — გურ.
- მერქანი — ქიზ.
- ცილამპალი — ქიზ.
- ჯღა, ჯღარი — იმერ.
- ხალახინი — ლექს.
- ოლიხი — იმერ.
- ქანდარა — იმერ.
- ჩანგალი — იმერ.
- ხალხი — იმერ.

ჭიგოს, ხარდნის დამზადება. სასარე, სახარდნე ხეს საგანგებო არჩევნ და აშენებენ კიდევც. „ს ა ბ ე ლ ა ვ ი — სამი-ოთხი წლის სახარდნე ხე“ (ლენხ., ალავე). **ჭიგოს, ხარდნის მოჭრით იწყება ვენახის მუშაობა.**

გაჩეკავს, დაჩეკავს, ჩაუჩეკავს. მოჭრილი სარისათვის წვერის წათლას გაჩეკვა, დაჩეკვა, ჩაჩეკვა ეწოდება. „წალდით ჭიგოს ჩეკამენ“ (კახ., თელავი). „სარს რომ წვერს წაუთლით, იმას გაჩეკას ვეძახით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ჭიგვას ძირს გაუჩეკავთ (წალდით ძირს გაუთლით) და ჩავარტობთ ჭიგვას“ (კახ., ყვარელი). „პირველად სარ გამოვაცლით, სარ დავჩეკავთ“ (ქართლ., ბერბ.). „სარის დაჩეკვა“ (იმერ., დიალ.). „ჩაუჩეკავენ ჭიგვებს თავს“ (კახ., ახმეტა).

საჩეკელო. „საჩეკელა ჭიგვის დასაჩეკი“ (კახ., ახმეტა).

მახვავს (მახვა), დამახვავს, დაუმახვავს. „ხარდანს ვენახში ჩამოვიტანთ და იქ ვმახვავთ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „თუ კი ამინდები იქნა, თებერვალშიც დავიწყებთ ტყეში ხარდნის მოჭრას და მახვავს“ (იქვე). „დამახვა ჭიგვასი, სარისა — სარისათვის წვერობის წაწვეროება“ (იმერ., დიალ.). „ორასი ხარდანი დავმახვავ“ (ქვ. ლენხ., დერჩი). „ხარდანს დოუმახვავთ კარგებს თავს და ისევე ჩოუცვლით“ (იქვე).

დასწრაფული. „ხარდანი — დაბალ ვენახს რომ დაუსობთ დასწრაფულ სარს (წვერი რომ აქვს წათლილი)“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დარაფვა. „დარაფვა სარის წვერის წაწვეტება, დამახვა“ (ქვ. იმერ., ჭუმბ.).

სარის გამოცლა, გამოყრა. შემოდგომაზე ვენახში სარს, ჭიგოს ამოაძრობენ, რომელსაც სარის გამოცლა, სარის გამოყრა ეწოდება. „(ვახს) სარს გამოაცლიან, დამარხამენ და ბელტებს დააწყობენ“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ვენახში სულ პირველად სარს გამოვყრით“ (ქართლ., ბერბ.).

ხმელიანს გაასწორებს. სარი ხანდახან შერჩევით არის ამოსაყრელი და არა მთლიანად. ამ პროცესს კახეთში ხმელიანის გაასწორება ეწოდება. „ხმელიანს გავასწორებთ — დაუვლით ვენახ. ჭიგვა, რომელიც კარგია, დავტოვებთ, რომელიც ცუდია — გავწმენდავთ, ჭიგვას ძირს გაუჩხრეკავთ და ჩავარტობთ“ (კახ., ყვარ.).

ჩაუცვლის (ჩოუცვლის). „გავსხლავთ, მერე ავაშენებთ — დო-

უმახვავთ კარგებს თავს და ისევე ჩოუცვლით, რომელიც ვარგა გადავყრიით“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

შეფანტვა. „შეფანტვა ეწოდება... შესარვამდე ჭიგოების დაყრას ვაზებთან“ (ქართლ., ლეონ.).

მირიგება (ხარდნის). „აშენებას წინ უძღვის მირიგება. თითო „ილია“ გამზადებულ ხარდანს ვენახში შეიტანენ და გაანაწილებენ“ (რაჭ., ფრ., 84).

ასარავს, მოსარავს, შესარავს (შასარავს, შაისარება), ჩასარავს. საგანგებო ტერმინებით აღინიშნება ვაზისათვის სარის შეღება. „ოდესცა რამჟე საერთო საქმე არნ მონასტრისაჲ... გინა თუ ვენახთა ასარვასა, გინა თუ აჯოჯვასა, გინა თუ სთულებასა“ (ცხ. იოვ. და ეფთ. 89.3). „ვენახს გასხლევენ... მერე მოსარევენ“ (იმერ., ქართ. დიალ. I, 44). „ახალგაზაფხულზე ხდებოდა მოსარვა. ჰირღვას მოვჭრიდით და დოუსვამდით თვითო... ვენახს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვაზს რომ სარს ჩაუდგამთ, იმას შესარვას ვეტყვით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი ისხვლება მარტში... რო დავბარამთ, მერე შევსარამთ“ (ქართლ., ქართ. დიალ. I, 287). „შავსარავთ ვენახს“ (კახ., ყვარელი). „იანვარშიც შეიძლება შასარვა“ (კახ., „შინამრეწვ.“). „ვაზის წვენა... მემრე მოადევს ჭიგვის ჭრა, ჩასარვა“ (შ. კახ., მარტ., იმნ.).

ხარდნის, ახარდნავს, მოხარდნავს, შეხარდნავს. „ვენახს ხარდნიდენ“ (იმერ., შუა გორა). „ვენახს გავსხლავთ... მერე ავხარდნავთ“ (იმერ., ქართ. დიალ. I, 462). „მარტში ავაშენებთ — მოვხარდნავთ გასხლულ ვენახს“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „შეხარდნავენ აწი ვენახს“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ვენახი მაქ შესახარდნავი“ (იქვე).

მოჭიღვავს, მოჭიღვა. „მოჭიღვა—მოსარვა. მოვჭიღვით ვენახი, მოვსარეთ, სარები დავუსვით“ (იმერ., დიალ.).

დააპალოებს. „მიწას გადავაბრუნებთ, დავსაჯნავთ, დავაპალოებთ და დავრგავთ ლერწს“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).

მოჩხირვა. „მოჩხირვა — ვენახისათვის სარის დასობა“ (ქვ. იმერ., ჭუმბ.).

ვაზის აყენება. ვაზს საყრდენს რომ შეუდგამდნენ, ვაზს აყენებენ ფეხზე. „გაზაფხულზე აუშვებდით ვაზს, ავაყენებდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

განგებაჲ. ძველ ქართულში ვაზისათვის სარის შეყენებას განგებაჲ ეწოდება. „ვინამთგან ახალ-ნერგ იყვენეს წუთ-ლა ვენაწნი ყოველთა სარითა განგებაჲ უნდა“ (ცხ. იოვ. და ეფთ. 89. 6).

ვენახის აშენება, მოშენება. „მარტში ავაშენებთ (ვენახს და დნავთ) გასხლულ ვენახს“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „გასხვლის და აშენების შემდეგ მარტშივე ან აპრილის დასაწყისში ვენახს გაუთოხნით ღრმად“ (იქვე). „გავსხლავთ მერე ავაშენებთ ხარდნით“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ორასი ხარდანი დავმახვე, მევე ავაშენე“ (იქვე). „ვენახს რომ დაუსობთ ხარდანს, იმას ვეძახით ვენახის ხარდანის მოშენებას“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

მიუღვამს, შეუღვამს (სარს, ხარდანს, ჭიგოს). „სარს მიუღვამთ“ (ქართ., ატენი). „სარს შეუღვამთ“ (ქართ., ბერბუკი). „...მაღლა უნდა ყოფილიყო ორი კვირტი. მაშინვე ჭიგოებს შევუღვამდით“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ვაზს სარს ვუღვავთ“ (კახ., ყვარელი). „მარტო მართულიც არაა შველის საქმეა, წვრილი ჭიგოც საჭიროა, რო შეეღვამ“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I. 216). „ხარდანს მიუღვამენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დაუსობს, მიუსობს (სარს, ხარდანს, ჭიგოს...). „ვენახი იმ წელიწადს ამოჭრის მიწას და ამოვა, მეორე წელიწადს ხარდანს დაუსობთ“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ხარდანს დოუსოფთ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „სარს მიუსობთ“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „მიუსობთ ვენახს ჭიღვას“ (იმერ., ქართ. დიალ. I, 462). „ნამყენს რიგში დავრგავთ... ხარდანს მიუსობთ და ვუაქიმებთ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

დაუსვამს, მიუსვამს (სარს, ხარდანს...). „სარებს დოუსვამენ, როცა მოსაბმელათ დადგება“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ხარდანის დასმა მანამდისაც ქე იცოდენ ხოლმე მარა უხარდნო ვენახიც ქე იცოდენ (იქვე). „ხარდანს ჩრდილო მხარეზე მიუსვამთ“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).

ხალახინზე აყვანა, ხალახინზე შესვლა. „ხალახინზე აყვანა — ხეს დოუსობენ ვენახს და ერთი ძირი აყვება“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ყურძენი ატამზე რო შევა, იმაზეც იტყვიან ხალახინზე შევიდაო — სახლზეც“ (იქვე).

ჭიგოს დამზადების და ვაზისათვის სარის შედგმის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- ჩეკავს — კახ.
- გაჩეკავს, გაუჩეკავს — ქართლ., კახ.
- დაჩეკავს — ქართლ., იმერ.
- ჩაუჩეკავს — კახ.
- მახვავს, მახვა — რაჭ.
- დამახვა — იმერ., ლეჩხ.

- დასწრაფული — იმერ.
 დარაფვა — იმერ.
 სარის გამოცლა — ქართლ.
 სარის გამოყრა — ქართლ.
 ხმელიანს გაასწორებს — კახ.
 ჩაუცვლის — ლეჩხ.
 შეფანტვა — ქართლ.
 მირიგება — რაჭ.
 ასარავს — ძვ. ქართ.
 მოსარავს — იმერ.
 შესარავს — ქართლ., კახ.
 ჩასარავს — კახ.
 ხარდნის — იმერ.
 ახარდნავს — იმერ.
 მოხარდნავს — რაჭ.
 შეხარდნავს — ლეჩხ.
 მოჭიდვავს, მოჭიდვა — იმერ.
 დააბალოებს — ლეჩხ.
 მოჩხირვა — იმერ.
 აყენება ვაზის — ქართლ.
 განგებაჲ — ძვ. ქართ.
 ვენახს ააშენებს, ვენახის აშენება —
 რაჭ., ლეჩხ.
 მოშენება — იმერ.
 უდგამს (სარს...) — ქართლ.
 შეუდგამს (სარს...) — ქართლ., კახ., ქიზ.
 მიუდგამს (ხარდანს...) — იმერ.
 დაუსობს (ხარდანს...) — იმერ.
 მიუსობს (სარს...) — ქართლ., იმერ., რაჭ.
 დაუსვამს (სარს...) — იმერ.
 მიუსვამს (ხარდანს...) — ლეჩხ.
 ხალახინზე აყვანა — ლეჩხ.
 ხალახინზე შესვლა — ლეჩხ.

ყელავს (ყელვა), შეყელავს (შეყელება, შეყელილი). ვაზი სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა წესით მაგრდება ჭიგოზე. ვაზის ჭიგოზე სხვადასხვაგვარად დამაგრებას სხვადასხვა სახელი ეწოდება. „გასხვლა უნდა მარტში, ყელვა — აპრილში, ახვევა (შაკონვა) — თიბათვეში“ (ქართლ. ჩრდ., „შინამრეწვ.“). „ყელვა პირველათ უნ-

დით და სარს შევსარავდით და მივაკრავდით ზედ ვაზს (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „სარს (მანუღლით ან სვიით) ან გოს მივაბავთ, და ვაკავებთ საყელავით“ (იქვე). „თუ კარგად იხარა და თამამია, შეიძლება და ვაკავოთ, თუ დაღალია მაშინ ისევ დავატონკებდით, რომ გათამამდეს. მეორე წელიწადს (გავსებიდან) და ვაკავებდით, ექვს-შვიდ კვირტს მივცემდით და იქვე და ვაკავებდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ვაზს და ვაკავებთ, მერე მაიწამლება და მერე აიხვევა და თავი გედეიჭრება“ (კახ., ყვარ.). „მართულზე ვაზს და ვაკავებთ“ (იქვე). „ჩერ უნდა დააკავო (ყელვა), მერე აახვიო“ (კახ., ახმეტა). „და ვაკავება — გასხვლის დროს ვაზზე დატოვებული გრძელი რქის (70 სმ-მდე), სამამულის რკალივით მოხრა და ჭიგოზე მიკვრა შეყელვისას“ (ქიზ., მენთ.). „ვაზისათვის გრძელი რქის მიცემა ისე, რომ შეყელვის დროს მოიკავეს, და ვაკავდეს“ (ქიზ., დილა.).

თავს ჩაუკავებს. ვაზის ჭიგოზე გარკვეული წესით დამაგრების გამომხატველია გამოთქმა თავს ჩაუკავებს. „დამძლავრებულ კი ვაზის ერთ ნექს ხუთ-ექვს კვირტზე გადავჭრით და თავს ჩაუკავებთ. ისე რომ, ვაზს ამოედოს ეს მოქიანია და მისი თავი ყოველთვის ემაგრება ვაზის რომელიმე რქას, ხარდანს შვაში იქცევს“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

მოკონავს, შეკონავს. „ნამყენი ვაზი ვიცით სარებზე მიკრული. ლერწს მოვკონავთ“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „(ხის ვენახს) ახვევა, გაფურჩქენა, შეკონავა არ უნდოდა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ახვევა (შეკონავა) იციან თელის კანით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „შეკონავთ ხი ქერქით და, რომ დამწიფდება, გოდელი და კოდით ვკრეფამთ“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

აწვერდება, აწვერება. „ნეკი რო ნაყარს იზამს ის აწვერდება (მომავალი წლისთვის რომ მზადდება) კანით აწვერდება ჭიგოზე“ (იმერ., თბჩა). „ვენახის მოხოვა—ქე რო პირველათ ავახოვთ, აწვერება — მერე ამონაყარს“ (იქვე).

შეფურჩინის. „სამამულე მიკრულია სარზე წნელით. მერე რომ ამოიყრის შავფურჩინით ბალახით“ (ქართლ., ბერბუკი). „შეფურჩინით ჭილით“ (იქვე).

ახხვევს, მოახხვევს, შეახხვევს. წამოზრდილი ყლორტების დამაგრებას სარზე ახხვევა, მოხხვევა, შეხხვევა და სხვ. ეწოდება. „ლაფნით ავახხვევთ“ (ქართლ., „შინამრეწვ.“). „გასხვლა უნდა მარტში, ყელვა — აპრილში, ახხვევა (შაკონვა) — თიბათვეში“ (ქართლ. ჩრ., „შინამრეწვ.“). „ვაზი მაიწამლება და მერე

ა ხ ვ ე ვ ა“ (კახ., ყვარელი). „გაფუჩენის შემდეგ ა ხ ვ ე ვ ა“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „მემრე (გასხელის შემდეგ) როცა რქა გეიზრდებოდა, ა ვ ა ხ ვ ე ვ დ ი თ, ე. ი. ჰიგო მივაკრავდით“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ა ხ ვ ე ვ ა—ვაზის ახალგამოტანილი ყლორტების ჰიგოზე მიკვრა, რომ ქარმა არ ატოკოს“ (ქიზ., მენტ.). „ა ხ ვ ე ვ ა ს ვიწყებთ აპრილში, ვ ა ხ ვ ე ვ სახვევი სუროთი და ლაფანით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გასხელის მერე სანამდის ლორდს გამოიღებდეს, შეკონავენ ეკლის საკრით, ან ტყავის საკრით, მიბამენ სარზე. მერე ერთ ლერწს მიაკრავენ მალლა, გამომორჩინიან... მალლა რო მიაკრავენ საკრით, ამას ქვია ა ხ ვ ე ვ ა. ასე რომ, ორჯერ არი აკრული სარზე“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „წინათ ვენახს სულ არ ვუხვევდით, ახლა ვაზი რაც უფრო იზდება — უფრო ხშირათ უნდა ა ხ ვ ე ვ ა“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „წინათ არც სწამლობდენ ვენახს და არც უ ხ ვ ე ვ დ ე ნ (ხარდანზე მარტო ერთხელ მიაკრავდენ“ (იქვე). „რო წამოიზდება ყლორტები ა ა ხ ო ვ ე ნ კ ა ნ ი თ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ა ა ხ ო ვ კ ა პ ი ჰ ი ს წ კ ე ნ ი თ“ (ზ. ლეჩხ., უსახელო). „ლერწს მ ო ა ხ ვ ე ვ დ ე ნ და მიაკრავდენ ხოლმე თელის, ლაფნის, ან ეკლის საკრით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ჩავსხებავ სამ ჩარექზე კვირტის ქვეშე, ზევით — კი დაუტოვებ ექვს კვირტს და შემდეგ მ ო უ ხ ვ ე ვ დ ი რ ზ ე. სამ კვირტს დაეტოვებ გოუნძირევლად“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახს რომ გავხილავთ იმას მერე მ ო უ ხ ო ვ თ ტ ა ნ ზ ე. მ ო ხ ვ ე ვ ა ს კ ი ვ ე ტ ყ ე თ, როდესაც გამოზაფხულზე მოუღუზავთ ლერწს და მოვაბავთ ისევ ხარდანზე“ (იქვე). „მესამე წლით მ ო უ ხ ვ ე ვ თ და იმუშავებს მერე ვაზი“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „ერთს დავნეკავ, მეორეს მ ო უ ხ ო ვ“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „რაც უფრო ძირს მ ო უ ხ ვ ე ვ ვ ე ნ ა ხ ი ა ხ ლ გ ა ზ რ დ ე ბ ა და ძირს მიდის“ (ქვ. ლეჩხ., ტვიში). „რქას რომ გამოიტანს ვაზი, მერემდ შე ვ ა ხ ვ ე ვ თ, რომ არ გააფუჭოს ქარმა ყურძენი. შე ხ ვ ე ვ ა ო რ ჯ ე რ უ ნ და“ (ზ. ჰართლ., „შინამრეწვ.“).

ამრიგად, ვაზის ჰიგოზე სხვადასხვაგვარად დამაგრების აღმნიშვნელი ტერმინებია:

ყ ე ლ ა ვ ს, ყ ე ლ ვ ა, შე ყ ე ლ ა ვ ს (შეიყვლება, შეყვლილი, შეუყვლავი) — ქართლ., კახ., ქიზ.

ა ა კ რ ა ვ ს, ა კ ვ რ ა — იმერ., ლეჩხ.

მ ი ა კ რ ა ვ ს — ქართლ., რაჭ.

დ ა ა კ ა ვ ე ბ ს (დაკავდება, დაკავება) — ქართლ., კახ., ქიზ.

თავს ჩაუკავებს — რაჭ.

მოკონავს — რაჭ.

შეკონავს (შეკონავა) — იმერ.; რაჭ.

აწვერდება, აწვერება — იმერ.

ახვევს, აახვევს, ახვევა — ქართლ., კახ., ქიზ.,
იმერ., რაჭ., ლეჩხ.

უხვევს — რაჭ.

აიხვევა — კახ.

მოახვევს, მოუხვევს, მოხვევა — იმერ.,
ლეჩხ.

შეახვევს, შეხვევა — ქართლ.

საკრი, საკრე, ასაკრავი, ვარსაკრი. ვაზის ჭოგოზე დასამაგრებლად იყენებენ ზოგიერთი მცენარის, უმეტესად ხვიარა მცენარის, მოქნილ ტოტებს. „ლერწს მოახვევდენ და მიაკრავდენ ხოლმე თელის, ლაფანის ან ეკლის საკრით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მაღლა რომ მიაკრავენ საკრით, იმას ქვია ახვევა“ (იქვე). „გასხვლის მერე, სანამდის ლორდს გამოიღებდეს, შეკონავენ ეკლის საკრით, ან ტყავის საკრით, მიიბამენ სარზე“ (იქვე). „ხარდანზე ავაკრავთ საკრით“ (იმერ., საქარა). „საკრე — თელის, ეკლის“ (იქვე). „ვენახის ასაკრავი წითელი ტილიფის ხის ქერქისა. აკაციის, თელას ტყავიც შეიძლება“ (იმერ., დიალ.) „გარსაკრი, საკრი — ვენახის საკრი, სურო ან მცენარის კანი, რომელსაც ვაზის ასახვევ — ასაკრავად ხმარობენ“ (იქვე).

მარნა, მარნეული, მანეული. „მარნა — წურილი ტირიფი, ვენავის ასაკრავი“ (საბა). „მარნეული მარნას რტოთაგანი“ (იქვე). „მანეულით ვყელავთ“ (ქართლ., ბერბ.). „ვაზს რომ მივაკრავთ მანეულით, იმას შეყელვას ვეძახით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „საკავებელი უნდა აპრილში. მანეულით მივაკრათ“ (იქვე). „მანეული ვაზის შესაყელავი ყვითელი ხე“ (ლეჩხ., ალაგ.). „მანოულით ან წაბლის ტყავით მოუხოვთ. მანოული ყველას ჯობს. მანოული საუკეთესო წკნელია“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

კაპიჭი. „კაპიჭი — ტირიფის, წნორის... წვრილი ტოტები, რომლითაც ვაზს ამაგრებენ ჭიგოზე (ჰყელავენ“ (ქართლ., ლეონ.). „აახოვ კაპიჭის წკენით — ტილიფის ხეს შეასხლავენ“ (ზ. ლეჩხ., „უსახელო).

ხვია, ხვე. „სარს მანეულით, სვიით... მივაბავთ, დავაკავებთ

საყელავით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ს ვ ი ა ლობებებში... ვაზის შესაყელადაც ხმარობენ“ (კახ., დიალ.). „ს ვ ე თ ი ვყელავით“ (კახ. ახმეტა). „ს ვ ე ს ვეძახით, იმითა ვყელამდით... მხრალსაც ცხმარობდით და ვხმარობთ ესლაც“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

საყელავი. „სარს მანეულით, სვით ჭიგოს მივბავთ, დავაკავებთ საყელავით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ს ა ყ ე ლ ა ვ ი — ახვევის დროს“ (კახ., ახმეტა). „ს ა ყ ე ლ ა ვ ი — ხრალისაგან“ (კახ., ქისტ.).

სახვევი. „(ვენახს) მარგატელი, დანა და სახვევი, მეტი კი არა უნდა რა“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).

საკონავი. „ს ა კ ო ნ ა ვ ი — წაბლის ან აკაციის კანი... ვაზის ასაკრავად“ (იმერ., ლეონ.).

ლაფანი. „ლ ა ფ ა ნ ი კეთდება ცაცხვის ქერქისაგან ინახვენ სველ მიწაში, ლაფში. ხმარობენ ვენახის ასაკრავად. თელის ლ ა ფ ა ნ ი წყალში არ ინახება, მაშინვე ნედლად შეიძლება გამოყენებული იქნეს“ (ქართლ., დიალ.). „ლ ა ფ ნ ი თ შეჰყელავ“ (კახ., ახმეტა). „ავახვევთ ლ ა ფ ნ ი თ, რქას მივაკრავთ ჭიგოზე“ (კახ., ახმეტა). „თელის ლ ა ფ ა ნ ი თ მიაკრავდენ...“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ლ ა ფ ა ნ ი — სახვევი ვენახის“ (ქართლ., დიალ.);

ხარალი. „ხ ა რ ა ლ ი ხის ქერქი, რომლითაც ვაზს ახვევენ“ (ქართლ., კირიონი). „ხ ა რ ა ლ ი — ვაზის ასახვევი, შესაყელი“ (კახ., ახმეტა).

ხრალი, მხრალი. „ხ რ ა ლ ი ესე არს რააც ხის ქერქი დაიხვევის“ (საბა), „ხ რ ა ლ ი — ფურცლის ტოტის გარე კანი“ (კახ., გავაზი). „ვაზს ჯოხებზე ვაკრავთ ხ რ ა ლ ი თ“ (იქვე). „ტყეში არის ლაფნის ხ რ ა ლ ი გავხდით, გავახმობთ, დავალბობთ წყალში, მერე ავახვევთ“ (კახ., ყვარ.). „ვენახში ბაყილოები ყველას გვედგამ ხ რ ა ლ ი ს თ ვ ი ნ“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

ქვთელო. „ქ ვ თ ე ლ ო... აკაციის ტყავი, რომელსაც ვენახის ასახვევად ხმარობენ“ (იმერ., ლეუ.).

ჭონი, ჭონია. „ჭ ო ნ ი, ჭ ო ნ ი ა არის ვენახის ასახვევი, თელის ხის კანისაგან გაკეთებული“ (რაჭ., დიალ.).

ვაზის ასაკრავად იყენებენ, აგრეთვე სხვადასხვა მცენარეს, მცენარის წნელს, კანს (ტყავს) ან ლაფანს. „ვაზს ჭ ი ლ ი თ ვკრავთ“ (ქართლ., ბერბუკი). „ვაზს ჭ ი ლ ი თ ვახვევთ“ (ქართლ., ატენი). „ავახვევთ თ ე ლ ა თ ი“ (იმერ., სხვიტორი). „მ ა რ მ ა ლ ო, წ ნ ო რ ი ვაზის ასაყელად“ (კახ., ახმეტა). „ღ ვ ე დ კ ე ც ი, ღ ვ ე რ ტ კ ე ც ი შესაყელი“ (კახ., საბუე) და სხვ. „ტირიფის წკენით უხოვენ“

(ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „ნერგი წ ნ ე ლ ი თ შ ა ვ ე ე ლ ა ვ თ“ (ქართლ., ბეჭდვ. ბუკი). „ქ ე ჩ ე ჩ ი — ს ი მ ი ნ დ ის ფ უ ზ ე ჩ ი დ ა მ ბ ა ლ ი შ ე ს ა ყ ე ლ ა დ“ (კვ. ლავოდუხი). „ახვევა (შეკონვა) იციან თელის კ ა ნ ი თ, ეკლის ხის კ ა ნ ი თ, წაბლის კ ა ნ ი თ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ნეკი რო ნაყარს იზამს, ის აწვერდება, კ ა ნ ი თ აწვერდება“ (იმერ., ობზა). „ცაცხვის კ ა ნ ს, თელის კ ა ნ ს წინათ ასახვევათ ვხმარობდით... ახლაც ბევრ- მა იცის თელის კ ა ნ ი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „რომ გაიფურჩქ- ნება (ვაზი), ავაკრავთ ხის კ ა ნ ი თ“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „კ ა ნ ი თ აახოვენ რო წამოიზრდება ყლორტები“ (ზ. ლეჩხ., უსახელო). „წაბლის, ეკლის ხის კ ა ნ ი თ ვაზს აკრავენ ხარდანზე“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „მანოულით ან წაბლის ტყავით მოუხვოვთ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

- ს ა კ რ ი, ს ა კ რ ე — იმერ.
- ა ს ა კ რ ა ვ ი, გ ა რ ს ა კ რ ი — იმერ.
- მ ა რ ნ ა, მ ა რ ნ ე უ ლ ი — საბა.
- მ ა ნ ე უ ლ ი — ქართლ., ლეჩხ.
- კ ა პ ი ტ ი — ქართლ., ლეჩხ.
- ს ვ ი ა, ს ვ ე — ქართლ., კახ., ქიზ.
- ს ა ყ ე ლ ა ვ ი — ქართლ., კახ.
- ს ა ხ ვ ე ვ ი — ლეჩხ.
- ს ა კ ო ნ ა ვ ი — იმერ.
- ლ ა ფ ა ნ ი ქ ა რ თ ლ., კახ., იმერ.
- ხ ა რ ა ლ ი — ქართლ., კახ.
- ხ რ ა ლ ი — საბა, კახ.
- მ ხ რ ა ლ ი — ქიზ.
- ქ ვ თ ე ლ ო — იმერ.
- ჭ ო ნ ი, ჭ ო ნ ი ა — რაჭ. და სხვ.

შემორგოლავს, შემოგოლავს. ვაზის „გათამამებულ ყლორტე- ბის რგოლად შემოჭრიან კანს, რომ „წვენის“ მაღლა წასვლას შეუ- შალონ ხელი. „ნამხრევი რომ არ გამოიტანოს, უნდა შე მ ო რ - გ ო ლ ო“ (კახ., გურჯაანი). „შ ე მ ო რ გ ო ლ ვ ა ს მ ი რ ჩ ე ვ ნ ი ა თ ა ვ ი გ ა დ ა ვ ტ რ ა დ ა ქ ი რ ქ ა გ ა მ ო ვ ა ც ა ლ ო“ (იქვე). „დღეს დღეობით შე მ ო - გ ო ლ ვ ა არ კეთდება“ (კახ., საბუე).

წალმის ახიკვა. „გახსვლის დროზე წ ა ლ მ ი ს ა ხ ი კ ვ ა ვ ი - ც ი თ“ (რაჭ., ამბროლაური).

ვათოხნა, დათოხნა, თოხი მოხვდება, თოხს მოუსვამენ. „თო- ხით კაი სიგრილე აქ (ვაზს)... აღარ უნდა ბევრი მორწყვა, რო გ ა - თ ო ხ ნ ი“ (ქართლ., სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ვაზს დ ა ვ თ ო ხ ნ ი -

დით, ტენი არ გამოელიოსო“ (იქვე). „რომ გაზაფხულს დასასხლა... გვიანობის შემდეგ თოხს მოუსვამენ, რომ (ვახი) ბალახით არ დაიჩაგროს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). გათოხნითაც ეხლა ხშირათითოხნება. სამჯერ-ოთხჯერ უნდა გაითოხნოს, მაგრამ თუ ყინვა არის, გათოხნა არ შეიძლება, სიცხეში გათოხნაც აფუჭებს, მიწა ცხელია და სწყენობს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი დაიბარება გაზაფხულზე და მერე გადაითოხნება“ (კახ., ყვარელი). „გათოჯვა არ ვიციოდით“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „გასხვლის და აშენების შემდეგ მარტშივე ან აპრილის დასაწყისში ვენახს გათოხნით ღრმად“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „ყოველ წელიწადს უნდა შემოთოხნა და გაწმენდა თოხით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დაბარავს. „მიწას დავბარავ დით ორპირად“ (კახ., ყვარელი). „თოხით ან ბარით ვენახის გარშემო მიწა უნდა დაიბაროს“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „ერთ ბარისპირს რომ ამოვიღეთ მიწას, მობარულს ამოვწმენდთ ბარით და წინ გადავყრით. ამ ამოწმენდილს ხელახლა ამოვბარავთ და პირველ ნაბარავს დავაყრით“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). ამ ორ წინადადებაში რაჭველმა მევენახემ იხმარა ტერმინები: „ბარისპირი“, „მობარული“, „ბარი“, „ამობარავს“ და „ნაბარავი“.

ვენახს გაამოსთიბავენ, დახნავენ, მორწყავენ. „ვენახებს...თუ ბალახი მეერეოდა, გამოსთიბავდნენ და გაანებებდნენ თავსა“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „სავენახე ადგილს წინათ დავხნავ დით ღრმათ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „დაკვეტამდით კარებს, რო შიგ არავინ შესულიყო თიბათვემდის. მემრე გავხსნიდით კარებს, შევიტანდით სათიბლებს, გაუთიბამდით ვაზების ძირებს, მტევნებს ეგრე ავწევდით და დავაწყობდით ნათიბზე“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „ვაზი წინათ უნდა გავსხლა, შეგეყელა, მოგერწყო თავის დროზედა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „წყალს მთლიანად ჯერ ერთ შარში მიუგდებენ, ბოლოში რომ გავა, ახლა მეორეში, ახლა მესამეში და ა. შ. აგრე მუშაობაც გადავიღებუღია, არც წყალი გაეპარება და ვენახიც თანაბრად მოირწყვის“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „ორ რქას გადაუბავდით წვერებს ერთმანეთზე და ჩავაბავადით და მივაყრიდით მიწას და მიცემდით წყალსა შემდეგ იხარებდა და თოხნა-ბარით მოუვლიდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

წამლავს, დაწამლავს, მოწამლავს, შეწამლავს (შეწამლვა). მე-19 საუკუნის ბოლოდან საქართველოში შემოიღეს ვენახის შაბი-

ამნით წამლობა. „არა წამლობიან ვენახსა“ (კახ., ყვარ.). „უწინ არც წამლობა იყო, არც გოგირდი იყო“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი იწამლებს სწორიდან სწორზე ყოველკვირა“ (კახ., გავაზი). „მანამდი ვენახის წამლობა არ იცოდენ და არც ჭირდებოდა“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ხის ვენახებს წამლობა არ უნდოდა, ხოლოდ ყოველწლიურად გავსხლავდით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ათ მაისს უწამლებთ, ეს იქნება. პირველი წამლობა. ათ ივანობისთვის უწამლებთ, ეს იქნება მეორე წამლობა, ოცდახუთ ივანობისთვის უწამლებთ, ეს იქნება მესამე წამლობა“ (იქვე). „(ანდასოული) ხის ყურძენია, უწამლებ“ (იქვე). „წამლობა ახალი საქმეა; წინათ არც სწამლობდენ ვენახს და არც უხვევდენ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „შაბიამანით წამლობა შემოიღეს 1886 წლიდან ტბეთელმა... ნესტორ ჭოხონელიძემ მოიტანა ქუთაისიდან „ვერმორცის“ მანქანა“ (იქვე) „დავწამლეთ ვენახი. ხთებოდა, მეოთხედ დავწამლეთ. ორჯერ მეტად არ უნდა დავწამლვა, მარა ხთენა დეიწყო“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „შაურიანის ხელა რო გეიზდება ფოთოქლი დავწამლავთ მაისის თვეში“ (იქვე). „წინათ არ უნდოდა მოწამვლა (ვენახს)“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი მაიწამლებს და მერე აიხვევა“ (კახ., ყვარელი). „შაბი იმთვენიც არი კულავაც გვეყოფა... რაკი შაბი ბევრი იყო, გულუხვად მოვწამლეთ“ (იქვე). „ვენახების მოწამლა რო დაიწყეს, ხალხი ვერა ჰსვამდა ნაწამლ ღვინოს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „სტაროსელსკიმ შემოიტანა დამყნაც და მოწამლვაც“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „გაზაფხულზე რომ გაიფურჩქნება, მოვწამლავთ გოგირდით, მერე შაბიამანით“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „შეწამვლა არ ჭირდებოდა ძველათ ვენახს“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).

მორწყავს. მორწყავს, იგივეა, რაც წამლავს. „რომ მოთავდება მთელი ვაზი, მერმეთ მოვრწყავთ შაბიამანით ათ დღეში ერთხელა მარიობისთვის თითქმის გასვლამდე“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ნაისიდან მოვრწყავთ ვენახს, დავწამლავთ“ (იმერ., საქარა). „მერე რწყავენ შაბიამანით. მარტში თოხნიან“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

უაქიმებს. „მაღლარს... არც დათოხნა უნდოდა, არც დაბარვა, არც გასხლვა და არც არაფერი აქიმობა“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახის აქიმობა ენკენისთვის დამლევამდე არ ეშლებ“ (იმერ., ობჩა). „გავთოხნით მაისში და ვუაქიმებთ. მეორეთ

შვა იენისის თვეში ვ უ ა ქ ი მ ე ბ თ. იციან კიდევ მესამეთ
ბ ა ივლისში“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

მიაშხეფებს. „მივაშხეფავთ ვაზს საგველით წამალს“ (კახ., გა-
ვაზი).

მისხურება. „ცოცხითაც იცოდენ წამლის მისხურება ვაზ-
ზე“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

გოგირდის შეყრა, გოგირდს შეაყრიან. „გოგირდის შეყ-
რა და შაბიამანის დასხმა სულ არ ვიცოდით“ (გ. კახ., „შინა-
მრეწვ.“). „გოგირდს შევაყრით კვირტი რო გამოუვა“ (კახ.,
ახმეტა). „იღებ ნაცარს, გაცრი, ჩაყრი ქუფსშია... მერმედ დაუ-
ბერავ, შეაყარო ვაზსა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

უბღვირებს. „შაბიახანთან ვაძლევდით გოგირდს, თავის საბერ-
ველით, უბღვირებდით იმას“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

შეაფრქვევს. „(საბერველით) შეაფრქვევენ გოგირდს“
(იმერ., ტაბ.).

„ვენახს სასუქს ვაყრიდით ლეკები გამოდიოდენ და
იმათ ვაყრევენებდით. ვაყრიდით იგრე ოთხ წელიწადში ერთხელ,
როცა გვქონდა“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „ძირში ვაზს მოუჭრიდით
მიწას, მერმედ პეტერა კელას (ნაკელს) ჩაუყრიდით“ (ქვ.
იმერ., „შინამრეწვ.“). „ნაკელს კაა დამპალს მივცემთ შემოდ-
გომაზე ყოველ მეორე წელიწადს“ (ლენხ., „შინამრეწვ.“). „შემოდ-
გომაზე რომ გადავაბრუნებთ მიწას, ვაზაფხულზე დავრგამთ, პა-
ტივის ჩაუყოლებთ“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „პატივი უნდა
მიცე ძლიერ დამპალი — გიორგობის თვეში“ (ლენხ., „შინა-
მრეწვ.“). „ვენახის დაპატივება ვიცით ძველი პატივით“ (ზ.
რაჭა, „შინამრეწვ.“).

წუნწუხი. „წუნწუხი სასუქია“ (იმერ., ოზჩა).

ვაზის სხვადასხვა სამუშაოების აღმნიშვნელი ტერმინები:

- შემორგოლავს, შემოგოლვა — კახ.
- წალმის ახიკვა — რაჭ.
- გათოხნა, დათოხნა, თოხნი მოხვდება,
თოხს მოუსვამს — ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ., რაჭ.
- დაბარავს — კახ., გურ. და სხვ.
- გამოსთიბავს — კახ. და სხვ.
- დახნავს — რაჭ. და სხვ.
- გაუთიბავს ძირებს — ქიზ. და სხვ.
- მორწყავს — ქართ., ქიზ. და სხვ.

წყალს მიუგდებს — ქიზ.

წყალს მისცემს — ქართ.

წამლავს დაწამლავს, მოწამლავს,

შეწამლავს, — ქართლ., კახ., იმერ., რაჭ., ლეჩხ., და სხვ.

მორწყავს — ქართლ., იმერ.

უაქიმებს — იმერ., რაჭ.

მიაშხეფებს — კახ.

მისხურება — რაჭ.

გოგირდს შეაყრის — ქართლ., კახ.

უბღვირებს — იმერ.

სასუქს აყრის — ქიზ., კელას ჩაუყრის — იმერ., პატავს ჩაუყოლებს — რაჭ.

დააპატივებს — რაჭ.

სახენელი. „სავენახე ადგილს წინათ დავხნავდით ღრმათ, თითო არშინის დაცილებით კვალებს გავაყოლებდით სახვენელით“ (ქვ. რაჭა. „შინამრეწვ.“).

სათიბელა, სათიბელი. „ნამგლით უნდა ყანა მოგვემკა და სათიბელათი ვენახი გვეთიბა. სათიბელა პატარაა, პატარა ბიჭინა“ (ქართლ. სამხრ. „შინამრეწვ.“). „სათიბელათი ვაზი უნდა გაგვეთიბნა წელიწადში ორჯერა. ერთი მაისში, ერთი ენკენის თვეში“ (იქვე). „სათიბელით ვენახში თიბავენ“ (კახ., ყვარ.). „ყოტირო გამოვიდოდა კარგათ, მემრე დავკეტამდით კარებს... თიბათვემდის. მემრე გავხსნიდით კარებს, შევიტანდით სათიბლებს, გაუთიბამდით ვაზების ძირებს“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

ბიჭინა. „სათიბელათი ვენახი (უნდა) გვეთიბა. სათიბელა პატარაა, პატარა ბიჭინა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

ქორჩი. „ქორჩი თოხისებური იარაღია. იხმარება ვენახში“ (ქართლ., დიალ.). „ქორჩი — თოხივით, მაგრამ მძიმეა და დიდი, დაჩირკნის დროს კარგია“ (იქვე).

ვაზის გუთანა: „ვაზის გუთანა პატარაა, „პლანებს“ შუახნავს“ (კახ., ყვარელი).

თოხწერაქვი, თოხწერაქვა. „მარტში თოხნიან თოხწერაქვით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „თოხწერაქვას ვხმაროფთ იქ, სადაც კავი არ უდგება, ვთხონი თიმით“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.).

ვენახში, აგრეთვე, მუშაობენ თოხით, ბარით. „ბარვაში ბარები უნდა გაზაფხულით, შემოდგომით ვბარავთ“ (ზ. ქართლ., „შინა-

მრეწვ.“). „თოხით ან ბარით ვენახის გარშემო მიწა უნდა და-
ბაროს“ (გურ., „შინამრეწვ.“). „შემდეგ თოხს მოუსვამენ, რისთვისაც
ლახით არ დაიხაგროს, მერმედ წამლობას შეუსრულებდით“ (იქვე).

შაბიამანი, შაბიაბანი. ვენახს წამლავენ შაბიამნით. „ათ გირვან-
ქა შაბიამანზე სამი გირვანქა გოგირდი უნდა... აღარ შეატ-
ყობნენებს ღვინოს შაბიაბანის გემოს თუ გოგირდი მიეშველა“
(ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „შაბიამანი ძალიან მოუხდა ჯანა-
ნურსა და მწვანეს“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ჯერ შაბიაბანს გა-
ვადნობდით თბილ წყალში, ახლა კი ცივ წყალში ვადნობთ“ (ქე-
იმერ., „შინამრეწვ.“).

შაბიაბანს პირდაპირ წამალსაც უწოდებენ. „წამალი მი-
შვინ არ ვიცოდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „მტვეანი რომ და-
პირებს აყვავებას, მაშვინ უნდა მიაშველო წამალი“ (იქვე). „ვენა-
ხის წამალი“ (კახ. ყვარ.). „წამალი სულ ვის გაუგონია; ქვე
კი არაფერი უჩნდებოდა და რა ვიცით“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).

გოგირდი. „ორ გირვანქა ნახევარი გოგირდი (უნდა) გათ-
ქვიფო წყალში და დაუროო მაგრათ პატარა ქვაფში რომ ხელს მო-
ავლებ გოგირდი კარგად დაისრისება“ (ზ. ქართლ., „შინა-
მრეწვ.“).

ნაცარი. ვაზს ნაცრით წამლობენ „კათათვის შემდეგ
რომ ეხლა შათვალებაშია (წიფობას რომ დაეპირება)... აიღებ ნა-
ცარს, გაცრი, ჩაყრი ქუფსშია... მერმედ დაუბერავ, რომ შეაყა-
რო ვაზსა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

აპარატი, აბარატი. „ვენახის აბარატი“ (კახ., ყვარ.). „(ვე-
ნახს) ვწამლით აპარატით“ (კახ., ახმეტა, გავაზი). „აპარატს
აქვს მკლავი“ (კახ., ყვარელი).

საგველი, ცოცხი. „საგველი — ბალახია, რომლითაც ვენახს
წამლავენ“ (კახ., გავაზი). „ცოცხითაც იცოდენ წამლის მისხუ-
რება ვაზზე“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

საბერველი, ქუფსი. „ქუფსი, საბერველი გოგირდის და-
საყრელი ხელსაწყო“ (კახ., ჯოხ.). „საბერველით უბღვირებ-
დით (გოგირდს)“ (ქვ. იმერ. „შინამრეწვ.“).

ცალყურა. „ვენახის წამალს ცალყურათი ამოვიღებთ და
აბარატში ჩავასხამთ“ (კახ., ყვარელი).

ამრიგად, ვენახის სამუშაო იარაღებია:

- სახენელი — რაჭ.
- სათიბელა — ქართლ.

სათიბელი — კახ., — ყვარ.
 ბიჭინა — ქართლ.
 ქორჩი — ქართლ.
 ვაზის გუთანა — კახ.
 თოხწერაქვი, თოხწერაქვა — იმერ.
 თოხი, ბარი და სხვ.
 შაბიამანი — ქართლ., კახ.
 შაბიაბანი — იმერ., ლეჩხ.
 წამალი — ქართლ., კახ., ლეჩხ.
 გოგირდი — ქართლ.
 ნაცარი — ქართლ.
 აპარატი, აბარატი — კახ.
 მკლავი — კახ.
 საგველი — კახ.
 საბერველი — კახ., იმერ.
 ცალყურა — კახ.

მოვლა-დაუზავავაით განსხვავებული ვაზი, ვენახი

მევენახემ ვაზი ოთხნაირად შეიძლება გაახაროს. ერთი, ვაზს დაბალ ბუჩქად გაზრდის, უსაყრდენოდ; მეორე — მევენახე ვაზს გარკვეულ სიმაღლეზე (დაახლოებით მეტრნახევრიდან სამ მეტრამდე) დააყენებს და საყრდენზე (ჭიგოზე) დაამაგრებს; მესამე — ვაზს თავისუფლად გაუშვებს. ასეთ შემთხვევაში გაზრდილი ხვიარა ვაზი ან ხეს უნდა აყვეს, ან საგანგებოდ გაკეთებულ ნაგებობაზე (ტალავერი და სხვ.) გავიდეს.

გართხმული ვაზი. ძველად ვაზს ზოგჯერ საყრდენს არ უდგამდნენ. ასეთ ვაზს სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა სახელი ერქვა ერთ-ერთი სახელწოდება არის გართხმული ვაზი. სტ. მენტეშაშვილის განმარტებით „გართხმული ვაზი არის ჭიგოშეუდგმელი ვაზი“.

წაქცეული ვაზი. „თუ არ შეესარავდით წაქცეულ ვაზს, ნაცარი ადვილად უჩნდებოდა“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“).

უხარდნო ვენახი. „ხარდნის დასმა მანამდისაც ქე იცოდენ ხოლმე, მარა უხარდნო ვენახიც ქე იცოდენ. ისე გედვიზდებოდა იქითაქეთ მაყვლის ბუჩქივით“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დაბალი ვენახი (ვაზი)⁴⁸. ჭიგოზე დაყრდნობილი დაბალი ვაზის

⁴⁸ დაბალი ვაზი, დაბლარი და ძირეული ვენახი, იხმარება ვენახის (ვაზის ბალის) მნიშვნელობითაც (იხ. აქვე, გვ. 159, 160).

აღსანიშნავად რამდენიმე ტერმინი არსებობს. იმერელთა მხრიდან სიტყვას ასე განმარტავს: „დაბალ ვენახს რომ დოუსობთ დასწრაფულ სარს“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დაბლარი. „მაჩანაური საფერე... წინეთ მაღლარი იყო, ახლა დაბლარია“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „შავი მაღლარი ზოგჯერ ქე აქ მაღლარათ დატოვებული, ისე დაბლარათაა გადაქცეული“ (იქვე). „დაბლარი ვიცოდით უმფრო ხშირათ მაისა, ქველოური, ციცქა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ძირული ვენახი „ძველათ კამური მაღლარიც იყო ხოლმე, ახლა ძირულია“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ჩვენში ძირული იყო ყოველთვის ვენახი, დაბალი ვაზი“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ფეხის ვაზი. „უწინა ჩვენა ფეხის ვაზი არ ვიცოდით: ხეივანი იყო“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

ფეხზე დამდგარი ვაზი. „ფეხზე დამდგარი ვაზი ანუ საყრდენზე გამართული“ (რაჭ., ფრ.).

სარის ვაზი. „ვაზს, რომ ხეზე გავუშვებდით..., იმას ბაბილოს ვეძახოდით, დაბალს — სარის ვაზს ვეძახოდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ჩხიროდი. „სარებმისმულ დაბალ მამულს ჩხიროდს ვეტყვით, მაღლა თუა ხეზე, იმას ხემამული ქვია“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „ცოლიკოური — თეთრი, მაგარი ღვინო დგება, ჩხიროდია“ (იქვე). „წითილოური — შავია, კარგია ღვინოთ, ხე-მამულიცაა და ჩხიროდიც“ (იქვე). „ციცკა... ნამეტანი კარგი იყო. ხე-მამულია. ჩხიროდიც იცოდენ“ (იქვე).

ბაბილო. ვაზი ხვიარა მცენარეა. მისი რქა დიდზე იზრდება. ამიტომ ხშირად ვაზი ან ბუნებრივად აპყეება ხეს, ან საგანგებო ნაგებობაზე აუშვებენ ხოლმე. ხეს აყოლილ ვაზს თავისი სახელი აქვს. ქართულში ხეს აყოლილ ვაზის აღსანიშნავად ფართოდ არის გავრცელებული სიტყვა ბაბილო. საბას განმარტებით: „ბაბილო მაღალი ვაზია“.

ბაბილო ძველ ქართულში: „ვითარცა ბაბილონი რამე აღმადღებოდით სიმაღლესა ზედა ხეთა მაღალთასა აღმადღებულნი“ (ბას. დიდი 57. 30). „ზაქარია სთულისა ქამთა ჯდა ოდეს—მე ტბას თვსთა ბაბილოთა მწიფეთა ქუეშე, რომელთა მრავალ გზის შაშუ ჭამდა“ (გრ. ხანძთ. მე 29). „არა ვპრიდო სამოთხესა მას სამუეფოსა და ნაძუთა სიმაღლესა და ბაბილოთა მათ ნაყოფიერებასა და ყუავილთა მათ სულნელებასა“ (წა. ნინოს შატბ. ცხ.

II, 757). ტერმინი ბ ა ბ ი ლ ო გვხვდება ვახუშტი ბატონიშვილის წიგნში: „და არს ქუეყანა ესე... ნიგვზნარ-ხილიან-ვენახიანი, ხეთა ზედა ასულნი, რომელსა უწოდებენ მაღლარსა ანუ ბაბილოსა“⁴⁹.

თანამედროვე ქართული ენის კილოებში ბ ა ბ ი ლ ო გვხვდება ქართლსა და კახეთში: „ვახს რომ ხეზე გავუშვებდით, ის გაიფარჩხებოდა, ზედ ტოტებზე გავიდოდა და იმას ბ ა ბ ი ლ ო ს ვუძახდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ბ ა ბ ი ლ ო — უბოძოთ რო ავა“ (ქართლ., ბერბ.). „თუ ვაზი ხეზეა ბ ა ბ ი ლ ო ს ვეძახით, თუ ლატნებზეა ხეივანს“ (ქართლ., ატენი). ტერმინი ბ ა ბ ი ლ ო გვხვდება გურჯაანშიც.

დობილო. საბას ლექსიკონის ერთ-ერთ რედაქციაში ბაბილოს განმარტებაში ნახსენებია დ ო ბ ი ლ ო. „ბაბილო მაღალი ვაზი... ხის ვენაგი, გინა გრძელი ვაზი, დ ო ბ ი ლ ო“, ე. ი. საბა დ ო ბ ი ლ ო ს ბაბილოს სინონიმად მიიჩნევს:

დ ო ბ ი ლ ო ს ასეთი მნიშვნელობა დასტურდება ქართულ კილოებში: „მაღლარი ან დ ო ბ ი ლ ო ეწოდება, როცა ლერწი შევიდოდა ხეზე“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „მაღლარსა და დ ო ბ ი ლ ო ს — ხუმლარი და თხმელარი იყო ხოლმე და იმათზე მიუშვებდნენ“ (იქვე). „ძველათ... ლერწი შევიდოდა ხეზე. ამისთანა ვენახს მაღლარი ან დ ო ბ ი ლ ო ერქვა“ (იქვე). „დ ო ბ ი ლ ო ს უჩეხენ ხეებს, ჩვენ არ ვუჩეხავთ“ (იმერ., სხვიტორი).

მაღლარი. (ვახს) ძველად ხის ძირში რგავდენ და ლერწი შევიდოდა ხეზე. ამისთანა ვენახს მაღლარი ან დობილო ერქვა“ (ზ. იმერ. „შინამრეწვ.“). „მაღლარი ყურძენი ხეზე აყავდათ და არ სხლევდენ მხოლოდ ხმელსა გამომორჩავდნენ“ (იქვე). „მაღლარი ქონებოდა ვილაც—ვილაცას, სამი ჩაფილა ჩამოვიდოდა თითოზე (იმერ., საქარა). „ოხტოურა მაღლარი იყო, ხუმბრაზე და ბუოლაზე მეტად ხეირობდა, უფრო კარგად მწიფდებოდა (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „სვანური“ იანვრამდის ება ხეზე, მაღლარი იყო“ (იქვე). „მაღლარს კრეფენ ძროწვრილ გიდელში“ (იმერ., ოზჩა). „მაღლარს არც წამალი უნდოდა“ (იმერ., ზეინდ.). „მაღლარი, ხეებზე შეშვებული ვაზი, ჩვენში ნაკლებათ იცის“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „საირმულა შავია, მაღლარი, კაი ღვინო იცის“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). იმერეთის აღწერის დროს ვახუშტი ბატონიშვილი

⁴⁹ ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი ვ ა ხ უ შ ტ ი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბ., 1973, გვ. 772.

ასტენებს ტერმინ მაღლარს. „და არს ქუეყანა ესე... ნახიანი, ხეთა ზედა ასულნი, რომელსა უწოდებენ მაღლარსა“⁵⁰.

მალნარი. „მალნარი ხეზე შესული ვენახი“ (იმერ., დიალ.).

ხე-ძირი. „ნომრიო შავია, ხე-ძირი, ამისთანა ღვინო ტყუილი იყო“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).

ხის ვენახი. „ოფოტურე ხის ვენახი იყო“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „კამური... მაღალი ხის ვენახი იყო“ (იქვე).

ხის ყურძენი. „ანდასოული ხის ყურძენია, უწამლეა“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ხის ყურძენი“ (ქვ. ლეჩხ., ორხვი). „მაღალი ხის ყურძენი“ (ქვ. აპარ., ქართ. დიალ. I, გვ. 410).

ხის მამული, ხემამული. „ახალი ვენახი რომ ხეზე ავა და დალორძინდება, ქვია ხის მამული“ (ქვ. ლეჩხ., ქორენიში). „ტბაზე (ადგილია) არის ხის მამული“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „სარებმისმულ დაბალ მამულს ჩხიროდს ვეტყვი, მაღლა თუა ხეზე, იმას ხე მამული ქვია... ხე მამულის კრეფა გიდლით ვიცოდით“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „წითილოური — შავია, კარგია ღვინოთ. ხე მამული ცაა და ჩხიროდიც“ (იქვე).

ოჯალეში. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ იმერეთსა და სამეგრელოში ოჯალეში რამდენიმე ჯიშს ეწოდება, ესენია შონური, ჰუმპულა. შონურისა და ოჯალეშის სინონიმობას იოსებ ყიფშიძეც ადასტურებს⁵¹. ივ. ჯავახიშვილს ოჯალეში ზოგადი ცნების, სახელდობრ, ვაზის მაღლარობის გამომხატველ, მეგრულ ტერმინად მიაჩნია⁵².

აშვებული, შაშობილი. „აშვებული ხეზე აშვებული ვაზი, მაღლარსავით“ (ქიზ. მენთ.). „ვაზი ხეზე თუა გასული, იმას აშვებულს ანუ შაშობილს ვეძახდით, თითო ოროლა იყო“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

ტალავერი. ვაზის ასაშვებად ბოძებზე აწყობენ ხარისხებს (ლატნებს). ასეთ ნაგებობაზე აშვებულ ვაზს თავისი სახელი აქვს. ქართული ენის უპირატესად დასავლურ კილოებში გვხვდება ტალავერი, ტარაბელი, ტარაველი (მდრ. თალარი ქიზიყურში).⁵³ „ტალავერი არის ოთხ ბოძზე აყვანილი ვაზი“

⁵⁰ ბატონიშვილი ვახუშტი, იქვე, გვ. 772.

⁵¹ И. Книшидзе, დასახ. ნაშრ., გვ. 411.

⁵² ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 496.

⁵³ „ქველი ტალავარის ანარეკლს უნდა წარმოადგენდეს...თალარი“ (ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 310).

(ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ტალავერი (ეწოდება) ოთხყურიანს და ც რამოდენიმე სარი არის დასობილი და ზედ ჭოკებია გადებული და ვენახია აყვანილი“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ტალავერი როდესაც ჭლარებზეა გადებული, ბარჯგები ასვია და ბარჯგებზე ვენახია“ (იქვე). „ტალავერი — მაღალჯღაიან ჭოკებს გავდებთ და ზედ ვენახს გავაბამთ“ (იქვე). „ტალავერი — ჭურის თავზე ვენახს გადაიყვანენ, ოლიხებს შეუყენებენ“ (იმერ., დიალ.). „ჭურ — ქვევრები ტალავერქვეშაა დამარხული მიწაში“ (ქვ. რაჭ., „შინამრეწვ.“).

ტარაბელი. „ტარაბელს... ვეძახით, როდესაც რამოდენიმე ბარჯგია დასობილი და ზედ ჭოკებია გადებული“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ტარაბელს... (ვეძახით), როდესაც ორ ხეს ბოძებზე მივაკრავთ და ზედ ვენახს გაუშვებთ“ (იქვე).

ტარაველი. „ტარაველს ქვეშ ხშირად ჭურები ქონდათ ხოლმე ჩადებული“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახისგან აკეთებენ ხოლმე ტარაველს, საგრილობელს“ (იქვე).

საბას ლექსიკონში ტალავარი არის „კარავი საჩრდილოებელი“. ძველი ქართული ენის ძეგლებში: „კეთილ არს ჩუენდა აქა ყოფაჲ, და თუ გნებაჲს, ექმნეთ აქა სამ ტალავარ: შენდა ერთი და მოსტსა ერთი და ელიაჲსა ერთი“ (მათე, 17,4C) „და იქმნა მ¹ მთასა ², მცირე ტალავარ და მუნ დაემკვდრა“ (საბა ასურ., 4. 15).

თალარი. „თალარი ტალავარი, ბოძებზე გადებულ ლატნებზე გამგებული ვაზი, ზევით თავს იკრავს და ჩარდახივით კეთდება, ქვეშ მშვენიერი გრილოა“ (ქიზ., მენთ). „თალარი ბოძებზეა დაყენებული“ (ქიზ. „შინამრეწვ.“). თალარი იხმარება კარდანახსა და ლაგოდესში.

კალავერი. „კალავერი — ტალავერი“ (გურ., ჟღ.).

ხეივანი, ხევანი, მხევანი. ხეზე აშვებული ვაზის აღმნიშვნელი კიდევ ერთი გავრცელებული ტერმინია ხეივანი და მისი ფონეტიკური ვარიანტები — მხევანი, ხევანი. ხეივანი გვხვდება აღმოსავლეთ საქართველოში: „უწინა ჩვენა ფეხის ვაზი არ ვიცოდით, ხეივანი იყო... სარი არ უნდოდა, ლატანი უნდოდა“ (ქართ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ბოძებს რომ დაუსხავთ და ზედ მერმედ ხეებს გავაწყობთ, ვაზები გადავა ის ვაზები მერე სულ დაინეკება სამ-სამ კვორტზე, იმას ვეტყვით ხეივანს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ბოძებზე რომ ლატნებს გავდებდით აქეთ-იქით და ზედ გავაბამდით რქებსა და იმას ვეძახოდით გაბმულას, ხეივანს“ (იქვე). „უსიერათ იმას ვეტყოდით, რომ გრძლად რომ იზრდებოდა, გრძელი წავიდოდა, ხეივანა წავიყვანდით“ (იქვე). „ვაზი თუ ხე-

ზეა აშვებული, ბაბილოა, თუ ლატნებზეა — ხეივანი (ქართლ.). „ბოდებზე ხეებია გადებული, მასზე ავიყვანთ ერთ ძირ ვახს და ვუშვებთ და ვუშვებთ, თავს არ ვაჭრით, ეს არის ხეივანი“ (კახ., გავაზი). „აქ ხეივანი არ იციან როგორც იქ — იმერეთში — არის, ისე აქ არ არის“ (ქართლ., ყანჩავეთი). „ხეზე თუა გასული, იმას აშვებულს, ანუ შამობილს ვეძახით. თითო-ოროლა იყო. ზემოთ ხეივანი საც ეძახიან“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“). „ვაზი დგა და მხევიანად გინდა გაზარდო. ბოდებს დაარტობ და გლანებს გაადებ, ზედ გადის მხევიანი (კახ., ყვარ.). „დასაკრეფი მაქვს მხევიანი“ (იქვე). ივანე ჯავახიშვილის აზრით, სიტყვა ხეივანი სპარსული უნდა იყოს. „ხეივანი, ანუ საბას ჩანაწერით, ხეივანი გასაოცრად მი-აგავს სპარსულ... „ხიაბან“-ს, რომელიც სპარსულად ბაღის გზას, სასეირნო გზას, ხეივანს ჰნიშნავს... რაკი ხეივანი, ანუ ხეივანი ძველ ქართულში ჯერ არსად გვხვდება, შესაძლებელია იგი სპარსულით-გან იყოს შეთვისებული“⁵⁴.

გაბმულა. „ბოდებზე რომ ლატნებს გავდებდით აქეთ-იქით და ზედ გავაბამდით რქებსა, იმას ვეძახოდით გაბმულას, ხეივანს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). გაბმულა, როგორც წინა თავში არის აღნიშნული („ვაზის ნაწილები“, გვ. 22), ეწოდება გრძელ რქას, რომელიც ყურძენს ისხამს და რომელსაც მეზობელ ვაზზე ამაგრებენ. ასეთი რქა, გაბმულა, შეიძლება ლატნებზეც გაუშვა. ამიტომ არის, რომ ქართველ გლეხს გაბმულა ხეივნის სინონიმად უხმარია.

დაკიდული. „უწინა ჩვენ ფეხის ვაზი არ ვიცოდით: ხეივანი იყო, დაკიდული და ჩინური იყო... სარი არ უნდოდა ლატანი უნდოდა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“).

სანაპირაო. „ვენახის ნაპირებზე აშენებენ ტალავრის თავისებურ სახეს „სანაპირაოს“, თუ ჩვეულებრივი ტალავერი ჰორი-ზონტალურია სანაპირაო — უფრო ნახევრად მაღლარს წააგავს (რაჭ., ფრ.).

ამრიგად, ოთხი წესით გახარებული ვაზის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

1. გართხმული ვაზი — ქიზ.
- წაქცეული ვაზი — კახ.
- უხარდნო ვენახი — იმერ.

⁵⁴ ივ. ჯავახიშვილი, დსახ. ნაშრ., გვ. 310.

2. დაბალი ვენახი (ვაზი) — იმერ., რაჭ.
დაბლარი — იმერ.
ძირეული ვენახი — იმერ., რაჭ.
ფეხის ვაზი — ქართლ.
ფეხზე დამდგარი ვაზი — რაჭ.
სარის ვაზი — ქართლ.
ჩხიროდი — ლეჩხ.
3. ბაბილო — ძვ. ქართ., ქართლ., კახ.
დობილო — საბა, იმერ.
მალლარი — იმერ., რაჭ., ლეჩხ.
მალნარი — იმერ.
ხე-ძირი — ლეჩხ.
ხის ვენახი — იმერ.
ხის ყურძენი — იმერ., აჭარ., ლეჩხ.
ხის მამული, ხემამული — ლეჩხ.
ოჯალეში — იმერ.
აშვებული, შაშობილი — ქიზ.
4. ტალავერი, ტარაბელი, ტარაველი —
იმერ., რაჭ.
კალავერი — გურ.
თალარი — ქიზ., კახ.
ხეივანი — ქართლ., კახ.
მხევიანი — კახ.
ხეივანი — ქართლ., ქიზ.
გაბმულა — ქართლ.
დაკიდული — ქართლ.
სანაპირო — რაჭ.

ნამყენი ვაზი. ნამყენი ვაზი არის მწარე ძირზე დამყენილი და გახარებული სხვადასხვა ჯიშის ვაზი. „წინათ ქართული ვაზი იყო, ეხლა ნამყენი ვაზია“ (ქართლ., ყანჩ.). „ეხლა ვენახები გაქრა და ნამყენი ჩავყარეთ. წინდაწინ ნამყენის ჩაყრა არ იყო, არც გვეჭირდებოდა ნამყენის ჩაყრა, თუ ვაზი ამოხმებოდა სხვა ვაზს გადავაწვენდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“). „ნამყენია — კარგი ჯიში დაიმყნობა მწარეზე“ (კახ., გურჯ.). „თუ გინდა რო გოდრები აამსო ხოლმე, ნამყენი ვაზი უნდა ჩაყარო“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, 215). „ნამყენი ვენახი (ვაზი) უწინ არ იყო“ (ზ. იმერ., „ში-ნამრეწვ.“). „აცხონა ღმერთმა ვინძახამ ნამყენი ვენახი შამაილო“

(ზ. იმერ., ძოწ. I, 352) „ნამყენი როცა ძირს მწარე იმაზე კარქი“ (იმერ., საქარა). „ოჯალეში შავი ნამყენი ჯიშია“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ალარ იმუშავა ხეებზე. ნამყენებზე კი ალარ გავვიკეთებია. ნამყენებზე ცკეთდებოდა, მაგრამ ისე არ იმუშავებს, როგორც ხეზე“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ნამყენი ვაზი ვიცით სარებზე მიკრული“ (ზ. რაჭ. „შინამრეწვ.“). „მარტში რომ ჩავყრით ნამყენს, მაისში ამოსულია“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „მესამე წელს ნამყენი იბამს“ (იქვე). „უფრო ნამყენია ახლა, ჩვენ თავათ ვამყნით“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“). „დაბალ ვენახს (=ვაზს) ქვია ახალი ნამყენი ვენახი“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

დამყნობილი ვაზი, დამყნილი ვენახი. ნამყენ ვაზთან ერთად იხმარება „დამყნობილი ვაზი“ (კახ., ყვარ.) და დამყნილი ვენახი. „ახლად დამყნილ ვენახს შემოდგომაზე ამოთხრიან და ინახავენ სილაში, გაზაფხულზე რგავენ“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ქართული ვაზი. ქართული ყურძენი. ნამყენი ვაზისაგან განსხვავებით, ნერგით გახარებულ ვაზს ქართული ვაზი ეწოდება. გაზაფხულზე ჩარგავენ წინასწარ მოჭრილ ექვს-შვიდ კვირტიან ყლორტებს. „ქართული ვაზი ეწოდება, როცა ნამყენი არ არის“ (ქართლ., ატენი). „ხეზე ქართულ ყურძენს ვუშვებთ“ (ქართლ. ბერბ.) „წინათ ქართული ვაზი იყო, ესლა ნამყენი ვაზია“ (ქართლ., ყანჩ.). „ექვს კვირტიან ყლორტებს მოჭრი გაზაფხულზე, ჩარგავ — ქართული ვაზია. ვერ შეინახავ მაშინვე გაზაფხულზე ჩარგავ. რაც იხარებს იხარებს, რაც არ იხარებს, ჩაუშატებ ან გადააწვენ“ (კახ. გურჯაანი).

ძველი ვაზი. ქართულ ვაზს კახეთში „ძველი ვაზი“ ეწოდება (კახ., ახმეტა). ასეთი წესით ვაზს ძველად აშენებდნენ. ახლა როგორც წესი, ნამყენ ვაზს აშენებენ. „წინათ, ძველი ვაზი იყო, ჩვენ დროს არ იყო ნამყენი სარზე“ (ქართლ., ყანჩავეთი).

ძველი ლერწი⁵⁵. „მაშინ იყო ალექსანდროული, შავი კაბისტონი, ნაკუთნოული. ძველ ლერწი მანამდე იყო და არ გარახმა“ (ლეჩხ., ქართ. დიალ. I, 493).

ძირეული ვენახი (ვაზი). „ძირეული ვენახი ალარ გვაქვს. ახლა წარე ვენახი, ნამყენი ვენახი, უწინ ძირეულს ვეძახოდით“ (იმერ., გელათი). „ფილოქსერამ თითქმის გაანადგურა ძირეული

⁵⁵ ლერწი ვაზის მნიშვნელობით არის ნახმარი.

ვენახები, დაუმყნელად დარგული“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწველი“
უმყნელი, დაუმყნელი ვაზი. ნამყენი ვაზის შემოსვლის შემდეგ
 მის დასაპირისპირებლად ძველ, ქართულ ვაზს, რომელსაც არ ამყ-
 ნიან, უმყნელ ვაზს უწოდებენ. „უმყნელი ვაზები თითონ
 მწარე ნექები იყო“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „დომყნელი მალლარი სარ-
 ზე არ ივარგებდა“ (იმერ., საქარა).

მწარე, წარე ვაზი (ვენახი). ფილოქსერის გამძლე ვაზს, რომელ-
 ზედაც ამყნობენ სხვადასხვა ჯიშის ვაზს მწარე, წარე ვაზი ეწო-
 დება. „მწარეზე ტკბილი ვაზი დეემყნება“ (ქართლ., ყანჩ.).
 „ტკბილი ვაზი იქნება ერთი „გოჯი“ და მწარე ვაზი იქნება შვი-
 დი „გოჯი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწველი“). „მწარე ვაზი ეტანება
 მიწაში“ (კახ., გავაზი). „მწარე თესლზე უნდა გამოიყვანო, რომ
 შეეგუოს. ამერიკიდან ხომ არ ჩამოიტან“ (კახ., გურჯაანი). „ძირე-
 ული ვენახები აღარ გვაქვს, ახლა მწარე ვენახია, ნამყენი ვენახი“
 (იმერ., გელათი). „წარე ვაზი, იყენებენ ვაზის დასამყნობად“
 (იმერ., დიალ.) „ლიპარია ლუბეს მწარე ვენახს ვუძახოდით.
 ეს სულ ორმოცი წელია რაც შემოსულია“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწველი“).
 „საქარადან მოვიტანე მწარე ლერწი და დავიწყე მწარე
 ლერწზე სხვადასხვა ჯიშების დამყნობა“ (ქვ. რაჭა, „შინა-
 მრეწველი“). „მწარე ლერწმა ვენახი გამოაბრუნა. საჭირო იყო
 ძველი ვენახის მოსპობა და ამ ჯიშების დამყნა“ (იქვე). „წარე
 ლერწს ჭირი არ ეკარება“ (ლეჩხ., ქართ. დიალ. I, გვ. 492).
 „წარე ლერწზე ვამყნოფთ გემრიელ ლერწს“ (იქვე).

საძირე, სანამყენე ხე. საძირეს, სანამყენე ხეს ეძახიან
 მწარე ვაზს, რომელზედაც ამყნიან. „მაქალო... უნაყოფოა, საძი-
 რეზე ამოიყრის“ (ქართლ., გორი). „საძირე, სანამყენე
 ხე—ძირი, რომელზედაც ამყნიან“ (ქიზ., მენთ.). „საძირეს რო-
 მონამყენეფთ, ცალკეულ ძირეფს შორის დაცილება იქნება
 ნახევარი „გოჯი“ (ზ. იმერ., ძოწ., I). „კაი ჯიშის ვენახს დავამყნო
 წარეზე — საძირეზე“ (იქვე).

სადედე, დედო. „ვაზი, რომელზედაც ვამყნოთ სადედეა“
 (იმერ., ობჩა). „მწარე ვაზს — სადედე. ამაზე ამყნიან“ (ქვ. ლეჩხ.,
 დურჩი). „ამერიკული ვაზის ლერწს დედო ეწოდება... ჩვეულებ-
 რივი ვენახის ლერწს — კვირტი“ (იმერ., ჭუმბ.).

ფიჩი. აგრონომ დ. ტაბიძის ცნობით ახალციხეში საძირეს
 ფიჩს უწოდებენ.

ტკბილი ვაზი: „კვირტები დეეცლება და მერე დაიყვნობა,
 ტკბილი ვაზი იქნება ერთი „გოჯი“ და მწარე ვაზი იქნება შვი-

დი „გოჯი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „მწარეზე ტკბილი ვაზი დეემყნება. ამერიკული ტკბილია... ჩინურს ეძახიან“ (ქართლ., კახ., „შინამრეწვ.“). „მწარე ვაზზე ამყნიან ტკბილ ვაზის ძირს, რომელიც ფესვებს უშვებს, ამერიკულია“ (იქვე).

გემრიელი, გერიელი ლერწი. „წარე ლერწზე ვამყნოფთ გემრიელ ლერწს“ (ლექს., ქართ. დიალ. I, გვ. 492). „ორჯერ უნდა ჩაფესოვო, გერიელი რო არი, ფესოს გაიკეთეფს“ (ზ. იმერ., ძოწ. I, 432).

კვირტი, საკვირტე, ტკბილ ვაზს, საძირებზე რასაც ამყნიან, კვირტი, საკვირტე ეწოდება. „სავენაკეჲ ჯერ დაბრუნება უნდა ორ ბარი პირზე დაბრუნები მემრე ჯერ ლერწზე უნდა იზრუნო, მემრე კიდე კვირტი უნდა ააჭრა“ (ქიზ. ქართ. დიალ. I, 215).

დედა-ვაზი, დედო-ვაზი, დედანი. ვაზს, რომლისგანაც გადააწვენენ რქას ახალი ვაზის გასახარებლად, დედა-ვაზი ეწოდება. „დედა-ვაზია რისგანაც გადააწვენენ“ (კახ., ახმეტა). „სამი წლის შემდეგ „დედო-ვაზს“ ნაწიკარ რქას მოაშორებს“ (რაჭ., ფრ.). „არხის სიღრმე დედნის ძირამდე უნდა დავიდეს“ (კახ., ბოჭორ., 12).

გადასაწვენი ვაზი. „რომელი ვაზიც თამამი იყო და გადასაწვენათ გვინდოდა, იმას რქას არ გავაცლიდით“ (შ. კახ., „შინამრეწვ.“) დასაწვენი ვაზებს ამოვუთხრიდით ძირიდან გძლათ სამარეს ორი ბარის პირზე“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“).

ტუკი, ტუნკი ვაზი. ტუნკი ვაზი დანეკილი ვაზი“ (ქიზ., მენთ.). „ტუკი — სამ კვირტზე გასხლული ვაზი“ (ქართლ., კირიონი).

დანეკილი, განეკვილი ვაზი. „დანეკილი ვაზი — მოკლედ გასხლული, ორ-სამ კვირტზე დაყენებული ვაზი“ ((ქიზ., მენთ.). „ზოგმა მარტვა განეკვა იცის. ერთ სამ ნეკს დაუტოვებთ და თითოს ოთხ-ხუთ კვირტს შევარჩინთ განეკვილს“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ამგვარად, სხვადასხვაგვარად დამუშავებული ვაზის სახელწოდებებია:

- ნამყენი ვაზი — ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ., რაჭ., ლექს.
- დამყნობილი ვაზი — კახ.
- დამყნილი ვენახი — იმერ.
- ქართული ვაზი — ქართლ., კახ.
- ძველი ვაზი — კახ., ქართლ.
- ძველი ლერწი — ლექს.

ძირეული ვენახი — იმერ.

უმყნელი ვაზი — ლეჩხ.

დოუმყნელი — იმერ.

მწარე, წარე ვაზი → ქართლ., კახ., იმერ., რაჭ., ლეჩხ.

საძირე — ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ.

სანამყნე ხე — ქიზ., იმერ.

სადედე — იმერ.

დედო — იმერ.

ფიჩი — ქართლ.

ტკბილი ვაზი — ქართლ.

გემრიელი ლერწი — ლეჩხ.

გერიელი — იმერ.

კვირტი — ქიზ., იმერ.

საკვირტე — კახ.

დედა-ვაზი — კახ.

დედო-ვაზი — რაჭ.

დედანი — კახ.

[გა]დასაწვენი ვაზი — კახ.

ტუნკი ვაზი — ქიზ.

ტუკი — ქართლ.

დანეკილი ვაზი — ქიზ.

განეკვილი ვაზი — რაჭ.

სანერგე. სანერგე ისევე, როგორც ნერგი სხვა მცენარესთან საერთო ტერმინია „მარტში მიწა გვექნება გადაბრუნებული სამ ჩარეჭზე და იმ მიწაში დავრგავთ სანერგეს“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

სადედე. სადედე იგივე სანერგე არის (იმერ., ობჩა).

ზვარი, ზუარი, მზვარი. ვენახი სხვადასხვაგვარია სიდიდის მიხედვით, დიდ მსხმოიარე ვენახს ზვარი ეწოდება. „ძემან იმსმსმან მოგლეს თქნ დაბნები და აგარაკები გინა ზუარები ვენავთაჲ“ (I, მეფ. 22.7, ოშ.). „ზვარს იკოთში ეძახიან აქ არა, დიდი კია“ (ქართლ., ყანჩავეთი). „ზვარი, მზვარი — დიდი ვაზიანი“ (ქართლ. იკოთი). „მზვარი სკოლის დაღმა ვენახია“ (იქვე). „ზვარი — დიდი ვენახი, ჩოკანთ ზვარი (კახ., ახმეტა). „ზვარი — უსასრულო ვენახი“ (კახ., გავაზი). „ენდე დიდი ვენახი ზვარია, პატარა კი ვენახია“ (მ. კახ., მარტ., იმნ.). „ზვარი, მზვარი — დიდი ვენახი“ (ქიზ., მენთ.).

დაბალი, დაბლარი ვენახი. როგორც ვენახი და ვაზი — ორივე იხ-
მარება ყურძნის ხის და ბალის მნიშვნელობით, ასევე დაბალი ვენახი
ლალი ვაზის აღმნიშვნელ სიტყვებსაც ორივე მნიშვნელობა აქვს.
„დაბალი ვენახი უფრო იყო უმაღლესი ვერ შეივ-
ლიდი შიდა. მას უკან გახმა“ (ზ. იმერ., ძოწ. I, 352). თუ ვენახში
დაბალი ვაზი არის გაშენებული მას დაბლარი ვენახი
ქვია. ტერმინი დაბლარი ნახსენები აქვს ვახუშტი ბატონიშვილს
„ვენახნი დაბლარნი არიან მრავლად“ (გვ. 771. 9). „ვენახი
დაბლარი და ღვინო კეთილი“ (იქვე).

ძირეული ვენახი. „ძირეული ვენახი — დაბლარი, ძირს
გაშენებული ვენახი“ (იმერ., წერ.).

ხელნაშენი. „იმერეთის თემში დაბლარის სინონიმად ხელნა-
შენიც იხმარება“ წერს ივ. ჯავახიშვილი ერმ. ნაკაშიძის ცნობის
საფუძველზე⁵⁶.

ხარდნივენახი, ხარდნის ვენახი, ოლიხნარი. აგრონომ ერმ. ნა-
კაშიძის ცნობით „სარის ვაზს“ იმერეთში ოლიხნარს და ხარ-
დნის ვენახს უწოდებენ. მათ შორის ის განსხვავებაა, რომ
ოლიხნარად გაშენებული ვაზი მწკრივად იყო ჩაყრილი და
ხარდნის ვენახში კი მწკრივი დაცული არ იყო. ივ. ჯავახი-
შვილის აზრით, ოლიხნარი მეგრული წარმოშობის სიტყვა არ-
ის „ლიხ“ და „ნარ“-ისაგან შემდგარი და როგორც ოჯალეში იყო
ტეზე გასაშვები ვაზის ჯიშების ზოგადი სახელი „ამნაირადვე, ოლიხ-
ნარი ლიხნარზე, ანუ მალალ ბუჩქნარზე გასაშვები ვაზის აღმნიშვნე-
ლი უნდა ყოფილიყო⁵⁷ ხარდნის ვენახი იმერეთს გარდა
ქვ. რაჭაშიც გვხვდება (ფრ., გვ. 17).

ნარგეული ვენახი. ვაზის ნერგით, რქის გადაწვევით გაშენებული
ვენახის სახელწოდება არის ნარგეული ვენახი. „ნარგეუ-
ლი ვენახები გადავაშენეთ სიმინდი გულითვინა“ (კახ., ყვარე-
ლი).

ძველებური ვენახი. „ძველებური ვენახს ახლაც რვავენ.
გადაბრუნებულ ან გოდოლბრუნებელ მიწაში ჩაერგავთ ლერწს.
მერე იქა-აქა გაიხარებს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

ნამყენი ვენახი. „ნამყენი ვენახი უწინ არ იყო“ (ზ. იმერ.,
„შინამრეწვ.“).

ბაგა. ვენახში თუ ვაზი ახალი ჩაყრილია, მას ბაგა ეწოდება.
„ბაგად ითქმის ახალი (ახალშენი) ვენაჯი“ (საბა). „ახლად რომ

⁵¹ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 308.

⁵⁷ იქვე, გვ. 310.

ჩაყვრილით ცარიელ მიწაში ვაზსა, იმას ბ ა გ ა ს ვეტყობდით. რქებზე რომ მოვჭრიდით იმას გავამწკრივებდით და გავამრავლებდით, გაკაშენებდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „სამ წლამდი ბ ა გ ა ს ვეძახოდით, სამი წლის შემდეგ ვენახს ვეძახოდით“ (იქვე). „იმერეთში ახლად ჩაყრილ ვენახს ბ ა გ ა ს ეძახიან, ჩვენ ქართლშიაც ბაგას ვეძახით“ (იქვე). „გადაწიდნავდენ, რომ ცარიელი შარი არ გამოსულიყო... თანამდი შარი შეივსებოდა, ბ ა გ ა ს ეძახოდენ, მერმედ კი ვენახს“ (იქვე). „ბ ა გ ა რომ მოისხამს პირველად, იმასაც კიმელას ვეტყვით“ (იქვე) „უნდა გადააბრუნო დედამიწაზე არშინზე, ისე ჩაყარო ბ ა გ ა“ (ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვ.“). „ბ ა გ ა არის, რომ ჩაყვრილ რქას ხამ ალაგას“ (ქართლ., ატენი). „რო ჩაყვრილ რქასა და ვენახს ვიკეთებთ, ის არის ბ ა გ ა“ (იქვე).

ახალშენი, ახაშენი. „ახალდარგულს — ახალშენი ვენახი ჰქვია“ (ლერჩხ., „შინამრეწვ.“). „წელს რომ ჩაყვრილ ვენახს, ახალშენს ვუძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ვენახი დავვიგნე, გაახალშენდე ბოდა მიწაში ძირები“ (იმერ., გელათი). „ახალშენი ვენახი სამ წლამდე არის. მერმედ რომ დახარდებოდა (ვაზი), სამ წელიწადს იქით ვენახია“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

ჩხირა ვენახი. ახლად ჩაყრილმა ვაზმა შეიძლება ყველამ არ გაიხაროს. აქა-იქ რომ გაიხარებს ვაზი ასეთ ვენახს ჩხირა ვენახი ეწოდება (სანამ შეივსებოდეს ვენახი გადაწვევით). „ჩხირა ვენახი აქა-იქ გახარებული ვაზი, რომელსაც ჯერ სარები არა აქვს დასმული“ (იმერ., წერ.) „გადააბრუნებულ და გადოპრუნებულ მიწაში ჩავრგავთ ლერწს, მერე იქა-აქ გეიხარებს... ამას უძახიან ჩხირა ვენახს“ (ზ. იმერ., „შინამრეწვ.“). „ჩხირა ვენახია წრევანდელი და შარშანდელი ვენახი. ორ წელიწადს ჩხირაა, მესამე წელიწადს — ვენახი“ (იმერ., ობჩა).

ახალნერგი. ძველ ქართულში გვხვდება ტერმინი ახალნერგი ახალგაშენებული ვენახის მნიშვნელობით „აღ იგი ვენაჯი: რა ახალნერგი იყო“ (იბოლ., TP III 20. 62). „რამეთუ ვინაფთგან ახალნერგი იყვნეს წუთლა ვენაჯნი, ყოველთა სართთა განგებამ უნდა“ (ცხ. იოვ. და ეფთ., 89.6).

საშვალი ვენახი. „ახალშენის შემდეგ საშვალი ვენახია“ (იმერ., ობჩა).

მსხმოიარე ვენახი. მოსავლიან ვენახს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა სახელს უწოდებენ. „მსხმოიარე მქონდა ვენახი“ (ქართლ., გაჩ.).

სრული ვენახი. „მესამე წელიწადს ს რ უ ლ ი ვ ე ნ ა ხ ი“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „ს რ უ ლ ი ვ ე ნ ა ხ ი მეოთხე წელს არის“ (კახ., გავაზი). „ს რ უ ლ ვ ე ნ ა ჯ ძალან დიდი მოვლა უნდა“ (ქიზ., „ქართლ. დიალ. I, 216). „მეოთხე წლიდან ს რ უ ლ ი ვ ე ნ ა ხ ი იყო“ (იმერ., თბჩა).

დამზადილი ვენახი. „მესამე წელიწადს დ ა მ ზ ა დ ი ლ ი ვ ე ნ ა ხ ი ა“ (იმერ., თბჩა).

მოთავნებული ვენახი. „...მაგრამ სამი წლის რომ გახდება, მაშინ მოთავნებულ ვენახს უძახით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

დამდგარი ვენახი. „არ ვაკეთებთ სახლს, სანამ ვენახი არ დადგება, სამ წელიწადში დ ა მ დ გ ა რ ი ვ ე ნ ა ხ ი გვექნება“ (იმერ., თბჩა).

მამცემი ვენახი. „მ ა მ ც ე მ ვ ე ნ ა ხ ს რო აქ, ისე კი არ უნდა, თხელი წამალი უნდა“ (ზ. იმერ., ძოწ.).

მუშა ვენახი, საკრეფი მამული. „ხუთი წლის შემდეგ ვენახს „მ უ შ ა ვ ე ნ ა ხ ი“ ანუ „ს ა კ რ ე ფ ი მ ა მ უ ლ ი“ ეწოდება (რაჭ., ფრ.).

მოყორდილი ვენახი. „მ ო ყ ო რ დ ი ლ ი ვ ე ნ ა ხ ი — დასაკრეფად მოწეული ვენახი“ (ქართლ., ძიძიგ. და სხვ.).

დაკრეფილი ვენახი. „შემოდგომაზე საჭიროა დ ა კ რ ე ფ ი ლ ი ვ ე ნ ა ჯ ი მოვწნა“ (ქიზ., ქართ. დიალ. I, გვ. 216).

ორპირი ვენახი. თუ ვაზი ორპირად არის ჩაყრილი ასეთ ვენახს ო რ პ ი რ ი ვ ე ნ ა ხ ი ეწოდება. „ო რ პ ი რ ი ვ ე ნ ა ხ ი — სავენახე მამულში ორპირად ჩაყრილი ვაზი, მწკრივად გაშენებული ვენახი“ (ქიზ., მენთ.).

ირმიცული ვენახი. „ვაზი თუ სწორათაა დარგული, ვიტყვით შარებათ რგიაო, თუ ირიბათაა — ვიტყვით მოირმიცოთ რგიაო — ი რ მ ი ც უ ლ ი ა“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

წკაპის ვენახი. წკაპზე დარგული ვენახი (იმერ.).

რეული, უშაკო ვენახი. „აქა-იქ შემორჩენილია ძველთაძველი რ ე უ ლ ი ვ ე ნ ა ხ ი ც“ (კახ., ლეკ.). „გრიშას ყურბენი დეიწყეს უკვე? ის უ შ ა კ ო ვ ე ნ ა ხ ი ა“ (ზ. იმერ., ძოწ. I).

ლამი ვენახი. „უქვო, უკენჭო შავი მიწის ვენახი, დიდ მოსავალს იძლევა, მაგრამ ღვინო ხარისხით დაბალია, უპირისპირდება ხირხატ... ვენახს“ (ქიზ., მენთ.).

ხირხატი ვენახი. „კენჭიანი ადგილის ვენახი. ხ ი რ ხ ა ტ ი ვ ე ნ ა ხ ი ს ღვინო კარგია“ (ქიზ., მენთ.).

სარწყავი და ურწყავი ვენახი. „უ რ წ ყ ა ვ ი ვ ე ნ ა ხ ი“ (კახ.,

ყვარელი). „სარწყავში 0,25 ჰექტარი აქვს, ურწყავში 0,5 ჰექტარი. პაპაჩემს სარწყავში აქ 0,5“ (კახ., გურჯაანი).

აბეჩხარი ვენახი. „აბეჩხარი — ნახევრად გადამხმარი ვენახი“ (ქიზ., მენტ.).

ნაოჩხარი, ნაბეჩხარი ვენახი. „გადამხმარი, ამოვარდნილი ვენახი... ნაოჩხარის ღვინო ნაქებია“ (ქიზ., მენტ.).

ამოვარდნილი ვენახი. „ამოვარდნილი ვენახი — გადამხმარი ვენახი“ (ქიზ., მენტ.). „ვაზი დიდხანს სძლებდა ძველათ მაინც ორი თაობა უნდა გამეეცვალა ვაზს. მე ვენახის ამოვარდნა არ გამეგონა“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

პარტახი. გადამხმარ, ამოვარდნილ ვენახს ლეჩხუმში პარტახი ეწოდება. „პარტახში მიბია ცხენი“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი).

აშარავებული ვენახი. „აშარავებული — დაუცავი ვენახი“ (ქიზ., ნანობ., გვ. 56).

უხვედრი მამული. „უხვედრი მამული ანუ ვენახი, სადაც ხალხი ნაკლებ დაიარება და ცოტა ხარჯი აქვს“ (ქიზ., მენტ.).

კარის ვენახი, მამული. სახლთან ახლოს ვენახს კარის ვენახი ეწოდება. „კარგი ხარ, კარის მამულს რომ არა გკამდეს ქათამი“ (ხალხური).

შინა ვენახი. „შინა ვენახი ორასი საყენი ღა მაქვს“ (რაჭა, ამბროლაური).

- ამრიგად, გვაქვს:
- სანერგე — ქართლ. და სხვ.
- სადედე — იმერ.
- ზუარი — ძვ. ქართ., ქართლ.
- ზვარი, მზვარი — ქართლ.
- დაბალი ვენახი — იმერ.
- დაბლარი ვენახი — ვახუშტი
- ძირეული ვენახი — იმერ.
- ხელნაშენი — იმერ.
- ხარდნი ვენახი, ხარდნის ვენახი — იმერ., რაჭ.
- ოლიხნარი — იმერ., რაჭ.
- ნარგეული ვენახი — კახ.
- ძველებური ვენახი — იმერ.
- ნამყენი ვენახი — იმერ.
- ბაგა — საბა, ქართლ.
- ახალშენი, ახაშენი — იმერ., ლეჩხ.

- ჩხირა — იმერ.
ახალნერგი — ძვ. ქართ.
საშვალე — იმერ.
მსხმოიარე — ქართლ.
სრული — ქართლ., კახ., ქიზ., იმერ.
დამზადილი — იმერ.
მოთავნებული — იმერ.
დამდგარი — იმერ.
მამცემი ვენახი — იმერ.
მუშა — რაჭ.
საკრეფი — რაჭ.
მოქორდილი — ქართლ.
დაკრეფილი — ქიზ.
ორპირი ვენახი — ქიზ.
ირმიცული — რაჭ.
წკაპის ვენახი — იმერ.
რეული ვენახი — კახ.
უშაკო ვენახი — იმერ.
ლამი ვენახი — ქიზ.
ხირხატი ვენახი — ქიზ.
სარწყავი ვენახი — კახ.
ურწყავი ვენახი — კახ.
აბეჩხარი ვენახი — ქიზ.
ნაოჩხარი, ნაბეჩხარი — ქიზ.
ამოვარდნილი ვენახი — ქიზ.
პარტახი — ლეჩხ.
აშარავებული ვენახი — ქიზ.
უხვედრი მამული — ქიზ.
კარის ვენახი — ქართლ.
შინა ვენახი — რაჭ.

ვენახის ღაფოვა საშუალო ნაწილზეად, ვახის მუკრივი

ეტი. ვენახს ყოფენ ერთჯერობაზე შესასრულებელი სამუშაოს მიხედვით. ვენახის ამ მონაკვეთებს სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა სახელს უწოდებენ. ეს სახელწოდებანი ხშირად საზიაროა ბაღის, ყანის, ბოსტნისა და მისთანათა სათანადო მონაკვეთების სახელწოდებასთან. „ვენახი ან ბაღი რამდენიმე ნაწილად იყოფა, ამ ნაწილთა

შორის ბილიკი ან საურმე გზაა გაყვანილი, თითოეული ნაწილი
 ეტია“ (ქართლ. ძიძიგ. და სხვ.). „ეტია — ნაწილი ვენახისა“
 (ქართლ., კირიონი). „ეს ვენახი სამ-ეტიანია, ერთ კვალს რომ გა-
 თავებ, აიტან, იტყვი ერთი ეტია გავათავეო“ (ქართლ., ბერბუკი).
 „ერთი ეტია, ერთი კვალი მოვკრიფეთ“ (იქვე).

კვალი. ეტის გვერდით ქართლში იხმარება კვალიც. „კვა-
 ლი ჩავათავეო — ძველებურად კვალი ქვია, ახლა ეტსაც ვეძა-
 ხით“ (ქართლ., ატენი). ბერბუკელები ეტს განასხვავებენ კვალი-
 საგან, „განდიგან რო გადაჭრი ეტია, სიგრძეზე — კვალი“
 (ქართლ., ბერბუკი).

სვე, სვრელი, სრიელი. ეტის სინონიმებია სვე, სვრელი,
 სრიელი. „ერთი სვე⁵⁸ გავიტანეთ“ (კახ., ანმეტა). „ერთი სვე
 დავვრჩა მოსაკრეფი“ (ქვ. ლეჩხ., ღერჩი). „ეს სვრელი გავიტა-
 ნით“ (იმერ., ჭორვილა). „სრიელთა სიდიდე მუშახელის რაოდე-
 ნობაზე იყო დამოკიდებული“ (რაჭ., ფრ., 93).

არაკალი. „არაკალი—ვენახის ეტია“ (საბა). არაკალი
 ცოცხალ მეტყველებაში არ შეგვხვედრია. დ. ჩუბინაშვილს არაკა-
 ლი საბასაგან განსხვავებული მნიშვნელობით („განსხვლა“) აქვს
 შეტანილი.

ბაქანი. „ბაქანი — კორდი ვენახში“ ქართლ., ძიძიგ. და
 სხვ.).

ველი. ვახის ძირთან მის გადასაწვევად დატოვებულ ადგილს
 ველი ეწოდება. „წიღვნას ვეტყოდით, რომელიც ვაზი დაბერდე-
 ბოდა, ემას ველი ქონდა, გაუთხრიდით საფლავსა და ჩავაწვენ-
 დით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „გაუთხრიდით განივრად სამარეს
 ორი ბარის პირს, მერე გადვიყვანდით რქასა და ველს გავავსებდით
 და გავაახლებდით ვახსა“ (იქვე). „ადგილი აღარ გვქონდა, რომ (ვა-
 ზი) გადაგვეწიგნა — სქელში რათ უნდოდა წიგნა, ველი რომ აღარ
 იყო“ (იქვე).

კალო „ოლოხნარის ვახის ძირს მეტი კალო აქვს დატოვებუ-
 ლი“ (კახ., ლეკ.).

შარი. მწკრივებს შორის დარჩენილ ადგილს შარი ეწოდება.
 „რომელიც გაიხარებდა და მოლონიერდებოდა გადააწილნავდენ,
 რომ ცარიელი შარი არ გამოსულიყო და ყოფილიყო ხშირად,
 ყოველ სამ ჩარექზე უნდა ყოფილიყო ვენახი“ (ზ. ქართლ., „შინა-

⁵⁸ სვე — სიტყვა ქართლში მკის დროს იხმარება. „ერთი სვე გავიტანითო ყანას
 რომ მკიან, მაშინ იტვიან“ (ქართლ., ბერბუკი).

მრეწვ.“). „შ არ ი რიგსა და რიგს შუა ადგილი“ (ქვ. ლეჩხ. „შინამრეწვ.“).
 (ჩი). „ძველათ ახლო-ახლო იყო ძირები, შუა შარები არ ქონდა,
 ახლა რომაა პლანზე ესეც არ ვიცოდით“ (ლეჩხ., „შინამრეწვ.“).
 „შარები — დარგული ვაზთა შორის მიწის ზოლები“ (ზ. რაჭა,
 „შინამრეწვ.“).

გეზი. „აქეთ-იქით გეზებს ვაკეთებდით (ვენახში), რო ხალხს
 გეეარნა“ (ქიზ. „შინამრეწვ.“).

ცარიელი მამული. „ცარიელი მამული უვენახო, უხეხი-
 ლო მამული ვენახის ახლოს: სათიბი, საურმე ადგილი შუა ვენახში
 შესასვლელად“ (ქიზ., მენთ.).

უბირო ალაგი. „უბირო ალაგი — ცარიელი“ (ქართლ., ყან-
 ჩავეთი).

ტახტი, ქუსმი. „ქართლ-კახეთში დიდი ვენახი ბილიკებითაა და-
 სერილი. ისინი ტახტებად, ქუსმებად ყოფენ ვენახებს
 (ქართლ., კახ., ლეკ., გვ. 56).

საყენებელი. „დიდი ვენახის სრიელს საყენებელი ექნება.
 სრიელის ატანის შემდეგ ისვენებენ, სადაც სრიელი თავდება“ (რაჭ.
 ფრ., 57).

ვენახის დანაყოფების აღმნიშვნელი სახელებია:

- ეტ ი — ქართლ.
- კვალი — ქართლ.
- სვე, სვრელი — კახ., იმერ., ლეჩხ.
- სრიელი — რაჭ.
- არაკალი — საბა.
- ბაქანი — ქართლ.
- ველი — ქართლ.
- კალო — კახ.
- შარი — ქართლ., რაჭ., ლეჩხ.
- გეზი — ქიზ.
- ცარიელი მამული — ქიზ.
- უბირო ალაგი — ქართლ.
- ტახტი — ქართლ., კახ.
- ქუსმი — ქართლ., კახ.
- საყენებელი — რაჭ.

ვაზის მწკრივი. ვენახში ერთიმეორეს მიყოლებით დარგულ
 ვაზებს ეწოდება მწკრივი.

მწკრე. „დაჰშარავდა ე. ი. მწკრეზე ჩაჰყრიდა ორი ბარის
 პირის სიღრმეზე ამოთხრილ შარში რქას“ (გ. კახ., „შინამრეწვ.“).

„გადავაწვენიდით. ერთ წვერს ვაზის ძირშივე ამოვუშვებდით და ნარჩენებს მწკრეზე“ (იქვე).

წკაპი. „ნამყენის დასარგავად ვენახს ყოფენ რიგებად, რომელზედაც გააყოლებენ ნამყენს. თითოეულ რიგს წკაპი ეწოდება... ამ წკაპს მიყევი შენე“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.)

პწკალი, პწკარი. „მწკრივი, რიგი... ვენახს გააყოლებენ პწკალზე... სახლის გადაღმა ერთი პწკარი ვენახი დამიტოვე-მეთქი“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.).

შაკი. „ჩემი შაკი გავათავე“ (ზ. იმერ., ძოწ. I, გვ. 531). „უ შაკო-შაკის, მწკრივის უქონელი. „გრიშას ვენახი უ შაკოა“ (ზ. იმერ., ძოწ. ლ.).

შარი. მწკრივის სინონიმია შარი. „შარი მწკრივი ვაზისა ვენახში“ (ქიზ., მენტ.). „შარი-ვაზის მწკრივი“ (კახ., გავაზი). „შარი ვაზების მწკრივი ვენახში — გაზაფხულზედა ამეიღებენ (ვენახის ნერგს) და გადაბრუნებულ მიწაში შარებათ რგავენ“ (იმერ., დიალ.). „ვაზი თუ სწორათაა დარგული, ვატყვეთ — შარებათ რგიაო“ (ზ. რაჭა, „შინამრეწვ.“). „როცა ვენახი ამენება გვინდოდა, ჯერ გავჭრიდით შარებათ ორ ბარიპირზე“ (ქიზ., „შინამრეწვ.“).

რიგი. რაქასა და ლეჩხუმში ვაზის მწკრივს რიგს ეძახიან. „სვრელი სიმინდის, რიგი ვენახის“ (ქვ. ლეჩხ., დერჩი). „(მოთხრილ ნამყენს) გაზაფხულზე რიგში დავრგავთ შვიდი ჩარექის დაცილებით. ხარდანს მიუსობთ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ყათარი. „ყათარი — შარი, მწკრივი“ (ქართლ., მენტ.).

ვაზის მწკრივის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- პწკალი — იმერ.
- მწკრე — კახ.
- წკაპი — იმერ.
- შაკი — იმერ.
- შარი — კახ., ქიზ. იმერ., რაჭ.
- რიგი — რაჭ. ლეჩხ.
- ყათარი — ქართლ.

არხი. ვაზის დასარგავად ან გადასაწვენად გათხრიან მიწას. „გადაწვენის დროს არხს გათხრიან“ (კახ., გავაზი).

რუ. „უნდა დაიბავოს ესე: რუები გაიჭრება და რქას გაურიგებთ“ (ქართლ. სამხ., „შინამრეწვ.“).

ორმო. „ორმოე ამოჭრი, დაწვიდნიან, მერე პატივ დააყრიან“

(ქართლ. ყანჩ.). „ორმოებს გავაკეთებთ, ჩვეყრით ვაზს“ (კახ. ზნელოცმევა).

თხრილი. „ვენახისათვის... თხრილს გავთხრიდით და ზედ ლერწებს გადავიყვანდით“ (ქვ. იმერ., „შინამრეწვ.“).

სამარხი. „გრძელ-გრძელ სამარხებს ან არხებს გაჭრიდენ ორბაპირზე“ (კახ., ბოქორ.).

საწოლი. „ვაზის ძირთან „საწოლს“ გათხრიან“ (რაჭ., ფრ., 65).

სამარე. „გაუთხრიდით განივრად სამარეს ორი ბარის პირს. მერე გადავიყვანდით რქასა“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“). „დასაწვენ ვაზებს ამოვუთხრიდით ძირიდან გძლად სამარეს ორი ბარის პირზე“ (გ. კახ. „შინამრეწვ.“).

საფლავი. „წიდენას ვეტყოდით, რომელიც ვაზი დაბერდებოდა, ემას ველი ქონდა, გაუთხრიდით საფლავსა და ჩავაწვენდით“ (ზ. ქართლ., „შინამრეწვ.“).

შარი. „მწკრეზე ჩაჰყრიდა ორი ბარის პირის სიღრმეზე ამოთხრილ შარში რქას და მიაყრიდა მიწას“ (გ. კახ. „შინამრეწვ.“).

კვალი. „ერთ ნექს მარჯვნივ გადავაწვენდით სამ ჩარექზე კვალში და მეორეს — მარცხნივ“ (ქვ. რაჭა, „შინამრეწვ.“).

ამრიგად, ვაზის ჩასაყრელად გათხრილი მიწის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

არხი — კახ.

რუ — ქართლ.

ორმო — ქართლ., კახ.

თხრილი — იმერ.

სამარხი — კახ.

საწოლი — რაჭ.

სამარე — ქართლ., კახ.

საფლავი — ქართლ.

შარი — კახ.

კვალი — რაჭ.

დასკვნა

1. ნაშრომში განხილულია ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული 250-მდე ძირითადი სახელწოდება. თითოეულ მათგანთან თავს იყრის სინონიმების კონა. სინონიმური ვარიანტები მევენახეობის ტერმინთა რიცხვს 1200-მდე ზრდის. მაგალითად, ვენახს აქვს 8 სინონიმი; ვაზს—7, გარეულ ვაზს—31 სინონიმი, გართხმულ ვაზს — 3, ფეხის ვაზს — 7, ბაბილოს—12, ტალავერს — 11, ჭიგოს — 18 დედა-ვაზს — 19, ერთწლიან რქას — 24, წალანს — 17, ნამორჩს — 13, ნამხრევს—35, პწყალს—22, კლერტს—31, კუფხალს—19, ბიმბილს — 8, წიპწას—17, კუმს მტევანს — 9, თხელ მტევანს — 11, ბაგას აქვს — 4 სინონიმი, სრულ ვენახს — 8, დაბლარს — 6, აბეჩხარ ვენახს—5, ვაზის გადაწიდვის აღსანიშნავად გამოყენებულია 41 სიტყვა, დაკვალვისათვის—17, დანეკვისათვის—17, ქირქის გამოცლისათვის — 49 სიტყვა, გამოთხელებისათვის — 8, თავის გადაჭრისათვის—9, ასარვისათვის—26 და სხვ. არის ტერმინები, რომლებსაც თითო-ორი სინონიმი აქვს, ან საერთოდ არ გააჩნია სინონიმი. ცხადია, გამორიცხული არ არის, რომ დამატებითმა ძიებამ ამოატივტივოს კიდევ ახალი სახელწოდებები.

2. სინონიმური ვარიანტების წყარო არის ძველი ქართული ლიტერატურის ძეგლები და თანამედროვე ქართული კილოები. ძველ ქართულ ძეგლებს შემოუნახავს მევენახეობის ძირითად ტერმინთა დიდი ნაწილი: ვენახი, ვაზი, ყურძენი, მტევანი, რქა, ბაბილო, წიღნა, ნასხლევი, მასკნე, კლერტი, ზუარი მეზუარე, ნაზურევი, ახალნერგი, მევენავე, სავენავე, საყურძენი, ვენაჯოვანი, სარი, ასარავს, განგებაჲ, ვენაჯს გააშენებს (შენებული), დაასხამს, დანერგავს, გასხლავს, აჯოჯვა და სხვ. საბას ქართულ ლექსიკონში დამატებით ვხვდებით შემდეგ ტერმინებს: არაკალი, ბაგა, ბურძღენი, გურტი, დობილო, ეტი, დაგამინება, კლერტი, კუფხალი, მარნა, მარნეული მარცვალმოგრძე, მრგვალმარცვლიანი, მეზვრე, მუშა-ვაზი, ძველი-ვაზი სასხლევი, ტუკი, ძღუამლი, წიღნა, დაწიდნის, ჭიგო, ხარდანი, ხრალი და სხვ.

ყველა ეს ტერმინი, გარდა ერთი-ორი გამონაკლისისა (ანუ კელი, ნოიჭი, აჯოჯვა), დღესაც ცოცხალია და გვხვდება საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (ქართლში, კახეთში, იმერეთში, გურიასა და აჭარაში, რაჭა-ლეჩხუმში).

უძველესი ხანიდან შექმნილი მრავალფეროვანი ლექსიკა საუკუნეთა მანძილზე იცვლებოდა, ერთი ტერმინი ძველდებოდა, მის ადგილს ახალი ტერმინი იჭერდა. „განგებაჲ“ ძველ ქართულში ნიშნავს ვაზისათვის სარის შედგმას. ახალ ქართულში მის ნაცვლად იხმარება „მოსარვა“, „მოხარდნვა“, „შეჭიგვა“, „აშენება“ და სხვ. ძველი ქართულის „ვენაჯის დანერგვა“ და „ვენაჯის დასხმა“-ს ნაცვლად ახალ ქართულში იხმარება „ვენახის გაშენება, აშენება“, „ვაზის ჩაყრა“. ძველი ქართულის „ჯოჯვა“, „აჯოჯვა“-ს თანამედროვე ქართულში შეესაბამება ტერმინები: „გამოლორდვა“, „გაფურცვლა“ და სხვ. საბას ლექსიკონში შეტანილი ტერმინები: „ნოიჭი-უმწიფარი ყურძენი“, „არაკალი — ვენაჯის ეტი“ თანამედროვე ქართულში არ ჩანს. ასევე ძველი ქართულის კუთვნილებაა ვენახის სინონიმები: „ვენაჯოვანი“, „სავენაჯე“, „საყურძენი“, „საყურძენე“. ხეს აყოლილი ვაზის აღმნიშვნელი არაერთი ტერმინი დროთა განმავლობაში იქცა ჯიშის აღმნიშვნელ სახელად („მალლარი“, „ოჯალეში“, „ოლიხნარი“ და სხვ.). ვაზის ჯიშის სახელწოდებად იქცა აგრეთვე „აქიდო“ (ორმტეენიანი რქა).

„კუფხალი“ დღეს ფართოდ არის გავრცელებული მტევნის რტოს მნიშვნელობით. საბას ლექსიკონშიც „კუფხალი — ტევნის რტო“-ს აღნიშნავს, ხოლო დაბადებაში იგი ზეთისხილთან დაკავშირებით იხმარება; სიტყვა „ტალაეარ“ ძველ ქართულში საჩრდილობელს, კარავს ეწოდებოდა, თანამედროვე ქართულში ვაზით მოწყობილი საჩრდილობელია. საბას სხვლა („რტოთ მოკუეთა“) ფართო მნიშვნელობით აქვს შეტანილი ლექსიკონში და როგორც ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, თავდაპირველად ამ ზმნას სწორედ ასეთი ფართო მნიშვნელობა ჰქონდა, მაგრამ შემდეგში განსაკუთრებით ვაზის რტოთა მოჭრის აღსანიშნავად იხმარებოდა.

3. განხილულ ტერმინთა უმეტესობა საკუთრივ მევენახეობას მიეკუთვნება, მხოლოდ ამ დარგში გვხვდება: ვაზი, ვენახი, ყურძენი, ისრიმი, წალამი, ბაბილო, ბიმბილი, ძღვალი, ბურძღენი, ჭაჭა და სხვ. ხშირ შემთხვევაში ამ რიგის ტერმინებად გამოყენებულია სხვა მნიშვნელობის მქონე სიტყვებიც. ქართველი მეურნე, რომელსაც ზედმიწევნით შეუსწავლია სოფლის მეურნეობის ეს დარგი, ჩასწვდომია ვაზის კულტურის ურთულეს ბუნებას, არ დასჯერებია

მხოლოდ ძირითად ზოგად სახელწოდებებს და დეტალურად აღწერილობას ვაზთან დაკავშირებული ყოველი წვრილმანი. სიტყვათმე-
მოქმედების დროს მას გამოუმჟღავნებია თავისი ნიჭი და დაკვირვე-
ლის უნარი. მაგალითად, ზოგიერთი ტერმინი მიგვანიშნებს ვაზის ან
მისი ნაწილის თვისებასა და დანიშნულებაზე. „დედა-ვაზი“ და „დე-
და-ტანი“ აღნიშნავს, რომ ვაზის ეს ნაწილი დედაა, საფუძველია ვა-
ზის სხვა ნაწილების — რქის, მტევნის და სხვ. კახეთში დედა-ვაზი-
სათვის „მუშა-ვაზი“ უწოდებიათ, რაც, აგრეთვე იმის მაჩვენებე-
ლია, რომ იგი „მუშაობს“ ვაზის სხვა ნაწილების გაზრდის, გამრავ-
ლებისა და დამწიფებისათვის; ტერმინები „საწინაო“, „საწინდარი“,
„საკულაო“ გამოხატავს, რომ ეს რქა წელს კი არ ისხამს ნაყოფს,
გაისისათვის არის დატოვებული; მევენახემ იცის, რომ რქა უფრო
მეტ ნაყოფს ისხამს, თუ ის ფეხზე კი არ დგას, არამედ წაწვენილია.
ამიტომ მას მოხრის და მოხრილად ამაგრებს ჭიგოზე და რქისათვის
ჭიგოზე მოხრილად, მოხვეულად დამაგრების დიდი მნიშვნელობა
გამოხატავს თვით რქის სახელწოდებით — „მოსახვევი“, „მოსახრე-
ლი“, „ბლუნძა“, „ბუში“, „ნაბუშარა“ უადგილო ადგილას გამოსუ-
ლი ყლორტია, რომელიც ნაყოფს არ იძლევა (ან ცუდ ნაყოფს იძ-
ლევს, „ტყუილი რქა“ ნაყოფის არმომცემი რქის სახელწოდებაა.
„გამოთხელება“ და „გამოხშირვა“ სიტყვები ერთი და იგივე მნიშვ-
ნელობის გამოსახატავად ერთმანეთის საპირისპირო მნიშვნელობის
თხელ და ხშირ ფუძეებს იყენებს (ე. ი. ფოთოლი თხლად უნდა გა-
ხადო და ფოთოლი ხშირი არ უნდა იყოს). ასევე სხვადასხვა მხრი-
დან არის დახასიათებული ერთი და იგივე პროცესის აღმნიშვნელი
სიტყვები „გადაწვენა“ (ლერწი უნდა დააწვინონ არხში), „გადა-
თარგულება“ (კვალში, თარგულში უნდა დააწვინონ ლერწი), „გა-
დაწვივნა“ (მომავლისათვის უნდა დააწვინონ ლერწი).

ამ ჯგუფს ეკუთვნის, აგრეთვე, რისამე მიმსგავსებით დარქმეუ-
ლი ტერმინების მთელი წყება, როგორცაა: თვალი, ფრჩხილი,
ულვაში, ნეკი, წვერი, კლანჭი, გული, თავი, კბილი, ყური, მუხლი,
ტანი, ქოჩორი ქუსლი, ქორფლი, ძაფი, ბაწარი, ბარტყი, ბუში, კუ-
ტალი, დამურგული, კუნძი და წიწილიანი.

ვაზს, ისევე როგორც ყველა მცენარეს, აქვს ფესვი, ძირკვი,
ტანი, ღერო, ტოტი, ყლორტი ფოთოლი, ყუნწი, კვირტი, მარცვალი,
ჯანი, ბუმბლი; ვაზსაც რგავენ, სხვა მცენარის მსგავსად; ამზადებენ
ვაზის ნერგებს; ვაზიც გაიხარებს, გაიზრდება, მოისხამს, დამწიფდე-
ბა, გაიბარდება, გაიბურდება, გათამამდება, შეწუხდება. ვაზსაც

ვენს, ჩააწვენს; ხარდნის და ახარდნის, მოხარდნის, შახარდნის, სხვა.

ძირითადი ტერმინებიც, თავის მხრივ, არაერთგვარია როგორც შედგენილობის მიხედვით (მარტივი, ნაწარმოები, რთული ფუძე), ისე წარმომავლობის მიხედვითაც (საკუთარი და ნასესხები — ნასესხებ სახელწოდებათა რიცხვი უმნიშვნელოა).

5. ყურადღებას იქცევს სიტყვათა კონები, რომელთა საერთო წარმოშობა აშკარაა, მაგრამ რა სახის ურთიერთობაა საერთო ელემენტებს შორის — ძირი იქნება ის თუ აფიქსი, ყოველთვის გარკვეული არ არის. მაგალითად: ბ ა ბ ი ლ ო, დობილო, დობირო, ბიმიბილი, ბიმიბილა და ბიმიბილო; ბ ო ნ ძ ღ ვ ი, ბონძღალი, ბოძღი, ბორძღვი, ბრძღვამლი, ბუნძღო, ძუნძღვალი, ბურძღალი, ნაბურძღანა, ბურძღენი, ბურძღუმი, ბურზღუმი, ბუზუნვლო, ბოძონძღი და ბუნძუნძღო; პ წ კ ა ლ ი, კაპწკალა და კაპწალა; კ ი მ პ ა ლ ი, კომპალი, კუმპალი, კუმფხალი, კუმხალი, კუფხალი და კოფხალი. ყ უ ნ წ ი, ყურწი, კუნწი, კურწი, კინწი, კირწი, კიწი, კინწარი და კუნწულა; მ ო რ ჩ ი და ნურჩი; მ ო ც ხ ა რ ი, ომცხვარო, მორცხულა, მორცხვილი და მენცხერო; ს ვ ე რ ი, სვე, სვრელი და სრიელი; ფ ო რ ც ხ ი, ფურცხი და ფურცხანია; ღ ვ ი ნ ძ ღ ლ ი, ღვინძღლი, ღუნძღალი, ღვინწკალი, ღუნწკალი, ხინწკი, ხინწკალი, ხუნწალი და ხუნწუნწკალი; ჩ ხ ა რ-ი, მეჩხერი, აბეჩხარი, ნაოჩხარი და ნაბეჩხარი; ჩ ხ ი რ-ი, ჩხირა, ჩხირი და მოჩხირვა; ძ ღ ვ ა მ ლ ი, ძღვამლი, ზღვამილა, ძღვამბლი, გრძღვამლი და ძღვლამი; წ ა ლ ა მ-ი, წილამი და წალარი; წ ი დ ნ ა ვ ს, გადაწინდავს, გადაწინდრავს, დაწინდის, დაწინდის და საწინდარი; ჭ ი გ ო, ჭიგვა, ჭიღვა და ჭირღვა.

ЛЕКСИКА ВИНОГРАДАРСТВА В ДРЕВНЕГРУЗИНСКОМ ЯЗЫКЕ И В ДИАЛЕКТАХ СОВРЕМЕННОГО ГРУЗИНСКОГО ЯЗЫКА (МАТЕРИАЛЫ)

Резюме

Благоприятные природно-ландшафтные условия и многовековые традиции определили в Грузии исключительно высокий уровень развития виноградарства, нашедший свое отражение в его богатой и разнообразной лексике¹.

Лексике виноградарства уделяли большое внимание в своих лингвистических исследованиях Н. Я. Марр, И. А. Джавахишвили, А. С. Чикобава, В. Т. Топурия, Г. В. Церетели, Г. В. Рогава и др. Однако, несмотря на наличие отдельных ценных исследований, до сих пор не имеется более или менее систематического и полного описания лексического материала, связанного с виноградарством. Цель настоящей работы — по мере возможности восполнить этот пробел, собрать и описать лексический материал по виноградарству древнегрузинского и диалектов современного грузинского языка (автор намеревается подготовить к печати также собранные ею материалы по лексике виноделия).

В основу исследования положен богатый лексический материал, собранный автором в важнейших районах виноградарства Грузии: в Кахети (Кварели, Гавази, Сабуз, Телави, Цинацдали, Ахмета, Кистаури, Лагодехи, Матани, Карданахи, Гурджаани); Картли (Атени, Бербуки, Гори, Ксани, Икоти, Ховле, Канчавети, Мзетамзе); Имерети (Сачхере, Схвитори, Чорвила, Зестафони, Сакара, Обча, Гелати, Амаглеба, Вани, Зеиндари, Гора, Салхино, Саломинао); Гурии (Мамати, Зенобани); Раче (Амбролаури); Лечхуми (Дерчи, Чашлети, Сачхеури, Ончеиши, Орхви, Твиши, Корениши, Усахело).

¹ Здесь уместно вспомнить, что анализ терминов виноградарства и виноделия, наряду с некоторыми данными экономической истории нашей страны, позволил И. А. Джавахишвили (1935) с несомненностью отнести Грузию к числу древнейших в мире очагов виноградарства.

Древнегрузинская лексика почерпнута из многочисленных памятников древнегрузинской литературы (особо выделяет словарь грузинского языка Сулхан-Саба Орбелиани, в котором дается толкование целого ряда терминов виноградарства). Многие термины виноградарства взяты из диалектных словарей и из «Материалов кустарной промышленности», собранных под руководством И. А. Джавахишвили, а также из диалектных фондов отдела лексикологии Института языкознания АН ГССР. Наконец, объяснение некоторых названий заимствовано нами из специальной сельскохозяйственной и этнографической литературы.

Богатство и разнообразие лексики виноградарства в грузинском языке (в работе рассмотрено более 1200 терминов) определяются, прежде всего, исключительной детализацией названий, обозначающих части виноградной лозы и стадии ее роста, созревание винограда, способы возделывания виноградной лозы и ухода за ней, типы виноградника и др. Эта детализация терминологии, конечно, не случайна: многовековой опыт грузин-виноградарей, постоянное совершенствование способов разведения виноградников привели к обозначению специальными названиями всего, что имело непосредственное отношение к области виноградарства.

Наиболее яркий пример такой детализации терминов представляют наименования частей виноградной лозы.

Девять основных частей виноградной лозы имеют следующие названия: *pesvi* (корень), *deda-vazi* (ствол лозы),² *lerci* (ветка), *paṣḥevi* (пасынок), *peḳali* (усик), *keṗcego* (вершина), *gunçi* (черенок), *peṭoli* (лист), *peṭvani* (гроздь винограда).

Детали этих основных частей виноградной лозы также имеют свои названия: *kleṭi*, *ḳurxali*, *paṗcvali* (части виноградной грозди), *ṣiṗca*, *ḳani*, *durdyli*, *ṣveni*, *piṗki* (части виноградины), *ḳimrali*, *peṣḳi* (мелкие детали строения веточки грозди), *baṗḟgi*, *visusi* (части корня), *keḟeḟi*, *kusli* (приросты на стволе виноградной лозы), *boṗḟsco* (место ответвления веток виноградной лозы), *muxli* (часть ветки), *ḳbili* (зубчик листа), *bumbli* (тушок листа), *segi* (жилки листа), *uṗeli* (место, где пробивается черенок), *paṣçi* (основание черенка), *saxsari* (узел черенка). Итак, 32 части виноградной лозы имеют в грузинском языке специальные названия.

² Названия, не имеющие точных соответствий в русском языке, даны в описательном переводе.

Источником многообразия исследуемой лексики служит и то, что в ряде случаев одни и те же объекты или процессы относятся к области виноградарства, получают названия в зависимости от той или иной их особенности (назначение, возраст и др.). Обращаясь снова к терминам, обозначающим части виноградной лозы, мы можем указать, в частности, что в зависимости от различий в возрасте ветка именуется *zveliani* (многолетняя ветвь), *gka* (однолетняя ветвь), *mog'i* (молодой побег); в зависимости от различий в назначении она может иметь следующие названия; *posaxvevi* (плодоносный черенок), *neki* (сучок замещения), *dasacidni* (отводок виноградной лозы), *dasabagi* (саженец), *dasamqneli* (гобег для прививки); в зависимости же от того, как расположены на ней виноградные гроздья, названия *cha* (ветка с нагроможденными гроздьями), *aqido* (ветка с по-парно расположенными гроздьями). Срезанный побег называется *çalami*; обламывающиеся во время обработки виноградной лозы молодые гобеги-памог'и.

Пасынок на стволе виноградной лозы называется *bardyi*, на ветке — *patxgevi*.

Следовательно, если мы примем во внимание термины, обозначающие различные части виноградной лозы по их назначению, возрасту и некоторым другим признакам, то число названий частей виноградной лозы увеличится до 40 слов.

Поскольку виноградарство распространено почти во всех районах Грузии, то к упомянутым 40 терминам следует еще добавить их диалектные варианты. Так, *pesvi* (корень) имеет дополнительно 4 названия, *deda-vazi* (ствол лозы) — 19 названий, *toti* (ветка) — 95, *patxgevi* (пасынок) — 43, *rc'kali* (усик) — 25, *kençego* (вершина лозы) — 4, *qunçi* (черенок) — 8, *potoli* (лист) и *kvirti* (почка) — 12, *qlerti* (виноградный гребень) — 31, *qurxali* (гроздочка) — 12, *bimbili* (виноградина) — 7, *çirça* (виноградное семя) — 18, *durdyli* (мякоть виноградины) — 7, *qani* (кожица) — 10, *pirki* (дымка покрывающая виноградины) — 1, *zirku* (часть корня) — 4, *qozosi* (приросты на стволе) — 1, *muxli* (часть ветки) — 1, *qbili* (зубчик листа) — 1, *seri* (жилки листа) — 1, *uveli* (место, где пробивается черенок) — 4, *zveliani* (многолетняя ветвь) — 6, *gka* (однолетняя ветвь) — 23, *mog'i* (молодой гобег) — 14, *neki* (сучок замещения) — 8, *dasacidni* (отводок), *dasabagi* (саженец), *dasamqneli* (побег для прививки) — 22, *çalami* (срезанный гобег) — 15, *aqido* (ветка с несколькими гроздьями) — 5,

Таким образом, если учитывать диалектные варианты 40 основных названий, обозначающих части виноградной лозы, увеличатся до 360. Следовательно, в грузинском языке 360 терминов используется только для обозначения частей виноградной лозы.

Примечательно также, что для обозначения только различных стадий созревания винограда используется 32 термина. Дикий виноград имеет 31 названий, виноградная лоза на деревьях или специальных сооружениях — 33, процесс возделывания виноградной лозы — 41, процесс обламывания пасынков — 49, кол для поддержки лозы — 18, процесс установления кола — 26 и т. д.

Многообразная лексика виноградарства, выработанная в древнейшие времена, на протяжении веков изменялась: старые термины заменялись новыми, а иногда совершенно исчезали. Например, *gangebaġ* в древнегрузинском означает ставить подпорку виноградной лозе. В современном языке этот термин не встречается, но в его значении употребляются слова *aġeneba*, *mosarva*, *asarva*, *moxardnva*, *šeġigva* и другие. Слова *venaġis dasxma*, *venaġis danergva* в древнегрузинском языке означают разведение винограда. В современном языке вместо этих слов встречаются *dargva*, *ġargva*, *gašeneba*. Термин *mašġne* в древнегрузинском означает усик. В современном грузинском языке он заменен словами *ġavana*, *biġouga*, *peġali*, *ulvaši*, *houla*, *beġvi* и др. Древнегрузинские *ġoġva*, *aġoġva* пасынкование в современном языке заменены терминами: *gamotxeleba*, *gamoġvigtva*, *gamolordva* и другими. Древнегрузинские слова *agaġali* (часть виноградника), *poiġi* (незрелый виноград), *durdo* (попорченный виноград) и др. в современном грузинском языке не встречаются.

Имеется также немало примеров изменения значения древнегрузинских терминов. Слово *ġalaveri* в древнегрузинском означает беседку, а в современном языке — беседку, сооруженную, главным образом, из виноградных лоз. Некоторые термины, используемые для обозначения виноградных лоз на деревьях (*maġlari*, *ġalaveri*, *xeivani*, *oġaleši*, *olixnari* и др.), превратились в названия сортов винограда. Значения названий сортов приобрели также термины *aġido* (ветка с попарно расположенными гроздьями), *ġaganġi* (связка веток с гроздьями и др.). В древнегрузинском языке слово *ġeli* обозначало деревце виноградной

лозы, в современном языке оно сохранилось в названии сорта винограда *zelšavi*. Так же и слово *хе*, употреблявшееся в значении дерева виноградной лозы, представлено ныне в названии сорта винограда *hevarduli*.

Значительная часть рассмотренных в работе терминов относится к лексике собственно виноградарства. Многие из этих терминов имеют также собственные, специфические для лексики виноградарства корни. Таковы, например, *vazi* (виноградная лоза), *vepaxi* (виноградник), *qurzeni* (виноград), *isgimi* (незрелый виноград), *çaça* (виноградные выжимки), *kr̥ik̥ina* (дикий виноград), *bonzui* (виноградный гребень) и многие другие. Другие же названия не имеют собственных корней, но используются только для обозначения частей виноградной лозы и процессов ее возделывания. Поэтому они приобретают значения терминов исключительно виноградарства. К числу таких терминов относятся *m̥kavapa* усик (от корня *qav* держать); *saqula* сучок замещения (от корня *qulav* опять); *buupza* плодоносный черенок (от корня *buupz* сутулый), *datarguleba* размножение отводками (от корня *targul* куртина); *gamotxeleba* разрежение листвы (от корня *txel* жидкий) и др. К этой категории терминов относится также большинство названий, дающих образное представление об обозначаемом предмете или процессе. Таковы, например, *tvali* (глаз), обозначающий виноградину по сходству с глазным яблоком, *ulvaši* (усик), обозначающий закрученную часть виноградной лозы, *pr̥çhili* (ноготь), *baçagi* (веревка) и др.

Для более полного охвата лексики виноградарства в работе рассматриваются и общие с другими отраслями сельского хозяйства термины. К их числу относятся такие слова, как *pesvi* (корень), *qvir̥ti* (почка), *rotoli* (лист), *marçvali* (зерно) и др., а также ряд терминов, связанных с относительно новыми для виноградарства Грузии процессами возделывания лозы и ухода за ней: *m̥q̥poba* (прививка), *çamloba*, *akiçoba* (лечение) и др.

Господствующее с давних пор положение в Грузии виноградарства, как важнейшей отрасли сельского хозяйства, обусловило, должно быть, то, что многие общие с другими растениями названия виноградной лозы превратились со временем в термины преимущественно виноградарства (примеры: *r̥ka*, *leç'i* (побег), *ql̥ert'i* (виноградный гребень), *pr̥çkali* (усик), *qurxali* (гроздочка) и др.

Ареалы рассмотренных в работе терминов, естественно, неодинаковы. Многие термины распространены во всей Грузии и встречаются также в древнегрузинском языке. К их числу относятся, например *vazi* (виноградная лоза), *venaxi* (виноградник), *qurzeṗi* (виноград), *pṭevani* (гроздь винограда), *babilo* (виноградные лозы на деревьях), *ḡka* (черенок) и др.

Ряд терминов, связанных с культурой виноградной лозы, распространен преимущественно в Восточной Грузии: *ḡlerṭi* (виноградный гребень), *marcvali* (виноградина), *ḡigo* (кол), *ḡirṣa* (виноградное семя), *talagi* (виноградные лозы на специальных сооружениях), *ḡavaṗa* (усик) и многие другие. Ареал же некоторых других названий ограничивается в основном районами Западной Грузии, где в значении перечисленных выше терминов употребляются соответственно: *bonzṗi*, *bimbili*, *xardani*, *xunḡḡali*, *talaveri*, *biḡouga* и др.

Приведенный в работе лексический материал по виноградарству со всей очевидностью показывает, что его богатство и разнообразие обусловлены не только наличием множества диалектных вариантов и древнегрузинских названий, но и поразительной детализацией терминов, служащей ярким свидетельством исключительно высокого уровня развития и древности этой отрасли сельского хозяйства в Грузии.

LEXIQUE DE LA VITICULTURE DU GEORGIEN ANCIEN ET DES DIALECTES DE LA LANGUE GEORGIENNE CONTEMPORAINE

Résumé

Cet ouvrage est consacré au lexique de la viticulture de la langue géorgienne désignant les diverses parties du cep, les stades de sa croissance, les procédés des soins etc. Le lexique du géorgien ancien et des dialectes du géorgien contemporain est étudié d'une manière détaillée. L'examen attentif des termes concernant la viticulture souligne leur extrême richesse (plus que 1200) et leur diversité dûes non seulement au nombre considérable des variantes dialectales, mais également à la spécificité détaillée de termes, mettant en évidence l'ancienneté et le haut degré du développement de la viticulture en Géorgie.

შეიქმნა და გამოცემის შესახებ

ავტორის მას. — ავტორის მიერ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში შეგროვილი მევენახეობის ლექსიკა (ატენი, ახალქალაქი, ბერბუკი, გორი, იკოთი, მზეთამზე, წირქოლი, ხოვლე—ქართლი; ახმეტა, გავაზი, გურჯაანი, თელავი, კარდანახი, ლავოდეხი, მატანი, საბუე, ქისტაური, ყვარელი, წინანდალი — კახეთი; ამაღლება, გელათი, გორა, ვანი, ზეინდარი, ობჩა, სალომინაო, საქარა, საჩხერე, სხვიტორი, წითელხევი, ჭორვილა — იმერეთი; ზენობანი, მამათი — გურია; ამბროლაური — რაჭა; დერჩი, დღნორისა, ონჭეიში, ორხვი, საჩხეური, ტვიში, უსახელო, ქორენიში, ჭაშლეთი — ლეჩხუმი).

ამოსი, იერუს — წინაწარმეტყუელება ამოსისი. იხ. იერუსალიმის ბიბლია.

არმათ. — წიგნი რი დაწერა იოსებ არიმათიელმან. გამოსცა ნ. მარმა, TP, II, СПб, 1900.

აჭარ., მენთ. — სტ. მენტეშაშვილი, აჭარის ეთნოგრაფიული მასალები. ენიმკის მოამბე, II, თბ., 1937.

ბას. დიდი — ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთა. ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო მ. კახაძემ, თბ., 1947.

გამოსლვ. — გამოსლვათაჲ. იხ. წიგნი ძუელისა აღთქუმი-სანი.

გ. კახ., „შინამრეწე.“ — იხ. „შინამრეწე“.

გურ., ზენობანი — იხ. ავტორის მას.

გურ., ლეონ. — ს. ლეონიძისეული დიალექტური მასალები, გურული (ინახება ლექსიკოლოგიის განყოფილებაში).

გურ., მამათი — იხ. ავტორის მას.

გურ., ჟღ. — ს. ჟღენტი გურული კილო, გამოკვლევა, ტექსტები, ლექსიკონი, ტფ., 1936.

გურ., საბ. — ნ. საბაშვილი, გურული დიალექტური ლექსიკა ქართულ პროზაში. საკანდიდატო დისერტაცია, ზელნაწერი, თბ., 1954.

გურ., შარაშ. — გ. შარაშიძე, გურული ლექსიკონი. ქარ-

გ უ რ., „შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.“ — იხ. „შინამრეწვ“.

გ უ რ., ჭყ. — ი. ჭყონია, სიტყვისკონა. СПБ, 1910.

გ უ რ., ჯაჯან. — პ. ჯაჯანიძე, მასალები გურული ლექსიკონისათვის ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, XVII, 1957.

და ბ ა დ. — დაბადებისაჲ. იხ. წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი.

დი ა ლ. მ ა ს. — „ენათმეცნიერების ინსტიტუტის თანამშრომელთა მიერ სხვადასხვა წელს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში შეგროვილი დიალექტური მასალა (ინახება ლექსიკოლოგიის განყოფილებაში).

დი მ ი ტ რ ი მ ე ფ ე, ლიტ. ქრესტ. — იამბიკონი, იხ. ლიტ. ქრესტ.

ე ვ ს ტ. მ ც ხ ე თ. — ცხოვრება ევსტათი მცხეთელისაჲ. გამოსცა ს. კაკაბაძემ, თბ., 1928.

ე ზ ე კ. ი ე რ უ ს. — წინასწარმეტყუელება ეზეკიელისა, იხ. იერუსალიმის ბიბლია.

ე კ ლ ე ს., ი ე რ უ ს. — ეკლესიასტე იხ. იერუსალიმის ბიბლია.

ე ს., ი ე რ უ ს. — წინასწარმეტყუელება ესაიასი, იხ. იერუსალიმის ბიბლია.

ე ფ რ ე მ მ ც. — ეფრემ მცირე, I. თარგმანებაჲ სამოციქულოისაჲ. გამოსცა რ. ბლეიკმა, ტფ., 1926, 2. გამოსცა თ. ბრეგვაძემ. 1959.

ზ ა ქ., ი ე რ უ ს. — წინასწარმეტყუელება ზაქარიასი, იხ. იერუსალიმის ბიბლია.

ზ. ა ჭ ა რ., ნ ი ე. — შ. ნიჟარაძე ქართული ენის აჭარული დიალექტი, ლექსიკონი, ბათუმი, 1971.

ზ. ა ჭ ა რ., ქ ა რ თ. დ ი ა ლ. I — იხ. ქართ. დიალ. I.

ზ. ი მ ე რ. ქ ა რ თ. დ ი ა ლ. I — იხ. ქართ. დიალ. I.

ზ. ი მ ე რ., „შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.“ — იხ. „შინამრეწვ“.

ზ. ი მ ე რ., ძ ო წ. — ქ. ძოწენიძე, ზემოიმერული კილოკავი, ენობრივი მიმოხილვა და ტექსტები I, თბ., 1973; ზემოიმერული ლექსიკონი. თბ., 1974.

ზ. ი მ ე რ., წ ე რ. — ბ. წერეთელი, ზემოიმერული ლექსიკონი. ქართველურ ენათა ლექსიკა I, პროფ. ვ. ბერიძის რედაქციით, თბ., 1938.

ზ. რ ა ჭ ა, „შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.“ — იხ. „შინამრეწვ“.

ზ. ქ ა რ თ ლ., „შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ.“ — იხ. „შინამრეწვ“.

იერემ., იერუს. — წინასწარმეტყუელებად იერემიას
იხ. იერუსალიმის ბიბლია.

იერუსალიმის ბიბლია — იერუსალიმის საპატრიარქო
ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის № 7/11 ხელნაწე-
რები.

იმერ., ამალღება — იხ. ავტორის მას.

იმერ., ბერ.—ვუკ. ბერიძე, სიტყვისკონა. იმერულ და რაჭულ
თქმათა, СПБ, 1912.

იმერ., გელათი — იხ. ავტორის მას.

იმერ., შუაგორა — იხ. ავტორის მას.

იმერ., დიალ. — იხ. დიალ. მას.

იმერ., ვანი — იხ. ავტორის მას.

იმერ., შუაგორა—იხ. ავტორის მას.

იმერ., ლეონ. — ს. ლეონიძისეული დიალექტური მასალები,
იმერული (ინახება ლექსიკოლოგიის განყოფილებაში).

იმერ., ლეჟ. — ლ. ლეჟავა, მევენახეობის ტერმინები ჭიათურაში,
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეც-
ნიერო შრომების კრებული, III, თბ., 1948.

იმერ., ოზჩა — იხ. ავტორის მას.

იმერ., სალომინაო — იხ. ავტორის მას.

იმერ., საქარა — იხ. ავტორის მას.

იმერ., საჩხერე — იხ. ავტორის მას.

იმერ., სხვიტორი — იხ. ავტორის მას.

იმერ., ტაბ. — დ. ტაბიძე, მევენახეობის განვითარება სა-
ქართველოში. თბ., 1954.

იმერ., წითელხევი — იხ. ავტორის მას.

იმერ., ჭორვილა — იხ. ავტორის მას.

იმერ., ჭუმბ. — ზ. ჭუმბურიძე, მევენახეობის ტერმინოლო-
გია ქვედა სიმონეთში. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული, III, 1948.

იმერ., ჯაჯან. — ბ. ჯაჯანიძე, მასალები იმერული ლექსიკო-
ნისათვის, ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები X, 1949.

ინგილ., ჯანაშვი. — მ. ჯანაშვილი, საინგილო. ძველი საქარ-
თველო, II, ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით, თბ., 1911—1913.

იოანე საბანისძე — მარტვლობად აბო ტფილელისად,
გამოსცა კ. კეკელიძემ, თბ., 1935.

იოვანე — იხ. ქართული ოთხთავი.

იპოლ. — იპოლიტე, ქებათა-ქება, გამოსცა ნ. მარტოვიძე, 1901.

ისტორიული ქრესტ. — ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ტ. I, გამოსცა ი. იმნაიშვილმა, თბ., 1949.

ისუზირაქ., ოზ., — სიბრძნე ისუზირაქისი, იხ. ოშკის ბიბლია.

კახ., ახმეტა — იხ. ავტორის მას.

კახ., ბოჭორ. — ლ. ბოჭორიშვილი, ვენახის გაშენების ხალხური წესები კახეთში. მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, ტ. VIII, 1956.

კახ., დიალ. — იხ. დიალ. მას.

კახ., გავაზი — იხ. ავტორის მას.

კახ., გურჯაანი — იხ. ავტორის მას.

კახ., თელავი — იხ. ავტორის მას.

კახ., კარდანახი — იხ. ავტორის მას.

კახ., ლაგოდეხი — იხ. ავტორის მას.

კახ., მარტ. და იმნ. — ა. მარტიროსოვი, გ. იმნაიშვილი, ქართული ენის კახური დიალექტი, გამოკვლევა და ტექსტები ლექსიკონითურთ, თბ., 1956.

კახ., მატანი — იხ. ავტორის მას.

კახ., საბუე — იხ. ავტორის მას.

კახ., ქისტაური — იხ. ავტორის მას.

კახ., ყვარელი — იხ. ავტორის მას.

კახ., წინანდალი — იხ. ავტორის მას.

კიმენი I — გამოსცა კ. კეკელიძემ, ტფ., 1918.

კიმენი II — გამოსცა კ. კეკელიძემ, თბ., 1946.

ლევიტ. — ლევიტელთა, იხ. წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი.

ლექს., ალავ. — მ. ალავიძე, ლექსუმური ლექსიკონი. ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, პროფ. ვ. ბერიძის რედაქციით, თბ., 1938, მასალები ლექსუმური ლექსიკონისათვის. ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, XIII, ქუთაისი, 1955.

ლექს., ბანოვ. — ლაჯანელი ბანოვანი, წერილი ლექსუმიდან, ტფ. № 2450, 1904.

ლექს., დერჩი — იხ. ავტორის მას.

ლექს. დღნორისა — იხ. ავტორის მას.

ლექს., ონქეიში — იხ. ავტორის მას.

ლექს., ორხვი — იხ. ავტორის მას.

ლექს., საჩხეური — იხ. ავტორის მას.

ლ ე ჩ ხ., ტ ვ ი შ ი — იხ. ავტორის მას.

ლ ე ჩ ხ., უ ს ა ხ. — იხ. ავტორის მას.

ლ ე ჩ ხ., ქ ა რ თ. დ ი ა ლ. I — იხ. ქართ. დიალ. I.

ლ ე ჩ ხ., ქ ო რ ე ნ ი შ ი — იხ. ავტორის მას.

ლ ე ჩ ხ., „შ ი ნ ა მ რ ე წ ვ“. — იხ. „შინამრეწვ.“

ლ ე ჩ ხ., ჭ ა შ ლ ე თ ი — იხ. ავტორის მას.

ლიტ. ქ რ ე ს ტ. — ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტო-
მათია. შემდგენელი ს. ყუბანეიშვილი: I, თბ., 1946; დართული აქვს.
მ. ჭაბაშვილის მიერ შედგენილი ლექსიკონი. II, 1949, დართუ-
ლი აქვს ი. ქავთარაძის მიერ შედგენილი ლექსიკონი.

ლ უ კ ა — იხ. ქართული ოთხთავი.

მ ა თ ე — იხ. ქართული ოთხთავი.

მ ა რ კ ო ზ ი — იხ. ქართული ოთხთავი.

I, II მ ე ფ ე., ო შ., — I, II მეფეთა, იხ. ოშკის ბიბლია.

III მ ე ფ ე., ო შ. — III მეფეთა, იხ. ოშკის ბიბლია.

მ ი ქ ი ა, ი ე რ უ ს. — წინასწარმეტყუელება მიქიაჲსი, იხ.
იერუსალიმის ბიბლია.

მ ო ქ ც. ქ ა რ თ ლ., ისტ. ქ რ ე ს ტ. — მოქცევაჲ ქართლისაჲ, იხ.
ისტორიული ქრესტომათია.

მ ს ა ჯ უ ლ თ ა ჲ — იხ. წიგნნი ძუელისა აღთქუმისანი.

ოს., ო შ. — წინასწარმეტყუელება ოსესი, იხ. ოშკის ბიბლია.

ო შ კ ი ს ბ ი ბ ლ ი ა — ათონის ივერიის მონასტრის ქართული
კოლექციის № 1 ხელნაწერი.

რ ა ჭ., ა მ ბ რ ო ლ ა უ რ ი — იხ. ავტორის მას.

რ ა ჭ., ფ რ. — ლ. ფრუიძე, მევენახეობა და მეღვინეობა საქარ-
თველოში ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით. წიგნი პირველი,
რაჭა. თბ., 1974.

რ ა ჭ., ძ ი ძ ი გ. — შ. ძიძიგური, ქართული დიალექტების ქრეს-
ტომათია ლექსიკონითურთ. თბ., 1956.

ს ა ბ ა — სულხან-საბა ორბელიანი — ქართული ლექსიკო-
ნი. პროფ. ი. ყიფშიძისა და პროფ. ა. შანიძის რედაქციით. ტფ.,
1928, სიტყვის-კონა, ს. იორდანაშვილის რედაქციითა და წინა-
სიტყვაობით, თბ., 1949; ლექსიკონი ქართული. ავტოგრაფიული
ნუსხების მიხედვით გამოსაცემად მოამზადა ილია აბულაძემ, თხზუ-
ლებანი, ტ. IV, 1, თბ., 1965; ტ. IV, 2, თბ., 1966.

ს ა ბ ა ა ს უ რ ი — ცხორებაჲ წმიდისა მამისა ჩ`ნისა საბა ასუ-
რისაჲ, ს. ჯანაშვიას გამოცემა, თბ., 1925.

ს ა ს . პ ო ე ზ. — ძველი ქართული სასულიერო პოეზია. გამოსცა პ. ინგოროყვამ, ტფ., 1913.

ს ა ხ ი ს ა ს ი ტ ყ. — სახისა სიტყუაა წიგნთაგან თქმული წმიდისა ბასილისი კესარიელისაა. გამოსცა ნ. მარმა, TP, VI, СПб, 1904.

ს ე რ ა პ. ზ ა რ ზ მ. — ბასილი ზარზმელი, ცხოვრება სერაპიონ ზარზმელისაა. გამოსცა კ. კეკელიძემ. თბ., 1935.

ს ი ბ რ ძ. ფ ი ლ ო ს. ლ ი ტ. ქ რ ე ს ტ. — სიბრძნისაგან ფილოსოფოსთაჲსა წინაჲსწარმეტყუელებად ჟამთა და შენებათა წელიწდისა მოწვევანდთათჳს, თუ ვითარნი იყვნენ. იხ. ლიტ. ქრესტ.

ს ი ნ. მ რ. — სინური მრავალთავი. გამოსცა ა. შანიძემ, 1959.

ფ ს ა ლ მ. — ფსალმუნნი. ფსალმუნის ძველი ქართული რედაქციები, გამოსცა მზ. შანიძემ, თბ., 1960.

ქ ა რ თ ლ., ა ტ ე ნ ი — იხ. ავტორის მას.

ქ ა რ თ ლ., ა ხ ა ლ ქ ა ლ ა ქ ი — იხ. ავტორის მას.

ქ ა რ თ ლ., ბ ე რ ბ უ კ ი — იხ. ავტორის მას.

ქართ. დიალ. I — ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I. ქართული ენის კილოთა მოკლე განხილვა, ტექსტები, ლექსიკონი. თბ., 1961.

ქ ა რ თ ლ., გ ა ჩ. — პ. გაჩეჩილაძე, ქართლურის სალექსიკონო მასალა. იკე, XVII, თბ., 1970.

ქ ა რ თ ლ., გ ო რ ი — იხ. ავტორის მას.

ქ ა რ თ ლ., ი კ ო თ ი — იხ. ავტორის მას.

ქ ა რ თ ლ., კ ი რ. — კირიონი, სალექსიკონო მასალა. ძველი საქართველო, II, ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით, თბ., 1911—1913.

ქ ა რ თ ლ. ლ ე ო ნ. — ს. ლეონიძისეული დიალექტური მასალები ქართლური (ინახება ლექსიკოლოგიის განყოფილებაში).

ქ ა რ თ ლ. მ ე ნ თ. — სტ. მენთეშაშვილი ქართლურის სალექსიკონო მასალა (ალგეთის ხეობა), იკე, XVII, თბ., 1970.

ქ ა რ თ ლ., მ ზ ე თ. — იხ. ავტორის მას.

ქ ა რ თ ლ., ს ა ლ. — თ. სალარიძე, ქართლური ლექსიკიდან იკე, XVII, თბ., 1970.

ქ ა რ თ ლ. ქ ა რ თ. დ ი ა ლ. I — იხ. ქართ. დიალ. I.

ქ ა რ თ ლ., შ ა ტ ბ. — გ. შატბერაშვილი, ჭაშნიკი. თბ., 1964.

ქ ა რ თ ლ., ძ ი ძ ი გ. და ს ხ ვ. — შ. ძიძიგური, ნ. კეცხოველი, პ. ხუბუტია, ქართლური ლექსიკონი. დაიბეჭდა „შ“ ასომდე („შ“ ნაწილობრივ) არ გამოცემულა.

ქართლ., წირქოლი — იხ. ავტორის მას.

ქართლ., ჭყ. — ი. ჭყონია, სიტყვისკონა. СПб, 1910.

ქართლ., ხოვლე — იხ. ავტორის მას.

ქართლის ცხოვრება I — ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემა, თბ., 1955; II, 1959.

ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია — I, 1953, II, 1963. გამოსცა ი. იმნაიშვილმა.

ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატ-ბერდული ხელნაწერის მიხედვით. გამოსცა აკ. შანიძემ, თბ., 1945.

ქართლ. სამხრ., „შინამრეწვე“. — იხ. „შინამრეწვე“.

ქართლ. ჩრ., „შინამრეწვე“. — იხ. „შინამრეწვე“.

ქება — ქებ., ოშ. — ქება-ქებათაჲ — იხ. ოშკის ბიბლია.

ქვ. აჭარ., ქართ. დიალ., I — იხ. ქართ. დიალ., I.

ქვ. რაჭა, „შინამრეწვე“. — იხ. „შინამრეწვე“.

ქვ. რაჭა, დიალ. — იხ. დიალ. მას.

ქვ. იმერ., „შინამრეწვე“. — იხ. „შინამრეწვე“.

ქვ. სამეგრ., „შინამრეწვე“. — იხ. „შინამრეწვე“.

ქიზ., დიალ. — იხ. დიალ. მას.

ქიზ., ლეკ.—ა. ლეკიაშვილი, შენ ხარ ვენახი. თბ., 1972.

ქიზ., მენტ.—სტ. მენტეშაშვილი, ქიზიყური ლექსიკონი. ვ. თოფურიას რედაქციით., თბ., 1943.

ქიზ., ნანობ. — ი. ნანობაშვილი, ვაზის ძველი კულტურა ქიზიყში., თბ., 1960.

ქიზ., ქართ. დიალ. I—იხ. ქართ. დიალ. I.

ქიზ., „შინამრეწვე“.—იხ. „შინამრეწვე“.

„შინამრეწვე“—გამოუქვეყნებელი მასალები საქართველოს „შინამრეწველობისა“ შეგროვილი ივ. ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით 1935 წელს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (ზემო ქართლი, სამხრეთი ქართლი, ჩრდილო ქართლი, გარე კახეთი, შიგნი კახეთი, ქიზიყი, ზემო იმერეთი, ქვემო იმერეთი, გურია, ზემო რაჭა, ქვემო რაჭა, ლეჩხუმი).

შ. კახ., „შინამრეწვე“ — იხ. „შინამრეწვე“.

შ. კახ., ჯოხ. — ნ. ჯოხაძე, მევენახეობის ტერმინები შიგნი კახეთში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული. III, 1948.

II შჯ — წიგნი მეორე შჯულისა, იხ. ოშკის ბიბლია.

ცხ. ილარ. ქართვ., ლიტ. ქრესტ. — ცხორება ილარიონ ქართველისაჲ. იხ. ლიტ. ქრესტ.

ც. ხ. ი. ვ. და ე. ფ. თ. — გიორგი მთაწმინდელი, ცხოვრება და მოქალაქობა ღირსისა. ნესი და ეთნოგრაფიკა. გამოსაცემად მოამზადა ივ. ჯავახიშვილმა, თბ., 1946.

ც. ხ. ნ. ი. ნ. ი. ხ. ს. ი. — ცხოვრება და მოქალაქობა ღირსისა. და მოციქულთა სწორისა ნეტარისა ნინოასი. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, III, 1971.

ც. ხ. პ. ე. ტ. რ. ლ. ი. ტ. ქ. რ. ე. ს. ტ. — ცხოვრება პეტრე იბერიელისა. იხ. ლიტ. ქრესტ.

ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, III, 1971.

წამებამ წმიდისა შუშანიკისი დედოფლისა — იაკობ ცურტაველი. გამოსცა ი. აბულაძემ, 1938.

წარტყ. იერუს. — ანტიქსტრატიკი, წარტყუნეა იერუსალმისა. გამოსცა ნ. მარმა, TP, IX, 1909.

წიგნნი ძუელისა აღთქუმისანი. — ტ. I. ნაკვეთი I, დაბადებისა, გამოსლვათა. გამოსცა აკ. შანიძემ, თბ., 1947.

წინადასწარმეტყუელე ბანი ფილოსოფ., ლიტ. ქრესტ. — სიბრძნისაგან ფილოსოფოსთადასა წინადასწარმეტყუელე ბად ჟამთა დაშენებათა წელიწადისა მოწვევად თათუს, თუ ვითარნი იყვნენ? — იხ. ლიტ. ქრესტ.

ხანმეტი ლექციონარი — გამოსცა ა. შანიძემ, თბ., 1944.

ხანმეტი მრავალთავი — გამოსცა ა. შანიძემ, თბ., 1926.

გ. რ. ხ. ა. ნ. ძ. თ. — გ. მერჩულე, შრომა და მოლუაწება ღირსად ცხოვრებისა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისი არქიმანდრიტისა, ხანძთისა და შატბერდისა აღმაშენებლისა და მის თანაჯსენება მრავალთა მამათა ნეტართა. გამოსცა ნ. მარმა. TP, VII, СПб, 1911.

ხ. რ. ო. ნ. ო. ღ. რ. — ხრონოლოგი გიორგი მონაზონისა. გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა, თბ., 1920.

საძიებელი

- აკრავს (ვაზს, ლერწს) 138
 ააქვავებს 114
 ააშენებს ვენახს 136
 აახვევს 139
 აახლებს, გააახლებს 85, 101
 აბეჩხარი ვენახი 163
 აბრუნებს მიწას 114
 აგრები (ვაზი) 77
 ავსება ვენახის 102
 ავფები (ვაზი) 77
 აიოდება 80
 აიოდლება 80
 აპკენკავს 114
 აკიდო 30
 აკიდონი 30
 აკრავს (აკვრა) ვაზს 138
 ალერდი 33, 36
 ალეში ვაზი 75
 ამაგინებს 105
 ამობრუნებს 118
 ამოვარდნილი ვენახი 163
 ამოიფოთლება 70
 ამოიყრის 69
 ამონაყარი 17, 37
 ამონახეთქი 36
 ამოღშვევს 118
 ამოძრავდება ლობრი 67
 ამოჭრის 69
 ამოხეთქს, ამოხეთქილი 70
 ამყნის 109
 ანამყნის 109
 ანიავებს ნამყენს 119
 აპკი 59
 არაკალი 165
- არამი 37
 ასაკრავი 141
 ასარავს 135
 ატირდება ვაზი 68
 ატონკებს ვაზს 122
 აუკოკოლავებს-მიწას 118
 აყენება ვაზის 135
 აშარავებული ვენახი 163
 აშენებს ვენახს, აშენება ვენახის 136
 აშეებული ვაზი 152
 აჩეხავს ვაზს 85
 აწვენს ვაზს 103
 აწვერდება, აწვერება 139
 ახალ: იხ. აახლებს. გააახლებს, გადაახ-
 ლებს, განახლება.
 ახალგაზრდაედება ვაზი 86
 ახალგასაშენებელი რქა 28
 ახალნერგი ვენახი 161
 ახალშენი 161
 ახარდნავს 135
 ახვევს, ახვევა 140
 აჯოჯვა 128
- ბაბილო 19, 44, 88, 150
 ბავა 160 იხ. დაბავებს, დაბავავს, და-
 იბავება, დაბავვა, დასაბავი, ჩაბავებს.
 ბამ: იხ. გამბულა (გამბულა). გასაბამი,
 მოსაბამი
 ბარავ: იხ. გადაბარავს, დაბარავს
 ბარდლი 36
 ბარდლი 36
 ბარტყი 35
 ბარჯგი 62
 ბარჯლი 62

- ბაქანი 165
 ბაწარი 40
 ბეწვი 40
 ბიმბილი 56, 60
 ბიმბილა, ბიმბილო 56
 ბიჭა 35
 ბიჭა-ბიჭა 35
 ბიჭაილა 37
 ბიჭია 35
 ბიჭინა 147
 ბიჭოურა 40
 ბობლი 16, 37
 ბობლა 16
 ბოლი 20
 ბონძლი 51
 ბონძალი, 51
 ბონძღვი 51
 ბონძღლი 51
 ბორძღვი 51 იხ. გაბორძღვილი
 ზორჯოყო 15
 ბორჯღი 62
 ბორჯღიანი მტევანი 49
 ბორჯღლი 37
 ბომონძლი 51
 ბოძლი 51
 ბრმა — კვირტი 36
 ბრუნება იხ. აბრუნებს, ამოაბრუნებს
 გადააბრუნებს, (გადაბრუნება), დაბ-
 რუნება
 ბრძღვამლი, ბრძღვამლი 89
 ბრჭყალი 39
 ბუზუნელო 51
 ბუთქი 36
 ბუმბლი 62
 ბუნძღო 51
 ბუყღი 37
 ბურზღუმი 89
 ბურკა 57
 ბურუხი 88
 ბურძღალი 51
 ბურძღენი 51
 ბურძღუმი 89
 ბუსუსი 62
 ბუში 35
 ბუჭუნძღო 51
 ბუჭუნძღო 51
- ბლარტი 35
 ბღლა 37
 ბღუნძა 21
 ბჩხილი 39
 ბწყალი 39
 ბყალი 39
 ბჯღლა 16
- გააახლებს (ვაზს) 85, 101
 გააბზიურებს 119
 გაავებს ვენახს 102
 გაათხელებს ფოთოლს 127
 გაამწყკრივებს 116
 გააშენებს ვენახს 100
 გაახალშენდება ვაზი 86
 გაახმობს 78
 გაბმულა 22, 154
 გაბორძღვილი მტევანი 47
 გაბრიყვებული ვაზი 74
 გადაახლებს ვაზს 85
 გადააბრუნებს (მიწას) 114
 გადაავებს ვენახს 102
 გადაამაგინებს 105
 გადაამტერებს თავს 130
 გადააქცევს ვაზს 107
 გადააწვეს ვაზს (გადაწვენა) 102
 გადააბარავს, გადაბარვა 106
 გადაბარდული 72
 გადაბარდღვა 72
 გადაბრუნება მიწის 114
 გადაგაზავს 106
 გადაიჩიჩხლება 73
 გადაკიდებს 120
 გადაკიდებული მტევანი 47
 გადამუხლავს 107
 გადამხმარი ვაზი 76
 გადანაწიგრება 105
 გადარჯულდება ვაზი 77
 გადასაქცევი ვაზი 107
 გადასაწვენი ვაზი 158
 გადასაწიგნარი ვაზი 105
 გადატეხავს თავს 130
 გადაფშანავს, გადაფშანვა 106
 გადაშენდება 106
 გადაძველება ვაზი 76
 გადაწვენილი რქა 29

- გადაწიგნავს, გადაწიგნვა 105
 გადაწიღნავს, გადაწიღნის 104
 გადაწინდვა 104
 გადაწინდრვა 105
 გადაწყობა 120
 გადაჭრის თავს 129
 გადახახვა 73
 გადიყვანს ვაზს 107
 გადმოაქცევს ვაზს 107
 გადმოაწვენს ვაზს 102
 გავიორღება ვაზი 74
 გათამამღება ვაზი (გათამამება) 73
 გათხელღება მტევანი 81
 გაიბურღება 72
 გაიბურება 72
 გაიბურტყლება 72
 გაინძრევა ვაზი (განძრეული) 67
 გაიპარტყნება 72
 გაირყევა კვირტი 67
 გაიფარჩება 73
 გაიფუთქება (გაფუთქვა) 71
 გაიფურქვენება, გაიფურჩქნება 126
 გაიღვიძებს (გაღვიძება) 67
 გაიხარებს 67
 გაკაფავს 85
 გაკაჭავს ვენახს 85
 გაკვირტავს 126
 ვაკიწნის 127
 ვაკრიკინავღება ვაზი (ვაკრიკინავება) 77
 გამბულა 22
 გამოაცლის ქირქას (ნამსხვრევს, ბუ-
 შებს...) 125
 გამოიცარცება 81
 გამოიხანძლება 81
 გამოკვირტავს 126
 გამოლორღვა 125
 გამომორჩნის 125
 გამომცენარღება 70
 გამონატეხი ვენახის 33
 გამორჩავს, გამორჩევა 125
 გამორჩევა 128
 გამორჩნის, გამორჩნა 125
 გამოფოთოლილი 70
 გამოფუნთხლავს, გამოფუნთხლა 125
 გამოფურჩქნა, გამოფურჩქნის 127
 გამოქურჩნა 127
 გამოყელავს 127
 გამოყველავს 81
 გამოყრა სარის 134
 გამოცლა სარის 134
 გამოწვავს 82
 გამონმელავს 120
 გამონშირვა 128
 გამსხლავს 121
 განახლღება ვაზი 85
 განგება 135
 განეკავს 121
 განეკვილი ვაზი 158
 გარეული ვაზი 86
 გართხმული ვაზი 149
 გარსი, გარცი 58
 გარსაკრი 141
 ვასაბამი 23
 ვასხლავს, ვასხვლა 120
 გაუკაჭავს ვენახს 85
 გაურიგებს (რქას) 117
 გაფურჩნის 126
 ვაფურჩქნის, ვაფურჩქნავს 126
 ვაფურცლავს 126
 ვაფურცქნა 127
 ვაფურტყნის 127
 ვაქორჩნა 127
 ვაყიალღება ვაზი 73
 ვაყმაწვილღება ვაზი 86
 ვაშენება ვენახის 92
 ვაშლილი მტევანი 47
 ვაჩეკავს ქიგოს 134
 ვაჩოყება 74
 ვაწბილღებული რქა 29
 ვახილავს, ვახილვა 128
 გეზი 166
 ვემრიელი ლერწი 158
 ვერიელი ლერწი 158
 გრჯლა 31
 გული 58, 60
 გულში ამოღება 82
 გურტი 45
 დააბაგებს ვაზს 99
 დაადაბლებს ვაზს 85
 დაათარგულებს 107

დააკავებს 138
 დაამაგინებს 105
 დააპალოებს 135
 დაასხამს ვენახს 100
 დაატონკებს 122
 დააფესოებს 117
 დააჭრის (თავებს...) 129
 დაბავავს, დაბავავა 101, 105
 დაბალი ვენახი (ვაზი, მამული) 149, 159
 დაბარავს 144
 დაბერდება ვაზი 76
 დაბლარი (ვაზი, ვენახი) 150, 159
 დაბლა წევს (ვაზს) 85
 დაბრუნება (მიწის) 114
 დაგზავს 106
 გადამინება 106
 დათარგულება 107
 დათვიყურძენა 88
 დაიმორჩება 70
 დაიმუხლება 70
 დაიმყნობა 109
 დაირთვილება 78
 დაირჩევა ვენახი 128
 დაიტუნება 122
 დაიყვავილებს 71
 დაიყენება 109
 დაიყლორტება 70
 დაიჭორფლება 81
 დაკავდება, დაკავება 138
 დაკალმება 110
 დაკვალავს (დაკვალვა) 115
 დაკვალავს განზე 116
 დაკვალავს ცერად 116
 დაკიდული 154
 დაკრეფილი ვენახი 162
 დაკუწული (ფოთოლი) 65
 დალორღვა 125
 დამაგინდება, დამაგინება 105
 დამახვავს ხარდანს 134
 დამღვარი ვენახი 162
 დამზადილი ვენახი 162
 დამორჩილი 70
 დამორჩინის 125
 დამურგული მტევანი 46

დამუხლავს, დამუხლვა ვაზი
 დამყნა, დამყნობა 109
 დამყნილი ვენახი 156
 დამყიობილი ვაზი 156
 დამძლავრებული ვაზი 74
 დანაცრავს 79
 დანეკავს 118, 121
 დანეკილი ვაზი 158
 დანერგავს ვენახს 101
 დაპატივება ვენახის 146
 დარაფვა სარის 134
 დარგავს (ვაზს) 98
 დართვილავს 78
 დასაბავი რქა 27
 დასაწვენი ვაზი 158
 დასწრაფული სარი 134
 დასხდომა ვაზისა 68
 დატოკავს, დატოკვა 122
 დატუკავს 122
 დატუნავს 122
 დაუმახვავს თავს 134
 დაუმყნეილი ვაზი 157
 დაუსვამს სარს 136
 დაუსობს ხარდანს 136
 დაფშანავს 106
 დაყვერდება 70
 დაშარავს (დაშარვა) 116
 დაჩეკავს სარს 134
 დაჩქოლება 71
 დაძველებული ვაზი 76
 დაწვეს 82
 დაწვენა (ვაზის) 102
 დაწამლავს 144
 დაწიგნავს 105
 დაწიდენა 104
 დაწიდმისი 104
 დაწიდნვა 104
 დაწიდნისი 104
 დაჭრაქავს 80
 დახარდება 68
 დახვატავს 81
 დახრილვა 71
 დეგ: იხ. უდგამს, დამღვარი, მიუდგამს
 შეუდგამს
 დედა 12
 დედა-ვაზი 12, 158

- დედანი 12, 158
დედა-ტანი 14
დედო 157
დედო-ვაზი 12, 158
დიხაშხო 113
დობილო 97, 151
დობირო 97
დოყი 16
დურდული 59
დუყი 16, 36
დუყე 63
- ეტი 164
- ვაზი 8, 12, 19, 94
ვაზიანი 94
ვაზის გუთანს 147
ვაზის დანა 116
ვაზის დასხდომა 173
ველი 165
ველური ვაზი 86
ვენახი, ვენაჟი 9, 19, 92
ვენაჟოვანი, ვენაჟიანი 93
ვსებ: იხ. სავსე, ავსება, გაავსებს, გადა-
ავსებს, შეავსებს
- ზვარი, ზუარი 159
ზრო 13
ზღვაპბლი 89
ზღვაპბლა 89
- თავი 42
თავს გადაპტვრევს 130
თავს გადატეხავს 130
თავს გადატვრის 129
თავს ჩაუკავებს 139
თავს წაპტვრევს 130
თავნატეხი 33
თალარი 153
თამაპი ვაზი 74
თამაპობს (ვაზი) 73
თვალი 56, 63
თოხწვრაქვი, თოხწვრაქვა 147
თხელი მტევანი 46
თხელდება მტევანი 81
თხელკანიანი (მარცვალი) 65
13. ლ. ასათიანი
- თხელტევანი 46
თხილაგუნი 88
თხილაგუნი 88
- ირმიტული ვენახი 162
იფუოიქება 120
იხარებს 67
კავებ: იხ. საკავებელი, დააკავებს, და-
კავდება.
კავი 40
კავანი 40
კაკალი 56, 58
კაკვი 132
კალავერი 153
კალო 165
კახი 58, 142
კანკი 39
კანკაპალახი 84
კაპიკი 141
კაპყალა 39
კაპყკალა 39
კარის ვენახი (მამული) 162
კაფავს 120
კაჭკვი 52
კაჭეკვი 52
კაჭიკვი 88
კეთება (ვენახის) 101
კეკალი 56, 58
კენწერი, კენწერი 42
კებტო 51
კერენხო 51
კვალი 165, 168
კვანკვი 39
კვარი 37
კვირტი 35, 44, 158. იხ. საკვირტე გა-
კვირტავს, გამოკვირტავს შეკვირტავს.
კვირტა-ჭია 84
კვირტეპი დეეცლება 117
კვირტის წვიმა 68
კვირტის ძვრა 67
კვირტის უბრმავებს 117
კვირტში მყნობა 109
კვირჩხა 45
კილო 110
კიპბალი 53
კიპელი, კიპელა 54

- კიშალი 53, 54, 56
 კინწი 42, 54
 კინწით (კინწით) მყნობა 109
 კირკენა 87
 კირკინა 87
 კირწი 42
 კიწი 42, 54
 კლანკა ბალახი 84
 კლუბტო 51
 კლერტი, კლერტო 50
 კნატუნა მარცვალი 65
 კოკოლა 118
 კოკონა-ქია 83
 კომპალი 53
 კონავ: იხ. საკონავი, მოკონავს, შეკონავს
 კოჟოვი 62
 კოჟრები 81
 კორძი 13, 63
 კოფხალი 53
 კრავ: იხ. საკრი, ააკრავს, აკრავს, ასაკრავი, მიაკრავს, შეკრული
 კრახუნა მარცვალი 65
 კრიკინა, კრიკინა ვაზი 87
 კუკუტი 45
 კუმპალი 53, 56
 კუმპალიანი მტევანი 48
 კუმსი 46
 კუმფხალი 53
 კუმში მტევანი 46
 კუმხალი 53
 კუნწი 42
 კურკა 57
 კურწი 42
 კუტალი მტევანი 46
 კუფხალი, კუფხალა 52
- ლამი ვენახი 162
 ლერწი 10, 14, 18, 32
 ლეშკი 60
 ლორდი 17, 33
 ლოფორთი, ლოფორთო 43
- შაგარყუნწიანი მტევანი 48
 შაკრატელა (ფოთოლი) 65
 მამული 10, 94
- მანული 141
 მაჟალო 37
 მაჟაურა 81
 მარნა 141
 მარნული 141
 მარცვალი 55
 მარცვალმოგრძე მტევანი 48
 მასკანა 40
 მასკენ 40
 მალა მიდის (ვაზი) 73
 მალლარი 151
 მალნარი 152
 მაცილობელა 35
 მახვავს ხარდანს (მახვა) 134
 მახილი 124
 მევენახე, მევენაჟე 95
 მეზერე, მეზუარე 95
 მეშაშულე 95
 მენახი 92
 მენცხერო 87
 მეჩხერი მტევანი 47
 მეჭეჭა 81
 მზე ერევა 82
 მზვარი 159
 მთის ბაბილო 88
 მიაკრავს ვაზს 138
 მოაშხფებს გოგირდს 146
 მირიგება (სარის) 135
 მისხურება (წამლის) 146
 მიუდგამს სარს 136
 მიურგავს (ვაზს) 98
 მიუსევამს ხარდანს 136
 მიუსობს სარს 136
 მიწიბრუნება 114
 მკავანა 40
 მკერივი მტევანი 46
 მოაცილევს (ხრევს) 125
 მოაჭრის (წვერებს...) 123
 მოახვევს 13
 მოთვენებული ვენახი 162
 მოთხრის 85, 118
 მოიფშრუკება ვაზი 76
 მოიხალება 76
 მოკლემუხლიანი 48
 მოკონავს 139
 მოკუფხელა, მოკუფხლავს 53

მომქერვა 125	მხევანი 153
მომცემი ვენახი 162	მხრალი 142
მონამყენდება 109	მხრიანი მტევანი 48
მოთორდილი ვენახი 162	
მორთვილავს 78	ნაბარტყი 35
მორჩი 17, 36	ნაბეჩხარი ვენახი 163
მორცხვილი 87	ნაბურტყალა 35
მორცხულა 87	ნაბურძღანა 51
მორწყავს (შაბიბანიო) 145	ნაბურშარა 35
მოსაბამი რქა 21	ნავენახარი 95
მოსარავს 135	ნაზურევი 95
მოსახვევი, მოსახოვი 21	ნაკუფხალი 53
მოსახრელი 22	ნამატი 35
მოსხლავს 121	ნამკერვეი 29, 34
მოტენის 115	ნამორჩი 32
მოტუტავს, მოტუტვა 81	ნამუხლი 35
მოჭიანი 22	ნამქერვეი 34
მოქმედი ვენახისა 95	ნამყენი ვაზი, ვენახი 155, 160
მოშენება ვენახის 136	ნამყენობა 109
მოჩხირვა 135	ნამხარი, 33
მოცხარი 87	ნამხრევი, ნამხრები 33
მოწამლავს 144	ნაოჩხარი ვენახი 163
მოწვდა 118	ნაოქი 63
მოჭილავს, მოჭილვა 135	ნარგეული ვენახი 160
მოხარდნავს 135	ნასხლავი, ნასხლევი 32
მრგვალმარცვალა, მრგვალმარცვლიანი	ნატები (ვენახის) 33
ყურძენი 48	ნაფურჩქნი 33
მსხვილმარცვალა ყურძენი 48	ნაფხარები 33
მსხმოიარე ვენახი 161	ნაფხუწი 51
მტევანი 45	ნაყარი 17, 37
მტვერი 60	ნაყვი 54
მუშა-ვაზი 12	ნაყვერავი 35
მუშა ვენახი 162	ნაცარი, ნაცარა 79, 148
მუშაკი ვენახისა 95	ნაცარს აყრის, მიყარის, შეყარის 79
მუხლი, მუვლი 62, 63	ნაწიგარი, ნაწიკარი რქა 29
მქვრევა 115	ნაჭი 59
მყნობა 109	ნაჭდევი 110
მყნობა კალმით 109	ნაჭრელები 110
მწარე ვაზი, ვენახი 157	ნახეთქი 17
მწივანა ბალახი 84	ნახტი 63
მწკრე (ვაზის) 166	ნეკი 24
მწკრეზე ჩაყარის 116	ნეშოს შეართუნს 125
მწკრივი (ვაზის) 166	ნერჩი 17
მწკრივში გაასწორებს 116	
მწრელი 84	
მხარი 16, 54	ობი 80
	ოღი 80

- ოდი დაკრავს 80
 ოლიხი 133
 ოლიხნარი 160
 ომცხვარო. 87
 ორმტევანა 48
 ორპირი ვენახი 162
 ოჯალეში 152

 პანტაყურძენი 88
 პარტახი 163
 პატრიარქობს ვაზი 73
 პოწილა მტევანი 48
 პოწი 20, 54
 პწყალი 39, 167
 პწყარი 167
 პწყალი 39
 პწყალი 39

 უანგი 81

 რეული ვენახი 162
 რთვილ: იხ. დართვილავს, დაირთვილე-
 ბა მორთვილავს
 რიგი ვაზის 167
 რიგში დარგავს 117
 როკი 14
 რქა 14, 18
 რქა-ნეკი 25
 რქის-რქა 34
 რჩევა: იხ. გამორჩევა, გაირჩევა
 რძღვამლი 89
 რძღვლაში 89

 საბელავი 134
 საბერველი 148
 სადედე 157, 159
 სავაზე 122
 სავალზე 123
 სავენახე ადგილი 110
 სავენაჟე 93
 სავენახე ხე 119
 სავე ტევანი 46
 სათიბელა, სათიბელი 147
 საკაეებელი 21
 საკვირტე 158
 საკონავი 142

 საკრი 141
 საკრე 141
 საკრეფი მამული 162
 საყულო 27
 სამამულე ვაზი 29
 სამამულო რქა 25
 სამარე 168
 სამარხი 168
 სამორჩე რქა 29
 სამჯვარედინა მტევანი 48
 სანამყენე ხე 157
 სანაპირაო 154
 სანაყოფე, სანაყოფო 21, 26
 სანაწიგრე, სანაწიგრო 29
 სანეკე 26
 სანერგე 159
 სარი 131
 სარავ: იხ. ასარავს, მოსარავს, შესარავს,
 შეისარება, ჩასარავს
 სარის ვაზი (ვენახი) 150
 სარჩუტა 132
 სარწყავი ვენახი 162
 სასხლავა 123
 სასხლავი დანა, მაგრატელი (მარგატელი)
 122, 123
 სასხლები 123
 სასხლევი 123
 სასხლეპი 123
 საფესე რქა 29
 საფლავი 168
 საფურჩქნი 35
 საყელავი 142
 საყენებელი 166
 საყურძენი, საყურძენე 93
 საყურძენე რქა 26
 საშუალი ვენახი 161
 საჩეკელა 134
 საძირე 157
 საწვენი რქა 29
 საწვენი ვაზი 103
 საწინაო 25
 საწინდარი 26, 28
 საწოლი 168
 სახვევი 142
 სახსარი 62, 63

სერი (სერები) 62
სევ 141, 165
სვია 141
სვრელი 165
სიმართლეში დაყენებს 116
სრიელი 165
სრული ვენახი 162
სუსტუნწიანი, სუსტიწიანი მტევანი 48

სქელკანა, სქელკანიანი ბიძილი 65
სხებს, სხევა 120
სხვილმარცვალა, სხვილკვალისანი მტე-
ვანი 48
სხვლა, სხლავს 120
სხლავს ტუჯათ, სტუჯათ, მოკლეთ 122

ტალავერი 152

ტანი 14

ტარაბელი, ტარაველი 153

ტახტი 166

ტევანი 45

ტირის ვაზი 68

ტირილი ვაზის 68

ტიპილი ვაზი 157

ტოლი 16

ტუკი 29, 158

ტუნკი ვაზი 158

ტყავი 59

ტყაბუნა ვაზი 75

ტყის ბაბილო 88

ტყის ყურძენი 86

ტყუილი რქა 29

ტყუბა მტევანი 47

უაჭიმებს 145

უბღვირებს (სებერველით) 146

უგვარო ვაზი 77

ულგამს სარს 136

ულვაში 40

უმჭერეცს 115

უმყნელი ვაზი 157

ურწყავი ვენახი 162

უსარგებლო ვაზი 77

უსურვაზი 90

უფალი ვენაჯისაჲ 95

ულელი 63

ულონო ვაზი 75

უშაკო ვენახი 162

უნეხავს ხეებს 120

უპირს (ვენახს) 76

უხარდნო ვენახი 149

უხეტრავს ხეს 120

უხვედრი მამული 163

ფერსო 11, 61

ფერფლი 59

ფესვი 11

ფესო 11, 61

ფესო დაეჭრება 118

ფენის ვაზი 150

ფიფქი 60

ფიჩი 157

ფოთლის ხმოზა 80

ფონცხი 51

ფორცხვი 51

ფრჩხილი 39

ფუთქი 36

ფუნთილი 36

ფუნთხი 36

ფუნთხლი 36

ფურჩი 36

ფურჩის 126

ფურჩქვენა 126

ფურცხანია 51

ფურცხვი 51

ფხა 54

ფხარი 34, 54

ფხრიანი მტევანი 48

ქანდარა 133

ქარაფა მტევანი 47

ქარაფცუა მტევანი 47

ქართული ვაზი, ყურძენი 156

ქაჩალა ყურძენი (მტევანი) 47

ქერქი 58

ქუფჩო 58

ქვთელო 142

ქირქა 34

ქირქას აცლის 125

- ქორჩი 147
 ქოჩორი 42
 ქუდს გაუტეხს 130
 ქუსლი 62, 63
 ქუსმი 166
 ქუფისი 148
 ქივი (ქი): იხ. გადაქცივის, გადასაქცივი,
 გადმოქცივის, წააქცივის, წასაქცივი.
 წაქციული
- ღარიბი ვაზი 75
 ღერი 13
 ღერო 20,52
 ღვინძლი 60
 ღვინძლი 60
 ღვინჯალი 57
 ღონიერი ვაზი 74
 ღუნძლი 60
 ღუნჯალი 57
 ღუნჯალი 57
- ყათარი 167
- ყარ: იხ. ნაყარი, ამონაყარი, გამოყრა,
 ჩაყრა, ჩაყრის, ჩასაყრელი
 ყელავს, ყელვა 137
 ყერწი 42
 ყვავის 71
 ყვავილიდან გამოვა 71
 ყვავილობს 71
 ყვავილს დაყრის 71
 ყვავილში შევა (შავა) 71
 ყვიორი 17, 36
 ყინწი 42
 ყლერტო 51
 ყლორტი 16
 ყოვერი 17
 ყოტი 16
 ყუნწი 42
 ყური 42, 62
 ყურებიანი (ფოთოლი) 65
 ყურძენი 10
 ყურძნიანი რქა 21
 ყურწი 42
- შაბიბანი, შაბიამანი 148
- შავი 12
 შავი ვაზის 167
 შარი 165, 167, 168
 შაშობილი 152
 შეაგლიჯავს ამონაყარს 125
 შეავსებს ვენახს 102
 შეაფრქვევს, შეაყრის (გოგირდს) 146
 შევახვევს 139
 შეიყვლება 137
 შეიკვირტავს 126
 შეკონავს, შეკონვა 139
 შეკრული მტევანი 45
 შეკუმშული მტევანი 46
 შეკუნძული მტევანი 46
 შემოგოლავს, შემორგოლავს 143
 შემოსახვევი 21
 შემოუშლის (შემოშლა) 115
 შენებ: იხ. აშენებს, აშენებს, აშენდე-
 ბა, აშენება, აშენებული, გააშენებს,
 გაშენება, გადაშენდება, მოშენება, შე-
 ნებული
- შესარავს (შასარავს, შაისარება) 135
 შეუღდამს სარს 136
 შეფანტვა 135
 შეფურჩნის 126, 139
 შეფურჩქვნა 127
 შეყელავს (შეიყვლება, შეყელილი) 137
 შეწამლავს 144
 შეწუხდება, შეწუხებულა (ვაზი) 76
 შეხარდნავს 135
 შეხურავს 115
 შინა ვენახი 163
 შულა რქა 21
 შანაკო 39
- ჩააგდებს (რქას) 99
 ჩაამაგინებს 105
 ჩაასობს (ლერწს) 99
 ჩააფესოებს 117
 ჩააწვენს 102
 ჩადგამს (რქას) 99
 ჩაიწიდნება 104
 ჩანერგავს (ლერწს) 99
 ჩარგავს (ვაზს) 98
 ჩასაგდები რქა 28

ჩასარავს 135
ჩასაყრელი რქა 28
ჩასვამს (რქას) 99
ჩასხეპავს 121
ჩაუჩქევს (ჭიგოს თავს) 134
ჩაუცვლის 134
ჩაფუძნება რქის 107
ჩაყრის, ჩაყრა ვაზის 101
ჩეკავს ჭიგოს 134
ჩენჩი 58
ჩენჩო 52, 58
ჩინჩხრები 32
ჩურჩა 59
ჩქოლობა 71
ჩხა 31
ჩხანყო 32
ჩხარი მტევანი 47
ჩხირა ვენახი 161
ჩხიროლი 150

ცალყურა 148
ცანცარა მტევანი 47
ცარიელი მამული 166
ცვრიანი მარცვალი 65
ცილა 60
ციცხვი 51
ცის გახსნა, ცის გაუხსნის 130
ცხემლარი 124

ძალყურძენა 88
ძველი-ვაზი 13, 156
ძველი-ლერწი 15, 156
ძველი-რქა 15
ძველიანი 15
ძველ-კუნძი 13
ძირი 11, 13
ძირეული, ძიროული 27
ძირეული ვაზი 156
ძირეული ვენახი 150, 160
ძირიანი ლერწი 28
ძირკვი 12, 62
ძირს მიდის (ვაზი) 85
ძღვაბბლი 89
ძღვაბლი 89

ძღვლამი 89
ძღვამლი 89

წააქცევს ვაზს 107
წალამი 31
წალარი 32
წალდუნა, წალდულა 123
წალის ახიკვა 143
წარლის, წამლავს; წამლობა 144
წაპწა 57
წარდულა 123
წარე ვაზი 157
წასაქცევი ვაზი 107
წაქცეული ვაზი 149
წამლის 115
წაჭრა თავის 129
წელი 14
წერგანი 81
წვენი 60

წვენ: იხ. აწვენს, წვენა, საწვენი, საწო-
ლი, გადააწვენს, გადაწვენა, გადასაწ-
ვენი, გაღმოაწვენს, დაწვენა, ჩააწვენს

წვენა ვაზის 103
წვერი (ვაზის) 41
წვენი 60
წვრილმარცვალა ყურძენი 48
წიგნა 105
წიღნა, წიღვნა 105
წიღნა 29
წითელა 81
წილამი 32
წიმწა 57
წინწა 57
წიპწა 57
წიწა 57
წიწილიანი მტევანი 48
წკაპი ვაზის 167
წკაპის ვენახი 162
წკაპათ აკეთებს ვენახს 117
წკაპზე დარგავს 117
წკირი 39
წყლიანი მარცვალი 65

მავლი 17
მანქვატო 90

კაპა 59
 კაპის კვალი, კვალი 58
 კერ: იხ. მკრელი, ნაპრელები, გადაკ-
 რის, მოაქრის, დააქრის, წაქრა
 კვანგი 39
 კიგვა 131
 კიგო 131
 კიდრო მტევანი 46
 კირი ვენახის 80
 კირღვა 131
 კიღვა 131
 კონი, კონია 142
 კორფლი 81
 კრაქი 80

ხალახი 133
 ხალახინი 133
 ხალახინზე აყვანა 136
 ხალახინზე შესვლა 136
 ხარალი 142
 ხარდანი 131 იხ.
 უხარდნო, შეხარდნავს
 ხარდნის 135
 ხარდნივენახი, ხარდნის ვენახი 160
 ხეივანი, ხეივანი 153
 ხეირობს 68
 ხელიხერხი 124
 ხელნაშენი ვენახი 160
 ხელშავი 15, 28
 ხელწალდი, ხელწალდა 123
 ხე მამული 152
 ხე-ძირი 152
 ხვატი 81
 ხვევ: ახვევს, ახვევა, სახვევი, აახვევს,

მოახვევს, მოსახვევი, სახვევი
 შახვევი
 ხინწკალი 57
 ხირხატი ვენახი 162
 ხის ვენახი 152
 ხის მამული 152
 ხის ყურძენი 152
 ხმელიანს გაასწორებს 134
 ხოულა 40
 ხრალი 142
 ხრიალი 71
 ხრიალობა 71
 ხრიალში შევა (შავა) 71
 ხრიალობა 71
 ხუნწალი 52
 ხუნწარი 57
 ხუნწკალი 57
 ხუნწუნწკალი 57
 ხშირი ტევანი 46

ჯავანი 31
 ჯარჯი 32
 ჯოჯვა 128
 ჯლა 31, 132
 ჯღარი 132

ყურძნის (რქის, ფოთლის) ფერის აღმნი-
 შნელი სიტყვები: გვ. 65
 ყურძნის მარცვლის, რქის, ფოთლის
 ფორმის, სიდიდის და სხვ. თვისებების
 აღმნიშვნელი სიტყვები: გვ. 64, 65

სავენახე ადგილის დამახასიათებელი სი-
 ტყვები გვ. 111
 სავენახე მიწის სახელები გვ. 113

შ ი ნ ა ა რ ს ი

წინასიტყვაობა	3
თავი პირველი		
ვაზი	8
ვაზის ნაწილები	11
ვაზის ზრდა; ძალა და უნარი	67
ვაზის ავადმყოფობა, სატყევარი	78
გარეული ვაზი, ტყის ყურძენი	86
თავი მეორე		
ვენახი	92
თავი მესამე		
ვაზის, ვენახის სამუშაოები	98
ვაზის დარგვა, ვენახის გაშენება	98
სავენახე ადგილი, მიწა	110
ვაზის, ვენახის მოვლა	119
მოვლა-დამუშავებით განსხვავებული ვაზი, ვენახი	147
ვენახის დაყოფა სამუშაო ნაწილებად, ვაზის მწკრივი	164
დასკვნა	169
Лексика виноградарства в древнегрузинском языке и в диалектах современного грузинского языка (Материалы) (Резюме)	174
Lexique de la viticulture du georgien ancien et des dialectes de la langue georgienne contemporaine (Résumé)	180
შემოკლებათა განმარტება	181
საძიებლები	189

ИБ—387

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

რედაქტორი მ. კ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი
გამომცემლობის რედაქტორი გ. გო გ ი ა ვ ა
ტექნორედაქტორი ნ. ო კ უ ჯ ა ვ ა
კორექტორი ც. დ ე ვ დ ა რ ი ა ნ ი

გადაეცა წარმოებას 27.6.1977; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 17.4.1978;
ქალაქის ზომა 60×90^{1/16}; ქალაქი № 1; ნაბეჭდი თაბახი 12,75;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 11,02

უე 01053;

ტირაჟი 2500;
ფასი 1 მან. 30 კაპ,

შეკვეთა № 2847;

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

Лили Шамшеевна Асатиани

ЛЕКСИКА ВИНОГРАДАРСТВА В ГРУЗИНСКОМ ЯЗЫКЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МЕЦНИЕРЕБА»
ТБИЛИСИ
1978

222/6

ფასი 1 მან. 30 კაპ.